

Bruixeria, Inquisició i maçoneria

A Mataró, el Maresme i una mica més enllà

Antoni Llamas i Mantero

Grup d'Història del Casal

Felibrejada 95

**BRUIXERIA, INQUISICIÓ I MAÇONERIA
A MATARÓ, EL MARESME I UNA MICA MÉS ENLLÀ**

Antoni Llamas i Mantero

BRUIXERIA, INQUISICIÓ I MAÇONERIA A MATARÓ, EL MARESME I UNA MICA MÉS ENLLÀ

Antoni Llamas i Mantero

Grup d'Història del Casal

Felibrejada, 95

Mataró 2014

Aquesta edició ha estat possible gràcies al suport de la Direcció de Cultura de l'Ajuntament de Mataró i de La Nova Aliança Mataronina

Felibrejada
Butlletí del Grup d'Història del Casal
Època 5a / Any XVIII / núm. 95 (2013)
Periodicitat anual

1a edició octubre 2014

Edita:
Associació Cultural Grup d'Història del Casal. Mataró
Carrer Bonaire, 25 tercer pis, 08301 – Mataró

Adreça Internet:
www.ghcmataro.org

E-Mail:
info@ghcmataro.org

© d'aquesta edició: Grup d'Història del Casal. Mataró
© dels textos, fotografies i il·lustracions: els autors que s'indiquen

Dipòsit Legal: B-6404-97

No és permesa la reproducció total ni/o parcial de cap part d'aquest volum, ni text ni il·lustracions, sense el coneixement de l'editor sota cap mitjà de reproducció

Sí que es permet en l'àmbit científic i acadèmic sempre que se'n citi la procedència.

PRESENTACIÓ

Presentació

Fa gairebé vint anys, l'abril del 1995, el Grup d'Història del Casal publicàvem un opuscle amb el títol *Bruixes* que comptava amb articles de Jaume López, Josep Lladó i Antoni Llamas. Aquella publicació era el resultat d'un cicle de conferències que havíem dedicat a parlar de *Dolmens i bruixes*. De llavors ençà hem anat tractant el tema de la bruixeria des de diferents enfocaments: la persecució inquisitorial, els arquetips o les llegendes i les tradicions, ja sigui en xerrades o tertúlies radiofòniques –alguna de les quals trobareu també en format d'àudio en el disquet que acompanya aquest número de *Felibrejada*.

Sempre però, ens ha anat quedant pendent una monografia sobre la bruixeria que, ja sigui per manca de recursos uns cops o per la no predisposició d'uns altres ens ha anat deixant un regust de mancança.

Ara, finalment, i encara que només sigui per evitar admetre que hem trigat vint anys, hem vestit el compromís. El company Antoni Llamas ha enfilat l'agulla del repte oferint-nos un recull d'articles sobre casos de bruixeria, processos inquisitorials sobre diversa temàtica i un epíleg sobre maçoneria. El criteri sempre ha estat la proximitat, el Maresme, per bé que, com diu el subtítol mateix: *i una mica més enllà*, cosa que ens permet una aproximació contextual al tema genèric, en especial als casos contrastats de bruixeria, d'altra banda poc freqüents al Maresme, si més no documentalment. En canvi els diferents delictes perseguits per la Inquisició els trobarem exemplificats a Mataró, a Arenys o a Canet.

Al llarg d'aquestes pàgines veurem la tècnica inquisitorial en els interrogatoris i mitjançant la transcripció dels processos que ha anat exhumant dels arxius l'Antoni Llamas descobrirem delictes com la bestialitat, el de flagel·lant o el de sol·licitant i sabrem que a Mataró es podia sotmetre a algú a un procés inquisitorial per bigàmia per exemple.

En definitiva, una bona panoràmica de l'acció inquisitorial no només en allò referent a la persecució de la bruixeria sinó també en altres afers de la vida i el comportament quotidià de la societat dels segles XVI, XVII i XVIII.

Jaume Vellvehí i Altimira
President del Grup d'Història del Casal
maig de 2014

PRÒLEG

Pròleg

Per la major part de les societats dominades per l'ortodòxia i les regulacions canòniques, durant llargs anys la bruixa històrica ha estat considerada un element transgressor, si bé ha assolit generar un arquetip polivalent i en contínua transformació. En èpoques més recents, la projecció de la bruixa i el seu món ha estat altament productiva i ha portat a diferents lectures divergents dins una alternativa radical entre el patètic i l'amable. És així que, de manera progressiva i com a conseqüència dels canvis produïts a la societat pel que fa a tolerància i civilització dels processos que, segles enrere, tingueren lloc sota l'acusació de presumptes pactes amb el diable, s'ha passat a l'àmbit lúdic i distès del que afortunadament gaudim avui dia. Des d'infants hem conegut la bruixa a través de contes, de relats i de les divertides imatges creades per realitzacions cinematogràfiques i televisives. Clar està que avui la bruixa conviu perfectament dins de la nostra societat, fins al punt d'haver creat uns lligams que podem qualificar d'entranyables. La seva presència dins dels imaginaris col·lectius és palesa en moltes festes populars, sovint acompanyades de representacions d'altres arquetips d'igual potència simbòlica, com el bandoler, el pirata, el dimoni o el propi bestiari de festa major. Certament, la bruixa i la seva significació va més enllà del pur rigor historicista, en tant que forma part de la nostra cultura, com a reflex local d'un universal compartit amb molts altres pobles. La seva projecció popular exposa els valors contradictoris de l'ésser humà, que més que oposats són necessàriament complementaris. Malgrat el contrast amb la cultura tecnològica d'avui dia, el valor d'autenticitat que projecten aquestes imatges del passat els preserva de la seva desaparició, senzillament pel fet de formar part de nosaltres mateixos.

No obstant, quant a la perspectiva històrica, poc en sabem de les bruixes i el seu món. Tenim documentació de processos i notes històriques diverses que donen constància de l'existència real de bruixes i del seu coneixement de la natura transmès a través d'unes arts ocultes que, cal dir, no solament podien causar malefícis sinó també portar la benastrugança. Els estudis realitzats en els darrers anys en matèria d'antropologia i ciències cognitives, juntament amb la història, han estat altament positius en relació a la reinterpretació de molts comportaments socials d'altre temps, la comprensió dels quals esdevé necessàriament d'una anàlisi en profunditat del context en el que es van produir. Sense haver-ne estat conscients, la presència de la bruixa en els contes infantils mai havien deixat de ser reminiscència d'un record atàvic del que fou en una època imprecisa una estructura matriarcal situada en un ventall geogràfic molt ampli. Aquesta societat matriarcal prístina estava arrelada a l'antic concepte de la Mare Terra, com han pogut demostrar estudiosos de la talla de Johann Bachofen o de Marja Gimbutas, tot connectant amb la teoria de Gaia proposada fa uns anys per James Lovelock, que no és altra cosa que el fonament del pensament ecològic actual. L'estudi socioantropològic del fenomen de la bruixeria invita, per tant, a seguir el rastre d'una història desconeguda i velada al llarg dels segles degut a prejudicis de naturalesa diversa, sobretot masculistes, imposats per la força a través de religions, de les estructures de poder i de la major part de sistemes de regulació social establerts a partir d'integrismes de qualsevol mena. Històricament, de la mateixa manera que les fronteres físiques han significat la construcció d'entelèquies, la consciència d'estar sotmesos a fronteres psíquiques igualment ha actuat en alteracions de comportament fins arribar a la dimonització de qualsevol activitat considerada heterodoxa, el que potencialment podia significar un risc de transgressió de la normativa vigent.

Antoni Llamas porta un llarg recorregut en aquest àmbit d'estudi i ha esdevingut un veritable expert en el tema de la persecució de bruixes en diferents èpoques. De manera especial ha aprofundit en els comportaments socials i en l'arbitrarietat de les formalitats jurídiques dels tribunals que en diferents moments històrics actuaren dràsticament contra unes dones acusades de practicar la bruixeria, signant sentències de reclusió de per vida o condemnant-les a tortures i execució. En una societat paranoica i tancada en sí mateixa, no només el Sant Ofici havia estat el braç executor, sinó també tribunals constituïts per seglars que actuaren amb tota impunitat contra presumptes bruixes, fetilleres i metzineres. El genocidi europeu que tingué lloc entre finals de l'edat mitjana i els primers anys del barroc, és fa difícil de quantificar, precisament pel fet d'haver-se produït en una època en la que la fe i la raó no acabaven de conciliar, raó per la qual calia buscar una víctima expiatòria per sortir-ne tothom ben parat. És per això que la "caça de bruixes" - expressió que s'hauria de repetir al segle XX en un altre context, dominat igualment per la carcúndia i l'integrisme - no fou altra cosa que un reflex, com molts altres, del mal que l'home és capaç de fer tot invocant el bé i, en aquest cas concret, carregat d'una misogínia que hores d'ara es resisteix a desaparèixer.

Ha estat un plaer per qui escriu col·laborar amb aquest senzill pròleg en el present recull que presenta Antoni Llamas sobre històries i documents de bruixeria centrades gairebé del tot dins la geografia catalana, un acotament que ajuda a treballar el tema en profunditat. Val a dir que el fenomen de la bruixeria segueix encara suscitant interès, quan no curiositat, a les generacions actuals, aspecte que no deixa de sorprendre. Amb gran satisfacció hem pogut constatar aquest fet en moltes ocasions, del que resulta que la bruixa segueix essent un personatge d'actualitat, i avui més que mai, ja que alhora no solament reivindica el rol de la dona dins la societat, sinó una marcada actitud de tolerància i respecte davant la diversitat. Una obra d'aquestes característiques és encara més agraïda si es centra en el pla local, ja que sovint la petita història tendeix a quedar eclipsada pels esdeveniments generalistes i socialment més rellevants que han marcat el pas del temps. Lluny de voler restar importància a la gran història, es tracta de tot el contrari ja que cal no oblidar que els grans esdeveniments socials es gesten precisament a la història quotidiana. La construcció social de la realitat comença en els coneixements que han anat adquirint dia a dia en funció de les necessitats. Indefectiblement el ser humà interactua de manera contínua amb el seu entorn, tot conformant un ecosistema. Sens dubte, sense ésser-ne conscients, la bruixa i el seu món no era altra cosa.

Enric Puig Giralt
Mataró, juny 2014

BRUIXERIA

El procés inquisitorial a Catalina Gra, fetillera

La diferenciació conceptual entre fetillera i bruixa.

Moltes vegades, a nivell col·loquial, els termes de fetillera i bruixa donen una sèrie de característiques que es van aplicant tant a una com a l'altra sense poder distingir massa bé quines són pròpies de la fetillera i quines pròpies de la bruixa, de tal manera que es confonen tots dos personatges.

Si ens anem directament a la formulació conceptual donada per l'enciclopèdia, la fetillera és: <<la persona que practica la fetilleria. Conjunt de pràctiques màgiques amb que hom pretén aconseguir efectes naturals o sobrenaturals pel poder del fetiller o màgic i dels seus ritus màgics. Difeix de les invocacions i prodigis religiosos pel fet que aquests succeeixen en virtut d'una gràcia concedida per Déu i no en virtut de qualsevol altra força. La fetilleria ha estat condemnada per l'Església (...) com a contrària al primer manament del Decàleg.>> (1). I respecte a la bruixa ens diu: <<Dona que, segons la superstició popular, té un poder sobrenatural o màgic que li ve de tenir pacte amb el diable. Dona vella i lletja. Dona vella i dolenta.>> (2).

Encara tenim de la bruixa una definició més acurada del prototip que la que dona l'enciclopèdia: <<era mujer, vieja, pobre, analfabeta, viuda y partera-curandera. Aunque sus crímenes eran cosas que ocurrían todos los días, su poder era considerado sobrenatural, procedente del diablo, que la habría hecho su presa a causa del deseo sexual y de la necesidad económica, y habría adquirido derecho sobre ella mediante un pacto y una marca corporal. Volaría por el aire hasta el aquelarre, donde le adoraría, e insultaría y denigraría su fe cristiana.>> (3).

Tot i que les definicions ens marquen una sèrie de característiques personals i professionals de fetilleres i bruixes, ens deixen de banda un grapat d'elements que són prou clarificadors, és a dir, la fetillera ho és fonamentalment de l'àmbit urbà, per contra la bruixa ho és del rural. Michelet ens ho diu molt clarament en la seva obra *La Bruja*: <<¿Dónde vive? En lugares de difícil acceso, en los bosques de zarzas, en las landas, donde los espinos y los cardos enmarañados impiden el pa-

Fetilleres segons un gravat

so. Por la noche, se resguarda bajo cualquier dolmen.>> (4). La bruixa, té uns poders adquirits ja sigui per via familiar, de mares a filles o àvies a netes, o bé donades pel diable per mitjà del pacte. La fetillera clàssica, no rep els seus poders del diable, ni tampoc els té per via familiar, sinó per l'estudi que ha realitzat amb una altra fetillera o per l'autoaprenentatge d'un ventall de receptes, formules màgiques i encanteris més o menys elaborats que li permeten desenvolupar la professió. Si la bruixa té com a tasca fonamental fer el mal, a causa del seu pacte diabòlic, la fetillera no ho té com a característica principal, sinó que la seva feina es concreta en donar satisfacció al client, que la consultava a propòsit de tot tipus de dificultats humanes, com per exemple, la resolució de problemes relacionats amb l'amor tant carnal com espiritual, guarir algunes malalties reals o fictícies, entre la que sobresurt en importància l'ullprendre i els lligams, que consistia en privar a un home de la seva potència sexual, sense oblidar el poder d'esbrinar el futur.

Bases per a la condemna de la fetilleria.

Els elements més antics per a la condemna de la fetilleria els trobem en la mateixa Bíblia i ja en el Deuteronomi es diu: <<no tomarás en vano el nombre del Señor Dios tuyo, porque no quedará sin castigo el que por una cosa vana tomare su nombre en boca.>> (5). Per tant, qualsevol esment al nom o la figura de Déu per a fins no lícits quedava totalment prohibida. Però en aquest mateix llibre es concreta molt més la prohibició de la fetilleria i de les seves pràctiques: <<No se vea en tu país quien purifique á su hijo ó hija, pasándolos por el fuego, ni quien consulte adivinos, y haga caso de sueños, de agüeros. No haya hechicero, ni encantador, ni quien pida consejo á los que tienen espíritu pythónico, y á los astrólogos, ni quien intente averiguar por medio de los difuntos la verdad. Porque todas estas cosas las abomina el Señor.>> (6).

Al llarg de tota la història recollida en la Bíblia, la valoració dels esbrinadors, fetillers i nigromants és condemnada com una activitat contrària al mandat diví. És en la carta de sant Pere als Gàlates on es dona el càstig per a aquells que vulguin exercir aquest ofici i persistir en l'error: <<culto de ídolos, hechicerías, enemistades, pleitos, celos, enojos, riñas, disensiones, heregias, envidias, embriagueces, glotonerías y cosas semejantes; sobre las cuales os prevengo, como ya tengo dicho, que tales cosas hacen, no alcanzará el reino de Dios.>> (7).

Per tant, tenint com a base el corpus ideològic de la veritat revelada, es trasllada aquesta condemna a la formulació dels diversos manuals d'inquisidors. D'aquests podem destacar el de Nicolau Eimeric, que no només manté la condemna, sinó que avança en el tema fins arribar a descriure al personatge físicament, i a més a més, introdueix un element que serà fonamental per poder iniciar la persecució amb totes les de la llei, el diable, l'enemic per antonomàsia de Déu i de tots els cristians.

Respecte al tema, el gironí i Inquisidor General de Catalunya, Aragó, València i Mallorca al 1357, diu el següent: <<Los magos heretizantes o nigromantes, o invocadores del diablo son todos una misma cosa, presentan en común signos externos. En general, por efecto de visiones, apariciones y conversaciones con los espíritus del mal, tienen el rostro retorcido i la mirada torva. Se dedican a adivinar el futuro, aun en cosas que dependen únicamente de la voluntad de Dios o de los hombres. La mayoría recurren a la alquimia y a la astrologia. Si alguien es presentado al inquisidor bajo la acusación de nigromancia y el inquisidor ve que es astrólogo o alquimista, o adivino, ya que cuenta con un indicio seguro: todos los adivinos son, manifiestamente o a escondidas, adoradores del diablo. Los astrólogos también, y los alquimistas lo mismo, pues cuando no logran sus fines piden consejo al diablo, le imploran y le invocan. Y es evidente que al implorarlo le veneran. >> (8).

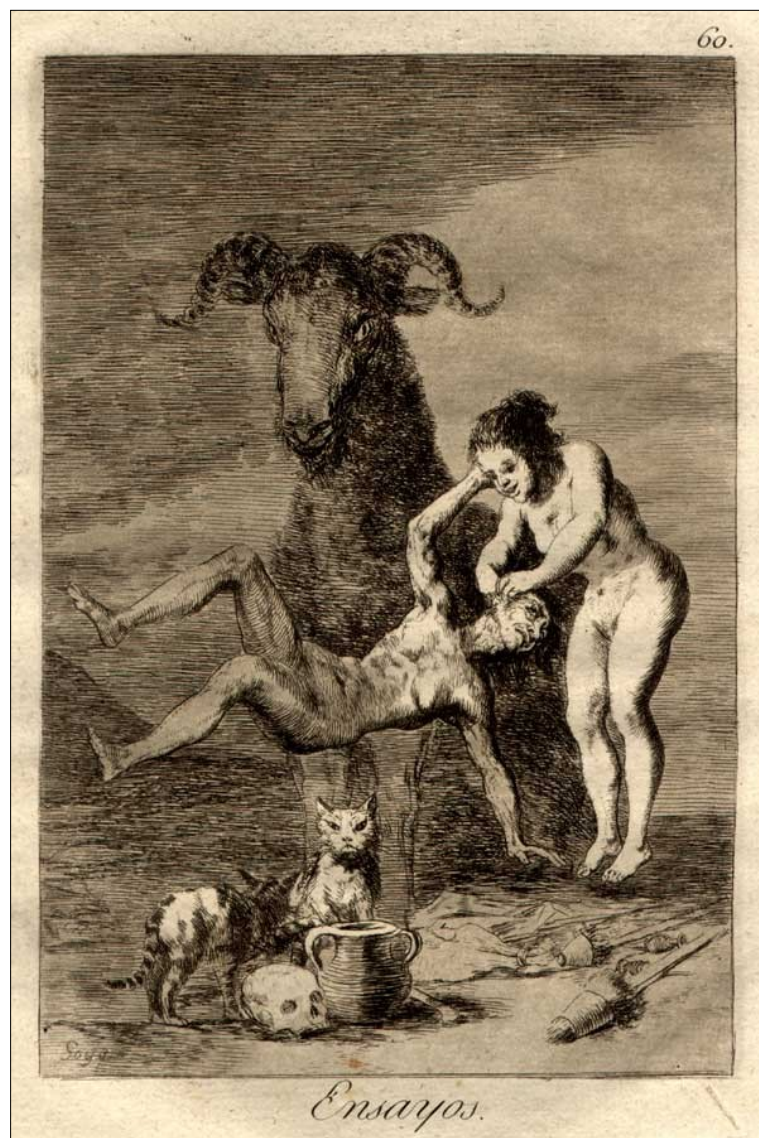
Amb tot això, no és gens estrany que les autoritats tinguessin en les seves mans la possibilitat

efectiva d'iniciar un procés d'acusació per fetilleria a qualsevol persona que tingués alguna de les característiques del personatge, basant-se en la mateixa Bíblia o en el manual del mateix Eimeric, entre d'altres.

La Inquisició contra Catalina Gra, alies Bassiona

L'inici del procés

<<Catalina Gra, alias Bassiona natural de Barcelona, muger soltera de edad de veynte y quatro años estando inculpada con ocho testigos de cosas de hechicerias e invocaciones de demonios fue presa y puesta en las secretas, un testigo varon de oidas dize que de noche se levantava y puesta en la ventana y disiendo bersabrich satanas, hazet lo que os pido y que les cogio nueve dineros y que nombrando otra persona que oia aquello en nombre de otros cinco que no era tiempo de nombrarles>> (9).

El primer que podem comprovar és que la denunciada no respon en principi al paràmetre arquetípic de la dona vella, tot al contrari, Catalina és jove. Però té unes característiques que la fan sospitosa, la seva solteria, és a dir, la manca de control dels seus actes per part d'un marit. Una altra característica és la capacitat de guanyar diners amb la seva activitat, la qual cosa fa que econòmicament sigui independent i lliure de decidir sobre els seus propis actes. No sempre la fetillera havia de ser pobre, com diuen normalment els manuals. Cal tenir en compte que en els segles XVI, XVII, i XVIII, la fetilleria arribarà a un grau d'expansió força important, fins arribar a anomenar-la el vici de l'època, i que es demanaven el serveis de les fetilleres, no només per part de les classes més baixes del poble, sinó que la demanda dels seus serveis arribaven fins a les capes més distingides de la societat. I per últim, i no menys important, fa invocacions als dimonis.

El tema dels dimonis mereix un tractament més en profunditat, ja que va íntimament relacionat amb els temes de l'heretgia i la màgia. Per tal d'aclarir una mica més aquests conceptes podem recórrer a Francisco Peña, que a finals del segle XVI, per encàrrec de l'Església de Roma, revisa i anota el Manual de los Inquisidores, i ens diu el següent: <<Observad que Eimeric habla de magos heretizantes y no de magos en general. Y con razón, pues hay que saber distinguir dos clases de magia: la magia matemática y la magia natural o elemental. En realidad, tanto una como otra son naturales, y ambas pueden practicarse sin necesidad de recurrir al diablo. (...) no hay nada reprehensible en practicar estos dos tipos de magia. Pero de estas dos magias ha nacido una tercera: la magia de brujería (venefica) o maléfica, en la que se emplean mucho los encantamientos y las invocaciones a los espíritus impuros. (...) ¿Qué hay que entender por el "trato con el diablo" de que habla Eimeric? Según sus propias confesiones estos magos utilizan para sus encantamientos cosas sagradas. Levantan altares a los diablos, les prenden cirios y les elevan plegarias. Por tanto Eimeric tiene razón al considerarlos herejes. Igual que Simancas, quiero recordar que el invocador del demonio que reincidiera en esta práctica, tras la abjuración, es relapso y se le aplicará la pena dispuesta para los relapsos. A menos que, tras la abjuración, la invocación que haga al demonio sea para algo malo (por ejemplo, para lograr doblegar a sus deseos la voluntad de un mujer y hacerla caer en pecado): en tal caso no hay herejía, pues se invoca al demonio para que haga lo que le corresponde por naturaleza: tentar. Concluyendo: hay herejía si en la invocación se trata al invocado (el demonio) como creador; en caso contrario, se trata de pecado, no de herejía.>> (10).

Per tant, la invocació als diables que no comportin el reconeixement de creador, és a dir, en el mateix plànol d'importància que Déu, no es pot considerar heretgia. Cal tenir en compte que per a pactes amb el diable, reconeixent a aquest com a déu i senyor, acusació típica que se li feia a les bruixes, la pena de mort era immediata, en el cas de Catalina Gra la pena que comporta, és més lleu, només és pecat.

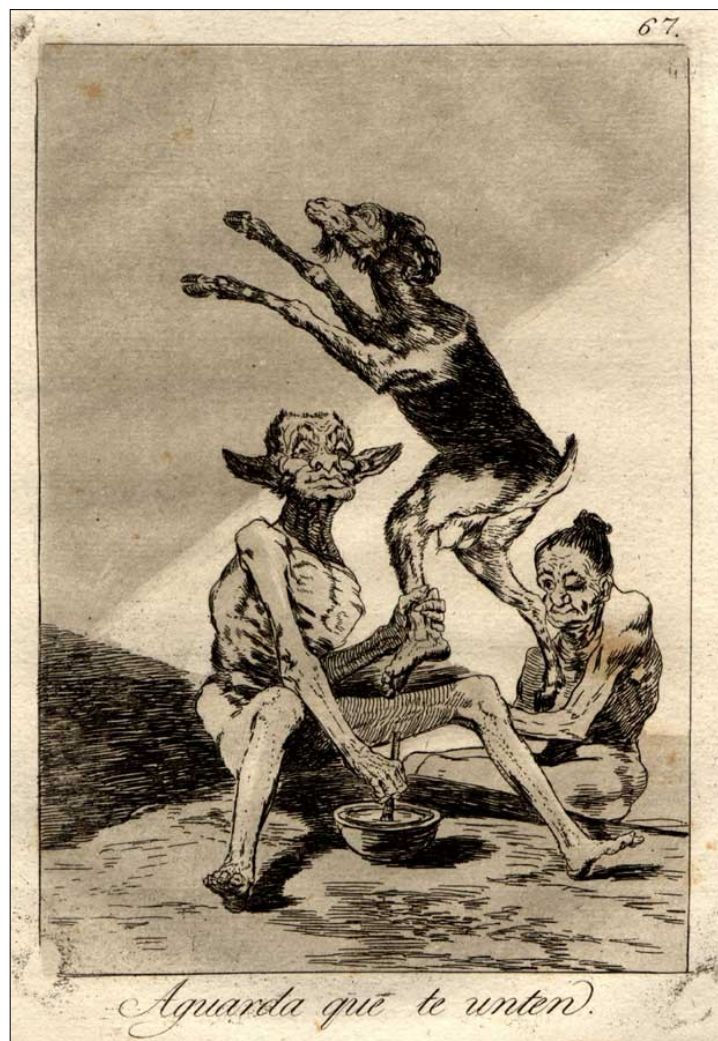
L'altre tema que sobta és la presó immediata en les secretes de l'Inquisició, és a dir, amb la prohibició absoluta de comunicació amb l'exterior. El tema de les presons inquisitorials està molt llunyà del que es creu popularment; les condicions higièniques, alimentàries i de manteniment eren millors que les reials. Amb això no vull dir que fos un palau ple de luxes però a causa del petit nombre de presons, (a Barcelona hi havia tretze cel·les), el tema de la incomunicació era difícil de complir, en tot cas no es pot oblidar el que comporta de patiment, moral i físic per a la persona que pateix presó, que d'un dia per un altre abandona tot el seu món conegut, i a més amb la càrrega de l'acusació per part del Sant Ofici.

El procés continua amb la declaració dels acusadors davant del Tribunal. El segon testimoni és una menor d'edat, no tenim el seu nom perquè la documentació inquisitorial no es cita cap.

<<Otro testigo que es muger y menor, dixo que vio que dos noches esta rea se levantó de la cama y se puso en la ventana diziendo bufamet bersebuch barrabas venit aquí luego de manera que no me hagais daño y tomad el coraçon de fulano y atormentadle hasta que sea vencido ante mis ojos y tomando nueve dineros y el testigo oyendo aquello dixo esto, y le respondió que no era tiempo de nombrarle y que le vio poner un zapato en la cabecera de la cama disiendo que si a la mañana se hallava en el suelo el zapato era señal que los demonios no havian hecho lo que les pedian y que la vió medirse a palmos el brasso para saber y adivinar si venia ser enamorado...>> (11)

Un altre testimoni va declarar el següent davant del Tribunal: <<Otro testigo, muger, que a la testigo enseñó la dicha rea que hisiese lo de la sal, que era echar cinco granos della en el fuego pidiendo, que así se ensendiese el coraçon de su Anamorado y que oyó a la dicha Gra que ella hacia unos conjuros nombranado y llamando a los demonios y que se le havia aparecido un gato negro y venido su galan.>> (12)

<<Otro testigo muger dice que la dicha rea le dijo que ella le hazia poner un grano de hierba falguera junto al ara quando el clerigo alsara el Santísimo, (...) disiendole que aquello aprovechava para que los hombres quisiesen bien a la mugeres.>> (13)

Podem comprovar que la majoria de les consultes de la Catalina Gra eren de temes amorosos, tornar un amant poc receptiu a la seva amada, o despertar la passió en un altre més fred i distant . En tots dos casos reclama l'ajuda dels dimonis per aconseguir el seu propòsit. El que resulta xocant és que tots tres comencin per la lletra b, pel que fa pensar que Catalina no es distingia per tenir una bona memòria per recordar els noms dels diables. En tot cas Barrabàs, segons els Evangelis, més que un diable era un delinqüent alliberat per Ponç Pilat a petició del poble jueu en lloc de Jesús. Respecte a Beelzebub ens diu la Bíblia que significa déu ó senyor de les mosques, i és considerat el príncep dels dimonis.

També podem veure tot el ventall de recursos que feia servir Catalina Gra per a les seves pràctiques, des de la sal i el foc, passant per posar una sabata al coixí del llit, com a mitjà de comprovació del resultat de conjurar els dimonis, o relacionar un gra d'herba falguera amb la missa, cosa que li donava un toc més sagrat al relacionar-lo amb l'altar i la sagrada forma.

Vistes les declaracions dels testimonis, el Tribunal, dona una primera resolució: <<Calificando que los hechos de esta persona son supersticiosos y que esta sospechosa en tener pacto con el demonio.>> (14)

La declaració de Catalina Gra.

<<La Rea en la primera Audiencia dixo. Que cierta muger amiga suya le comunicó que su amigo trataba con otra y ella le respondió, que no hubiese pena, que ella haria cosas por donde no se apartase della y que lo mismo havia dicho a otras dos mugeres y a la una de ellas les havia dado unos papeles diciendo que haveindolos consigo, las querrian los hombres bien y que la una de ellas havia traído un libro pidiendole que por el hisiese que su henamorado la quisiese y que ella haria todo lo que le aconsejase aunque fuesse hablar con los demonios y que tendria animo para ello havia hecho usar unos cabellos desenterrados, y que todo lo havia hecho porque la diesen algo, y que sabia que todo era vanidad...>> (15).

Com podem veure en la declaració de Catalina, ella és perfectament conscient que tot el que fa és en realitat una estafa, i que s'aprofita de les necessitats d'aquestes mullers per aconseguir un mitjà de subsistència, com ella mateixa diu al Tribunal, "sabia que todo era vanidad".

En la mateixa declaració segueix explicant els mètodes que feia servir i torna a treure importància i a negar que tingués cap pacte amb el diable: <<ha dado ha entender ha muchas mugeres y que sabia hacer muchos remedios para que los hombres las quisiesen bien y que eran tantas las que la importunavan que si para ello la pidieran que consultara con el demonio, les responderia que lo hiciera y que era verdad que a algunas personas le havia dicho que havia consultado con el demonio, y a la accion de publicacion de los testigos, respondio lo mismo y que era verdad que de un pedazo de cera que la llevaron, ella havia sacado polvos y dicho que los havia conjurado y que se los diese a su henamorado, pero que reaalmente no hizo ningun conjuro en ellos...>> (16)

El problema que li va sorgir, i que li va complicar encara més l'acusació de fetillera, va ser en el moment que va explicar que tenia protecció d'un familiar de la mateixa Inquisició, això ens explica el perquè la van posar en una presó secreta directament: <<y tambien les dixo que tenia un familiar que la avisava de lo que queria saber, lo qual les dixo por mas encarecerse y que estas cosas las ha dado ha entender a muchas mujeres...>> (17)

Cal tenir present que els familiars a Catalunya, van ésser un conflicte i una font de problemes permanents per a la Inquisició, precisament per la seva manca de preparació cultural i moral:

<<Després de 1585, a les ciutats, els familiars eren principalment gent de baixa extracció, principalment jornalers, menestrals, aturats i alguns botiguers; a la costa pescadors i al camp eren els llauradors, més o menys acomodats. Però la gran majoria analfabets, d'això s'excusa la Inquisició dient que és la gent més honrada.>> (18). Puigblanc ens dirà d'ells: <<la falta de ilustración general en sus individuos acompañada de una facultad omnímoda de cometer desaciertos...>> (19). Evidentment, la Inquisició en la majoria dels casos va vetllar per la seguretat dels familiars ja que es posava en dubte el seu propi prestigi com a institució.

Les conseqüències d'inculpar a un familiar, van comportar el següent per a Catalina Gra: <<Alegó ciertas defensas de las quales se hicieron las diligencias necesarias, visto en consulta fue puesta a question de tormento sobre lo del familiar conjurado y vencio el tormento...>> (20) Amb la qual cosa queda demostrada que Catalina havia fet referència al familiar per a donar-se importància davant de la clientela, la qual cosa la va portar a patir la tortura, i una vegada superada va donar credibilitat a la seva declaració davant del tribunal.

La sentència del procés

El tribunal va decidir respecte a Catalina el següent: << vuelto a ver en consulta se voto en discordia y visto por V. Sa. mando que en la sala fuese reheaprendida y desterrada de Barcelona, diez leguas a la redonda por tiempo de diez años, executose.>> (21).

Per tant amb una amonestació pública i el desterrament de la ciutat per un període de deu anys, es va concloure el tema. És una pena força lleu, per una acusació en principi tan greu com pactar amb els dimonis i fer actes supersticiosos.

Conclusions

Hem pogut comprovar al llarg d'aquesta comunicació que existeixen unes característiques pròpies de la fetillera que la distingeixen de la bruixa, fonamentalment en el tema del mal, que en la bruixa és primordial, i que en la fetillera és una eina més de treball, si bé comparteixen algunes característiques com és la utilització del pacte amb el diable, tot i que amb finalitats força diferents.

A més a més com ja des d'un principi en la religió jueva per mitjà de la Bíblia i posteriorment de la religió cristiana, la figura de les fetilleres i endevinaires entre d'altres és condemnada com a desagradable pel propi Déu.

També hem pogut veure en la figura de la fetillera que no sempre es compleixen els paràmetres clàssics de la dona pobre i vella, que el seu àmbit d'actuació són els nuclis urbans, que la seva tasca es dirigeix a donar satisfacció a les angoixes vitals d'una clientela que li paga els seus serveis, i que per a la seva feina fa servir tot tipus d'encanteris i estris, des de una sabata, pols d'un ciri, papers on normalment es recollia l'oració de Sant Antoni, sal, herbes, etcètera.

Respecte a Catalina Gra, més que una fetillera en el sentit estricte de la paraula, ens trobem amb una dona jove que fa servir les seves arts, més o menys inversemblants, per guanyar-se la vida, juga amb les necessitats més plausibles de les seves clientes. En la documentació tot són dones les que demanen el seus serveis, i podríem dir que era una especialista en temes d'amor. No sabem perquè se la va denunciar a la Inquisició, potser va tenir massa èxit o bé per despit d'alguna clienta o rival en el negoci. En tot cas la Inquisició va veure que el tema era més de estafa i su-

perstició que de temes religiosos de rellevància. Només li va interessar amb profunditat el tema del familiar, que va descobrir que era un truc més, ja fóra per donar-se importància o bé per demostrar que davant del possible perill d'una denuncia tenia les espatlles ben cobertes per la protecció del suposat familiar. És per això que la condemna es va resoldre amb el desterrament per deu anys de la ciutat de Barcelona, a una distància de deu milles. Una manera ràpida i eficaç de tancar el tema.

Ens queda per resoldre la data d'actuació, ja que la documentació inquisitorial estranyament pel que és costum no ens diu res. Podem per aproximació i seguint la pista de la moneda de la que parlen els acusadors, "dineros" veure que era el nom usual que es donava a la moneda de billó a Catalunya, les primeres que es van encunyar amb aquesta menció són els menuts que daten de l'època de l'arxiduc Carles (1708-1710). Per tant, podríem aventurar tenint en compte que la documentació està també redactada en castellà, i també per la lletra, podria correspondre a la primera meitat del segle XVIII. És al llarg del segle que el tema de la fetilleria anirà perdent importància, com a delictes, en la Inquisició de Barcelona tot i donant un gran nombre de processos.

Per últim en la nostra ciutat també es van donar processos contra l'heretgia i fetilleria, com és el cas de Maria Torres al 1680 (22), que guarda no pocs paral·lelismes amb el cas de Catalina Gra.

NOTES

- 1) *Diccionari enciclopèdic Salvat Català*. Salvat Editores. Barcelona, 1974. Vol. IV. p. 1475.
- 2) *Opus. Cit.*, Vol. V, p 536.
- 3) LEWELLYN BARSTOW, Anne.: *La caza de brujas*. Ed. Tikal. Girona, p. 35-36.
- 4) MICHELET, J.: *La bruja*. Akal. Madrid, 1987. Col. Bolsillo. N. 176, p. 36
- 5) *Sagrada Biblia*. Ediciones Servagrup. Godella, 1980, *Deuteronomi*, p. 183
- 6) *Opus. Cit.*, *Deuteronomi*, p. 197
- 7) *Opus. Cit.*, *Epístola de San Pablo a los Gálatas*. Cap V, 20, p. 1339-1340.
- 8) EIMERIC, Nicolau: *El manual de los inquisidores*. Muchnik ed. Barcelona, 1983, p 162.
- 9) Archivo Historico Nacional (=AHN), Inquisició. Llibre 731, foli 480-481 v.
- 10) EIMERIC. *Opus. Cit.*, pàgs. 162-163.
- 11) AHN. *Opus. Cit.*
- 12) AHN. *Opus. Cit.*
- 13) AHN. *Opus. Cit.*
- 14) AHN. *Opus. Cit.*
- 15) AHN. *Opus. Cit.*
- 16) AHN. *Opus. Cit.*
- 17) AHN. *Opus. Cit.*
- 18) LLAMAS MANTERO, Antoni: "Els familiars: Tres segles de problemes". MASM. *XI Sessió d'Estudis Mataronins*. Mataró, 1994, p. 22
- 19) LLAMAS. *Opus. Cit.* p 22.
- 20) AHN. *Opus. Cit.*
- 21) AHN. *Opus. Cit.*
- 22) LLAMAS MANTERO, Antoni.: *La persecució de l'heretgia pel Tribunal de la Inquisició. El cas de Maria Torres (1680)*. MASM. *XII Sessió d'Estudis Mataronins*. Mataró, 1995.

El procés d' Aldonza Rossa, la *bruxeta* de Bellver

Del prototip de la bruixa a la bruixeta de Bellver

La imatge de la bruixa ha mantingut un sèrie de paràmetres força definits al llarg del temps. Principalment aquest trets es centren en aspectes físics, morals, conductuals, de poder, etcètera. Però sempre manté unes característiques molt definides. El retrat és prou clar tant en els autors més antics com en els més contemporanis que les van dibuixar. Serveixi a tall d'exemple el que diu un autor clàssic com és, Publi Ovidi Nasó (45 a.C.-17d.C) que ens les descriu en la seva obra *Les Metamorfosis*, on es recull un bon grapat de llegendes de la mitologia greco-llatina, i les descriu de la següent manera:

"Juno llena de rabia y furor, dejó su celeste Corte para bajar a este antro de tristezas. Desde que ella llegó, la puerta estuvo de par en par abierta. Cancerbero abrió sus tres fauces y emitió tres ladridos horrendos. Acudieron estas terribles e implacables hijas de la noche que tenían por cabellos serpientes venenosas." (1)

“Mientras duraban estas ceremonias, en un gran vaso hacia cocer las hierbas que tenían el encanto más poderoso. Esta composición estaba hecha de raíces cogidas en el valle de Tesalia, de granos, de flores y de plantas ácidas y corrosivas (...) hierbas regadas con el rocío que la Luna extiende durante la noche, carne y las alas de una lechuza (...) e infinidad de drogas desconocidas.” (2)

“¡Encantos, artes, hierbas y plantas cuya virtud es tan poderosa: aire, vientos, montañas, ríos, lagos, dioses de los prados, dioses de la noche, venid todos en mi ayuda! Vosotros que forzando el curso de los ríos, los contenéis haciéndoles volver a su cauce primitivo, vosotros que dais a mis encantamientos la virtud de clamar la mar agitada, de exitar las tempestades, de disipar las nubes y volverlas a juntar, de parar la violencia impetuosa de los vientos, de romper la garganta a las serpientes, de arrancar de raíz los árboles y las rocas, de conmover a las montañas, de hacer temblar la tierra, obligando a salir de sus tumbas a las almas que encierran.” (3)

Com podem veure, aquest autor ja ens perfila un bon grapat de característiques que anirà configurant el model de bruixa, i que aniran passant d'autor en autor, afegint les característiques pròpies que marca el context històric.

Reginald Scot en les descriu en la seva obra *El Descubrimiento de la Brujería* com: “Las brujas son, por lo general, viejas, lisiadas, legañosas, pálidas, desgredadas y llenas de arrugas; pobres, hoscas, supersticiosas... Son encorvadas y deformes y sus rostros reflejan melancolía para horror de todos los que las ven. Chochean, gruñen y son rabiosamente malévolas.” (4)

Fins ara hem vist una sèrie de característiques de la típica bruixa vella. Un altre autor, Michelet, en el seu llibre *La Bruja* ens marca el seu àmbit d'actuació: “¿Donde vive? En los lugares de difícil acceso, en los bosques de zarzas, en las landas, donde los espinos y los cardos enmarañados impiden el paso. Por la noche, se resguarda bajo cualquier dolmen.” (5)

Evidentment, aquestes particularitats de la bruixa vella no s'adapten a una bruixeta com Aldonza Rossa de només catorze anys. Però no és un cas infreqüent dintre del tema de la bruixeria i la Inquisició. Tenim casos com el que es va produir el 1527 a Pamplona, referents a dues nenes de nou i onze anys: “las cuales prometieron decir cosas extraordinarias si se les perdonaba de los delitos y maleficios que habían cometido. Los oidores, atendiendo a su poca edad, las perdonaron y ellas comenzaron a declarar...” (6).

Pierre de Lancre (1550-1630), jutge de Bordeus recull testimonis de nenes com la següent: “Maria de Aguerre, de trece años, dijo haberlo visto con aquella forma, (es refiere al diablo), saliendo de una gran cántara y aumentando de tamaño fuera de ella.” (7) I ell mateix recull en la seva obra, *Tableau de l'inconstance des mauvais anges et demons*, publicada al 1612 com: “Y aun dentro de la prisión las brujas se las arreglaban para ir al Sabbat, según puso de manifiesto una muchacha de Arcain apedillada Dojartabal, de quince a dieciséis años de edad” (8). En la mateixa obra, Pierre de Lancre que considerava a les bruixes i bruixots com a components d'una secta, establia una sèrie de graus o categories dintre de la mateixa.

“1) niños que son llevados sin consentimiento (hasta los cinco años). 2) niños llevados con consentimiento (de cinco a seis años en adelante)” (9).

Un altre exemple en el que es van veure involucrats menors, i que pel seu nombre es pot destacar, van ser els interrogatoris que va fer l'inquisidor Alonso de Salazar y Frias. “Examinó, en primer lugar, a 1.384 niños i niñas (de seis a catorce años los varones y a doce las hembras) que fueron

absueltos ad cautelam, y cuyas delaclariones le parecian llenas de defectos.” (10).

També a Catalunya es van produir casos on les bruixes portades davant del tribunal del Sant Ofici, es declaraven ser-ho des de la més tendra edat, com és el cas de la suposada bruixa Eulàlia Úrsula a Caldes de Montbui en el primer terç del segle XVII.

Per tant, no era tant infreqüent com podem pensar que nens i nenes es veiessin davant de l'acusació de bruixeria, com és el cas de la bruixeta de Bellver. Com és lògic, les descripcions dels autors citats anteriorment sobre les característiques de les bruixes que podem anomenar velles, no coincideixen ni en l'aspecte físic, ni psicològic amb aquest bruixetes joves. La resposta la trobarem en els elements que caracteritza la pròpia edat, que no deixa de ser crítica en l'evolució personal, i en les circumstàncies vitals que envoltaven a aquestes persones. Només trobem un punt de coincidència general, que és en l'àmbit vital d'aquestes noies, que en general és el rural.

La Inquisició contra Aldonza Rossa

El procés s'inicia amb la presentació dels testimonis de l'acusació per bruixeria contra Aldonza Rossa . "Cerdaña, Obispado de Urgel, menor de catorze años, esta rea fue testificada por quinze testigos, los siete hombre eran clérigos, y otro menor, y ocho mugeres, las tres menores. Los mas de los testigos disponen (cargos) de vista y otros de oídas de que esta rea era llamada comunemente por todos la bruxeta de Bellver..."(11)

Que els acusadors masculins fossin clergues, deixa de banda en principi la possibilitat que els testimonis presentats pels mateixos, fos fals o mancat del rigor necessari. També es dona credibilitat al presentat per les dones tot i que tres de les mateixes eren menors d'edat.

I així descriuen les activitats que realitzava l'acusada com les següents: "y que si algunos estaban enfermos la buscaban y la llamaban y la pagaban su camino y su trabajo y los que estaban enfermos sabian que dicha rea hacia filtros, y a los que eran en cama les dezia la zona que que los habia embruxado, nombrandola por su nombre. Y de ordinario nombraba mugeres que decia ella que eran bruxas y que conocia en que los que lo eran traian un demonio al lado izquierdo. Y dezia a los enfermos fulana de tal te ha embruxado tal parte. Y ella los ha de curar, y no otra persona, y los enfermos hacian diligencia en traer a su presencia a esta persona que nombrava la rea, y teniendo las partes les dezian, vos que haveis hecho mal y me haveis embruxado porque asi lo dize Aldonza Rossa, la bruxeta de Bellver. Y ella me ha de curar si no quiere de grado por fuerza y muchos de los testigos dizen que las mugeres que asi habian, para que los curasen, tocandoles y diciendoles que se curasen y otras palabras. Y casi todos quedan sanos de sus enfermedades i la rea dezia a otros enfermos que lo estaban, embruxados." (12).

En aquesta primera part de l'exposició dels testimonis contra l'acusada, tenim que Aldonza Rossa es dedicava com a mitjà de subsistència a cobrar pel serveis prestats com a remeiera, ja que els mateixos acusadors diuen que sabia fer filtres, possiblement utilitzant herbes i plantes, evidentment sense ser metgessa. I pel que sembla els devia cobrar bé, no només per la quantitat de clients que tenia, sinó també perquè no només cobrava pel filtre en qüestió, sinó perquè li pagaven el desplaçament fins la casa del malalt. A més a més implicava en el negoci a altres persones que havien embruixat als malalts, la qual cosa ens pot fer suposar que també es pagaven aquest serveis, ja que totes eren bruixes. Una altra pista que el negoci anava bé era el grau d'èxit que aconseguia, ja que com diu la documentació, gairebé tots quedaven guarits de les seves dolences.

Però aquesta acusació com a remeiera no és prou important sinó és pel fet que va acompanyat del de bruixeria. I és en l'acta del procés on s'indica més específicament aquest càrrec, força més greu i important que l'anterior, amb la declaració de l'acusada.

"a los siete de junio del año y en que ella dispone que es de edad de trece años y que su padre la ha enviada a la villa de Puigcerdà des de Vellver para vender una gallina y un poco de simiente de cañamo, en este camino se le juntó a la rea una muger, que la llamaban la Juanga, que la tenían en opinión de bruxa y la rea le preguntó a dicha muger que a donde iba, y ella le respondió que a casa del Diablo o a morir, que renegase de Dios y que fuese bruxa y la enseñaria muchas delicaduras y que las dos entraron en un capilla que habia en el camino que se llamaba nuestra Señora de Cuadras. Y alli renegó la rea de Dios de nuestra Señora y de los Santos i la dicha Junaga dixo a la rea que hubiese de algunas faltas escupiendo sal al altar y sacando la lengua y le dixo ya seras mia y la rea le dixo que si. Despues de esto se apartaron las dos..." (13).

Com podem veure, la bruixa anomenada Juanga la porta a una capella del camí, és a dir a un lloc sagrat, i com que Aldonza no tenia cap falta contra Déu, li fa escopir sal a l'altar. El tema de la sal té a veure amb la creença que deia que als dimonis els fastiguejava la sal, i en llegendes del Sàbat de les bruixes s'explica que tots els àpats que eren servits ho eren sense sal. A més a més té un alt grau simbòlic que trobem en les sagrades escriptures.

“En la Bíblia es la sal un medio simbólico de unión entre Dios y su pueblo (en tu ofrenda de manjares no permitas que falte la sal de la alianza con tu Dios. Levítico 2, 13) Y Eliseo purifica una fuente echando sal en ella (II Libro de los Reyes 2, 19 y s) En el Sermón de la Montaña Jesús llama a sus discípulos la sal de la tierra y el padre de la Iglesia Jerónimo (348-420) llama la mismo Jesucristo la sal redentora que penetra el cielo y la tierra.” (14)

Per tant, escopir la sal era símbol de rebuig a tots aquells que l'havien utilitzat com a metàfora de la unió de Déu amb el seu poble. Amb això, Aldonza Rossa es separava de la comunitat dels creients en Déu i passava als creients en el diable. A més a més, ho feia contra l'altar, el lloc sagrat per excel·lència de la capella on es commemora el sacrifici del Crist, i s'acompanya aquest rebuig a Déu amb l'acte d'ensenyar la llengua, que no és només un acte de burla més o menys infantil sinó que també està carregat d'una força simbòlica. En els fets dels Apòstols, l'Esperit Sant es manifestà en el miracle de la Pentecosta en forma de llengües de foc. En la Bíblia la serp, símbol del dimoni té la llengua bífida i com les serps la treu continuadament. I per la llengua, com a extensió del llenguatge, podem rendir culte al Creador o pel contrari rebutjar-lo.

I continuà la declaració de l'acusada, on ja es descriu el que li va passar en el seu camí cap a Puigcerdà i l'aparició que va veure, que l'apropa cada vegada més a les bruixes.

“y siguiendo la rea su camino sola, al cabo de un poco se le apareció en el camino una mujer galana a caballo, en su mula la subió con ella y la dixo que le senseñaria a sanar paperas y que con eso ganaria mas. La dicha rea contó a otra mujer lo que le habia pasado con la dicha Juanga y con la de la mula, y ella le dixo, vaya que ya tiene la mujer forma de ser bruja.” (15)

Com podem veure en aquest fragment de la declaració de Aldonza, va tenir un viatge cap a Puigcerdà, que no estaria més enllà del 18 quilòmetres del seu poble, força distret. Ara s'afegeix l'aparició d'una dona molt ben vestida, però s'entra en la documentació en una contradicció, primer es diu que aquesta dona va a cavall i després que va en una mula, la simbologia del cavall es ambivalent, la seva part negativa ja va quedar dibuixada pels antics Pares de l' Església.

“Los Padres de la Iglesia atribuyen al caballo soberbia y lujuria (dicen que relincha con lascivia cuando ve a una mujer.)” (16)

Evidentment, l'aparició d'aquesta dona no deixa cap dubte que era una bruixa, ja que coneix perfectament a què es dedicava professionalment Aldonza. La seva proposta pot sembla en un primer moment bastant sorprenent, ja que no li proposa com diuen els textos clàssic fer un “maleficium”, sinó que la seva proposta és ensenyar-li a curar les galteres, afegint que això millorarà els seus ingressos. Però cal tenir en compte que aquesta malaltia vírica molt contagiosa, podia deixar els homes amb una orquitis que pot portar com a conseqüència l'esterilitat, i que en els processos que porta a terme la Inquisició contra bruixes i fetillers, una de les demandes més habituals per part dels seus clients és solucionar aquests tipus de problemes en els homes, per tant no era gens desencertat l'oferiment, com ratifica la confident, amb l'expressió que ja té les possibilitats de exercir la “professió” de bruixa.

En la continuació de la declaració davant del Tribunal, és en el següent paràgraf on es donen ja gran part de les característiques de la seva introducció en el món de les bruixes.

“La dicha Juanga fue a llamar a la rea una noche a casa de fulano, al Sabbat de Puigcerdà, y que la izo desnudar y untar con un unguento, la dicha Juanga, y dixerón Pus fulla y subieron por el cañon de la chimena y que en lo alto estaba un hombre bien vestido, con mas de doce mujeres y todos se fueron volando a el estanque de Malmu, alli el hombre que estaba en la chimenea se sentó en una silla y comenzó a tocar con un tambor y una faluta y bailaron muchas mujeres y algunos hombres y alli besaron por detras al demonio que estaba en la silla y la rea dice que no le besó. El demonio le dixo que lo haria otra vez que fuese a verle y lo acabaria de hacer...” (17)

En aquest paràgraf ja es presenten tots els elements clàssics del Sàbat: la nocturnitat de la reunió, on no només és la manca del de la llum de Sol, sinó que la foscor dóna protecció i seguretat a aquells que no volen que uns ulls aliens els puguin veure. Cal tenir en compte, que és el Creador el que separa amb el seu poder el que separa la llum de les tenebres, i que per extensió en el món cristià es designa molt clarament al diable com “el príncep de les tenebres”. La bruixa experimentada i coneixedora de tots els aspectes de l'univers de la bruixeria, és aquella que denominaríem la mestra, la que transmet els coneixements i la que va a visitar a la novícia prèviament reclutada, en aquest cas Aldonza Rossa. Cal tenir en compte que aquest reclutament en particular es realitza a una noieta de tretze anys i que ja se li suposa un ús de raó suficient per a saber el que es fa.

Els ungüents per iniciar el viatge a la reunió, amb la utilització de les plantes típiques com la ruda, l'estrimoni, el tomàquet del diable, etc, plantes que estudis farmacològics demostren que creen estats de somnolència força ombrívola i malsons, com ens indica la documentació. La Juanga va fer despullar a Aldonza, però no ens indica en quines parts del cos es van aplicar els ungüents. Per altres casos, sabem que aquests eren aplicats darrera dels genolls, plantes de peus i mans, coll, axil·les, és a dir allà on la pell és més fina i l'absorció més ràpida i eficaç.

La utilització d'una frase per iniciar el viatge, en aquest cas “pusfulla”, què és una formula de desplaçament, literalment seria anar per damunt de les fulles dels arbres i que els permetria el vol. Curiosament en aquest procés no es parla de la famosa escombra, que no era tal, sinó un pal revestit d'un ungüent i amb una cabellera humana en un extrem.

La presència del dimoni en forma d'home ben vestit, però no sempre es presenta en aquestes característiques, sinó que es dóna una certa variabilitat: “En el *sabbat*, los demonios y las brujas y los brujos celebran un banquete presidido por el Diablo mismo que puede aparecerse en forma de gato negro o con sus atributos personales, coronado, vestido de negro, y luciendo sus resplandecientes ojos.” (18).

L'acompanyament del diable per les dones, en aquest cas dotze. Aquí es veu evident el paral·lelisme entre el Sant Sopar, Jesús i els dotze deixebles, i per contraposició, en la seva part negativa, el diable i les dotze dones que oficien de deixebles del maligne. Però si fem la suma en realitat ens dóna el número tretze, que és sens dubte un número simbòlic de la mala sort i del que és negatiu.

“El trece es casi siempre un número de mala suerte; ya Hesíodo advertía a los labradores sobre el empezar la siembra el día 13 del mes. En el año intercalado babilónico habia un mes 13 intercalado en el signo del “cuervo de la mala suerte”. Decíase que al “coven” de las 12 brujas asistía el diablo como decimotercero.” (19)

Podem també trobar en el *Sabbat* una celebració contraposada al de la missa cristiana, missa que evidentment es fa en negatiu, com element del mal. Anar al *Sabbat* a un lloc apartat, en aquest cas un estany el de Malmu, estany d'origen glacial i elevat, on el diable i els seus acòlits podien realitzar l'aquellarre i dirigir cap els pobles del voltant els seus maleficcis.

Un altre element que compon gairebé sense excepció l'aquellarre és la utilització de la música, en aquest cas a càrrec d'un tambor i una flauta, com a instruments típics del folklore de la zona. Com a conclusió de l'aquellarre, les bruixes i bruixots han de donar el petó al cul del diable com a senyal de submissió. En aquest tema, Aldonza Rossa declara que ella no va fer tal gest, i que el diable molt comprensiu en aquest cas li va dir que ja ho faria en la propera vegada que l'anés a veure.

The Lancashire Withces: 1848 William Harris.

El veredict del tribunal

Una vegada escoltats els testimonis dels acusadors i de l'acusada el tribunal dictà sentència respecte els delictes imputats a l'acusada Aldonza Rossa.

“y comentó haver hecho lo que iba referido, lo que ha hecho y rectificado, que le mande que no use de las cosas referidas en el suceso, con apercibimiento que haciendo lo contrario sera castigada con rigor y que vaya a pie al monasterio de monserate donde se confiese y comulgue y traiga cedula de confesion y que la presente en el tribunal y que por tiempo de 4 meses rece cada vienes una parte del rosario de visperas y asi se executó a los 19 del mes de octubre.” (20)

Com podem comprovar la sentència és molt suau, només una peregrinació a Montserrat, on aquesta noia rebria una immersió en la religió cristiana de la qual estava força fluixa i això l'havia portat a la desviació. No cal dir que la impressió que li pot provocar el monestir i tot el que li envolta a una jove que vivia al poble i en un àmbit rural, devia ser prou contundent emocionalment. A més de la necessitat de portar un document de confessió expedit en el mateix monestir. I com a segona “pena” només resar cada divendres, com a record del que ja havia viscut. Tot i que la documentació no ho diu, segurament aquestes pregàries estarien controlades per un mossèn o un altre eclesiàstic.

Un punt d'inflexió en la repressió de la bruixeria

Respecte a la benevolència del tribunal cal emmarcar aquestes actuacions en les instruccions enviades per la Suprema als inquisidors. Però aquest procés ja era un tema bastament discutit dintre del si de la mateixa Inquisició. El tema fou encomanat a Alonso de Salazar Frías que va fer les seves visites a Navarra cap a l'any 1611 i del seu informe presentat a la Suprema va concloure el següent: “No he hallado certidumbre ni aun indicios de que colegir algún acto de brujería que real y corporalmente haya pasado. Sino sobre lo que yo solía antes sospechar de estas cosas, añadido en la visita nuevo desengaño: que las dichas testificaciones de cómplices solas, sin ser coadyuvas de otros actos exteriores comprobados con personas de fuera de la complicidad, no llegan a ser bastantes ni para proceder por ellas a sola captura; (...) No hubo brujas ni embrujados en el lugar hasta que se comenzó a tratar y escribir de ellos” (21).

La Suprema evidentment no es refiava només d'una opinió i per les mateixes dades havia comissionat a Pedro de València a estudiar el mateix tema, del seu informe enviat a la Suprema es pot destacar el següent: “Se deve examinar lo primero si los reos estan en su juicio o si por demoniacos, melancólicos o desesperados, (...) parece más de locos que de ereges, y se deve curar con açotes y palos, (...) búsquese siempre en los hechos cuerpo manifiesto del delito conforme a derecho y no se vaya a provar casso de muerte ni daño que no ha acontecido.” (22).

A la llum d'aquests informes la Suprema emetrà el seu, el 29 d'agost de 1614. En les seves instruccions, exposades en trenta-dos articles, es recullen les conclusions d'aquests comissionats i aconsellen principalment ser molt escèptics en els casos de bruixeria i en tot cas molta precaució en les aplicacions de les penes i sempre inclinant-se cap a les penes més suaus.

Com podem comprovar en el cas de la “bruixeta” de Bellver, Aldonza Rossa, la magnanimitat del tribunal respon perfectament a les instruccions derivades del organisme central de la Inquisició.

NOTES

- 1) OVIDI: *Las Metamorfosis*. Promoción y Ediciones. Madrid, 1985. P. 80.
- 2) *Opus. Cit.* Pàg. 149.
- 3) *Opus. Cit.* Pàg. 147.
- 4) DONOVAN, Frank: *La Historia de la Brujería*. Alianza Editorial. Madrid, 1985. P. 96-97.
- 5) MICHELET, Jules: *La bruja*. Akal, Madrid, 1987. Pàg 36. Col. Bolsillo. N.176.
- 6) CARO BAROJA, Julio: *Las Brujas y su Mundo*. Alianza Editorial. Madrid, 1986. P. 189-190.
Col. Bolsillo. N.12.
- 7) *Opus Cit.* P. 207.
- 8) *Opus Cit.* P. 211.
- 9) *Opus Cit.* P. 223.
- 10) *Opus Cit.* P. 234.
- 11) AHN, Inq. Libro 732, fol 508-508 v.
- 12) *Ibíd.*, Libro 732, fol 508-508 v.
- 13) *Ibíd.*, Libro 732, fol 508-508 v.
- 14) BIEDERMANN, Hans: *Diccionario de Símbolos*. Ed. Paidós. Barcelona, 1996. P. 409-410.
- 15) AHN. Inq. Libro 732, fol 508-508 v.
- 16) BIEDERMANN. *Opus Cit.* P. 77.
- 17) AHN. *Opus Cit.*
- 18) COHN, Norman: *Los demonios familiares de Europa*. Alianza Universidad, 1980. P. 228.
- 19) BIEDERMANN. *Opus. Cit.* P 328.
- 20) AHN, Inq. Libro 732, fol 508-508 v.
- 21) KAMEN, Henry: *La Inquisición Española*. Crítica. Barcelona, 1988. P. 278.
- 22) AHN, Inq. Libro 1.231, ff 608-629.

La persecució de la bruixeria a Caldes de Montbui: Eulàlia Úrsula una “bruixa” salvada per la Inquisició (1623)

Els antecedents.

Quan parlem d'antecedents estem intentant apropar-nos a quins van ser els esdeveniments que van fer que aquesta cacera de bruixes es produís, o millor dit, quins esdeveniments van fer que es donés la possibilitat de fer recaure les culpes de les situacions que s'estaven donant a un col·lectiu de persones que popularment s'anomenaven bruixes.

Sens dubte, la pluralitat de factors és molt nombrosa i cal retrocedir una sèrie d'anys per poder veure amb certa claredat com s'han anat gestant els esdeveniments que conclouran en la dita cacera.

Un dels factors que podem entreveure en aquests moments precedents va ser la reedició del llibre, en concret, el *Malleus Maleficarum*, nombrosament reimprès entre el 1580 i el 1650, com també l'aparició d'altres obres. Per exemple, cal citar *Demonolatreiae* del jutge de Lorena Nicolàs Rémy o l'obra del també jutge de Bourdeus Pierre de Lancre, *Tableau de l'inconstance des mauvais anges et demons* del 1613, o per citar dues més l'obra del jesuïta Martín Antonio Delrío, *Disquisitorum Magicarum* i l'obra del polític Jean Bodin, *Démonomanie des sorciers* del 1580. Un altre factor, potser menys important, van ser els precedents de persecució de bruixes que s'havien donat en altres terres, com és el cas de les caceres de bruixes de Lapurdi al País Basc Francès i les més conegudes de Zugarramurdi i Urdax a Navarra, portades a terme per Pierre de Lancre. Per contra tenim a d'inquisidor Alonso de Salazar Frias, que es va oposar als processos i va lluitar per l'alliberament dels encausats. D'aquí va sorgir un concepte molt important que donarà com a conseqüència que el 29 d'agost de 1614 la mateixa Inquisició decidís prohibir la persecució de les anomenades bruixes.

Però aquests dos factors anteriorment citats no són suficients per donar-nos una visió completa de l'escena cal veure sens dubte els factors socials i econòmics del moment. “Segons Pladevall es corrobora la impressió (...) d'un inici de recessió a la dècada del 1620. I, si una crisi general de la paeria havia de tenir forçosament fortes repercussions en un país on eren tant els paraires i els teixidors, crisis com la monetària de (almenys) 1598-1617 i greus crisis generals de tota mena també forçosament hi havien de repercutir.(1). Evidentment les exportacions dintre d'aquest marc de crisi també es van fer sentir.

“I el mateix Damians, que el 1630 adduïa el testimoni de vells segons els quals no s'exportava ara a Itàlia ni la meitat del que s'hi exportava quan ells eren joves.” (2)

A més a més hem de tenir en compte una altre factor que va fer agreujar aquest període, la climatologia va fer una mala passada als habitants del Principat. “Els <<mals anys>>, els grans eixuts i les grans rierades se succeeixen. Amb raó parla Manuel Díaz Peña del període 1600-1625 com un temps de <<pluviositat considerable>> i de hiverns de 1600-1620 com d'hiverns molt rigorosos (que no mancaren), alternant amb eixuts, en 1621-1640. Al costat dels terribles aiguats generals del 1612 i del 1617, (...) de les <<pedregades mai vistes>> del mateix <<any del diluvi>>, o del quinquenni del 1627-1631, de gravíssima penúria general i de fams locals, tenim, en contrades

menys nombroses però també plurals, dècades senceres d'inundacions (de 1597 a 1617), i encara n'hi haurà el 1621 i el 1628." (3)

Evidentment no podem dubtar d'un període de crisi generalitzada, tant en el camp com a la ciutat, d'aquesta no s'escapa ningú i la situació en aquesta època no es pot qualificar d'una altra manera sinó de dramàtica. Aquest conjunt de factors farà que la fam i la misèria i per consegüent les malalties s'estenguin com una autèntica maledicció, que és com ho van viure els seus protagonistes.

"Aquell any, la primavera anunciava gran eixuts i havent el bisbe Sentís maleït la terra el 1627 a causa de multiplicats robatoris d'esglésies. (De 1627 al 1631 o 1632 la penúria va ser general. S'hi afegiren forts brots de pesta. (...) Amb la misèria, es multiplicaren els nounats abandonats (els veïns de certs pobles, al llarg dels camins reials, se'n troben els matins quan obren la porta). Anys seguits de pessimes collites com les de 1604-1607, 1609-1610 o 1628-1632 signifiquen massius increments de la massa flotant de marginats: segadors i altres jornalers que s'havien quedat sense feina, parcers i petits propietaris tanquen i barren la casa, o la barraca, o la malvenen, per anar per aquests mons a demanar caritat." (4).

A més, per si tot això fos poc, no podem deixar en l'oblit el patiment que va tenir la població catalana en aquesta època amb tot el tema de les lleves de soldats i el seu allotjament que va provocar un autèntic rosari de conflictes a tots els nivells.

"(...) que deixen els camps més devastats que una nuvolada de llagosta, que buiden cellers sencers, n'esventren les bótes, esbotzen portes i finestres o segueixen el blat en herba per donar-lo als cavalls, (...) hi ha pobles sencers que es buiden al simple anunci de soldats <<propis>>, i es passen dies sencers amagats al bosc." (5)

El procés a Eulàlia Úrsula.

"Eulàlia Úrsula, donzella natural de Caldes de Montbuy obispado de Barceloa de edad de diez y ocho años. Esta reia fue testificada ante el bayle de Caldes de Montbuy por sis mugeres mayores que sufrieron en tortura, que las cinco han sido ahorcadas por bruxas y la otra huyó de las carceles del bayle que fue a Francia de que la vieron algunas vezes a la reia que la llaman su madre, que tambien esta ahorcada por bruxa" (6).

Com podem comprovar el procés s'inicia per una delació sota tortura de sis dones contra Eulàlia Úrsula. És evident que una acusació realitzada sota aquesta pressió brutal té molt poc de verídica i molt d'induit pels propis acusadors. A més, un altre aspecte a destacar és que qui inicia el procés és la justícia secular per mitjà del batlle i en aquest moment la Inquisició no té res a veure. Per fer-nos una idea de com podia arribar a ser dura una declaració amb tortura cal descriure una de les més habituals.

"Les tortures eren molt dures i fins sàdiques. Les víctimes, pobres dones velles i mal alimentades, eren torturades esteses en un banc amb els braços lligats enrere i torçats per cordes dels botxins durant el temps de resar una avemaria o un credo. Si resistien el turment del banc, s'emprava el de la corriola, que consistia a suspendre els reus pels braços lligats al darrere; si no deien el que s'esperava d'elles, els lligaven als peus un pesos de mig quintar o un quintar." (7).

També hem de destacar que no només es feia una sola sessió de tortura, sinó que aquesta es

Crema de bruixes

perllongava a altres sessions una vegada ja havia confessat l'encausada amb l'objectiu primordial que delatessin a altres suposades còmplices de bruixeria.

“Normalment les sotmetien a una sessió de tortura per fer-les confessar els <<crims>> i després, un cop sentenciades, a una altra perquè delatessin les altres persones que practicaven amb elles la bruixeria i assistien a les <<juntes>> (...) Les tortures es feien en llocs o cases del comú, però molt sovint en cases privades, com veiem en processos de Taradell i de Caldes de Montbui. Hi assistien la màxima autoritat de d'indret on es feien o un delegat seu, un procurador fiscal o jutge, un escrivà, un metge o cirurgià, el botxí i un o dos testimonis; sempre hi havia d'haver pa, vi i llum”.
(8)

Però no tot s'acaba aquí, com podem veure en aquest primer paràgraf del text, la sort que van corre les delatores va ser funest, cinc van morir en la forca i la que va poder escapar a França va ser executada allà posteriorment.

La declaració continua amb una sèrie d'arquetips molt coneguts en aquest tipus de processos, pacte amb el diable, present en forma humana o de boc al qual calia adorar i tenir contactes sexual sodomítics, assistència a l'aquellarre, renegar de Déu, de la Verge Maria, dels sants i de tot el que tingués a veure amb l'Església Catòlica, i de tot tipus de malifetes contra els sembrats, bestiar i les

personas. La documentació del procés és prou clara en tots aquests aspectes com podem veure en el següent paràgraf.

“Siendo la rea de onze o doze años a las juntas que tenian las dichas bruxas y que alli vieron que esta rea en aquella juntas hazia. Las demas assi baylando como besando por el trasero al demonio y tomando actos con el por la qual informacion aprendió dicho Bayle y la hizo su proceso, y al principio de la causa la tomó en confesion y en ella negó todo lo que le preguntaron y estando la causa muy adelante la dieron tormento para inquerir la verdad y al principio negó y después de haverla apresado en el dicho tormento dixo y confesó que una noche que no se acordava que tanto tiempo haria su madre se levantó de la cama y la dixo que se vistiese para que fuese con ella y quereindolo refusar la rea por ser de noche, su madre la dixo que havia de ir con ella y en su compañía sino que la ahogaria y con el temor que tomó se fue con la dicha su madre. Y que llegando a la parte donde estaban muchas en dichas juntas y con ellas el demonio en forma de joven galan y la dicha su madre la tomó y llevó donde estava el demonio sentado en una silla y le dixo Señor aqui os traigo una criada y la dixa su madre le dixo a ella si se queria dar a aquel y que por miedo de su madre dixo que si y no osó decir que no y dixo que el joven la dixo que havia de renegar de Dios y de otras cosas y que ella hizo y dixo reniego de Dios y de su madre y de todos los santos y del culo me doy a vos señor diciendo por el joven o demonio y Virgen Maria me ayude y en diciendo las dichas palabras se halló sola y en carnes con obscuridad y despues en compañía de las demas fue a adorar a dicho joven o demonio por detras poniendo una candela encendida en las manos diciendo adoraros señor y cuando llegó a besarle por detras hedia mucho y el demonio hizo trato con ella por detras y que fueron de bodas a una laguna y hecharon allí unos polvos y se levantaron nublados y cayeron grandes piedras que hizo daño que se fueron y a ella la acercaron a un demonio en figura de hombre que parece que la llevaron sobre las nubes y asi la llevo hasta su casa y volvió otras algunas veces a las dichas juntas con la dicha su madre y otras mugeres y hazian caer piedra y mataban alguna cavalgadura y hacia las demas cosas que tiene referidas.” (9)

En aquesta declaració de Eulàlia Úrsula podem assistir a la terminologia típica de un procés per bruixeria. En ell surt tot un grapat de conceptes que es van repetint continuadament, els principals són: la nit, associada a la mort i per tant contrària a la vida i fàcilment associada al mal. Per la nit la bruixa domina el món on la lluna dona la seva llum freda i morta en contraposició a la calor i claror del sol. Assisteixen a l'aquelarre, que sempre es celebren en llocs apartats i fora dels nuclis habitats, principalment les muntanyes on es domina els pobles propers. En aquest cas només es cita la <<junta>> en la documentació però és el mateix, ja que aquelarre en basc vol dir això.

“El mot procedeix dels basc <<akerra>>, que és la junta de totes les bruixes, i <<larre>> que vol dir prat del boc; per això, aquelarre, en el seu sentit més estricte, vol dir, junta de bruixes en el prat del boc.” (10)

La figura del diable també està prou definida. Normalment es presenta en forma de gat negre o bé de jove amb tots els seus atributs personals i vestint de negre o en forma de boc. Al diable cal retre-li homenatge, cal copular amb ell i a vegades ballar o tocar música. També es significativa la repetició que ja Caro Baroja esmenta de la obra de Jean Bodin *De la Demonomanie des Sorciers*, que està publicada al 1580, on ja es tipifiquen elements que surten en la declaració de la nostra “bruixa”: renegar de Déu, fer homenatge al dimoni, adorar-lo i sacrificar en honor seu, cometre incest, matar bestiar, causar l'esterilitat en els camps i la fam dels pobles, tenir tracte carnal amb el dimoni, matar per mitjà de verí i sortilegis, etcètera.

Uns altres aspectes són: l'elaboració de pólvores màgiques que segons els processos s'

elaboraven a partir de la cocció de nens petits, bé fills de les mateixes bruixes, o bé segrestats, o desenterrats dels cementiris. També feien destrosses en els conreus, mataven bestiar, o provocaven tempestes de pluja i calamarsa tant a terra com en el mar.

Una característica peculiar és que sempre es feien en llocs apartats de la vista indiscreta dels no iniciats. Uns llocs idonis eren les muntanyes, els prats aïllats, o bé a prop d'un estany. Tenim un paral·lelisme molt evident en les declaracions que va fer al tribunal de la Inquisició una altra bruixa, Aldonza Rossa, "la bruxeta" de Bellver.

"La dicha Junga fue a llamar a la rea una noche a casa de fulano, al Sabbat de Puigcerdà, y que la hizo desnudar y untar con un unguento, la dicha Juanga, y dixern Pus fulla y subieron por el cañon de la chimenea y que en lo alto estaba un hombre bien vestido, con mas de doce mujeres y todos se fueron volando al estanque de Malmu, y alli el hombre que estaba en la chimenea se sento en una silla y comenzó a tocar con un tambor y una flauta y bailaron muchas mujeres y algunos hombres y alli besaron por detras al demonio que estaba en la silla...(11)

Fig. 114. DISRESPECTFUL CONDUCT OF THE DEVIL
TO A FRIVOLOUS WOMAN

Der Ritter vom Turn.

La conclusió del procés

Sens dubte, el 23 de març de 1623 el desenllaç natural del procés veient els antecedents seria la mort per aforament de l'acusada Eulàlia Úrsula, però no va ser el cas. La notícia dels seu procés va arribar a la Inquisició i la proximitat a la ciutat de Barcelona, seu del tribunal, va fer que la seva intervenció fos ràpida i providencial per la vida de l'acusada. La van treure de la justícia secular del batlle, i amb això li van salvar la vida, només va rebre per part dels inquisidors una lleu repremsió i fou alliberada immediatament.

Aquest desenllaç pot semblar sorprenent, però la gènesis del seu alliberament ja s'havia donat en el si de mateixa Inquisició. Aquesta institució havia iniciat un llarg debat sobre el tema. Al 1611 l'inquisidor Alonso de Salazar Frias havia redactat un informe al la Suprema fruit de les seves visites a Navarra on afirmava el següent:

“No he hallado certidumbre ni aun indicios de colegir algun acto de brujeria que real y corporalmente haya pasado. (...) No hubo brujas ni embrujados hasta que se comenzó a tratar y escribir de ellos.” (12).

El debat continuà a la mateixa Inquisició que va encarregar un nou informe a Pedro de València, que el va redactar en uns termes similars al de Alonso Salazar Frias.

“Se deve examinar primero si los reos estan en su juicio o si por demoniacos, melancólicos o desesperados (...) parece mas de locos que de ereges, (...) búsquese siempre en los hechos cuerpo manifiesto del delito conforme a derecho y no se vaya a provar casso de muerte ni daño que no ha acontecido.” (13).

Tots aquets estudis i informes que van ser enviats a la Suprema, van fer que aquesta decidís el 29 d'agost del 1614 redactar unes instruccions exposades en trenta-dos articles, on es recullen les conclusions d'aquest personatges que havien estudiat el tema. És de destacar en una d'elles la recomanació de ser molt prudents i escèptics en els casos de bruixeria, i si s'han d'aplicar penes sempre optar per les més suaus com són les repremsions, ingrés per un temps en un convent, assistència a la missa sota la supervisió d'un mossèn, etcètera.

En conclusió podem comprovar que l'atac i la repressió de les bruixes en aquest moment històric estava fonamentalment en mans de la justícia secular i no en la mateixa Inquisició que es va convertir en més d'un cas en la seva salvació. Senzillament van ser el cap de turc d'un temps de crisi a tots els nivells de la societat.

NOTES

- 1) SALES, Núria: "Els segles de la decadència. Segles XVI-XVIII" a *Història de Catalunya*. Volum, IV. Edicions 62. Barcelona, 1989. Pàgs. 301-302.
- 2) *Ibidem*, pàg. 303.
- 3) *Ibidem*, pàg. 309.
- 4) *Ibidem*, pàgs. 311 a 313.
- 5) *Ibidem*, pàg 326.
- 6) AHN, Inq. 733, fol. 37 v.-38.
- 7) PLADEVALL, Antoni: *Persecució de bruixes a les comarques de Vic a principis del segle XVII*. Imp. Subirats. Barcelona, 1974. Pàgs 61-68.
- 8) *Per bruixa i metzinera. La cacera de bruixes a Catalunya*. Ed. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. Barcelona, 2007
- 9) AHN, Inq. 733, fol. 37 v.-38.
- 10) LLAMAS, Antoni: "Les llegendes de bruixes a Burriac: Un intent vers la seva comprensió". *Fulls* 34, Museu Arxiu de Santa Maria. Mataró, 1989. P. 30.
- 11) LLAMAS; Antoni: "El procés d' Aldonza Rossa, "la bruxeta" de Bellver" a *De Constantí a Carlemany. III Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del Maresme*. Grup d'Història del Casal. Mataró, 2004. P. 276.
- 12) *Ibidem*, p 277.
- 13) *Ibidem*, p 277.

El procés de Teresa Calva la sortílega de les canyes. Barcelona 1735

La delimitació del delictes

En primer lloc, hem de definir que és un sortilegi. Com ens diu el Diccionari de la Llengua Catalana és:

<< Emprament d'un poder atribuït amb un pacte amb els mals esperits. Endevinació del futur mitjançant la sort o les arts màgiques.>> (1)

La petita diferència amb la fetilleria, és que el fetiller o la fetillera utilitzava els seus poders per sotmetre a una persona per mitjà d'un malefici o encanteri.

En el cas que ens ocupa, la nostra protagonista, més que sortílega, que és com la defineix l'Inquisidor Fiscal, la podríem anomenar guaridora, tot i que els límits entre els dos conceptes són difícils d'acotar, ja que totes dues feines anaven una mica barrejades i no són pocs els casos en que la mateixa persona desenvolupava simultàniament el sortilegi i el guariment.

Tenim per exemple el cas de Magdalena Casanovas, veïna de Terrassa que cap a mitjans del segle XVII, posava al malalt entre dues canyes, les lligava als malucs, aleshores el malalt recitava tres Parenostres i Magdalena deia el següent:

<<En nombre de Dios y de María Santísima y de todos los santos y santas, cure del mal como es que la madre de Dios es virgen y pura>> (2)

En les primeres sessions les canyes es torçaven i quan deixaven de fer-ho el malalt es curava.

El desenvolupament del procés.

L'Inquisidor fiscal del tribunal de Barcelona incoa el procés contra Teresa Calva, veïna de la mateixa ciutat, per efectuar sortilegis i l'acusa de guariments supersticiosos, tot i que en un principi no li dóna una gran importància.

<<Se halla con voto de 15 de julio de este año 1735, en que en este tribunal que la dicha Teresa Calva sea llamada del tribunal, se la reprenda advierta y conmine de lo que se halla identificada>> (3).

En aquest moment inicial, el que fa el tribunal es fer comparèixer als testimonis per delimitar l'abast de les actuacions de la protagonista i fonamentar les acusacions que s'iniciaren l'any anterior. Per tant, el tribunal dedica més d'un any a recavar les proves pertinents.

<En Barcelona en 20 de Marzo de 1734. Ante el comisario Monzo pareció voluntariamente Rosa Flores de estado Doncella de edad de 28 años, y dijo en descargo de su conciencia como hacia cosa de un mes que de una caída se halló mala del espinazo de modo que no podía hacer fuerza alguna, que para su curacion con noticia que le dio Cathalina Cornet, fue la denunciante a ver a

Theresa Calva a la que refirió su mal, en su misma casa que es en la calle Struch, la dicha Theresa Calva sacó dos cañas y poner a la que denuncia derecha junto a ella, y luego puso las dos cañas. Cada una a su lado de suerte que tenían que quedar iguales, y dichas a los dos lados, y en esta forma empezó la dicha Theresa a rezar alguna oracion que no entendio la denunciante y a decirla con voz baja, que de esto hay denuncia y que al tiempo que esta Theresa decia la oracion las dos cañas se juntaron por arriba y se vienieron a curar encima de la que denuncia, sin que nada hiciera, (...) y que despues poco a poco se volvieron a poner estas cañas de la misma forma que las puso al principio, y en este tiepo simpre Rezó con voz baja; y con esto no hizo mas pero la encargo fuera otro día a curarla, de cuanto se ha informado hay denuncia, (...) da las señas de esta Theresa de ser de mediana estatura, flaca, cara larga y descolorida y de unos 40 años.” (4).

Com podem veure el sortilegi era d' allò més senzill, dues canyes i unes oracions. Cal destacar la fisonomia de Teresa, una dona gran, possiblement mal alimentada per la manca de recursos econòmics i que es constata amb el fet que no tenia bon color de pell. El tribunal continua la seva recerca i fa comparèixer i testificar a la persona que va recomanar la visita a Rosa Flores, és a dir, Cathalina Cornet, que declarà el següent:

<< En 23 de Marzo de 1734 Examinada Cathalina Cornet en virtud de comision. Mujer de Francisco Cornet tabernero de 38 años, esta dice sabe que la esta Theresa Calva que vive en la calle Struch, mujer (...) que sabe acostumbra a curar de mal de eslomadura, y sabe que ha curado a diferentes personas, pero no sabe sus nombres ni apellidos ni donde paran. Pero que en otra ocasión hacia unos 12 años estando la hija de esta testigo llamada Maria Boix, casada de Joseph Boix, mala de eslomadura y haviendole dicho (que no hace memoria quien) que esta Calva curaba de otro mal llevo a su hija para que la curase y con efecto la curo tomando esta otra dos cañas, y poniendolas a los lados, y rezaba alguna cosa en voz baja que no se podia entender y del tiempo de rezar las cañas se ponian a curar encima de la enferma y no reparo que ninguna de las dos se moviese, y acabando de rezar se volvieron a poner las cañas del mismo modo que al principio, que en otra ocasion fueron hasta quatro veces, y que siempre executo lo mismo del mismo modo, excepto la última vez que no cruzaron las cañas y entonces dijo la esta Theresa que ya estaba curada y no tenia que volver, y no hace memoria haber dicho a otra persona fuese a curarse con dicha Theresa. Conbiene en las señas dadas por la delatora.>> (5)

De tot això podem deduir que la nostra protagonista tenia sempre el mateix “modus operandi”, les canyes i les pregàries, que no només curava el mal d'esquena i cops sinó també altres dolors i que ja en el 1735, com a mínim, portava 13 anys dedicada a la professió de sortílega. Cal destacar que de la declaració de Cathalina Cornet només fa referència a les visites efectuades a Theresa Calva ja fa dotze anys i que no recorda haver recomanat a ningú que visités a la sortílega, amb la qual cosa es treu les puces de sobre. Així, l'inquisidor fiscal no la pot acusar de tenir tractes amb l'acusada. En aquest moment tenim un interval de temps en què el procés queda aturat, la documentació no ens diu per quina causa. Aquest es reprendrà onze mesos després amb la citació del tribunal a la filla de Cathalina Cornet, Maria Boix.

<<Parece quedo esta sumaria desde el el mes de Marzo de 1734 hasta 4 de febrero del año 1735 en que el fiscal pidió se examinase la Maria Boix casada. (...) Efectuado en 16 del mismo mes de febrero de 1735 la otra Maria Boix de edad de 30 años contesta lo mismo que dice su Madre en orden a la curación y su modo, dice esta testigo que experimentó quedar curada.>> (6)

Una vegada l'Inquisidor fiscal ha reunit totes les proves emet el seu veredict inicial, en el qual adjunta una nova acusació que fins ara no havia aparegut en la documentació, sospitosa de llevi,

és a dir de judaisme. No fa l'acusació en ferm, ja que els processos per judaisme havien passat a la història, però al no identificar les pregàries pot sospitar alguna cosa estranya al respecte.

<< En vista de la Sumaria el Inquisidor fiscal de 28 de febrero se mando Calificar (...) que la persona cuos hechos y otros la han ordenado que era sortílega, supersticiosa y sospechosa de Levi en la fé. Se mando hacer reconcreccion de registros, y de ello no resultó cosa alguna. El Fiscal en vista de todo pide la Prision en carceles secretas con embargo de vienes y se seguira esta causa hasta definitiva =se dio este voto sentado.>> (7)

Un altre element típic d'aquest tipus de processos és l'ordre d'enviar a l'acusada a les presons secretes i embargar-li tots els seus bens per poder pagar les costes del judici. Cal tenir en compte que la Inquisició sempre va anar a casa nostra curta de recursos.

Conclusions

Com hem vist al llarg d'aquest procés, Teresa Calva era una guaridora que des de jove havia dedicat les seves forces a guanyar-se la vida en aquesta professió. En un moment determinat, Rosa Flores la denuncia a la Inquisició, realment no sabem el motiu; sempre es diu en els processos que és per descàrrec de la seva consciència. Segui com sigui, el cas arriba al Tribunal i no deixa de ser un de tants, ja que el mateix Tribunal el deixa en suspès durant gairebé un any. Fins i tot la recomanació inicial és una reprensió i un advertiment. És només al final del procés on s'endureix la possible condemna, tot afegint l'Inquisidor Fiscal un delictes de fe per judaisme. No ens ha arribat la conclusió final ni la pena imposada, però no anirà més enllà d'una reprensió i comminació a què deixés la seva feina. Tot i que la nostra protagonista ha hagut de passar el tràngol de la presó, difícilment podrà canviar ja que era el seu únic mode de subsistència.

El tema de la fetilleria, sortilegis i guariments no era nou. Al llarg de la història sempre hi ha hagut i hi ha persones que han fet aquesta tasca en la nostra i en altres societats. Hem posat el cas de Magdalena Casanovas que un segle abans ja feia el mateix i també va haver de comparèixer davant de la Inquisició.

Notes

1. AHN, Inq. Leg. 2126.
2. *Institut d'estudis Catalans. Diccionari de la Llengua Catalana. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Enciclopèdia Catalana. Ed. Moll. Edicions 62. Edicions 3 i 4. Barcelona. 1995, P. 1702.*
3. AHN, Inqq. Leg. 134.
4. *Ibidem.*
5. *Ibidem.*
6. *Ibidem.*
7. *Ibidem.*

El procés a Àngela Benaca, la fetillera de l'escarabat Sant Esteve Sesrovires. Martorell

La diferenciació conceptual entre fetillera i bruixa.

Moltes vegades, a nivell col·loquial, els termes de fetillera i bruixa donen una sèrie de característiques que es van aplicant tant a una com a l'altra sense poder distingir massa bé quines són pròpies de la fetillera i quines pròpies de la bruixa, de tal manera que es confonen tots dos personatges.

Si ens anem directament a la formulació conceptual donada per l'enciclopèdia, la fetillera és: "La persona que practica la fetilleria. Conjunt de pràctiques màgiques amb que hom pretén aconseguir efectes naturals o sobrenaturals pel poder del fetiller o màgic i dels seus ritus màgics. Difereix de les invocacions i prodigis religiosos pel fet que aquests succeeixen en virtut d'una gràcia concedida per Déu i no en virtut de qualsevol altra força. La fetilleria ha estat condemnada per l'Església (...) com a contrària al primer manament del Decàleg." (1). I respecte a la bruixa ens diu: "Dona que, segons la superstició popular, té un poder sobrenatural o màgic que li ve de tenir pacte amb el diable. Dona vella i lletja. Dona vella i dolenta." (2).

Encara tenim de la bruixa una definició més acurada del prototip que la que dóna l'enciclopèdia: "Era mujer, vieja, pobre, analfabeta, viuda y partera-curandera. Aunque sus crímenes eran cosas que ocurrían todos los días, su poder era considerado sobrenatural, procedente del diablo, que la habría hecho su presa a causa del deseo sexual y de la necesidad económica, y habría adquirido derecho sobre ella mediante un pacto y una marca corporal. Volaría por el aire hasta el aquelarre, donde le adoraría, e insultaría y denigraría su fe cristiana." (3).

Sabbat de Sorcière sur le Mont Brocken. Michael Herr 1650.

Tot i que les definicions ens marquen una sèrie de característiques personals i professionals de fetillers i bruixes, ens deixen de banda un grapat d'elements que són prou clarificadors, és a dir, la fetillera ho és fonamentalment de l'àmbit urbà, però no sempre, com és el cas d'Àngela Benaca, que fa les seves feines en un petit poble. Per contra, la bruixa ho és principalment del rural. Michelet ens ho diu molt clarament en la seva obra *La Bruja*: “¿Dónde vive? En lugares de difícil acceso, en los bosques de zarzas, en las landas, donde los espinos y los cardos enmarañados impiden el paso. Por la noche, se resguarda bajo cualquier dolmen.” (4). La bruixa té uns poders adquirits, ja sigui per via familiar, de mares a filles o àvies a netes, o bé donades pel diable per mitjà del pacte. La fetillera clàssica no rep els seus poders del diable ni tampoc els té per via familiar, sinó per l'estudi que ha realitzat amb una altra fetillera o per l'auto aprenentatge d'un ventall de receptes, formules màgiques i encanteris més o menys elaborats que li permeten desenvolupar la professió.

Si la bruixa té com a tasca fonamental fer el mal, a causa del seu pacte diabòlic, la fetillera no ho té com a característica principal, sinó que la seva feina es concreta en donar satisfacció al client, que la consultava a propòsit de tot tipus de dificultats humanes, com per exemple, la resolució de problemes relacionats amb l'amor tant carnal com espiritual, guarir algunes malalties reals o fictícies, entre la que sobresurt en importància l'ullprendre i els lligams, que consistia en privar a un home de la seva potència sexual, i com no podria ser d'altra manera, tot el que tenia a veure amb el futur. Està clar que en el tema de la fetilleria, l'aspecte econòmic no es pot deixar de banda.

Bases per a la condemna de la fetilleria

Els elements més antics per a la condemna de la fetilleria els trobem en la mateixa Bíblia, i ja en el Deuteronomi es diu: “no tomarás en vano el nombre del Señor Dios tuyo, porque no quedará sin castigo el que por una cosa vana tomare su nombre en boca.” (5). Per tant, qualsevol esment al nom o la figura de Déu per a fins no lícits quedava totalment prohibida. Però en aquest mateix llibre es concreta molt més la prohibició de la fetilleria i de les seves pràctiques: “No se vea en tu país quien purifique á su hijo ó hija, pasándolos por el fuego, ni quien consulte adivinos, y haga caso de sueños, de agüeros. No haya hechicero, ni encantador, ni quien pida consejo á los que tienen espíritu pythónico, y á los astrólogos, ni quien intente averiguar por medio de los difuntos la verdad. Porque todas estas cosas las abomina el Señor.” (6).

Al llarg de tota la història recollida en la Bíblia, la valoració dels esbrinadors, fetillers i nigromants és condemnada com una activitat contrària al mandat diví. És en la carta de sant Pere als Gàlates on es dona el càstig per a aquells que vulguin exercir aquest ofici i persistir en l'error: “culto de ídolos, hechicerías, enemistades, pleitos, celos, enojos, riñas, disensiones, heregias, envidias, embriagueces, glotonerías y cosas semejantes; sobre las cuales os prevengo, como ya tengo dicho, que tales cosas hacen, no alcanzará el reino de Dios.” (7).

Per tant, tenint com a base el corpus ideològic de la veritat revelada, es trasllada aquesta condemna a la formulació dels diversos manuals d'inquisidors. Podem destacar el de Nicolau Eimeric, que no només manté la condemna, sinó que avança en el tema fins arribar a descriure al personatge físicament, i a més a més, introdueix un element que serà fonamental per poder iniciar la persecució amb totes les de la llei, el diable, l'enemic per antonomàsia de Déu i de tots els cristians.

Respecte al tema, aquest gironí i Inquisidor General de Catalunya, Aragó, València i Mallorca al 1357, diu el següent: “Los magos heretizantes o nigromantes, o invocadores del diablo son todos una misma cosa, presentan en común signos externos. En general, por efecto de visiones, apariciones y conversaciones con los espíritus del mal, tienen el rostro retorcido i la mirada torva. Se de-

dican a adivinar el futuro, aun en cosas que dependen únicamente de la voluntad de Dios o de los hombres. La mayoría recurren a la alquimia y a la astrología. Si alguien es presentado al inquisidor bajo la acusación de nigromancia y el inquisidor ve que es astrólogo o alquimista, o adivino, ya que cuenta con un indicio seguro: todos los adivinos son, manifiestamente o a escondidas, adoradores del diablo. Los astrólogos también, y los alquimistas lo mismo, pues cuando no logran sus fines piden consejo al diablo, le imploran y le invocan. Y es evidente que al implorarlo le veneran. “ (8).

Amb tot això, no és gens estrany que les autoritats tinguessin en les seves mans la possibilitat efectiva d'iniciar un procés d'acusació per fetilleria a qualsevol persona que tingués alguna de les característiques del personatge, basant-se en la mateixa Bíblia o en el manual del mateix Eimeric, entre d'altres.

L'inici del procés inquisitorial a Àngela Benaca

“Angela Benaca viuda de Gaspar Genau, natural de la parroquia de St. Esteban Sesrovires, vecina de la villa de Martorell del obispado de Barcelona de edad de quarenta y cinco años. Esta rea fue testificada por tres mugeres mayores, de que tenia un escarabajo que le habia dado un segador

con el cual decia que sabia las cosas que queria y que le habia dicho a su marido, que es difunto, que no hiciese un viaje que queria hacer porque le sucederia mal y que habiendo hecho su marido el viaje, habia dicho que le habia sucedido mal. Y que dicho su marido le habia muerto el dicho escarabajo y que cura enfermedades diciendo oraciones que no se entienden y que habia dicho a una persona que sabia impedir a la raposa para que no comiese las gallinas.” (9)

Com podem comprovar, tenim una viuda que és delatada davant del tribunal de la Inquisició per les seves pràctiques de fetilleria. Les delatores són tres dones grans, possiblement veïnes de l'acusada, amb les quals podia haver tingut algunes diferències. Amb l'escarabat que li havia donat un segador, Àngela Benaca es guanyava un diners. I aquí tenim un element que no quadra bé. Si l'escarabat era un mitjà per completar la seva subsistència, no té sentit que sigui el seu marit el que liquidi aquesta possibilitat matant l'escarabat, ja que també ell es beneficiava de la feina de l'animaló. Possiblement, aquest hagués estat eliminat per un client insatisfet amb les prediccions de la fetillera i del seu escarabat. Si Àngela davant la Inquisició acusava al seu marit ja difunt, ho feia per no delatar a un client, no per deontologia professional, sinó perquè aquest li podria ocasionar problemes ja que no sabem quin personatge podria ser. Si d'altra banda ja feia temps que era viuda, això implicava que les seves activitats amb l'escarabat havien estat per un temps limitat i llunyà.

Un altre aspecte a destacar és l'àmbit d'actuació. Àngela viu en un entorn plenament rural, l'escarabat li ha donat un segador, i un dels seus poders és evitar l'actuació de la guineu contra les gallines. Per tant, no sempre la fetillera desenvolupava la seva feina a ciutat i la bruixa la camp, sinó que en aquest cas trobem una excepció clara.

Respecte al tipus de l'insecte, tenim que en la feina de fetillera era força comú utilitzar aquest tipus de bestioles, i no només a Catalunya. Un exemple el tenim en la morisca de Granada Isabel de Villalobos, que era molt coneguda per la seva activitat, la qual consistia: “amb un escarabats que tenia guardats en una olla, els treia i lligant-los un fils els assotava per que caminessin, tot invocant el nom de la reina i dels dimonis...” (10).

La simbologia de l'escarabat és molt antiga. Ja en l'antic Egipte aquest insecte era considerat sagrat. “El nombre egipcio del escarabajo pelotero, jeper, significa “llegar a ser” y simboliza la eterna transformación de la vida humana, se incluyó en la teofanía solar, pues era considerado una hipóstasis del sol naciente i se identificaba con Jepri, (...) “El que devino” y equiparándose a Atum y representando al Sol en el comienzo de su ciclo. Llegó a ser un poderoso amuleto.” (11). A més a més, les seves característiques simbòliques van passar a altres cultures del Mediterrani i més enllà. “Algunas momias llevan sobre el pecho como amuleto un escarabeo y los escarabeos servian como piedras-sello y tambien como medios de protección mágicos. Fenicios i cartagineses hicieron imitaciones de ellos y se los presentó en piedras semipreciosas duras como el jaspero y la coralina, al igual que hicieron también griegos y etruscos en el siglo V. Podian encontrarse escarabeos etruscos en todos los mercados del ámbito mediterráneo y se comerciaba con ellos hasta la península de Crimea. También en el simbolismo paleocristiano aparece el escarabeo como símbolo de resurrección.” (12)

Dit tot això, no era gens estrany que per a la fetilleria l'escarabat tingués poders gairebé sobrenaturals, i d'aquí la seva extensa utilització en tota mena d'arts endevinatòries.

Aquesta primera compareixença davant del Tribunal es va tancar de la següent manera: “Calificados estos hechos dixeron que la rea perseguia tener pacto con el demonio y el tiempo que tuvo el escarabajo fue sospechosa de tener familiar. Con esta información fue mandada que

Gravat medieval. Nüremberg

se le diese la ciudad en arresto y que se le tuviesen con ella audiencias, hasta ponerle la acusación...” (13)

Cal esmentar que el tancament d'aquesta primera audiència aportava un nou element, a saber, el pacte amb el dimoni, amb la qual cosa la situació de l'acusada s'agreujava considerablement, ja que el pacte amb el diable suposava ser un enemic directe de l'Església i de Déu, i de verificar-se podia portar a l'Àngela a un càstig terrible. D'altra banda, el posar com a presó la mateixa ciutat o poble, significava que la penúria econòmica de la Inquisició no permetia el trasllat de l'acusada a les presons de la inquisició i per tant es quedava en el que avui diríem arrest domiciliari tot i que una mica més extens.

La continuació del procés i la seva resolució

“Tuvo se con esta rea la primera audiencia a los diez dias del mismo mes (gener) y en ella no confesó cosa alguna. La segunda y la tercera se tuvieron a los once dias del mismo mes de enero y no dixo cosa de consideración y a los catorce del mismo se le puso la acusación y respondiendo a ella con fuerza dijo que al tiempo del Rey don Phelippe mio senyor havia venido a Monserrate un medico suyo y que habia pasado en casa de la rea en la villa de Martorell y le preguntó quer como podia curar de algunas enfermedades y el medico la dixo algunos remedios y tambien con algunas oraciones que tenia aprendidas cada una para diversos males (las quales oraciones se pusieron en el proceso como se las refirió y por parescer que no hay en ellas cosa que sea de consideración

para culpar a la rea no se ponen en esta declaracion) y que nunca tubo el escarabajo al qual el fiscal se refiere, ni por medio de dicho escarabajo ni de otra manera adivinó jamas cosa alguna, pero que se acuerda que hazia diez o

doze años que cabando el dicho su marido una viña suya, halló una cosa que parecia ser de tamaño de un guebo pequeño, con dos que se parescian pintas a cada cabo y su marido presumia que eran centellas de algun rayo que habia caido y allegada a la oreja o moviéndola con la mano sona-

ba como que tenia dentro alguna cosa, y la rea la guardó en un arca por orden de su marido y despues que la tuvo le venian a la memoria algunas cosas como era pensar que las vecinas dezian mal della y que al cabo de algunos dias se le habia perdido dicha piedra y que no sabia echizo alguno para impedir que la raposa no hiziese mal a las gallinas.” (14)

El primer que crida l'atenció és la celeritat del procés. Les compareixences de l'acusada es succeïxen en quatre dies, la qual cosa ja indica que l'acusació de pacte amb el diable no tenia cap fonament pel fiscal, ja que del contrari, la documentació del procés respecte als interrogatoris seria molt més exhaustiva i perllongada en el temps. Un altre aspecte important era que si l'acusada havia fer algun acte de curació era per indicació d'un metge de Montserrat, per tant no fos improbable que aquest fos un monjo, i això feia en principi descartar l'heretgia. A més a més, l'acusada nega en tot moment haver tingut en el seu poder un escarabat, i això contradiu la seva primera declaració, on reconeixia que li havia donat el seu marit i desvia l'atenció cap un ou una mica estrany, que a més a més estava perdut, i en tot cas també juga un paper fonamental en la possessió de l'ou el seu difunt marit.

Un segon aspecte important és el tema de guarir amb oracions, oracions ensenyades pel metge de Montserrat. La mateixa documentació ens indica que una vegada estudiades no són objecte de cap acte punible. El tema de la guarició amb oracions és recurrent dintre de la fetilleria catalana. Valgui a tall d'exemple el cas de Catalina Gra, alies Bassiona, una fetillera acusada pel tribunal de la Inquisició de Barcelona. Aquesta utilitzava l'oració de Sant Antoni, i a més a més, relacionava les seves pràctiques amb la missa: “Bendito san Anton, asi como vos fuisteis el primero hermitaño del mundo y fuisteis tan atormentado y santiguado vensiteis al demonio, ansi me querays favorecer en esta gracia que os pido.” (15). “Otro testigo muger dice que la dicha rea le dijo que ella le hazia poner un grano de hierba falguera junto al ara quando el clerigo alsara el Santísimo, (...) disiendo que aquello aprovechaba para que los hombres quisiesen bien a las mugeres.” (16)

Per concloure la seva declaració, Àngela Benaca dirigeix les seves acusacions cap a les veïnes que l'havien portat davant del tribunal, dient que per mitjà de l'ou, sabia que les seves veïnes li volien mal i la criticaven.

Una vegada vista la declaració de la fetillera el Tribunal dicta la seva sentència: “Conforme al auto que se hizo del modo de proceder en esta causa habiendo respondido la rea a la acusacion se volvió a ver y en conformidad se acordo a los 15 de dicho mes de henero que esta rea fuese reprendida y advertida y que se le mande que no use mas de estas oraciones y supersticiones so pena que haciendo lo contrario seria castigada con rigor y asi se ejecutó dicha sentencia.” (17)

Conclusions

Hem pogut comprovar al llarg d'aquest treball que existeixen unes característiques pròpies per a la fetillera que la diferencien de la bruixa. Ara bé, hi ha punts de trobada conceptual, com és l'aparició en el procés del pacte amb el diable, que no és fonamental en el tema de la fetilleria i sí de la bruixeria. A més a més, tenim ja des d'un principi que en la religió jueva, per mitjà de la Bíblia, i posteriorment amb la religió cristiana, la figura de la fetillera és condemnada com a una persona desagradable pel propi Déu.

També hem pogut comprovar com en la figura de la fetillera no sempre es compleixen al cent per cent les seves característiques pròpies, com per exemple, la de ser una dona inserida en un àmbit

urbà. Així, és el cas d'Àngela Benaca viu en un poble, no és una dona pobre de solemnitat. Cal recordar que la documentació ens diu que el seu difunt marit posseïa una vinya, que li donaria uns diners tot i que fossin pocs. I és per causa de la seva viduitat, el que li fa completar els seus recursos amb la feina de fetillera. Una feina que es dirigeix a donar satisfacció a les angoixes vitals dels seus clients, i que per aquests serveis rep una remuneració. Per a la seva tasca fa servir principalment un escarabat endevinador del futur, però també altres tipus d'encanteris com l'oració de Sant Antoni i altres de similars. Per tant, el que tenim davant és una dona relativament gran, que fa servir les seves arts per guanyar-se millor la vida, què es denunciada per unes veïnes, possiblement per problemes personals o enveges entre elles i que ella molt hàbilment desvia la seva culpabilitat cap a les acusadores i el seu difunt marit.

En tot cas la Inquisició, una vegada estudiat el tema, no li va donar gaire importància, no es va creure el tema del pacte amb el diable, i va considerar la feina de l'Àngela com un conjunt de supersticions sense gaire rellevància.

Ens queda per resoldre el tema de la data d'actuació, ja que la documentació inquisitorial, estranyament com és costum, no ens en diu res. Podem per aproximació i tot seguint la pista del rei que cita la documentació, *Phelippe*, que podria ser Felip IV (1621-1665), o bé Felip V (1683-1746). Per tant, el procés es podria situar en el segle XVII principalment.

Notes

1. *Diccionari enciclopèdic Salvat Català*. Salvat Editores. Barcelona, 1974. Vol. IV. p. 1475.
2. *Opus. Cit.*, Vol. V, p 536.
3. LEWELLYN BARSTOW, Anne: *La caza de brujas*. Ed. Tikal. Girona, p. 35-36.
4. MICHELET, J.: *La bruja*. Akal. Madrid, 1987. Col. Bolsillo. N. 176, p. 36
5. *Sagrada Biblia*. Ediciones Servagrup. Godella, 1980, Deuteronomi, p. 183
6. *Opus. Cit.*, Deuteronomi, p. 197
7. *Opus. Cit.*, Epístola de San Pablo a los Gálatas. Cap V, 20, p. 1339-1340.
8. EIMERIC, Nicolau: *El manual de los inquisidores*. Muchnik ed. Barcelona, 1983, p 162.
9. AHN, Inquisició. Llibre 732, foli. 436-437.
10. AHN, Inquisició. Llibre 731, foli.485
11. *Egiptomania*. Ed. Planeta De Agostini,. Barcelona, 1997. Vol V. p. 1036 i 1037
12. BIEDERMANN, Hans: *Diccionario de Símbolos*. Ed. Paidós. Barcelona, 1996. p. 172.
13. AHN, Inquisició. Llibre 732, foli. 436-437.
14. *Ibidem*.
15. AHN, Inquisició. Llibre 731, foli 480-481.
16. LLAMAS MANTERO, Antoni: "El procés inquisitorial a Catalina Gra, Fetillera" a XIX Sessió d'*Estudis Mataronins*. Museu Arxiu de Santa Maria- Patronat Municipal de Cultura. Mataró, 2002. p 137.
17. AHN, Inquisició. Llibre 732, foli 436-437.

Les bruixes de Barcelona segons Joan Amades

Sant Sebastià: (...) Els veïns d'aquest carrer (Comtal) tenien per patró sant Sebastià, perquè els havia alliberat d'un de les nombroses epidèmies que sovint havien flagel·lat Barcelona. Al balcó d'una de les cases d'aquest carrer, hi havia una capelleta de veïnat on es venerava una imatge de sant Cristòfor, advocat contra la pesta i tot mal de contagi. Hom creia que la pesta la portaven certes bruixes o bruixots, en forma d'oli o aigua amb la qual s'untaven els caps dels dits quan anaven a missa i així empestaven l'aigua beneïda, i tothom qui anava darrera seu sortia empestat. Les imatges de sant Cristòfol i de sant Sebastià, advocats contra la pesta, gaudien de la propietat d'encortar i deixar com de pedra els bruixots que passaven pel seu davant i portaven pesta. L'abundor d'imatges de sant Cristòfol en capelletes de veïnat respon al desig de dificultar l'acció dels bruixots, que segons la dita, es guardaven de passar per la seva vora quan duïen pesta al damunt; si no se'n recordaven o ignoraven la presència de la imatge restaven descoberts i immòbils.

La bruixa i l'Andreua: En aquesta església (Plaça del Pi) hi havia una campana molt popular anomenada la Bruixa, no sabem per quina raó. Podria ésser que fos especialitzada a tocar a mal temps i que li fos atribuïda la propietat de desfer les masses de núvols que porten tempesta i pe-

dregades, que hom creu que congrien i menen bruixes. La virtut de trencar nuvolades fetes per les bruixes és aplicada a moltes campanes i el nom batejat a la del Pi porta a pensar si hom també li suposava aquesta propietat.

Misses Negres: Les comares diuen que el convent de Santa Caterina era centre de bruixots, diu que al punt de mitjanit, en determinades ocasions es reunien, i deien una missa on el diable feia d'escolà. L'oficiant anava tot vestit de negre, portava la cara tapada, tots els ornaments sagrats eren negres, posava el missal cap avall i per calze se servien d'una calavera. Només hi podien concórrer bruixes i bruixots, els quals escoltaven el celebrant amb gran devoció; després de l'elevació es lliuraven a l'orgia més desenfrenada. En deien la Missa Negra. No és comprèn com la gent parlés de la comunitat dominicana tan irreverentment i herètica, quan era precisament la que tenia al seu càrrec el tribunal del Sant Ofici i, per tant, la que vetllava per la integritat del dogma i contra l'heretgia.

La font de les bruixes: La font que hi havia al final d'aquest carrer (de la Cadena), prop de Sant Pau, proveïa d'aigua els saludadors, bruixes i gent que hi viu de males arts, per fer remeis, filtres i juleps de caràcter màgic i enciser. Hi havia qui creia que aquesta aigua tenia virtut fetillera i la preferia a les altres; en canvi, pel mateix motiu hi havia gent a qui repugnava tastar-ne. La gent senzilla evitava passar per aquesta font per por d'ensopegar amb alguna bruixa que l'hagués ullprès o malmirat. Els qui passaven per davant d'aquesta font i s'esqueien de veure alguna dona vella i desgrenyada que en treia aigua, sense pensar-hi, la prenien per bruixa o fetillera. Conten que en una casa d'aquest carrer de vora de la font hi havia una escola de bruixes on iniciaven en l'art de la màgia els qui desitjaven fer-se bruixots o bruixes, a una unça per cada lliçó.

Verges i Bruixes: els veïns d'aquest carrer (de la neu de Sant Cugat) tenien per patrona la Mare de Déu de les Neus, la qual veneraven en una capelleta de veïnat oberta a al façana d'una de les cases. En Aquest carrer havia viscut una famosa bruixa anomenada la Seca, per raó d'estar molt magra. Era tinguda com la mestra i la reina de les bruixes. Feia tornar-se'n a qui volia pel preu de tres unces d'or les dones i cinc els homes, perquè deia que fer bruixots costa més que fer bruixes; els bruixots són més fins que les bruixes i molt millors.

Els Bruixots que propagaven la pesta: antigament la nostra ciutat, cada dos per tres, estava flagel·lada per pestes i epidèmies. Hom creia que ho portaven i propagaven els bruixots i la mala gent. Per aconseguir-ho es valien d'aigua o d'oli; s'untaven els dits i voltaven les esglésies, on en prendre l'aigua beneïta, deixaven el virus a la pica i tota la gent que després tocava l'aigua restava empestada. Els bruixots que portaven noms que acabaven en au, tals com Arnau, Nicolau, Dalmau, etc., tenien in do especial per fer córrer la pesta. Les imatges de sant Sebastià i de sant Cristòfol, advocats contra la pesta, tenien la propietat d'encortar els bruixots que la portaven i passaven per la seva vora. De manera que els propagadors de la pesta sempre procuraven no transitar per indrets on es veneressin imatges dels sants indicats quan duïen la malura damunt per fer-la córrer. Una vegada, un bruixot anomenat Arnau, que no devia saber la virtut de sant Sebastià en el sentit indicat o no se'n devia recordar, al moment que anava a posar els dits untats d'oli de pesta dins la pica de l'església de sant Sebastià va restar encarcerat com si fos de pedra i només amb esma de tornar a recollir la pesta que havia deixat. Fou, però, descobert i denunciat a la Justícia, que va fer-lo penjar.

Casa dels exorcismes: al quart pis de la casa número 7 (carrer dels Mirallers) hi havia , a la darrera del segle passat, la casa de l'oració, on exorcitzaven els dimonis i els embruixats. Un dels sacerdots que hi tenia més intervenció era, segons dir de la gent, mossèn Jacint Verdaguer. Les

oracions i els exorcismes se celebraven en una sala guarnida com un oratori, i els malalts se situaven a banda i banda de l'altar. En un moment donat de la cerimònia els dimonis que tenien al cos s'avalotaven i els pobres malalts s'excitaven desesperadament, menjaven bocins de vidre i agulles, cridaven, sermonejaven i explicaven coses que deien veure al cel, a d'infern i al purgatori. L'endemà el sacerdot els senyava els llavis amb una medalla grossa i els pobres esperitats treien per la boca les agulles torçades o cargolades, que s'havien engolit el dia d'abans.

Origen de "mitjacerilla": un cerer d'aquesta via (carrer de Sant Pere més Baix) inventà un tipus de cerilles petites i més estretes que les corrents que va qualificar de mitges cerilles, que no tingueren èxit. La innovació li valgué el nom de Mitjacerilla, que li fou aplicat en sentit burleta pel fracàs que va tenir. (...) El personatge al·ludit es distingia perquè modelava presentalles de cera: caps, mans, peus, (...) destinats a exvots. Molts barbers antics feien de cirurgians, sagnadors, dentistes i d'altres manipulacions mèdiques. Els qui practicaven la medicina a més d'afaitar, anunciaven la seva indústria amb un esquelet d'infant molt petit penjat a la llinda de l'establiment part de fora de la porta. Un barber d'aquest carrer que tenia penjat un d'aquest reclams singulars, un

dia de molt vent s'entretenia a tocar la guitarra, (...) El vent feia balandrejar l'esquelet penjat fora el carrer i la gent li va semblar que l'ossamenta es bellugava segons el ritme de la guitarra (...) El veïnat va creure que el barber era un bruixot que tenia pacte amb el diable el qual li havia confiat el do de poder fer dansar el difunts. El cas arribà a coneixement del Tribunal de la Inquisició, que el va agafar i el va condemnar per pactes diabòlics.

AMADES, Joan.: Històries i llegendes de Barcelona. Edicions 62. Barcelona, 1984. Vol I, pàgs, 293 i 915. Vol II, pàgs 203, 293. Ibídem Vol II: pàgines. 712, 486-7, 776, 190-1.

INQUISICIÓ

El procés contra Beatriz de Padilla per morisca. Conca 1581

Introducció al procés

Aquest procés inquisitorial del Tribunal de la Santa Inquisició es va produir a Conca, a les darreries del segle XVI, contra Beatriz de Padilla; una veïna del poble d'Arcos de Medinaceli, a la província de Sòria. L'acusada degut a les enveges de les seves veïnes, serà acusada de practicar la religió islàmica. Davant d'això el Tribunal optarà per aplicar el turment a la seva amiga íntima, Maria Zamorana, amb l'objectiu de trobar un testimoni de culpabilitat.

Aquesta pobra dona va patir la tortura al poltre, i per evitar més patiment va confessar que Beatriz de Padilla era culpable dels delictes que li imputaven. A partir d'aquí, transcriurem les actes del procés, tant de la seva detenció com de l'acusació i posterior sentència.

La primera audiència davant del tribunal

Primera audiència:

En la ciudad de Cuenca a catorze dias del mes de Junio de mil e quinientos e ochenta e un años estando el señor Ynquisidor Ldo. Fernan Cortes en la sala del Santo Oficio y audiencia de la tarde mando traer a ella de las carzeles secretas deste Santo Officio a María la Çamorana muger de Pedro Lopez labrador vezino de la villa de Arcos de la qual siendo presente fue reciuido juramento en forma so cargo del qual prometio dezir y declamar verdad de lo que supiese cerca de lo le fuese preguntado así en esta audiencia como en las demas que con ellas se tuviessen fasta la determinacion de su causa y dixo ser de hedad de hasta treynta

I Diccionario Aulete. Fig. Poét.

años y dio su genealogia y respondiendo a su calidad dixo que en parte hera cristiana vieja y en parte cristiana nueva de moros y que el dicho P. Lopez su marido hera reconciliado por este Sto. Officio y lo habían sido algunos de sus antepasados.

La dicha María La Çamorana fue presa y con secuestro de bienes por ayer guardado la secta de Mahoma y hecho sus rritos y cerimonias la qual en esta audiencia ni en la segunda no confesó contra si ni otras personas cosa alguna y en la tercera se le puso acusación y rrespondiendo a ella començo a confesar cerca de las dichas cerimonias y testifico contra otros complices y lo mesmo hizo en otras audiencias y a la publicacion setima que se le dio y conclusa su causa fue votado en que la susodicha fuese puesta a quist.ion de tor mento sobre las diminuciones e yntencion el qual se le dio y en el testifico contra si y otros complices de nuevo y confeso la intencion y pertinencia y tornado a ver su proceso en consulta se voto la susodi cha fuese admitida a meconciliacion y en forma e auto publico con que primero y ante todas cosas fuese puesta y se prosiguiese con ella el tormento in caput alienum segun pareciese a los señores ynquisidores y en su cumplimiento se tuvo con ella una audiencia en que se le dio noticia de lo susodicho y en ella testifico de nuevo contra ciertas personas sobre las dichas cemimonias sin lo ayer hecho ni nombrado en todo el dicho curso de su proceso a Beatriz de Padilla muger de Francisco Maeso vezino de Arcos dicho tiene a la dicha Mari Gonzalez y tiene por cierto lo diceron con la dicha mala yntención de mora.

Fuele dicho que en lo uno y en lo otro asiente en la verdad y la diga donde no se mandara entrar al ministro y a que la desnude.

- Dixo que esta oyó dezir a Pedro Lopez su suegro difunto morisco vezino de la villa de Arcos que Lope Moraga y Mayor su hija moriscos difuntos vezinos de la dicha villa sospechava que abian biuido y muerto como moros.

Fué mandado entrar al ministro y mandado que se desnudase y amonestada que dixese la verdad.

- Dixo señor yo la tengo dicha en lo que sentía estar cargada mi conciencia ya la e descargado y hagan de my lo que fueren servidos.

Y estando desnuda fue amonestada que por Rva.de Dios nuestro Señor deixese la verdad y no se quisiese ver en tanto trabajo y peligro donde no se mandaria poner en el potro y atar los cordeles y garrotes.

- Dixo señor ya yo tengo dicha la verdad si alguna cosa tienen Vuesas Mercedes contra mí me lo digan por Reverencia de nuestro Señor para que yo diga la verdad.

Fuen mandada tender en el potro y atar los cordeles y amonestada que dixese la verdad.

- Dixo estando tendida en el potro señores ya yo tengo dicha la verdad para quadelante de Dios no an de querer Vuesas Mercedes que yo diga syno la verdad destas mugeres me pesa lo ayer dicho lo que no me habian dicho haga Dios de my lo que fuere seruido por que tengo dicha la verdad.

Puestos los cordeles y garrotes fue amonestada que por Ra. de Dios ntro. Señor dixese la verdad sy no se mandaría apretar.

- Dixo que quiere V.S. que yo diga yo tengo dicha la verdad y no tengo de otros que dezir como lo tento de hazer yo quisiera saver las boluntades de todos para no yerme en tanto trabajo, la muger mas sopechosa que yo tenia y es tan atendida comunmente por mora hera a dicha Beatriz del Sastre y su hermana la de Agustín.

Fué mandado dar una buelta al garrote del muslo derecho.

- Dixo que Zacarías el que estaua aquí preso tambien se tenía sospecha de moro por hazer las sepolturas de moros y que Molina y Uzedo que se dice Luys de Uzedo se las ayudauan a hazer segun se lo díxo el vicario Almarça.

Primera buelta

Fue mandado dar una buelta al garrote del murezillo del brazo derecho. Daua bozes y dezia

- Ay triste de mí amarga de mi madre de Dios fauorezezme señores que quieren que diga ya tengo dicho que tenía por malos cristianos y moros a la dicha (idem) Beatriz Lopez padre y ermana y a Miguel Mayor ya Diego Moraga porque nunca les bí yr a missa ni oyr la palabra de Dios y la misma sospecha tengo de Mariana muger de Lope de Grabiél que no ha a missa.

Segunda buelta

Fue mandado dar buelta al garrote del muslo de la pierna izquierda y siendole dada

- Dixo señor Adan Lopez yba a missa de mala gana y menos boluntad

Tercera buelta

Fue mandado dar buelta al murezillo del brazo izquierdo

- Dixo señor ayudame vendito seays Dios mio que os acordays de mí en que padezca este trabajo Madre de Dios no me desamparéis.

Fuele dicho que por Reuerencia de Dios diga la verdad Díxo yo la tengo dicha

Cuarta buelta

Fue mandado dar buelta al garrote de la espinilla izquierda

- Dauai bozes y llamaua a Dios y a nuestra Señora y dezía ya yo tengo dicha la verdad señores no me hagan tanto agrauio pues yo tengo dicha la verdad acaben conmigo.

Quinta buelta

Fue mandado apretar el garrote de la espinilla derecha y siendole dada

- Díxo yo tengo dicha la verdad que quieren que diga yo tengo dicha la verdad.

Sexta vuelta

Fue mandado dar otra vuelta al garrote del muslo derecho y dada Dixo

- ay desdichada de my no tengo mas que decir

Septima vuelta

E siendo amonestada que dixese la verdad fue mandado dar otra vuelta el garrote del muslo izquierdo y siendole dada

- Dixo que no tiene mas que decir

Toca

Fue mandado poner la toca hechar agua y auiendo descansado

- Díxo yo tengo dicha la verdad no tengo mas que dezir.

Octava bueltas

Fue mandado dar otra vuelta al muslo derecho y siendole dada Dixo ay señor que poca piedad tienen de mí e siendole dicho quella la tenga de sí y diga la verdad.

- Dixo que ya tiene dicho que tiene por malos cristianos a los de Arcos en especial a la dicha Beatriz padre y ermana y a los demas que dicho tiene.

Novena bueltas

Fue mandado apretar el garrote del brazo derecho Dixo

- señor quitenme del tormento que yo dire la verdad

E siendole dicho que la comience a dezirla y se le aliuiaria.

- Dixo señor yo tengo por moro a Geronimo Moraga hijo de Pedro Moraga morisco vecino de Arcos porque tengo de Dios nuestro Señor diziendo reniego de Dios y no creo en Dios y pese a Dios y que lo dixo delante de esta confesante y de la dicha su madre pocos días antes de la gracia y lo dixo yendo al agua con unos mulos porque le dio un rocín una coz y diziendole esta confesante que porque sería tan mala razon el dicho Geronimo le dixo que porquería y que negras santidades heran las desta confesante e que tambien oyo dezir a Geronimo Pintor morisco antes que le prendiesen por este Sto. Offo. que rrenegaba de Dios y que era ayre creer en Dios y estaua presente Anton Pintor su hermano que biue en Calanda y que en casa de Luys de Mendoza bio un viernes cozer una olla de carne y preguntó que para que la querían . dixo que le dixeron que era una cabeza para otro día sauado que abian de yr con zebollino.

Decima vuelta

Fue mandado dar otra vuelta al garrote de la espinilla izquierda.

Daua grandes bozes y dezía

- esa es la blandura que me prometían si dezia la verdad quitenme de aquí yo prometo de recorrer mí memoria y de lo que me acordare yo dire la verdad.

Toca y agua

Fué mandado tornar a poner la toca y hechar agua y abiendo acabado de resollar. dixo

- señor quitenme de aquí que yo recorreré mi memoria y el .xies diré la verdad que aora no me acuerdo de otra cosa.

Los señores ynquisidores y ordinario dixerón que por ser tarde y por los respetos que les mobian suspendían y suspendieron el dicho tormento con protestacion que hazían que reserbauan em si para lo poder continuar en caso que no diga enteramente la verdad y así fue mandada quitar y se quitó del dicho tormento y a lo que pareció quedó sana la dicha María La Çamorana e sin lision alguna y fue llevada a su carzel y esta diligencia se acabo a las honze de medio día pasó ante my Pedro Perez notario. (1)

El manament de presó contra Beatriz de Padilla pel Sant Ofici.

Nos los Inquisidores contra la herética pravedad y apostasía en las ciudades y Obispados de Cuenca, y Sigüenza, Priorato de Uclés y su partido. Mandamos a vos Hernan Guerra de la Vega Alguazil deste Santo Officio, que luego que este

nuestro mandamiento vos fuere entregado, vays a la villa de Arcos y a otras qualesquier partes y lugares que fuere necesario y prendays el cuerpo de Beatriz de Padilla morisca muger de Francisco Maeso vezino de la dicha villa de Arcos donde quiera que lo hallaredes, aunque sea en yglesia, monesterio, o otro lugar sagrado, fuerte, o preuilegiado: y ansi preso y a buen recado le traed a las carceles desta Santo Officio, y le entregad al alcayde dellas. Al qual mandamos lo reciba de vos por ante uno de los notarios del Secreto del, y lo tenga preso en el, y alli dicho buen recado: y no lo de suelto, ni en fiado, sin nuestra licencia ni mandado: y le secuestrad todos sus bienes muebles y rahizes, donde quiera que los tuviere, y los hallaredes, con asistencia del Receptor deste dicho Santo Officio, y por ante Alonso de Poueda notario de los Secrestos: y lo poned en poder de personas legas, llanas, y abonadas, a contento del dicho Receptor. A las quales dichas personas en cuyo poder los secuestaredes, mandamos los tengan en fiel custodia y segresto, y de manifiesto: y no acudan con cosa, ni parte alguna dellos a persona alguna, sin nuestra licencia y mandado, so pena que lo pagaran con sus personas y bienes, demas de las otras penas que vos de nuestra parte pudieredes: y para ello otorguen obligacion en forma al pie del dicho segresto ante el dicho notario de secrestos. Y si en el dicho secresto vuiere dineros, traereys con vos para el gasto y alimentos de la susodicha Beatriz de Padilla diez y ocho ducados: y si no los ouiere, veded de los bienes menos perjudiciales hasta en la dicha cantidad en almoneda publica, por ante el dicho notario de secrestos: ante el qual y en nuestra presencia los entregad a Joan Recuenco despensero de los presos deste Santo Officio. para que de alli lo alimente. Y ansimesmo traereys del dicho secresto una cama de ropa, en que la dicha Beatriz de Padilla duerma: y los vestidos y ropa blanca que ouiere menester para su persona. Lo qual se entregue al dicho Alcayde por ante el dicho notario de secrestos. Y si para cumplir y executar lo contenido este nuestro mandamiento damiento, tuvieredes necessidad de fauor y ayuda, exhortamos y requerimos, y si es necessario en virtud de santa obediencia. y so pena de excomunió mayor, Latae sententiae, trina canonica monitione praemissa, y de diezientos ducados para los gastos ex traordinarios del dicho Santo Officio, mandamos a todos y qualesquier juezes y justicias, assí ecclesiasticos como seglares. de los Reynos y señorios de su Magestad, que siendo por vos requeridos, vos den y fagan dar todo el fauor y ayuda que les pidieredes y vuieredes menester, y los hombres de guarda y bestias para traer la susodicha Beatriz de Padilla y su cama, y ropa, y prisiones, y los mantenimientos de que tuvieredes necessidad, a los precios que entre ellos valieren, sin los mas encarecer. Fecha en Cuenca a quatro días del mes de Septiembre de mill y quinientos y nouenta y seys años.

Doctor Pedro Cifontes de Loarte.
 Por mandado del Sancto Officio
 Cristobal Simon Angel. Notario(2)

El vots dels inquisidors i dels qualificadors.

En la ciudad de Cuenca a tres días del mes de Julio de mill y quinientos y nobenta y ocho años estando juntos en la sala y audiencia desta Santo Officio por la tarde en vista y determinación de procesos el señor Inquisidor Doctor Frco. de Arganda que al presente reside solo en él. El Licenciado Dom Pedro de Mendoza Arcedia-

no de Huete y canónigo de Cuenca, Ordinario del Obispa do de Sigüenza e por consultores el Licenciado Diego Muñoz Capilla procurador de Cuenca el Doctor Diego Muñoz Romero Administrador del Ospital de Santiago de la dicha ciudad de Cuenca. El Licenciado Bernardino de Armas Alcayde Mayor della. El padre fray Andrés de Mendoza Prior de Santa Cruz de Villaescusa de Haro de la orden de Sto.Domingo y el Doctor Minyañez de Padilla canónigo de la dicha cuydad havien-do visto el proceso tocante a Beatriz de Padilla morisca muger de Francisco Mae-so vezino de la villa de Arcos. En conformidad dixerón que su voto y parezer es que la dicha Beatriz de Padilla en auto público de la fé sea relaxada a la justicia y brazo seglar en forma con confiscación de bienes y que antes de la execución sea puesta a quistion de tormento yn caput alienum.

E...laron aver siete años que la dicha Beatriz de Padilla comenzo a reincidir y ser relasa en los delitos de eregía porque hera manda da relaxar y confiscar sus bie-nes segun constaua de la provanza y lo rubricaron. Pasó ante mí.

Pedro Perez de
Ullibarrin (3)

La sentència i la seva publicació

levantar falsos testimonios por enemistad que le tenían e de dicha publicacion por Nos le fue mandado dar traslado y con acuerdo e parezer del dicho letrado alego de su defensa y justicia ciertas tachas y abonos de su persona. E concluyó para diffinitiva lo qual por Nos visto y lo que más vista y examinación requiere abido sobretodo nuestro acuerdo e deliberacion con personas de letras y reta concien-cia:

CRISTI NOMINE INVOCATO

Fallamos atentos los autos y meritos del dicho proceso el dicho Promotor Fiscal auer provado bien y cumplidamente su acusacion segun y como prouvarle convi-no damos e pronunciamos su yntencion por bien provada en consecuencia de lo qual que debemos declarar y declaramos la dicha Beatriz de Padilla aver sido y ser erege apostata fautora y encubridora de ereges ficta y simulada confitente impenitente relapsa. E por ello aver caydo e yncurrido en sentencia de Excomuni-ón Mayor y estar della ligada y en confiscacion e perdimiento de bienes los quales mandamos aplicar y aplicamos a la cámara y fisco Real de Su Magestady a su Receptor en su nombre desde el día y tiempo que comenzo a cometer los dichos delitos de eregía cuya declaracion en Nos reservamos. E que debemos de relaxar y relaxamos la persona de la dicha Beatriz de Padilla a la Justicia e brazo seglar especialmente a Don Diego de Bargas Carvajal Corregidor desta ciudad y su lu-garteniente en el dicho offo.a los quales rogamos y encargamos muy efectuosamente como de derecho mejor podemos, se ayan benigna y piadosamente con ella. E declaramos los hijos e hijas de la dicha Beatriz de Padilla ser ynhabiles e incapaces y los inhauilitamos para que no puedan tener ni obtener dignidades beneficios ni officios asi eclesiasticos como seglares ni otros officios publicos o de onra ni poder traer sobre si ni en sus personas, oro, plata perlas piedras preciosas ni corales seda chamelote ni paño fino ni andar a cavallo ni traer armas ni exercer ni usar de las otras cosas que por derecho comun leyes e pragmáticas destos

reynos e instituciones y estilo del Santo officio asemejantes ynhabiles son prohibidas e por esta nuestra sentencia diffinitiva juzgando así lo pronunciamos y mandamos en estos escritos e por ellos.

El Doctor Francisco de Arganda
 Doctor Pedro Cifontes de Loarte
 El Licenciado Don de Pedro de Mendoza

Pronunciacion

Dada e pronunciada fue esta sentencia de suso por los señores Inquisidores y Ordinario que en ella firmaron sus nombres estando zelebrando auto publico de la Fee en la plaza Mayor desta ciudad de Cuenca en unos caldahalsos altos de mader a domingo treze días del mes de Diziembre de mili e quinientos y nobenta e ocho año presentes el licenciado Juan Ochoa Promotor Fiscal y Beatriz de Padilla morisca contenida en la dicha sentencia la qual fué relaxada a la justicia y brazo seglar. A lo qual fueron testigos presentes Don Juan Zapata thesorero. Don Fco. Xuarez de Cañamares abad de Santiago Don Geromino Venero Abad de la Sey canonigos de Cuenca Don Juan de Sandoual Don Pedro Vermudez Velazquez y Jusepe Derbías Regidores della y otras muchas personas eclesiasticas y seglares e nosotros Cristoual Simon Angel y Pedro Perez de Ullibarrin Notarios del Secreto. (4)

Conclusió

Al llarg dels apartats anteriors hem pogut veure el desenvolupament del procés contra Beatriz de Padilla, realitzat a Conca el 14 de juny del 1581, seguint les actes de la Santa Inquisició de la mateixa ciutat. En aquest procés es donen una sèrie d'elements que cal destacar. En primer lloc, com l'acusació és fruit del turment aplicat a l'amiga de l'acusada, Maria Çamorana que havia estat denunciada per una sèrie de veïnes del mateix poble d'Arcos. La rapidesa en l'aplicació del turment ve donada per un estudi realitzat en la seva genealogia, en la qual es veu que no és cristiana vella, la qual cosa ja la fa sospitosa d'entrada.

A partir d'aquí comencen una sèrie d'actes concatenats, com és la reconciliació de Maria Çamorana i del seu marit Pedro López. Amb aquest acte, s'inicia un procés d'adoctrinament dels acusats, en el qual el pecador "perdonat" dels seus vicis i desviacions herètiques era internat en un convent o en una escola de fe, allunyat del seu lloc de residència durant un temps determinat on vestia amb una roba imposada. Una vegada acabat aquest període s'inicia la segona fase, aleshores es feia l'abjuració i la reconciliació pública en una església, i es podia penjar el vestit utilitzat en el procés d'adoctrinament el "sambenito" a la mateixa església, amb el nom i el delictes del reconciliat. Però la cosa no quedava amb aquest acte, sinó que tenia un altre efecte, les persones acusades no podien exercir càrrecs públics.

Per a Maria Çamorana encara no havia acabat el seu calvari, va ser empresonada en les presons secretes de la Inquisició. Normalment aquests edificis tenien unes condicions força dolentes en qüestions d'habitabilitat del propi edifici, la higiene, el menjar, les condicions del propi presoner, a vegades carregat amb cadenes, la incomunicació personal amb l'exterior, i el més important la pèrdua de la pròpia llibertat i el que podia passar, deixaven a la persona en un estat pertorbat. Tot i això aquestes presons eren millors que les reals ja que amb el suborn pertinent la situació millorava. A més a més, es produïa el segrest de les seves propietats, tant per pagar l'estada a la presó com per fer front a les costes del judici.

A l'acusada li restava la part més denigrant, el turment en el poltre. En aquest instrument de tortura la víctima despullada era lligada de peus i mans amb unes tires de cuir, als dos extrems de l'aparell. La persona era estirada lentament, a la qual li produïa un dolor intens en les articulacions dels canells, turmells, colzes, genolls, espatlles i malucs. Aleshores, no és gens estrany que a la primera i segona volta del poltre acusés a cinc persones per raons realment banals, com no veure'ls anar a missa o anar amb poca voluntat. A les següents voltes del poltre demanava que no li fessin mal. A la setena volta reafirma la seva confessió, a la vuitena i novena denunciava a sis persones més, i a la desena protestava per la manca de compliment dels torturadors de ser més tous. Tot i així ella els hi diu que faria el possible per recordar més coses. A les onze del matí la vestiran, li donaren aigua i la tornaven a la presó després d'observar que no tenia cap lesió. El notari Pedro Pérez li deia que es reservava l'opció de tornar-la al turment.

A partir d'aquest moment es redacta el manament de detenció i presó contra Beatriz de Padilla, que és a la que realment persegueixen els inquisidors. Aquests, manen a Hernan Guerra de la Vega detenir-la, amb l'acusació de morisca, i amb l'ordre expressa que ho sigui tot i que s'amagui en un lloc sagrat com una església o monestir o qualsevol altre lloc privilegiat, i que la portin a les presons del Sant Ofici i que la lliurin a l'Alcaide. L'Alcaide era la persona encarregada de tenir cura dels presoners, els acompanyava a les sales d'audiència, a més d'atendre les seves necessitats de roba i menjar. Normalment era un càrrec hereditari, ja que la mateixa Inquisició ho afavoria, pretenent que els seus funcionaris formessin un cos tancat. També manaven els inquisidors en la seva ordre de detenció, que davant d'un Notari del secret, que era la persona l'encarregada de posar per escrit les actuacions dels processos, conservar les actes i acompanyar als comissaris i secretaris quan feien visites per investigar la genealogia dels acusats, que Beatriz de Padilla no sigui posada en llibertat sense una ordre directa d'ells, i li siguin segrestats els seus béns mobles i immobles davant del Receptor i del Notari de segrestos. El Receptor era el tresorer, aquest tresorers de la Inquisició formaven un cos d'elit dintre de l'aparell inquisitorial, i el Notari de segrestos, tenia com a tasca fer l'inventari de tots els béns confiscats per escrit, en aquest cas era Alonso de Poveda.

A més, la documentació diu expressament, que si aquests funcionaris inquisitorials troben diners que els portin per pagar les despeses d'alimentació de Beatriz de Padilla, per ells per una quantitat estimada en divuit ducats, i que si no els troben, que facin la venda dels béns menys importants fins arribar a aquesta quantitat en moneda pública, i que aquesta quantitat de divuit ducats siguin lliurats a Juan Recuenco, reboster del Sant Ofici. A més s'ha de portar la roba de llit i la personal de Beatriz i lliurada la roba a l'Alcaide davant del Notari de segrestos. Segueix la documentació demanant que se li doni ajuda tant de seglars com d'eclesiàstics a l'Agutzil Hernan Guerra, que era l'oficial encarregat de fer complir l'ordre de arrest. Si no es fa així amenacen els inquisidors amb multes de mil ducats i penes d'excomunió major. També en el mateix document manen expressament, que tothom esta obligat a ajudar als oficials de la Inquisició i que si ho necessiten cedeixin els homes i les bèsties necessàries per la detenció, sense poder pujar el preu establert per aquest servei.

Una vegada detinguda Beatriz de Padilla, es reuneix a la tarda en la ciutat de Conca tot el Consell, en la Sala d'audiències del Sant Ofici, el dia 3 de juliol de 1598, i donen el seu volt definitiu, que sigui relaxada a braç seglar de la justícia en acte públic de fe, amb confiscació de tots els seus béns, però abans que sigui turmentada "in caput alienum". Cal recordar que com a tribunal religiós, la Inquisició no executava els condemnats, sinó que era la justícia civil la encarregada d'executar la sentència.

La sentència l'acusa d' una sèrie de delictes com ser heretge, fautora, que vol dir la persona que s'enfrontava a la Inquisició, o que amagava heretges o la seva fortuna als inquisidors. I també d'impenitent i que va incórrer en Sentència d'excomunió Major. Per tant, es confisquen els seus béns que van a la Cambra i Fisc de Sa Majestat i al seu Receptor, des del dia que va començar a cometre el delicte d'heretgia, i és relaxada, és a dir, entregada la tal Beatriz de Padilla a Don Diego Bargas, Corregidor d'aquesta ciutat i al seu lloctinent, i li demanen els inquisidors que siguin amb ella benignes i pietosos.

A més els fills i les filles de l'acusada són declarats inhàbils per obtenir dignitats, beneficis, ni poder exercir càrrecs eclesiàstics o seglars, ni oficis públics, ni honrats, ni portar or, argent, pedres preciosos, corall, seda, "Chamelote" que era un teixit fort i impermeable, generalment de llana, ni anar a cavall ni portar armes etc.

El diumenge tretze de desembre de 1598 se celebrà l' Acte públic de fe a la Plaça Major de Conca, es van construir uns cadafals de fusta on fou relaxada, és a dir, cremada davant de totes les autoritats i del poble assistent Beatriz de Padilla.

Notes

1. A.D.C. Leg. 341 Exp. 4.860 Fol.28
2. *Ibídem*.
3. *Ibídem*.
4. *Ibídem*.

La inquisició contra Bernat Moret. Batlle de Mataró, 1560

El tema de l'acusació contra el batlle Bernat Moret.

La documentació tracta sobre una carta dirigida al batlle de Mataró Bernat Moret, en la qual li requereixen els inquisidors de Barcelona la seva presència davant la Taula de la Inquisició. Els inquisidors fan referència explícita en primer lloc a qui representen, que és el capità general de Catalunya, Roselló i Cerdanya i que a la seva vegada és el representant del rei. I en segon lloc, fan referència a la base legal que els fa requerir la compareixença de l'encausat, que són les Constitucions de Catalunya. A més a més, inquireixen contra totes aquelles persones que han tingut jurisdicció en la vegueria i batllia de Barcelona.

Com és normal en l'època, el redactat està fet en català, tot i que farcit de paràgrafs en llatí com correspon a un document expedit, com veurem al final, per un notari.

<<Lletra a Bernat Moret, de Valleix, el qual en el trienni prop passat fou batlle de Mataró, requerint-lo a compareixa davant de la Taula de la Inquisició dels oficials de la Vegueria i la Batllia de Barcelona.

M.V. De Fe real, 1845

Litere directe baiulo Matarone, qui triennio proxime lapso fuit baiulus dicte ville, qui no curavit comparere et tabulam promittere eidem, sub pena mandando ut compareat et tabule teneat.

Nosaltres Joan Canyelles, cavaller; Valentí de Farrera, inquisidors elegits y assignats per lo illustre senyor don García de Toledo, conseller, loctinent y capità general de la Catholica y Real Magestat, en lo principat de Cathalunya e comptats de Roselló e Cerdanya, juxta disposició de les Constitucions de Cathalunya, a inquirir contra los veguers, sots veguers, batlles, sotsballes e altres qualsevol oficials e persones que han usat de jurisdicció en les vegaria y batllia de Barcelona, de Agualada, de Vallers, de Moya e de Moyanés, e en los llocs sotmesos a les dites vegueria y batllia, en lo trienni prop passat, que ha finit en lo die de Carnestoltes prop passat e del any present y davall escrit, e contra los escrivans de llurs corts.>> (1)

<<Al honorable en Bernat Moret, de Valleix, qui lo trienni prop passat es estat batlle de la vila y terme de Mataró. Salut e honor:

Com en virtut e per disposició de les dites constitucions de Cathalunya, vos i altres batlles dins les dites vegaria e batllia, sian tenguts y obligats a tenir taula. E així ab veu de publica crida, per part nostre, ab autoritat de nostro ofici, feta e publicada dins la present ciutat e dita vila de Materó; (...).>>(2)

Com podem comprovar del que es tracta és de tenir Taula de la Inquisició a Mataró, tal i com manen segons els inquisidors, les Constitucions de Catalunya. Respecte a les Constitucions, l'antecedent més antic de jurisdicció catalana eren els "Usatges de Barcelona", del segle XII, tot i que els podem definir com una legislació poc codificada. Caldrà esperar fins el 1413, en les Corts Reials celebrades a Barcelona amb el rei Ferran I, es van compilar i posar en ordre les Constitucions de Catalunya. Aquestes seran de nou compilades a les corts de Montsó del 1585 amb el títol de les "Constitucions i altres drets de Catalunya". Per tant, els inquisidors fan referència a un corpus legal ja establert i clarament codificat.

La lluita institucional i el seu rerefons econòmic

Com ens defineix en Coromines en el seu diccionari etimològic, <<La Taula de canvi fou primer el nom d'un taulell on un home de diners acceptava lletres, prestava o rebia dipòsits monetaris, bes-canvia, etc., i així aviat esdevingué el nom de petits establiments bancaris (...) Després, amb el pas del temps prengué significat de compte bancari. Així es deia el segle XVI:<<tenir taula de canvi: facere argentariam, girar los diners en taula; praescribere.>>(3).

Per tant, el que demanen els inquisidors és la creació a Mataró d'una Taula com a instrument econòmic per recaptar els impostos de la ciutat, però que aquesta estigués en mans de la Inquisició. Però el que demostra això, és només la punta de l'iceberg del problema, que ja s'havia anat coent anteriorment i que amb posterioritat a la data del document desembocarà en greus enfrontaments. No cal oblidar que la mateixa Inquisició trobava una molt bona font de recursos econòmics en les confiscacions, tant per pagar les seves despeses com per ingressar-les en el tresor reial.

En un primer moment van caure aquestes confiscacions sobre els jueus fins al punt que: <<com diu Carme Batlle: Els inquisidors no podien permetre la fugida de diners que ells havien de recollir per a les arque reials, tant necessitades com sempre, i arribaren a exigir als notaris la presentació dels contractes en què havien intervingut conversos fugitius i altres sospitosos, i a imposar la pena d'excomunió als compradors dels béns pertanyent a conversos, encara que fossin adquirits sense

Escut de la Inquisició

saber-ne la procedència. Aleshores la por d'incórrer en càstigs i persecucions feia baixar el nombre de les transaccions, disminuir la feina dels corredors i fins i tot va fer desviar vaixells, que no s'aturaven a Barcelona per por a les confiscacions.>> (4)

Ja en les Corts de Montsó (1510), davant del rei, els catalans van exposar les intromissions reiterades dels membres de la Inquisició en altres jurisdiccions, la qual cosa es considerava com una autèntica extralimitació dels seus poders al Principat. Evidentment el tema no es va resoldre, ja que els membres del tribunal eren els agents polítics, i en aquest cas també econòmics de la corona. Al 1533 en un memorial de Greuges del General explica clarament la situació.

"<<Lo dit –deien els diputats- voldria destruir, si podia, les leys de aquesta terra>> i s'exclamava que tant els oficials com la Inquisició interferissin en les competències de la Generalitat<<vénen a conèixer de causes que pertanyen als diputats>>. Ells assumien les súpriques que els eren presentades i les feien arribar al Reial Consell per mitjà del seu síndic, però un cop feta la provisió, <<no s'en passa més avant y aquella interposició dels diputats que està provehida per lo passat, no serveix de res>> (...) El memorial reclamava el compliment per part de la Inquisició dels capítols del 1512 confirmats el 1520, la creació d'una matrícula de familiars del Sant Ofici que estigués sota el control de la Diputació, i d'acord amb Barcelona, limitar encara més la jurisdicció de la Inquisició...>>(5)

Sabem que a Mataró, en temps de Felip II, tenia recaptadors del Dret del General de Catalunya, en concret, <<Mataró tenia dos collidors, guardes ordinaris i credencers dels drets del General i un guardià ordinari dels drets del General.>>(6)

No cal dir que el tema fiscal l'anava molt bé a la Generalitat, les seves recaptacions van ser el motiu principal del fort interès que va tenir la Inquisició per participar en tan lucratiu negoci. Només cal ressenyar que: << A títol aproximatiu, entre 1527 i el 1585 els ingressos anuals de la Generalitat havia passat d'una mitjana de 85.000 lliures, a una de més de 148.000 lliures al final del període.>> (7). I que <<D'ença el segon terç del segle XVI són diversos els esforços de redreç que revelen la voluntat de millorar el funcionament de l'estructura fiscal del General (...) es volgué millorar l'estructura fiscal territorial creant noves taules fiscals o sostraint taules fiscals de la jurisdicció baronial...>> (8)

Evidentment, el clima de confrontació per part del general i del Sant Ofici va anar augmentat cada vegada més, i fins i tot va implicar a altres organismes com fou la Santa Seu. << 1563 i el 1558 la Diputació davant la resistència de la Inquisició a acatar la fiscalitat de la Generalitat insistia en les butlles dels papes Lleó i Climent. (...) La butlla fou una referència constant de la Generalitat per legitimar la seva actuació fiscal en moments polítics crítics, i per recordar l'obligació en conseqüència dels laics i eclesiàstics amb relació a la fiscalitat de la Diputació del General.>> (9)

Per tant, el problema suscitat contra l'alcalde de Mataró Bernat Moret, no era sinó un episodi més d'aquesta llarga lluita entre institucions pel control econòmic. Les confrontacions institucionals no van acabar aquí sinó que és van perllongar en el temps. Serveixi com exemple la següent citació. <<La segona meitat del segle XVI va veure sorgir grans problemes entorn a les competències d'aquesta Generalitat emergent. El 1569 la vulneració de la fiscalitat del General per part del Sant Ofici va encetar un conflicte que tingué un gran ressò perquè desembocà en l'arrest domiciliari dels consultors eclesiàstics i l'empresonament dels consistorials del Braç Militar i del Braç Reial per ordre del Consell Reial Criminal (19 de Juliol de 1569) i l'afer s'acabà el 30 de maig de 1570, però havia donat lloc a una confrontació molt dura entre els <<dos tribunals>>. Diu el dietari, el Sant Ofici i el de la Diputació. És més el procurador fiscal del Sant Ofici havia intentat escampar a Roma el dubte sobre la fidelitat dels catalans a la Santa Seu. El Sant Ofici no volia admetre que a Catalunya les rendes decimals eren profanes per raons històriques, i no per expropiació protestant a l'Església. L'acusació del Sant Ofici va ser una actuació tèrbola que no feia més que enverinar la política d'un país catòlic, fronterer amb els hugonots. En aquest cas, però, l'actuació dels ambaixadors del General a Roma va ser eficaç. D'altra banda, el conflicte del 1569 va ser un episodi ric en la segregació de raonaments constitucionalistes per part de la Diputació.>> (10)

La Inquisició contra Bernat Moret

La carta de la Inquisició continua relatant l'actuació de l'alcalde de Mataró. Davant les demandes el mateix Bernat Moret no fa ni cas, fins al punt que la Inquisició pren la seva imatge més dura. <<vos siau estat citat y amonestat, que dins trenta dies, los quals han finit a XXVI del passat mes de maig compareguéssiu personalment o per vostre legítim procurador en la present ciutat de Barcelona, davant nosaltres aparellat a tenir taula, lo que havent recusat i recusau de fer, contrahefent a les dites Constitucions per vos jurades y al sagrament y homenatge que per vos prestat, en lo introit de vostre ofici.>>(11)

La Inquisició ja no deixa cap dubte, Bernat Moret és culpable de manca d'obediència, no només als dictats del Sant Ofici, ja que un primer moment en el que se li va demanar tenir taula no va vo-

ler, sinó també a la vulneració realitzada sota jurament de les Constitucions. A més, és condemnat en nom de rei, la qual cosa sobrepassa els poders de la Generalitat. Però, no queda només en una pena econòmica sinó que a més ha de rectificar en el seu error, és a dir, ha de comprometre's a tenir taula, la qual havia rebutjat.

<<E jatsia siau incidit en les penes de dites Constitucions e fractió de dit sacrament y homenatge, haïam deliberat fer-vos la present.

Per ço ab tenor de les presents, de part de dita Catholica y Real Magestat y del ofici que usam, altre vegada, vos requerim y amonestam, que encontinent e sens tarda alguna, rebudes les presents, per observança de dites Constitucions, a pena de XXV lliures e altres al nostre arbitre arbitrades, atessa vostra inobediència, vingau en la dita e present ciutat de Barcelona, a comparar davant nosaltres e prometre de tenir taula, en poder de Honofre Bou, notari de Barcelona y scriba dels negocis de dita taula deputat, així com sou tengut e obligat en virtut de dites Constitutions y per observança, si lo contrari fareu, lo que no's creu, en sobre distes coses serà procehit; segons que les dites Constitucions e de dret trobarem ésser fahedor, tant sobre la exequntió de dites penes, com la infractió de dites Constitutions e sacrament e homenatge en la que sou incorregut.

Dades a Barcelona, a VIII dies del mes de juny M.D.LX.

Joan Canelles

De Ferrara

Salverdegna

Expedits per me Honofriu Bou, notarium publicum Barchinone et negotiorum dicte Tabule escriban hec me propria susscribendo manum>> (12)

Com podem comprovar en el final de la carta de la Inquisició no només li especifica la condemna de vint-i-cinc lliures, sinó que deixa oberta la porta a altres penes, que dependran del criteri dels inquisidors. A més li deixa ben clar que obeir les decisions del tribunal és el que s'acostuma a fer, i dit això, els mateixos inquisidors no creuen en la possibilitat que Bernat Moret pugui ni pensar en tornar a desobeir-los. Per tant el tema queda tancat, les decisions de la Inquisició són d'obligat compliment, ja que ells representen la màxima autoritat, la del Rei, la qual ha de ser necessàriament acatada i en cap cas discutida.

Un tema interessant és el de la propietat de la taula, que en aquest cas és la del mateix notari públic que fa la documentació que se li envia a Bernat Moret. Aquest notari, està al servei de la mateixa Inquisició i s'encarregava de posar per escrit les actuacions dels processos i conservar les actes. Però ja que Honofre Bou té la propietat de la taula, podem deduir que el que vol la Inquisició és la creació a Mataró de una taula subsidiària, amb la qual cosa disposaria de un element econòmic d'importància i pressuposat del total control de la mateixa.

Notes

1. Arxiu de Protocols Notarials de Barcelona (=A.H.P.B). "Onofre Bou, Lligall 9 Liber negocoirum Tabulae Inquisicionum officialium Vicarie et Bailie Barcinone.1560".

2. *Ibidem*.

3. COROMINES, Joan.: *Diccionari Etimològic i complementari de la llengua catalana*. Curial Edicions Catalanes, Barcelona. 1992. P. 350. Vol. VIII.

4. BATLLE, Carme.: *Història de Catalunya. L'expansió baixmedieval. Segles XIII-XIV*. Ed. 62, Barcelona. 1988. P 325. Vol III.
5. *Història de la Generalitat de Catalunya i dels seus presidents. 1518-1714*. Ed. Generalitat de Catalunya i Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona. 2003. P 18. Vol II.
6. PÉREZ LATRE, M.: *Diputació i Monarquia. El poder polític a Catalunya. 1563-1599*. Tesi doctoral inèdita, UPF, Barcelona. 2001. En *Opus Cit.* P.20 i ss.
7. *Història de la Generalitat de Catalunya i dels seus presidents. 1518-1714*. Ed. Generalitat de Catalunya i Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona. 2003. P24-25. Vol II.
8. *Ibidem*. P. 25.
9. *Història, Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*. Ed. Enciclopèdia Catalana, Barcelona 1997. P.202-203.
10. *Història de la Generalitat de Catalunya i dels seus presidents. 1518-1714*. Ed. Generalitat de Catalunya i Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona. 2003. P.25-26. Vol II.
11. (=A.H.P.B.) Onofre Bou, lligall 9 "Liber negocoium Tabulae Inquisitionum.1560".
12. *Ibidem*.

La sentència de Pedro Fernández per judaïtzant. La inquisició de Còrdova. 1484.

Introducció

En aquesta sentència podem veure com un canonge de la catedral de Còrdova és acusat de judaïsme, tenint en compte que públicament era cristià, és a dir, que havia renunciat a la seva religió anterior i havia abraçat el cristianisme. Aquesta acusació dirigida a la Inquisició farà que entri en funcionament tota la maquinària inquisitorial, que li portarà a la foguera el 23 de febrer de 1484.

En aquesta sentència del Tribunal de la Inquisició tenim el veredict del tribunal, analitzarem en profunditat tots els personatges que intervenen, així com els passos que conduiran a Pedro Fernández fins al seu desenllaç fatídic.

SENTENCIA

En la muy noble y leal ciudad de Córdoba, en sábado veinte y ocho del mes de Febrero, año del nacimiento de nuestro Salvador Jesuchristo de mil cuatrocientos ochenta y cuatro; estando fuera de los Alcázares Reales de esta dicha ciudad junto á la torre de los Leones, lugar situado donde los Reverendos Padres é Señores inquisidores de nuestra santa fe cathólica por la authoridad Apostólica y jurisdicción ordinaria, conviene á saber, Fray Martin de Cazo de la Orden de San Francisco Maestro de Sagrada Theología, y el Doctor Pedro Martinez de Barrio y el Bachiller Anton Ruiz de Morales Canónigos de la Yglesia de esta ciudad, y el Licenciado Juan Gutierrez de las Cañas, é Don Lope de Sandoval Dean, é Don Francisco de Balenzuela Arzediano de Córdoba, é Don Pedro Gonzales de Hozes Chantre, é Simon Lopez de Valenzuela

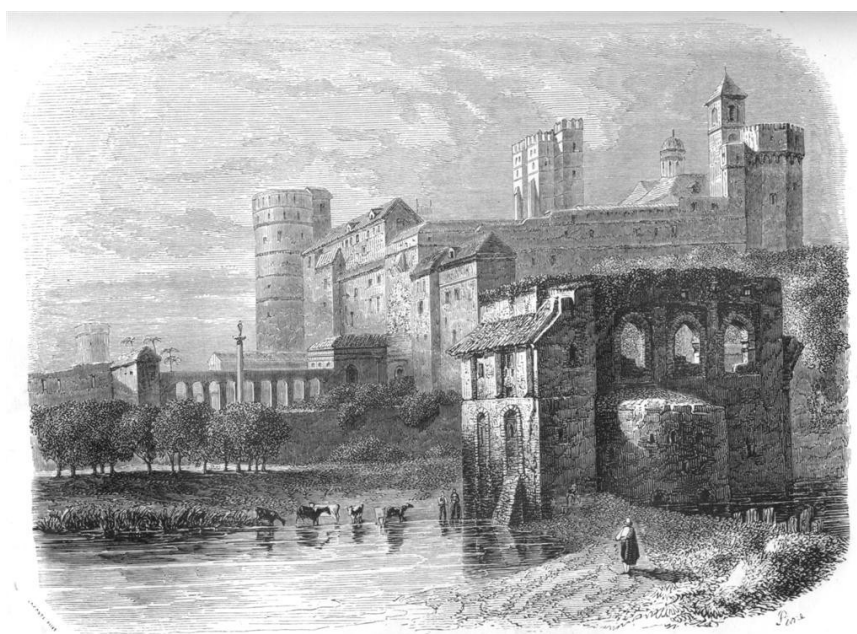
é Luis Mendez de Morales Canónigos, con otros muchos Clérigos é Beneficiados de la dicha Yglesia Cathedral é el virtuoso Señor Garcia Fernandez de Manrique del Consejo del Rey é Reyna nuestros Señores é su Correjidor é Justicia Mayor en esta Ciudad é su tierra, con otros muchos cavalleros de los del Regimiento de esta dicha Ciudad, é el discreto varon el Bachiller Pedro de la Cuba Alcalde de la Justicia, é el Reverendo Señor Don Rodrigo de Soria obispo de Málaga, todos generalmente estando en su congregacion é ayuntamiento para denunciar é declarar por erege judaizado apostatado á *Pedro Fernandez de Alcaudete Thesorero de la dicha Yglesia Cathedral de esta Ciudad*; é porque, assi denunciado, el dicho Señor Obispo lo degraduase de las órdenes ecclesiásticas que tenia: é luego los dichos Señores Padres Inquisidores sedendo pro Tribunali mandaron á los discretos notarios Anton Sanchez de Córdoba Notario Apostólico, e á Mateo de la Cuba escribano público de esta dicha Ciudad, é escribanos de esta Audiencia, é que leyesen públicamente delante del pueblo, como que estava presente á los autos é méritos del proceso hecho contra el dicho Pedro Fernandez Thesorero herético, Judaizado Apóstata é descomulgado, é los delitos é eccesos por él cometidos contra nuestra Santa fe cathólica, segun la deposicion de los testigos que contra el dicho Pedro Fernandez depusieron por sus dichos é segun la confesion por él confesada; por el qual dicho Proceso pareció el dicho Pedro Fernandez Thesorero aver caido en error de herejía é judaizado, teniendo como tenia al público nombre de christiano, ó en el secreto nombre de Judio, é con el que siempre celebraba las fiestas expecial de la Ley de Moises, diciendo que aquella era la verdadera Ley por Dios dada, é que la Ley de Christo que era burla; é no solamente contento de esto, ya mas constava de hazer ayuntamiento con Judios de señal é con otros semejantes herejes, como predicándoles la Ley de Moises; el qual guardó las pasquas de las Cabanuelas é del Pan censeño, é del querno; é los ayunos en especial siempre comia carne, é guardava los sábados, mandándole comer en viernes por el sábado, encendiendo los candiles antes del sol puesto, los quales ardian hasta que de suyo se apagavan; y quando iba á la Yglesia no hacia aquel acatamiento al Sagrario que devia, sino falso, por dar á entender que era Christiano; é no creia que la hostia consagrada era Dios verdadero; é quando se vido en agonias é trabajos, ayunó por sí é hizo ayunar á otras personas los ayunos de la Ley vieja, por los quales fuere librado de penar; é no creia verdaderamente en lo que la Santa Madre Yglesia creo y tiene, sino de todo punto convencido en su herejia é inducimiento, en el qual siempre permaneció fasta la ora que fue traído al Consistorio donde los Señores Padres é Inquisidores estaban.

E assi venidos é platicados [por] el dicho Padre Casso de los crímenes é errores fechos por el dicho Pedro Fernandez Thesorero contra la Santa fé Cathólica, segun que esto é otras muchas cosas están en los Procesos contra él fechos, los dichos Señores Padres Inquisidores denunciaron ó declararon á el dicho Pedro Fernandez Thesorero por herético, judaizado, é Apóstata é Descomulgado, convencido en la herética pravedad; é que pedian é requerian al Reverendísimo Señor Obispo de Málaga, que presente estava, que lo degraduase de las órdenes ecclesiásticas que tenia, como á indigno poseedor de ellas; é luego el dicho Señor Obispo estando en su pontifical, segun que de uso é costumbre se suele fazer en los semejantes casos, degraduó por orden de nuestra Yglesia al dicho Pedro Fernandez dejándolo como hombre seglar. E luego los dichos Señores Padres Inquisidores dijeron que como hombre relaxo é hereje convencido en la herética pravedad, que lo relajaban é remitian al brazo seglar é á las justicias de los Reyes nuestros Señores, é al dicho Señor Garcia Fernandez Manrique su Correjidor en su nombre. É luego el Señor Correjidor dijo que lo recibia

por tal, é lo dava é entregava á el Bachiller Pedro de la Cueva su Alcalde de Justicia, que presente estava, para que segun las leyes divinas y humanas le diese la pena de muerte conforme á sus errores ó delitos de heregia por él cometidos, segun su dicho mereció.

E luego el dicho Alcalde de Justicia dijo que lo recibia á su fuero é jurisdiccion de Alcalde de la Justicia; é dió sentencia contra el dicho Pedro Fernandez como hereje, judaizado, apóstata, é descomulgado, como hombre seglar, segun que los dichos Señores Padres Inquisidores por su sentencia ó denunciacion le avian declarado, en la manera siguiente:

Yo el Bachiller Pedro de la Cueva Alcalde de la Justicia en esta ciudad de Córdoba por el muy virtuoso Señor Garcia Fernandez Manrique del Consejo del Rey ó Reyna nuestros Señores é su Corregidor é Justicia mayor en esta dicha Ciudad é su tierra, por virtud de la su sentencia é denunciacion que aquí han dado los Señores juezes de la Santa Inquisicion de la herética pravedad, en que han declarado por hereje judaizado, apóstata é descomulgado á Pedro Fernandez de Alcaudete Thesorero de la Yglesia Cathedral de esta Ciudad, segun los delitos por él cometidos contra nuestra Santa fé cathólica, Yo lo recibo á mi oficio é fuero de Alcaidia de la Justicia seglar en nombre del Señor Corregidor, é assí recibido fallo que por quanto por virtud de la dicha declaracion é degraduacion de él, fecha en forma de derecho, en que por su sentencia fue declarado el dicho Pedro Fernandez Thesorero ser hereje, judaizado é apóstata é descomulgado, convencido de la herética pravedad, é á mi fue relajado é remitido como degraduado é persona seglar, segun parece por la sentencia é autos del proceso sobre el fechos, lo qual es pasado en cosa notoria é por notoriedad del fecho, en el qual segun derecho por ser assí notorio no es necesario nuevo proceso ni orden de juicio, salvo solamente dar la sentencia; é Yo assí haviendo por notorio el dicho delito de heregia, apostasia del dicho Pedro Fernandez Thesorero, fallo, que le devo condenar y condeno por los dichos delitos é errores á pena de muerte natural, la qual mando que sea por fuego material, é sea *quemado vivo hasta tanto que sea con-*

Prison de l'Inquisition.

vertido en ceniza, é á pena de confiscacion de todos sus bienes, los quales confisco é aplico á quien con derecho los deve haver. É mando á Andres Palacios Alguacil mayor de esta Ciudad que lieve é faga llevar esta mi sentencia á puro é leal é devido efecto é egecucion é que le mande cavalgar en un asno con una soga al pescuexo; é las manos atadas, lo lieve á quemar vivo á la Puerta baja, donde mando por esta mi sentencia que sea fecho, é execucion de ella; la qual assi pronuncio é sentencio por esta mi sentencia, por sus escritos, é por ellos; El Bachiller Cuba. Yo Juan Ximenez escrivano público de Córdoba.

E assí venidos é platicados (por) el dicho Padre Casso de los crímenes é errores fechos por el dicho Pedro Fernández Tesorero contra la Santa fé Católica según que esto é otras muchas cosas estan en los Procesos contra él fechos, los dichos Señores Padres Inquisidores denunciaron ó declararon á el dicho Pedro Fernandez Tesorero por herético, judaizado, é Apóstata é Descomulgado, convencido en la herética pravedad; é que pedian é requerian al reverendisimo Señor Obispo de Malaga, que presente estava, que lo degraduase de las ordenes eclesiásticas que tenia, como á indigno poseedor de ellas; é luego el dicho Señor Obispo estando en su pontifical, según que de uso é costumbre se suele fazer en los semejantes casos, degradó por orden de nuestra Iglesia al dicho Pedro Fernandez dejandolo como hombre seglar. E luego los dichos Señores Padres Inquisidores dijeron que como hombre relaxo é hereje convencido en la herética pravedad, que lo relajaban é remitian al brazo seglar é á las justicias de los Reyes nuestros Señores é al dicho Señor García Fernandez Manrique su Corregidor en su nombre. É luego el Señor Corregidor dijo que lo recibia por tal, é lo dava é entregava á el Bachiller Pedro de la Cueva su Alcalde de Justicia, que presente estava, para que según las leyes divinas y humanas le diese la pena de muerte conforme á sus errores ó delitos de hergia por él cometidos, según su dicho mereció.

E luego el dicho Alcalde de Justicia dijo que lo recibia á su fuero é jurisdicción de Alcalde de la Justicia; é dio sentencia contra el dicho Pedro Fernandez como hereje, judaizado, apóstata é descomulgado, como hombre seglar, según que los dichos Padres Inquisidores por su sentencia ó denunciacion le avian declarado, en la manera siguiente:

Yo el bachiller Pedro de la Cueva Alcalde de la Justicia en esta ciudad de Córdoba por el muy virtuoso Señor Garcia Fernandez Manrique del Consejo del rey ó Reyna nuestros señores é su Corregidor é Justicia mayor en esta dicha Ciudad é su tierra, por virtud de la sentencia e denunciacion que aquí han dado los señores Jueces de la Santa Inquisición de la herética pravedad, en que han declarado por hereje judaizado, apóstata é descomulgado á Pedro Fernandez de Alcaudete Tesorero de la Iglesia Catedral de esta Ciudad, según los delitos por él cometidos contra nuestra Santa fé católica. Yo lo recibo á mi oficio é fuero de Alcaldía de la Justicia seglar en nombre del Señor Corregidor, é assí recibido fallo que por quanto en virtud de la dicha declaracion é degraduacion de él, fecha en forma de derecho, en que por su sentencia fue declarado el dicho Pedro Fernandez Tesorero ser hereje, judaizado é apóstata é descomulgado, convencido de la herética pravedad, é á mi fue relajado é remitido como degraduado é persona seglar, según parece por sentencia é autos del proceso sobre el fechos, lo qual es pasado en cosa notoria é por notoriedad del fecho, en el qual según derecho por ser assí notorio no es necesario nuevo proceso ni orden de juicio,

salvo solamente dar al sentencia; é Yo assí haviendo por notorio el dicho delito de heregia apostasia del dicho Pedro Fernandez Tesorero, fallo, que le devo condenar y condeno por los dichos delitos é errores á pena de muerte natural, la cual mando que sea por fuego material, é sea quemado vivo hasta tanto que sea convertido en ceniza, é á pena de confiscación de todos sus bienes, los cuales confisco é aplico á quine con derecho los debe haver.

É mando á Andres Placios Aguacil mayor de esta Ciudad que livre é faga llevar esta mi sentencia á puro é leal é devido efecto é ejecución é que le mande cavalgar en un asno con una soga al pescuexo; é las manos atadas, lo lleve á quemar vivo á la Puerta baja, donde mando por esta mi sentencia que sea fecho, é execucion de ella; la qual assi pronuncio é sentencio por esta mi sentencia, por sus escritos, é por ellos; El Bachiller Cuba. Yo Juan Ximenez escribano público de Córdoba (1).

Els protagonistes del procés

En primer lloc tenim formant part del tribunal a Fray Martín de Cazo, de l'ordre de Sant Francesc, mestre de teologia, Pedro Martínez de Barrio que és doctor i Anton Ruiz de Morales que és batxiller, que és el primer grau d'estudiant d'una facultat. Tots tres són canonges de l'església de Còrdova, és a dir: <<"Prebendado de oficio". Es el asesor jurídico del cabildo de la catedral y debe estar graduado en derecho canónico.>> (2) A més, tenim a Juan Gutiérrez de Cañas, llicenciat, Don Lope de Sandoval que és "Dean", és a dir, <<El que hace de cabeza del cabildo después del prelado, y lo preside en las iglesias y catedrales.>> (3), Don Francisco de Balenzuela, "Arzediano" de Còrdova, <<El primero o principal de los diáconos. Juez ordinario que ejercia jurisdicción delegada de la episcopal en determinado territorio y que más tarde pasó a formar parte del cabildo de la catedral.>> (4), Don Pedro Gonzales de Hozas "chantre", que és: <<Dignidad de las iglesias catedrales, a cuyo cargo estaba antiguamente el gobierno del coro.>> (5).

A més a més tenim a dos canonges més, Simón López de Valenzuela i Luís Mendez de Morales, i també a Garcia Fernandez de Manrique del consell del Rei i la Reina. Aquest personatge tenia els càrrecs de "corregidor", que és, <<Magistrado que en su territorio ejercia la jurisdicción real con mero y mixto impero, antiguamente las causas de sangre, y conocia de las causas contenciosas y gubernativas y del castigo de los delitos.>> (6) i també ostentava el càrrec de "justicia mayor" >>, és a dir: <<dignidad de las primeras del reino, que gozaba de grandes preeminencias y facultades, y la cual se comunicava toda autoridad real para averiguar los delitos y castigar a los delincuentes.>> El batxiller Pedro de Cuba, "Alcalde de la justicia", és a dir, <<En algunas audiencias del reino era juez togado y tenia fuera de su tribunal jurisdicción ordinaria en su territorio.>> (7). Don Rodrigo de Soria bisbe de Malaga. I prenen nota, i donen fe de l'acte i redacten la documentació del procés, Anton Sanchez de Cordoba com a notari i Mateo de la Cuba escribà públic de la ciutat.

D'altra banda tenim a l'acusat, Pedro Fernàndez de Alcaudete que és el tresorer de la catedral de la ciutat de Còrdova.

Com podem veure la quantitat i importància de les persones participants és més que notable. Això ens pot donar una idea de la transcendència que va tenir el procés.

Desenvolupament del procés

Una vegada s'han presentat tots els personatges que hi concorren, es passa a la lectura pública de l'acusació: <<erege judaizado apostatado à Pedro Fernandez de Alcaudete Thesorero de la

dicha Yglesia Catedral de esta ciudad (...) herético, Judaizado, Apóstata é descomulgado (...) según la deposición de los testigos que contra el dicho Pedro Fernandez (...) e segun la confesión por el confesada.>> (8).

Els càrrecs són realment molt greus per l'acusat, la Inquisició l'acusa de desviació dels principis fonamentals de la religió cristiana i de jueu. No cal oblidar en quin moment cronològic de la història d'Espanya ens trobem, en plena croada de la cort contra els musulmans de Granada i amb un flaire important d'antisemitisme en la societat del moment. A més d'apòstata, és a dir de renegar de la fe de Jesús que havia rebut en el seu baptisme i per concloure d'excomunicat, és a dir, d'estar separat de la comunió de l'església catòlica.

El mateix acusat reconeix els càrrecs que li manifesta el tribunal. El que no sabem ja que la documentació no ens ho diu, és si aquesta declaració es va donar pel propi pes de les denúncies dels testimonis contra ell, o bé per l'aplicació de la tortura per extreure-li la confessió desitjada per la Inquisició.

A més l'acusat reconeix que si bé ell tenia la consideració pública de cristià, seguia les festes i les lleis de Moisès, que s'ajuntava amb altres jueus als que predicava les lleis de Moisès, que no guardava els preceptes de l'església com el desdejuni, que l'anava incomplint sistemàticament menjant carn i que feia el sàbat. Tampoc respectava sincerament el Sagrari de l'església ni creia que Déu estigués en l'hòstia Consagrada, i tot això ho va fer creure i complir als seus seguidors. Per tant a l'acusat se'l presenta com el cap d'un grup de jueus perillosos contra la societat i la mateixa Església Catòlica.

Una vegada l'acusat ha reconegut tots els delictes, el bisbe de Màlaga que era present en el procés, va retirar les ordres eclesiàstiques que tenia l'acusat. Aquest és un punt important, ja que aquest deixava de pertànyer al si de l'Església com a religiós i quedava únicament com a seglar.

La sentència i la fi del procés

Es dicta per l'acusat la sentència de pena de mort. Aquesta sentència no pot ser apel·lada ni revisada, la documentació deixa molt clar aquest aspecte de la següent manera. <<No es necesario nuevo proceso ni orden de juicio, salvo solamente dar la sentencia.>> (9). Per tant es lliura al presoner al braç secular de la justícia, ja que com és evident l'Església no pot aplicar una pena de mort, ja que aniria contra un dels preceptes més sagrats com és el respecte a la vida. Aleshores, Pedro de la Cueva "Alcalde de la Justicia", ens relata com s'ha d'aplicar la sentència de pena de mort: <<(...) á pena de muerte natural, la cual mando que sea por fuego material é sea quemado vivo hasta tanto sea convertido en ceniza, é a pena de confiscación de todos sus bienes. (...) le mande cavalgar en un asno con una soga en el pescuezo; é las manos atadas, lo lieve á quemar vivo a la Puerta Baja.>>(10)

Com era pràctica habitual, es confiscaven tots els béns materials per pagar les despeses del procés i també l'allotjament a la presó de l'encausa't, el que sobrava s'ho quedava la mateixa Inquisició. També era molt important l'exemplificació pública, era tot un espectacle fer recórrer tot un itinerari pels carrers de la ciutat, fins arribar al lloc de l'execució. Sens dubte el missatge estava clar, aquells que intentin vulnerar les normes establertes compliran amb el seu càstig.

Notes

1. *Boletín de La Real Academia de la Historia*, cod C, 16, fol. 602-606. Tomo 5.
2. *Diccionario de la lengua Española*. Ed. Real Academia Española-Espasa Calpe. Madrid, 1992. Pàg 389.
3. *Opus. Cit.* Pàg. 664.
4. *Opus. Cit.* Pàg. 182.
5. *Opus. Cit.* Pàg. 637.
6. *Opus. Cit.* Pàg. 578.
7. *Opus. Cit.* Pàgs. 1215-1216.
8. *Boletín de La Real Academia de la Historia*, cod C, 16, fol. 602-606. Tomo 5.
9. *Opus. Cit.*
10. *Opus. Cit.*

Els familiars: tres segles de problemes. Domènec i Pere Sentís familiars d'Arenys de Mar. 1788

Els familiars i els problemes institucionals.

Ja des de ben aviat els familiars van ser un font ininterrompuda de conflictes. Per una part tenim la Inquisició, i d'altra banda els estaments polítics, que veien la Inquisició com una eina poderosa del control reial damunt de Catalunya. Al 1512 el rei Ferran signava una Concòrdia per la qual es comprometia a modificar la situació vigent al Principat, fonamentalment en aspectes tant importants com reduir el nombre de familiars, i posar sota el control del tribunals seculars els conflictes en els quals els familiars es veiessin implicats. Evidentment, el canvi era tant important que les reserves demostrades per la Inquisició van fer que la Concòrdia fos paper mullat. La prova la tenim el 15 d'agost de 1533; davant el rei Carles es tornà a insistir en el mateix tema <<que los inquisidores de Aragón, Cataluña y Valencia tenían un número excesivo de familiares, cuya identidad era mantenida en secreto, dando origen así a numerosos abusos.>> (1)

Però els problemes resoltos sobre el paper va continuar, i al 1568 la mateixa Inquisició va proposar als estaments polítics una Concòrdia que va ser totalment rebutjada. La proposta del Sant Ofici és prou aclaridora; en un informa intern diu el següent, <<tenemos por averiguado que no se verán contentos hasta que hayan hechado a la Inquisición de este Reyno...>> (2)

Fou ja al 1585 quan es va arribar a un acord transcendental per al futur dels qui fins ara treballaven de familiars a la Inquisició. Es va prohibir totalment que els familiars poguessin exercir a la vegada, el seu càrrec de familiar i qualsevol altre càrrec a la jurisdicció civil oficial, com per exemple en els ajuntaments. Tot això va donar un punt d'inflexió que comportarà canvis substancials en el desenvolupament de la familiatura a Catalunya.

Les característiques dels familiars.

La figura del familiar ja era coneguda en la Inquisició medieval i va continuar posteriorment. La seva tasca principal era rebre informació, el més extensa possible sobre el presumpte delinqüent i passar-la al notari del Tribunal de la Inquisició, però el familiar no podia fer el posterior judici. La seva fama popular fou sempre la d'espies, però el cert és que la majoria de les denúncies que rebien eren formulades pels propis veïns i família de l'acusat.

La figura del familiar a Catalunya va tenir una trajectòria deferent a la de la resta de l'Estat, com per exemple a Castella, on el familiar era un càrrec molt desitjat ja que proporcionava honor per a ell i per als seus descendents. A casa nostra la cosa funcionava d'una altra manera.

Fins a la Concòrdia de 1585 la familiatura era molt semblant a la castellana però quan es va aprovar la Concòrdia de 1585, amb la impossibilitat d'exercir càrrecs pública, va fugir de la familiatura una classe alta i preparada culturalment, que fins aleshores havia trobat en ella honor i privilegis importants. Aleshores la Inquisició es va trobar amb problemes per reclutar i mantenir la xarxa de familiars, que es va veure afeblida de manera notable, cosa que abans no passava, amb l'agreujament que els nouvinguts a la familiatura mostraven uns trets diferents dels anteriors. Principalment, un baixíssim nivell cultural i moral, cosa que va fer degradar el càrrec. Tot això no va afa-

vorir la simpatia i la popularitat dels familiars en el si de la seva comunitat. <<La falta de ilustración general en sus individuos acompañada de una facultad omnímoda de cometer desaciertos...>> (3)

La majoria dels conflictes plantejats pels familiars i els seus conciutadans foren de caràcter civil i criminal més que pròpiament religiós; per exemple caos de violència contra les persones i les propietats, adulteri, jocs, usura, falsificació de moneda i contraban, eren els delictes més freqüents en que els familiars es veien implicats.

El problema no era el descrèdit en el qual queien els propis familiars, sinó que aquests utilitzaven la Inquisició com a escut defensiu davant les autoritats locals, cosa que va provocar una lluita constant en els dos àmbits de poder. El resultat va ser que la balança es decantava a favor de la Inquisició, ja que aquesta mai no va permetre que els seus familiars fossin jutjats per jutges aliens a la mateixa Inquisició, resultant com es de suposar, que les penes imposades fossin molt més suaus. Només en el cas que el delicte fos comès contra la mateixa Inquisició s'enfortien les penes; serveixi d'exemple un cas únic en tres-cents anys, un familiar fou condemnat a relaxar, és a dir, a la pena de mort, i fou a Barcelona l'any 1540.

Reclutament, requisits i privilegis dels familiars.

Després de 1585, a les ciutats, els familiars eren principalment gent de baixa extracció, principalment jornalers, menestrals, aturats i alguns botiguers; a la zona de la costa eren pescadors, i al camp eren els llauradors, més o menys acomodats. Però la gran majoria eren analfabets, d'això s'excusa la Inquisició dient que són la gent més honrada.

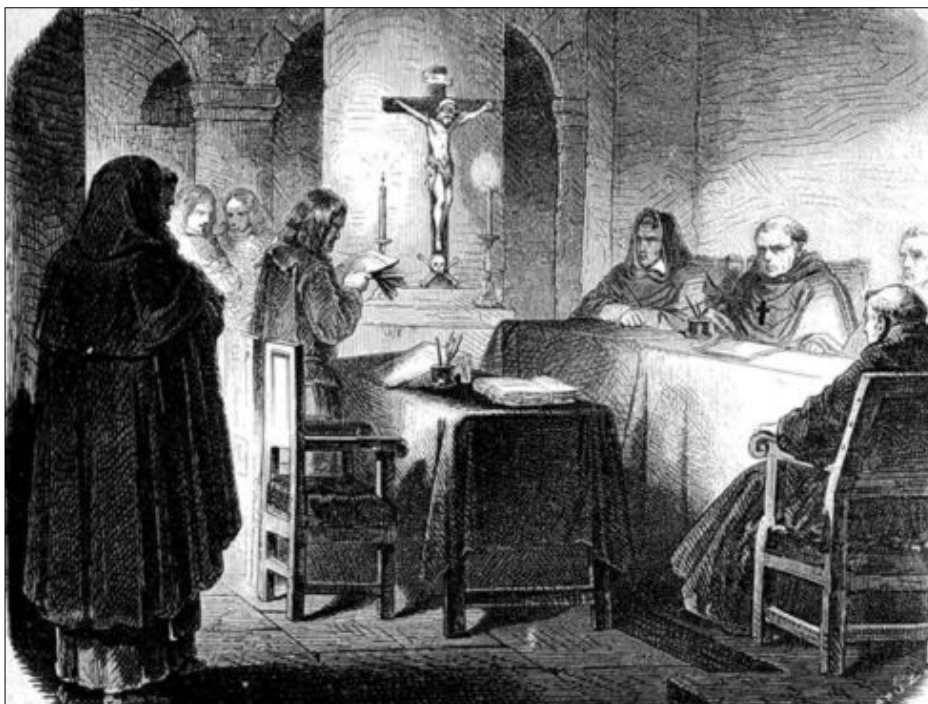
Els requisits eren: ser major d'edat, vint-i-quatre anys, tenir la neteja de sang, no exercir oficis servil ni baixos i ser espanyol. Degut al que ja hem dit i a les dificultats per reclutar nous familiars, les normes anteriors es van anar oblidant i no van ser cap impediment al Principat, fins i tot van arribar a ser familiars alguns genovesos i francesos de segona generació.

Els privilegis van ser suficientment interessants perquè malgrat la poca estima general, hi hagués persones disposades a fer-se'n familiar. Podem destacar que fins al 1585 podien desenvolupar conjuntament càrrecs públics i no pagar impostos. En el tema dels impostos els familiars no els van pagar fins al 1805, és dir, gairebé a la fi del Sant Ofici, que van tenir que pagar el cadastre reial. Altres privilegis importants eren: no ser sotmesos a la jurisdicció civil, no allotjar tropes a casa seva, privilegi suprimit al 1648, portar armes prohibides per la llei del Principat, això fou també motiu de conflicte, ja que la Inquisició va argumentar en el seu favor motius de seguretat. Però la pressió de les autoritats locals va obligar al capità general de Catalunya, al 1763, que promulgues un edicte prohibit portar armes. Les protestes generalitzades dels familiars contra l'edicte els va fer aconseguir que se'ls permetés tenir dues escopetes, o bé una i un parell de pistoles.

Domènec i Pere Sentís, familiars d'Arenys de Mar.

Al 1788 ens trobem un conflicte entre els familiars Domènec i Pere Sentís d'Arenys de Mar i les autoritats civils locals. El problema aparentment és que els dos familiars posen a la porta de casa seva l'escut inquisitorial, i els regidors aixequen una queixa davant del Tribunal de la Inquisició de Barcelona.

<<Regidores de Arenys de Mar, distante de esta capital en más de seis leguas han recurrido a este Tribunal, solicitando se mande quitar a los familiares Domingo i Pedro Sentís,

Declaració davant el tribunal

hermanos, el Escudo de Armas del Santo Oficio, que sobre las puertas contiguas de sus respectivas casas, poco a fabricadas han puesto (...) que pone sus oficios como encargados de policía incumbe su obligación de celar. Hay novedades que con el tiempo pueden traer inconvenientes que no expresan y en sus casos según las concurrencias hacen despreciable otro escudo.>> (4)

És clar que les autoritats locals demanen la retirada dels escuts, per previsió de possibles problemes que com diuen els inquisidors no expliquen, i justifiquen el recurs enviat per l'obligació d'evitar aldarulls i no per malfiança vers el familiars. És el mateix Consell de la Inquisició que exposa en el seu informe la sorpresa que li provoca aquest assumpte, ja que només té notícia de dos casos més en tot el Principat, i fa la reflexió de la diferència de tarannà entre Catalunya i Castella.

<<Es cierto que en otra villa no ha havido otro exemplar y que en este Principado son rarísimos pues solo tenemos noticia de dos, en casa de un comisario de Tárrega, ya difunto, y otro en Catelló de Farfanya sobre el que no ha havido recurso alguno por la buena correspondencia o menos escrúpulo de los Regidores. Y aunque en Castilla sabemos se dan muchas de estas distinciones, observándose casas antiguas con las armas del Santo Oficio.>> (5)

Els inquisidors són totalment conscients que el que hi ha darrera de tot és el problema dels privilegis dels familiars, i que la queixa es deu a problemes personals entre els regidors d'Arenys de Mar i els propis familiars, com ho demostren en la seva documentació.

<<Como nos consta el empeño con que aquí suelen seguir su empeño los Regidores que por o regular procede de la envidia o quejas particulares acudiendo a la Audiencia y aún al Consejo y por otra parte siendo más ofensivos los privilegios que gozan en este Principado los familiares, sería tal vez ocasión de esponerlos por sostener una distinción que conociadamente le será repugnante, nos propusimos no tomar providencia en el asunto y responder a estos regidores que se havia recibido su representaión y que con tesón se miraria con

la reflexión que el Santo Oficio acostumbra y que cuanto antes se avisarían sus resultados y que en el interín no se hicieran novedades con pretexto alguno, para hacerlo presente a V.A. y en su resolución asegurar el acierto...>> (6)

Si alguna cosa va tenir la Inquisició ver els seus familiars va ser el recolzament i la protecció que els va donar en tot moment, fins al punt que en aquest cas no els va obligar a retirar els escuts. S'arribà al que podríem dir una solució de compromís, favorable als seus familiars principalment; i intentant de no ofendre als regidors deixen oberta una escletxa perquè el superior, si ho desitja, pugui rectificar la decisió.

<<...pareciéndonos que en todo caso para evitar el desaire que pudiera seguirse a los Familiares, el medio no sería otro que prevenirles nuevamente que de hecho propio los pusieran interiormente en el portal o donde mejor les acomodare con lo que persuadimos se zanjará esta diferencia: en todo la Superioridad que V.A. dispondría lo que estime mas conveniente. Nuestro Señor que guarde a V.A. muchos años.

A Palacio de la Inquisición de Barcelona. Y Diciembre 24 de 1787.>> (7)

Conclusions.

Com es pot comprovar, la figura del familiar no va deixar de ser present en la vida civil i política de Catalunya durant més de tres segles. En un primer moment ben representada per una classe alta i preparada culturalment, i posteriorment amb una davallada en nombre i preparació del seus representants, ja pels abusos que els mateixos van cometre, ja per les venjances i malifetes que van fer en tres segles de vida de la familiatura, ni van trobar l'estima ni dels poder civils, ni dels seus conciutadans. Només el desig de gaudir dels privilegis, i la possibilitat d'ascendir en el graó d'una societat realment difícil per a ells els va empènyer a la recerca d'aquest àmbit de poder. No cal oblidar la possibilitat de gaudir de la protecció del Sant Ofici, cosa gens menyspreable.

Són aquests familiars de base els que van permetre a la Inquisició mantenir-se, si més no en les ciutats i pobles més importants. Tota una xarxa de familiars de tota condició personal i moral.

Notes

KAMEN, Henry: *La Inquisición Española*. Ed Crítica, Barcelona. 1988, p. 85 i 86

AHN, Inq. Leg 2155. Informe 13 de maig de 1628

PUIGBALANCH, Antoni: *La Inquisición sin máscara*. Patronat Municipal de Cultura. Ed. Altafulla, Barcelona. 1988. Col. Caps de Bou, 10, p. 229 i 230.

AHN, Inq. Leg. 2174

Ibídem.

Ibídem.

Ibídem.

El delictes del flagel·lant. Inquisició, Mataró 1778

El pecat i el mal.

El tema del pecat i el mal des del punt de vista de l'Església Catòlica arranxa des de les mateixes arrels. En l'Antic Testament, Déu havia expulsat del paradís a Adam i Eva pel pecat, pecat que havia impregnat a tota la humanitat. Amb Sant Pau, ja trobem la sistematització dels pecats en les seves epístoles i cartes. En el segle III d.C., Plotí en la seva obra *Les Enèades* presenta la seva teoria de les Emanacions, on Déu es l'U, i l'oposat a l'U és el negatiu, el mal. Això influirà profundament en un dels grans pares de l'Església, Sant Agustí (354-430). En la seva monumental obra, *La ciutat de Déu*, simbolitza la lluita entre el bé i el mal. Ell defensava que l'home és incapaç d'evitar el mal i de fer el bé, sense l'ajuda de la gràcia divina. És el vell conflicte entre Caïm i Abel, però Sant Agustí que proposarà com a mitjà de salvació una mirada cap al cel, i un menyspreu del que és terrenal i mortal, dona una pauta de salvació en el seguiment de la doctrina de l'Església. Posteriorment, Sant Tomàs (1225-1274) ens dirà que el més important per l'home és la salvació eterna, però com que l'enteniment humà és limitat, moltes vegades l'home agafa camins equivocats que l'allunyen de Déu i de l'Església.

Però, com que el càstig per pecar era l'expulsió de la comunitat de creients, la cristiandat havia de donar un element de salvació, una fórmula eficaç per tal que el pecador pogués retornar una vegada reparada la falta comesa; aquesta va ser la confessió. En un principi l'Església feia un procés realment dur pel pecador, era la confessió pública dels seus pecats. No cal dir, el que podia suposar per a la persona, a nivell psicològic, la realització d'aquesta activitat, a més a més, de la pena imposada. Si bé, el que rebia era molt més important que el mal tràngol passat, la pau interior i el consol del perdó.<< El de la penitència tal com ha destacat Jean Delumeau (1990) fou un dels sacraments més molestos per la vergonya (instintiva o inculcada) d'exposar al confessor els pecats de caràcter sexual. Durant l'edat mitjana la confessió en els temples havia tingut un caràcter semi-públic...>> (1)

Pel mateix Sant Tomàs, l'acte de la confessió no tenia prou valor si no anava acompanyada de l'absolució del sacerdot. Duns Scot (1266-1308), encara donava més importància a la dispensa del perdó per un sacerdot autoritzat, encara més que a la mateixa confessió i penediment del pecador. Per tant, el concepte de la humanitat tacada pel pecat, donarà lloc a la confessió, i aquesta a la penitència que s'inclourà per dret propi dintre dels sacraments.

La confessió: un llarg tema a debat.

Ens diu el diccionari que confessar és: << ja hi és freqüent en les diverses accions religioses, de declarar els pecats (...) de confessar deriven: confiança, confiar, confidència, confidencial, confident.>> (2). Per tant, la confessió constitueix una acte d'absoluta confiança en el confessor.

<< La confessió auricular dels fidels de caràcter anual fou obligada el 1215 en el concili IV del Laterà (constitució XXI): "(...) se impuso la confesión como un deber de mandato divino que todo individuo debía cumplir en Cuaresma ante el párroco.>> (3). <<Inocencio III: Convocó el XII Concilio Ecuménico. IV de Letrán. Se aprobaron setenta cánones (...) Del 14 al 29 contienen disposiciones relativas al comportamiento de los clérigos. El 21 impone a todos los fieles que hayan llegado a la edad de la discreción, la obligación de confesar sus pecados al párroco, al menos una vez al año, y de recibir por Pascua el sacramento de la

Eucaristia, exigiendo además de los sacerdotes el deber sagrado del sigilo sacramental.>>
(4)

Però serà el Concili de Trent, el que posarà les bases per poder donar resposta al problema originat pels protestants. Luter ja havia eliminat dels seus escrits la necessitat de la confessió, reduint els sacraments a dos, baptisme i comunió, i per tant, anunciant la doctrina de la justificació per la fe, on la salvació depenia de la fe de la persona, sense tenir en compte les obres que aquest havia fet. Això comportava sens dubte la supressió del paper destacat del confessor, per sobre del fidel.

Ja en la mateixa Església Catòlica, s'havia creat una forta discussió sobre el tema de la necessitat de la confessió auricular. Erasme, havia posat el tema al nivell d'una simple formalitat i, com que era d'obligat compliment per a l'Església, per a ell la confessió veritable era la que feia el fidel directament amb Déu. Tot i així, els erasmistes van concloure el tema amb l'acceptació dels postulats de l'Església.

A Trent, segons la Butlla de la Convocació, es buscava fonamentalment redefinir els dogmes més importants de la fe i una reforma en profunditat de la mateixa Església, basats en una reformulació d'una nova espiritualitat i en un nou clergat disciplinat i exemplar. De Trent, va sorgir amb una nova vitalitat el sacrament de la penitència, com un element fonamental per retornar a la gràcia de Déu, perduda pel pecat. I el nou clergat era el fonament i principal executor de la nova directriu. Per tant, era absolutament necessari potenciar la imatge del nou sacerdot. <<ningún clérigo debía dar evidencia de otra cosa que no fuera un comportamiento modesto, sosegado y lleno de religión por medio de su vestido, actitud, palabra y obra. En general debían inspirar en los laicos una actitud de veneración, rechazando cualquier trasgresión, porque incluso la más pequeña ofensa cometida por un eclesiástico era un grave error>> (5)

Per tant, el Concili va marcar clarament totes les pautes per poder ser ordenat sacerdot, com per exemple, la necessitat de fer passar un any als diaques per poder ser ordenat, o la creació de seminaris per elevar el nivell cultural del futur sacerdot, i conèixer el llatí per poder entrar en les ordres menors, i no menys important, era el poder demostrar que tenia suficients mitjans de vida per poder viure amb dignitat. Tot això, i l'efectivitat de l'aplicació d'aquestes normes, va portar que en el segle XVIII ja se sabia perfectament per mitjà de les llicències de confessió, qui podia exercir-les o qui no.

Va ser fonamental l'aparició dels manuals de confessors i els catecismes. Pius V va impulsar en el Concili la redacció d'aquestes obres; <<ya el mismo año 1566 apareció el Catecismo Romano conforme al deseo expresado por los padres de Trento y procuró que fuese traducido a todos los idiomas cultos del mundo. Por esto, favoreció constantemente la labor de la Inquisición...>> (6)

Al final del segle XVI van tenir una gran èxit els catecismes populars a Espanya com el catecisme per a nens de Juan de Ávila, publicat durant el mateix Concili, i posteriorment els de Jerónimo de Ripalda i el de Gaspar de Astete, entre d'altres molts.

Els confessors i penitents.

Del Concili de Trent, va sorgir amb força la confessió com un element d'avantguarda, introduint la possibilitat de redimir-se de la desgràcia del pecat i de tornar a la gràcia de Déu, sense tenir que fer uns grans esforços per part del penitent. També era capaç de redreçar els dubtes de fe del penitent, i la seva possible manca de coneixement del que era sagrat, i fins i tot una via segura de

repressió de conductes poc adequades amb la nova directriu conciliar.

<<En la sexta sesión, con admirable uniformidad y después de pesar escrupulosamente todas las palabras, se estableció en dieciséis capítulos y treinta y tres cánones la doctrina católica de la justificación.(...) Los que pierden la gracia por el pecado pueden otra vez justificarse cuando excitados por Dios acuden al sacramento de la penitencia instiuido por Cristo, como segunda tabla después del naufragio en que se perdió la gracia. La penitencia del cristiano, que cayó después del bautismo, no sólo exige la detestación del pecado, sino también la confesión sacramental o al menos el deseo para hacerla a tiempo y la absolución del sacerdote, y además la satisfacción por medio de ayunos y limosnas, oraciones y otros piadosos ejercicios de la vida espiritual; la cual satisfacción no es de la pena eterna, que se perdona con la culpa por el sacramento o por el deseo de recibirle.>> (7)

El problema que es va donar és, que amb les noves directrius que demanaven un examen més profund en les preguntes dels confessors als penitents, es donava una relació més íntima i es podien donar abusos per part d'aquells, que en aquest moment tenia un paper dominant.

L'extensió de la confessió, va ser acompanyada per l'augment de la devoció a la Verge Maria; a més, no es pot oblidar que a principis del segle XVIII, hi havia en el calendari més de noranta festivitats, que comportaven la obligatorietat de anar a missa, aleshores això suposava combregar assíduament, i per poder fer-ho, calia la prèvia confessió del penitent.

No hem de oblidar un element força important en la societat, no només del segle XVIII, sinó també en segles anteriors, el domini social de l'home sobre la dona, que donava a aquesta un paper secundari en la societat pública, relegant el seu paper als murs de la casa i al seu cercle d'amistats també femenines. Models de devoció femenina, ja havien calat profundament en la societat, fins al punt de servir de guia, com és el cas per exemple de Teresa de Jesús, que havia arribat a la santedat.

Per tant, el que es va anar donant és una feminització cada vegada més important de la confessió, la dona se sent escoltada cada vegada que ho necessita, pot donar sortida a les seves angoixes existencials, consultar cada vegada que vulgui els seus problemes, i no només de caràcter religiós,

sinó també de la seva vida quotidiana i expressar-se com no ho feia amb ningú altre. Al compartir unes certes actituds i valors externs, les dones s'agrupen, surten de casa amb destinació a l'Església, augmenta la necessitat i el nombre de confessors, es crea espontàniament el que coneixem com les beates, aquelles dones ja siguin vídues o solteres que fan el vot de castedat, i sense formar part de cap ordre religiosa, dediquen el seu temps i la seva vida al servei de Déu i de l'Església, i que tenen per guia espiritual i moral al seu confessor, que normalment comparteix tot el grup, i se senten protegides en una societat que no valora prou el seu paper.

Però la mateixa Església, que es va adonar molt aviat dels problemes sorgits, va intentar per mitjà de les actuacions dels Sant Pares resoldre aquestes qüestions: <<En la segunda parte del trabajo del Concilio de Trento se dictaron, los decretos de Reforma, relativos a las costumbres y a la disciplina y a los eclesiásticos se les inculcaba la obligación de la residencia, se les prohibía la acumulación de beneficios, se les imponía la obligación de la predicación y el uso del traje talar.>> (8).

Fins i tot, es va arribar a debatre el tema de poder confessar els laics, el Sant Pare Urbà III (1623-1644),

<<Quiso que se debatiera la cuestión de si la confesión sacramental, en caso de necesidad, podría hacerse también a los laicos y no sólo a los sacerdotes. La controversia había sido suscitada por un misionero de la China para obviar la grave dificultad que representaba la confesión auricular de las mujeres convertidas, en un país y en una época en que las mujeres vivían estrechamente recluidas en el hogar. Pero los teólogos romanos resolvieron inmediatamente la cuestión, recordando que la potestad de perdonar los pecados era exclusiva de los sacerdotes, como sucesores de los Apóstoles a quienes se la confirió Jesucristo, y que otras disposiciones de varios Pontífices prohibían la confesión por intermediarios o mensajeros. Dispuso también que los delegados de cualquier autoridad, para oír confesiones de pecados, tuvieran en su poder la Constitución que solía leerse el día de la Cena del Señor y se procuraran leerla diligentemente y entenderla.>> (9).

Tot això com a fruit de l'evidència que no tots els seus membres arribaven a la categoria moral desitjada, ja fos per una manca de preparació religiosa, bé per un excessiu nombre de clergues, o bé pel mateix tarannà de la persona, o per una manca de respecte del propi penitent vers al lloc i vers la persona amb la que es confessava. Els sant Pares van continuar amb la seva tasca legislativa cap a un sanejament de les persones indignes que es podien haver infiltrat a l'Església. Alexandre VII (1655-1667): <<Suprimió el oficio de los subdiáconos apostólicos, ministros del Pontífice mientras se celebraba la Misa, porque, como cargo venal, había sido también conferido a personas indignas:>> (10). Clement X (1670-1676), <<Por la bula Superni magni Patris familias del 21 de junio de 1670, reguló los privilegios de los religiosos exentos con respecto a la confesión y a la predicación.>> (11). Innocenci IX (1676-1689), <<En el orden eclesiástico-disciplinar, publicó severos edictos para asegurar la reverencia debida en los templos durante la celebración de los divinos oficios.>> (12). Benedicte XIII, <<Estableció una cárcel o ergástula para los sacerdotes de la ciudad de Corneto, con objeto de separar a los clérigos delincuentes de los demás seglares.>> (13)

En últim terç del segle XVII, la preocupació de les altes jerarquies religioses encara estava latent. <<Pero, la primera preocupación de Inocencio fue la de devolver la disciplina de la Iglesia a las costumbres primitivas (...) Renovando un decreto de Alejandro VII, ordenó que los que habían de ser iniciados en las ordenes sagradas practicasen durante diez días los ejercicios espirituales de San Ignacio en un lugar apartado de la frecuencia de la gente. Prohibió la música a las vírgenes consagradas a Dios. Excluyó de los templos a las mujeres que llevaban un atuendo demasiado lascivo. Reguló la disciplina moral de los cristianos condenando sesenta y cinco proposiciones.>> (14).

Per tant, l'Església va posar ràpidament en mans dels bisbes l'autoritat de poder reprimir qualsevol desviació de la norma, però com que aquests no sempre tenien autoritat sobre tots els eclesiàstics i com que la jurisdicció sobre el clergat regular depenia dels superiors de les diferents ordres, l'element més efectiu era posar en mans del Tribunal de la Inquisició, el paper de controlar i evitar, en tot el que fos possible, els abusos inevitables que es podien cometre.

La fama d'eficàcia del Tribunal, i el respecte o por que inspirava, a més que fos una cort eclesiàstica dominadora de la doctrina de la pròpia Església, i que la seva estructura interna estigués articulada amb nombrosos tribunals repartits per tot el territori peninsular, amb una demostrada eficàcia en la transmissió de documentació i dades sobre els acusats, amb rebut d'una informació constant donada per part de la seva xarxa de familiars, els permetia la possibilitat efectiva de localitzar i perseguir fins i tot als frares mendicants, que es movien freqüentment d'un convent a un altre. Tot això, el feia un instrument indiscutible i efectiu en el paper de vigilant, i posteriorment de repressor, de tots aquells confessors desviats de la norma, que posaven amb la seva actitud poc evangèlica en entredit la mateixa doctrina emanada de l'Església, i la sumien en el descrèdit davant d'ella mateixa en primer terme, i en segon de tots els cristians que veien en aquestes actituds un exemple poc edificant, i donaven arguments a aquells que criticaven amb duresa la confessió.

La delimitació del delict: la sol.licitació

El delict de la sol.licitació va ser un tema del que la mateixa Església va sentir una profunda preocupació. La "solicitatio ad turpia" com es anomenava en els documents inquisitorials, és a dir, les proposicions deshonestes de caràcter sexual, fetes pels confessors a les seves penitents en l'acte de la confessió, va ser tractat per nombrosos Papes, Pau III, va ser un dels primers en posar sota el poder Inquisitorial el tema. <<Paulo, aplicándose también a los deberes que Dios le signó, fue el primero en instituir la Congregación de la Sagrada Inquisición en el año 1542 Esta Sagrada Congregación, integrada de seis cardenales, con el encargo de auxiliar al Pontífice en las cuestiones dogmáticas, actuaba también como Supremo Tribunal en materias de fe.>> (15)

Però la tendència papal de donar cada vegada més poder a la Inquisició es va anar reafirmant en els papats posteriors. Juli III "Estableció severas penas contra los que impidiesen a los Inquisidores el cumplimiento de su oficio o comisión." (16) Pau IV, al 1559, amb el seu breu "Cum sicut nuper", va atorgar poder jurisdiccional a la Inquisició de Granada per poder intervenir en aquest tipus de delict. Això va comportar l'enfrontament del Tribunal amb els bisbes, que eren els que havien tingut fins ara l'autoritat per poder reprimir aquest delict. Evidentment, aquests no van poder fer res per impedir-ho, tot i que l'incompliment del vot de castedat no era un tema competencial de la Inquisició, sinó de la justícia episcopal. <<Añadió autoridad al tribunal de la Santa Inquisición, con lo que dió una forma más terrible, disponiendo que no solo convocara i juzgara de la herejía, sino también de algunos otros delitos.>> (17).

Pius IV, va estendre el poder punitiu a tots els tribunals inquisitorials al 1561, i Gregori XV, al 1622, ho va ratificar. Però, cal tenir en compte, que la sol.licitació, per a ser considerada com a delict havia de complir la condició que el confessor convencés a la penitent que els actes comesos no constituïen cap pecat. La sol.licitació va ser considerada com una autèntica heretgia, ja que es considerava un atemptat que anava en contra de la llei de la mateixa Església Catòlica.

Com a mesura preventiva, es va inventar el confessionari. Abans de la seva aparició, la confessió es realitzava en qualsevol lloc de l'església i fins i tot a les portes o rodalies, i cal recordar, com ja hem dit, que en l'edat mitjana la confessió tenia caràcter semipúblic, i es feia en una mena de se-

ients portàtils. En l'acte estricte de la confessió, la penitent s'agenollava davant o dins les cames del confessor, aquesta proximitat perillosa es va resoldre amb l'aparició del confessional. <<No fou, però, fins després del concili de Trento (1545-1563) que començà a introduir-se el nou model de confessional de fusta, tancat i fix, que contribuï a donar més intimitat a l'acte, l'arquebisbe de Milà Carlo Borromeo en fou l'inventor i dissenyador (1565) fins al punt de precisar que entre l'espai del confessor i el penitent s'hi col·loqués "una làmina fèrria plena de forats petits i menuts a semblança d'un cigró" (1577). Els introductors dels flamants confessionaris als Països Catalans foren els jesuïtes; aviat, però se n'instal·laren a les catedrals: mossèn Gudiol (1902) en documentà l'existència a la catedral de Vic el 1578.>> (18)

Però està clar que les directrius emanades de Roma no sempre arribaven a bon terme. A principis del segle XVIII, i de manera generalitzada a Catalunya, no s'havia complert la norma d'instal·lar confessionaris a les esglésies. Un informe de la Suprema, del 1719, informa que: <<en muchas parroquias y conventos se sigue confesando sin rejillas, por lo que los confesionarios de poco sirven.>> (19) El que és evident, és que si el sol·licitador volia, el confessional servia de ben poc. Qualsevol moment i excusa seria vàlida per poder cometre el seu pecat.

Els flagel·lants un moviment amb història

Sembla ser que l'autoflagel·lació va ser desconeguda a Europa, fins que la van adoptar els monjos eremítics de les comunitats de Camaldoli i Fonte Avellana, com una nova font de penitència, de tal manera que es va convertir en una forma estesa de penitència, fins al punt que el terme disciplina es va concretar únicament en assotar. El motiu d'aquesta disciplina, va ser el desig de commoure a un Déu jutge, i com a una expressió per fer-se perdonar els pecats, el càstig en aquesta vida donaria com a fruit la salvació eterna. És, en un context social de pobresa i misèria, i en els moments històrics més durs, on creixeran les sectes de flagel·lants, prenent com a model a seguir a Jesucrist, en el moment de ser assotat pels soldats romans de Ponci Pilat. <<La primera notícia que tenim d'aquests moviments flagel·lants, es dona a Itàlia cap el 1260. I, iniciat en la regió de Perugia es va estendre de nord a sud fins a la ciutat de Roma. Aquest grup inicial d'homes i dones joves dirigits per un sacerdot, es dirigien a les ciutats i una vegada arribats davant de l'església es dedicaven durant hores i hores a flagel·lar-se. No cal ser molt intel·ligent per veure l'impacte emocional que provocaven els flagel·lants en la població autòctona, es produïen reconciliacions entre enemics visceral, els lladres es penedien i com a conseqüència ciutats senceres s'afegien al nou corrent.>> (20).

En el moment que les condicions socials, econòmiques, polítiques, sanitàries i ideològiques milloren, el moviment minvava amb la mateixa força amb la que havia sorgit. Les guerres, les crisis de subsistències, les pestes, i la fi del món, eren un bon brou de cultiu per desenfrenar les passions més fortes i radicals. En el cas italià, el moviment havia estat sota control del clergat, dirigit i vigilat. Però, en el moment que va passar les fronteres, el moviment va derivar cap un altre costat, és el cas alemany.

<<Els alemanys ràpidament es van convertir en un moviment contra l'Església Catòlica, i basaven la seva posició en una carta del cel que havia portat Pere l'Ermità, i en les visions dels seus líders, que responien a una crida en la que Déu els exhortava a penedir-se dels seus nombrosos pecats, i deixar la usura, la blasfèmia i l'adulteri, i que guiats pels àngels es dediquessin a les processons de flagel·lants. El moviment que fins i tot va tenir el seu propi uniforme, es va convertir en un monopoli dels pobres, que cada vegada s'anaven radicalitzant més, fins al punt que van anunciar la salvació per a ells mateixos, i que els pecats eren perdonats només per assistir a una processó flagel·lant. Evidentment, això va

comportar que l'Església es dediqués a reprimir el moviment amb cert èxit per part seva. Si bé durant dos segles, des d'Alemanya fins al sud d'Europa, el moviment flagel·lant va continuar amb diferències d'intensitat.>> (21)

Un rebrot de flagel·lants el vam tenir al 1348 amb la pesta negra, i totes les connotacions que va tenir en tots els àmbits de la vida quotidiana. Però no cal oblidar que, per a que triomfi un moviment com aquest, ha de tenir una coherència interna, unes pautes d'actuació molt concretes, i una identificació amb el possible seguidor al qual va dirigit per mitjà de l'exemplificació i l'adhesió psicològica.

<<Els moviments flagel·lants tenien un nom col·lectiu que els identificava, els portadors de la creu, nom copiat dels croats, o bé la fraternitat dels flagel·lants. Portaven un uniforme blanc amb una creu vermella al davant i al darrera, i un barret o una caperutxa també pintada amb creus. El grup de flagel·lants estava sota les ordres d'un laic, que era anomenat mestre o pare i que rebia confessions, cosa que estava totalment en contra dels preceptes donats per l'Església Catòlica. Aquest pare, donava el perdó o imposava el càstig de la flagel·lació ja fóra en privat o públicament, evidentment la submissió i l'acatament de les ordres del pare devia ser total. La duració del moviment també estava reglamentat, i era de trenta-tres dies i mig, els anys de vida de Crist. Com a excepció a aquesta durada tenim algunes processons que es van fer en els Països Baixos, però aquestes van ser organitzades per la mateixa Església. Durant aquest trenta-tres dies i mig, existia una rigorosa disciplina, el flagel·lant no podia banyar-se ni afaitar-se, ni canviar-se de roba, ni dormir en un llit tou i, si els oferien hospitalitat podien rentar-se les mans, però sempre agenollats en senyal d'humilitat, no podien parlar entre ells sense el permís del pare, no podien tenir contacte

Intérieur d'une prison de l'Inquisition.

amb dones, qualsevol infracció al reglament intern suposava la flagel·lació immediata. El ritus flagel·lant va tenir poques variacions, normalment consistien en el següent: quan una processó arribava a un poble o ciutat es dirigien cap a una església. Davant de la mateixa, es despullaven i es vestien amb una mena de faldilla que anava dels malucs fins als peus, deixant nua la part superior del cos, començaven a caminar en cercles i en un moment donat, es llançaven bocaterrosa amb els braços en creu, els que anaven caminant al darrera passaven per sobre dels cossos que estaven estirats colpejant amb els flagells. Aquells que tenien pecats més greus, adoptaven amb el seu cos la figura del pecat que volien representar. Quan tots estaven al terra, s'aixecaven i començava la flagel·lació amb un cert ritme, que venia donat pels càntics que feien tres homes dintre del cercle, aquest càntics es referien sempre a la passió de Jesús, o bé eren d'exaltació de les virtuts de la Verge Maria. En un moment preestablert, tots es tornaven a llançar al terra pregant i plorant, era el moment en el que el pare o mestre passava al seu costat, demant-los que preguessin i es penedissin dels seus pecats, moment seguit es descansava una mica, i s'aprofitava per cantar himnes, i seguidament es tornava a la flagel·lació. Si per casualitat, en el cercle entrava una dona o un sacerdot, la flagel·lació es considerava incompleta, i per tant es tornava a repetir des de l'inici. Normalment s'acostumava a fer dos flagel·lacions complertes al dia.>> (22)

Evidentment, l'Església no es va quedar de braços creuats, ja des del primer moment el Sant Pare, va iniciar el camí de la eradicació per mitjà d'una butlla, d'un moviment sectari i contrari a la norma eclesiàstica i que desvirtuava el missatge cristià.

<<Clemente IV: Condenó la secta de los flagelantes. Creada en Italia hacia el año 1260, como exagerada reacción frente a la molición de costumbres de una época relajada, esta secta de fanáticos se extendió rápidamente por Alemania y Francia, rechazando la validez del bautismo de agua, con la absurda creencia de que sólo alcanzarían la bienaventura eterna los que se bautizaran con su propia sangre, desgarrándose las carnes a fuerza de azotes, la bula de Clemente condenó explícitamente a esos desgraciados impíos, acabando con un espectáculo tan cruel como repugnante.>> (23)

No només per les butlles dels Sants Pares sinó també per la radicalització del moviment, que s'anava anarquitzant, i l'extensió dels robatoris contra l'Església i els sectors més poderosos de la societat, va comportar que, per exemple, a França, el rei Felip V manés, sota pena de mort, la prohibició de la flagel·lació pública. Tot això va conduir a una desaparició gairebé total del moviment, si bé, van quedar alguns petits focus ràpidament eliminats per la Inquisició, com és el cas de Konrad Schmit a la regió de Turíngia, cremat per aquesta el 1368.

El procés inquisitorial a Miguel Carrascón.

L'inici de la causa, ve donada per les acusacions efectuades contra F. Miguel Carrascon de la Santísima Trinidad, Padre Confesor Carmelita Desclazo, per part de Rosa Quintana.

<<Tubo principio por un papel que remitió al Tribunal Rosa Quintana con fecha de 21 de Abril, en que expresó por cumplir el mandato del Tribunal, le hacia saber como el reo la solicitó a cosas deshonestas en el confesionario simulando la confesión a lo menos. El Tribunal libró comisión para el reconocimiento de este papel, y exámen de la delatora y que declarase que se supiese con expresión de tipo, lugar y personas y habiendo el Comisario hecho comparecer a esta Rosa Quintana vecina de Mataró, de estado honesto y edad de 27 años, reconoció por suia la delación, y declaró bajo juramento en forma que esta delación la habia hecho por mandato de su Confesor, a quien refirió lo que habia pasado con el reo desde primeros de noviembre del 78, del 12 de marzo, y fue lo siguiente: Varias veces la dixo el reo en el Confesionario que no tenia otra penitenta a la que tuviese más cariño,

que una vez saliendo del Confesionario la dixo, a Diós querida, que a fuerza de importunas instancias la hizo recibir unas disciplinas y silicio, haciendo después en la Porteria, que a su presencia se pusiera la declarante el silicio en el muslo y para probar el reo si lo havia hecho la palpó con su mano sobre la ropa: que la dixo que cuando tuviera el menstuo podia tocarse sin escrúpulo(...) y que en esta confesión la dixo que después de la Comunión fue-se a la Porteria, fue, y sin pedirla licencia la habló de lo que va referido, en una ocasión o en otra, la dio con la mano en los labios por no querer asentir la declarante al cariño que la expresaba el reo, que un dia en la Porteria la escupió en el rostro dicéndola que era para humillarla, que una vez, le parece que fue en el Confesionario que si ella con su Confesor tuviese alguna llaneza ó pecado deshonesto, en la primera vez no podria confesarla, pero si después: Que en una ocasión hallándose la declarante y el reo en cierta Casa, se quexó fuertemente de que no se confesaba con el, pues no creia haver usado llaneza alguna con ella y que importunándola a esto, y no queriendo la declarante asentir, airado el reo la dixo, y oió Pascuala Roca; pues buelvet a tu lugar Jalonera y cargatelo a cuestras, que la causa de no querer confesarse con el reo eran la complacencias; pero que esso era originado por el amor. Que una vez la dixo que si en la tarde estuviese en casa de tal enferma, embiase recado al reo para confesarla, previniendo a la enferma que se confesase pues iria el reo en aquella tarde, y que le embió otro recado pero no por nota al compañero, que en cierta ocasión fue la declarante al Confesionario del reo y simulando confesión, le dijo que no queria confesarse mas con él, a lo que le respondió, eso no importa minetras que continue-mos el trato, porque assi con mas libertad puedo tocarte las manos y la cara, que diciéndole la declarante que mirava difícil llevar el silicio en la cintura por causa de la cotilla, pusole la mano sobre el cuerpo para ver si decia verdad. Que la dixo devia executar quanto el Confesor la mandara y obedeciese, que la dixiese que se quitase el silicio en el mismo Confesionario: Que cuando tuviese el menstuo, no queria ayunase en los dias de obligaciones y que podia mirarse sin reparo para ver si tenia el menstuo: Que tambien la dixo, que no confiase en Clerigos seglares que no son gente de oración sino con Religiosos, que se exercitan en ella. Que aunque tuviese complacencia con el Confesor podia Confesarse con el mismo sin nombrarle, y que la mostró unas disciplinas ensangrentadas diciéndola eran de una penitente que en poco tiempo las havia puesto de aquella suerte. Y principalmente declara que en el Confesionario la dixo el reo queriendola expresar el cariño, que no podia para este fin manifestarlo con un abrazo. En las manifestaciones que después hizo esta delatora de su declaración añade que en día 18 de Julio del 78, hablando la declarante del reo con Antonia Soley, que si hubiera creído al reo, cada vez hubiera hecho un pecado mortal, pues sin motivo hubiera dexado de ayunar. Que la misma Pascuala Roca antes expresada, dixo a la declarante por haverlo oído a Cathalina Pannon doncella, que el reo escupió a la cara a cierta muger que ignoran, dándole un revés y díxole se diese una disciplina y le enseñase las espaldas a ver si se conocia, que tambien queria oír como se daba la disciplina y ver como arrastraba la lengua por tierra, mandándole tambien el reo. Da las señas personales de este, y dice que según la han dicho se llama P. Miguel de la Trinidad. >> (24)

Posteriorment, la mateixa acusadora presentarà un nou escrit al Tribunal de la Inquisició, sota la direcció del seu nou confessor.

<<Esta misma delatora hizo contra este reo otra delación con fecha 15 de octubre del 79 en la que dice que, habiendo reflexionado despues de la delación que tenia hecha en el Sto. Tribunal fol 8. Reconoció en forma la delatora ser suia otra delacion, y se ratificó lo conforme y estilo en lo que espresaba en aquella. Diciendo tambien que el motivo de hacer esta 2ª delacion fue haver reflexionado despues que hizo la 1ª, sobre lo que havia pasado con el reo y acordándose de varias especies que no tuvo presente en la primera fue a confesarse del Padre Juan Bautista Falguera, su nuevo Confesor y la dixo escribiera las cosas como la vinieran a la memoria, pero por ser tarda en escribir apuntaba la especie en pocas palabras,

este lo iba poniendo en forma: Que despues lo leió todo la declarante y tambien se lo leió el Padre Falguera, que hace de notario en esta Sumaria y siendo lo mismo que la declarante havia notado lo firmo y embio al Tribunal.>> (25)

En aquest moment, entra en funcionament l'aparell inquisitorial, i es crida a declarar davant del tribunal de la Inquisició, a Antonia Soley, que havia estat citada en la declaració de Rosa Quintana.

<<Antonia Soley y Veritboi tabien natural de Mataró de edad de 25 años citada por Rosa Quintana sobre que, habando con esta en cierta ocasión del reo con que confesaban las dos, dixo la Soley que no le gusatba el confesor por que le preguntaba si tenia el menstuo de las mugeres, y confesaba que cuando le tuviere no ayunase en la Quaresma, sin otro motivo añadiendo la Soley que si le hubiera creído hubiera cometido cada vez un pecado mortal pues sin otro motivo havia dexado de ayunar, y oido por esta Quintana; la dixo esta que no bolviere a confesar con el reo, examinada conforme a estilo, no contesta a las dos primeras de oficio, y reconvenida en forma con la cita confiesa que, es cierto todo lo expresado a excepcion de que no la dixo el confesor que no ayunase quando tenia el menstuo, sino que hiciera los ayunos mas anchos; que no la gustab el reo porque no hacia mucho caso de los pecados, y por esto quedó la declarante con esta Quintana que jamas volveria a confesar con el. I añade esta testigo que el reo le preguntaba por el menstuo, y ademas que queda referido en una confesión en la qual la absolvió, que tambien la dixo la estimaba mucho a las que conifesan con el y la empujo en que le dijera a su hermana Josefa a que se confesase con el.>> (26)

Des d'aquest moment, a la seu del Tribunal de la Inquisició arriben una veritable allau de denúncies i manifestacions contra el pare Miguel Carrascon, com les de les següents acusadores, on descriuen punt per punt tots els esdeveniments que van tenir amb el citat personatge.

<<En 20 de Octubre de este año 79 remitió al Tribunal el referido Padre Calificador Matheo de San Bruno Escolapio que hace de Comisario en esta Sumaria, una delacion en que expresa que Cathalina Pannon , de edad 27 años, estimulada de su propia conciencia compareció ante èl y delató lo siguiente. Que haria un año que fue por tercera o cuarta vez a confesarse con el reo, y le preguntó si mudaria de confesor, y diciéndole que no, la dixo quedaré muy contento muy alegre muy gustoso, y te enseñaré de mistica y de moral. Que a los 15 dias de cómo empezó a confesarse, la dixo en el Confesionario confessandola ó simulando confesion, que fuera en la tarde a la Porteria i fue y la mostró unas disciplinas de ierro y otras de cuerda teñidas de sangre, diciendola, mira con que fervor se disciplina el que usa estas disciplinas: Que pasados ocho dias la dio unas diciplinas i un silicio de ierro diciendola se lo havia de poner en los muslos, y despues otro dia, la dixo en el Confesionario que se pusiese alli mismo el silicio, y no queriendo la declarante, la mandó fuera al Pórtico de la Igelsia y se lo pusiera como quien se componia las serafiles ó las medias: Que la mandó en la Confesion que tendida toda larga y boca abaxo con los brazos en cruz estuviera un quarto ó media hora meditando la pasion de Christo; y otras veces que lamiese la tierra y que llevando silicio se sentara sobre una Arca para que entraran mas las puntas, y que se lo pusiera en las plantas de los pies: Que algunas veces la mandaba en el Confesionario se diese disciplina, y un dia confesandose la preguntó en que nalga se havia dado la disciplina y si la havia sentido mucho, y confesandose la expreso que era tan grande el fervor de las dos referidas monjas que tambien se daban disciplina con el silicio: Que la insinuó en el Confesionario aunque no con toda claridad que Sta. Teresa de Jesus decia no era bueno confesarse con clerigos: Que cierto dia confesandose la delatante o simulando confesion la parece que la dixo el reo la entregaria las disciplinas (...).>> (27)

Posteriorment, la mateixa Cathalina Pannon presenta al Tribunal una segona declaració que complementa a la primera.

<<(…) ir a confesar las monjas la mando fuese a la Iglesia de estas y acabando de confesarlas la entrego las disciplinas dicendola como las habia de tomar toda desnuda, yo te las habia de dar y, respondiendole la delatante que no, por tres veces, le preguntó, porque no lo querrias? Sabes como te las has de dar estando desnuda toda: Que estando enferma, la madre de la delatante fue a buscar a su Confesor y, la dixo el reo confesandola o simulando confesion, que iba por compañero del confesor de su madre, mientras este la confesaba subiria el reo con la delatante arriba y ella se daria una disciplina escuchando el si se la daba con fervor y, despues veria si sabia estar tendida en tierra boca abaxo con los brazos en cruz, lo que no sucedió porque el reo no fue por compañero del Confesor de su madre; pero acusandose la declarante de que hubiesen hablado los dos de otra Dsciplina y haviendo hecho escrupulo de ella, la respondió el reo, dexate de esso, no pienses mas en esto, que ahora ya esta perdonado y despues la absolvió.

Que en la Iglesia la pregunto el 20 dia de Pascua del 79 si queria sufrir un agravio, y la escupio dos veces en el rostro, y le dixo a ella que no llevara a mal esta accion que la hacia para mortificarla y, confesandola o simulando Confesion la ordeno una disciplina en las espaldas y, replicandole ella que tenia escrupulo en darsela, en otro pasage por descubrir los pechos, la dixo el reo ponte un pañuelo delante de los mismos: Que en el dia de San Martin de otro año confesandose o simulando Confesion la dixo, que fuese a la tarde a la Porteria donde sin decirle palabra la dio el reo un bofeton sobre la mantilla; y despues la mando se fuese luego a darse una disciplina en las espaldas y cogote y bolviese para ver el reo si se conocian los cardenales; que la executo assi la declarante apartandola el reo el pañuelo miro si havia señales de disciplina, y assi parece que de paso la toco la piel, que luego despues de este acto la punzó con una abuja en los brazos, espaldas y muslos y nalgas saliendola sangre por el brazo y las rodillas diciendola pobreta por lo que executaba; y que lo mismo executaba con Maria Eulalia Gusi; Que confesando el otro dia la delatante de que havia tenido escrupulo que el reo la hubise mirado, y tocado en otro lance respondió,: Que te toque yo? Pero no se que te diga, yo no he tenido en eso pecado venial, y tu con lo que veo tienes pecado mortal, y la absolvió; Que haviendo buuelto en otra Confesion a decirle que aun tenia escrupulo de aquella vista y tocamiento la respondió el reo. Vet aquí los escrupuls de Sra Gargay, no quiero escrupulo ni pensaras jamas en esso, y la dixo que ya era perdonada y la absolvió. Despues finalmente en Confesion verdadera o simulada, sin dar motivo la delatora le pregunto el reo si havia tenido la regla? Y que si la hubiese tenido no hiciese penitencia.

El Tribunal libro comision al mismo Calificador que, escribio y remitió la declaracion para que, examinara a Cathalina Pannon a fin de que reconociese la denuncia, y declarase si contenia lo mismo que havia dicho al expresado Calificador; assi se executo y reconoció haver hecho otra delacion como estaba escrito y, que assi lo havia dicho al P: Calificador, pero que algo turbada entonces equivoco alguna especie, y que tiene ahora que añadir otra adjuntado lo qual, que altero y añadió en el reconocimiento, es ajustado a la relacion que va hecha de la relacion, en todo lo qual se retifico con honestidad sin añadir cossa alguna diciendo ser de edad de 27 años.>> (28)

<<El 23 de Octubre del 79 se recibió una delacion en el Tribunal, firmada de Pascuala Roca y Pals, y escrita por otro, en traducida al castellano por orden del Tribunal, doncella en que refiere haver confesado con el reo por espacio de dos meses, estando sana, desde principios de Noviembre del 78, y después estando enferma hasta primeros de Junio del 79. Que el primer día que Confeso la dixo deseaba saber de su vida y devociones, havendoselas referido, la dixo que si creia creerle la enseñaria a servir a Dios de un modo muy agradable a su Divino sagrado: la preguntó si su Confesor la havia enseñado a mortificar su cuerpo con silicios y disciplinas y respondiendole que no, la dixo, no te admires, porque como los clérigos no acostumbran a practicarlo no hablan de ello, y si tu continuas conmigo

te dire muchas maneras de mortificar el cuerpo, y haviendole dicho la declarante que confesaria con el, la mandó que al dia siguinete le llevara la medida de su muslo y que la tomase muy arriba y haria que le hiciese un silicio para cada muslo, que con efecto llevó la declarante la medida, la entregó en el Confesionario, y al dia siguiente la dio otros dos silicios tambien en el Confesionario, diciéndola los llevara el lunes, miercoles y viernes de cada semana dos horas cada dia. Que tambien la entregó en el Confesionario unas Disciplinas diciendo tomara tres cada semana en los dias del silicio, quitandose toda la ropa excepto la camisa que devia doblarsela en la cintura de modo que se descubirera bien lo ultimo del espinazo y alli se diera los golpes mas fuertes por ser parte mas sensible, diciendo mientras la disciplina el acto de contriccion. Que la enseñaba como habia de darse las Disciplinas haciendo el mismo reo con su brazo las acciones correspondientes, lo que sintió mucho la declarante por si alguien la viera hacer aquellas acciones, presumiria lo que decia que la mandaba. Que la mandaba poner sobre los silicios los pies desnudos por espacio de 7 padres nuestros, que se sentase sobre otro silicio inmediato a la carne por espacio de 7 Salves, puestos los brazos en cruz, que arrastrase la lengua por el quarto, ya cinco ya tres veces sin mover la cabeza, y sucia la lengua se la bolviese a la boca. Que de orden del reo se dio la declarante cinco disciplinas de sangre con instrumentos de ierro, y al otro dia de cada una de estas diciplinas otra con disicplinas de cuerda hasta que quedasen ensangrentadas, que a veces se las mandaba dar en las piernas otras en los muslos delante y que le llevase al Confesionario las disciplinas ensangrentadas, diciendo que queria el reo sacar la sangre, pero no lo hizo, se las bolvió del mismo modo. Que la decia tambien, te pasmarias si supieses la penitencia que hacen algunas señoritas que confiesan conmigo, especialmente las hermanas Josepha de la Trinidad y Francisca de Jesus monjas descalzas en Mataró.

Que varias veces estando enferma esta delatora con pretexto de confesion, murmuraban y hablaban, y la dixo en el Confesionario que era tan grande el sentimiento que tenia por Rosita Quintana, que no iba a confesar con el que, la havia obligado a no cenar y cierto dia estando enferma la delatora con pretexto que la oia en confesion la dio quejas de esta Quintana y mandó que la llamaran, que haviendo ido estubo sola con el reo tratando largamente de sus quejas, quedando sola la enferma y como los médicos y otras gentes estaban esperando abajo, cansados ya de esperar gritaban si havia concluido de confesarse, y respondia la enferma en voz alta que aun no havia concluido, y era tal el amor que tenia el reo a esta Quintana que siempre que iba a casa de la que delata la mandaba llamar por estar cerca de su casa.

Que tambien la mandó el reo le avisara que tenia la regla, porque en aquellos dias no queria que ayunase; diciendola bastante padeceis, que cierto dia fue a confesarse, y entreteniéndola el reo sin oirla de confesion por haverse hecho tarde, la dixo que al otro dia iria a confesarla a su casa, y esto no estando enferma. Finalmente que sabe esta delatora, por haverselo dicho Cathalina Pannon, que el reo dixo a esta un dia fuese a las momjas descalzas donde le entregó el reo unas disciplinas, diciéndola tomase la disciplina de un cabo a otro toda desnuda en pelo, y despues la dixo tambien; Sabes lo que yo havia de hacer, dartela yo mismo.

El Tribunal libró comisi6n al Padre Matheo de San Bruno de las escuelas Pias, Calificador del Nuestro Sto. Oficio que havia evacuado las diligencias anteriores para el reconocimiento de esta delacion; y con efecto haviendo hecho comparecer a la delatora reconoció conforme a estilo por suia otra delación, y se ratificó en ella, sin añadir cosa alguna.>> (29)

El Sant Ofici crida a declarar a una altra dona, citada per Cathalina Pannon en la seva declaració, per poder comprovar que hi havia de veritat en la declaració d'aquesta

<<Examinada la otra Eulalia Gusi natural de Mataró de edad 16 años, citada por las tres delatorias sobre que le dijo el reo, que la hacia llevar un silicio y darse disciplina, que en la Porteria del convento le dio punzadas y quando la dolian la llamaba pobreta, que en el confesionario la decia que era de la mayor estimacion, y no de boca sino de corazon; (...) y reconvenida i en forma con la cita, responde ser cierto haver pasado con el reo todo lo otro, con el que confesó un año pero que despues le dexo confesandose en la Parroquia por causa del frio.>>(30)

El Sant Ofici davant de les denúncies de les acusadores, trasllada l'acusació a l'acusat, que previament com diu la documentació havia estat detingut, al qualificar-lo de "reo", i informa al advocat defensor, però arriba una carta al Tribunal de una de les acusadores, exculpan a l'acusat.

<<Se dio al reo traslado de la acusación; haviendo comunicado con el Abogado que nombró con acuerdo de este, concluyó para el articulo de prueba y dado traslado al Fiscal afirmandose con lo que tenia expuesto y aceptando las confesiones en quanto por él hacian concluido (...) Se recibió la causa a prueba; y el Fiscal hizo reproduccion y presentación de los testigos, pidiendo se ratificaran y se examinaran las confesiones: Haviendose ratificado en plenario los testigos referidos en el sumario, informa el guardian de los capuchinos de Mataró, que hizo de comisario en estas diligencias, que se pueden dar a dichas entera fé y credito, i excepto a Cathalina Pannon a quien no ratificó en plenario, por haver tenido noticia que esta padecia unos vehementes antecedentes histericos, que le perturban la razon y la hacen creer que esta endemoniada, de lo que remite certificacion el Medico, que se reduce a decir o mismo, el que haviendo sido examinada la enferma posteriormente, para expresarse que desde hace tiempo havia padecido la referida dichas acciones: Declara que desde la pubertad hasta ahora ha sido acometida de unas calenturas intermitentes, o exaticas y haviendole sobrevenido unos efectos espamodicos y convulsivos, complicados con delirio, hacia ademanes de energumena, lo que averiguó ser falso el declarante poniendole en la cabeza un pedazo de madera revozada en un papel, diciendo que era una grande reliquia, y entonces ella se inquietaba y decia que se abrasaba, en prueba de esto se recibió en el Tribunal en el 8 de enero de este año una carta de la dicha, en que dice al Tribu-

nal, que padecia otros males y da a entender, que estaba endemoniada, por lo que dice que no se debe culpar al reo en las cosas, que contra él ha depuesto y que estaba inconveniente. No obstante la referida declaración del Médico, manda el Tribunal que se le ha de tomar declaración sobre la causa referida, y haviendola hecho comparecer ante Fr. Josef de Lerida guardian de los capuchinos, a quien para este fin se libró la comisión correspondiente haviendole manifestado la carta, dijo ser la misma que havia escrito de puño y letra, y que lo contenido en ella era lo que tenia que declarar, e inmediatamente preguntada si era verdad lo contenido en ella, es a saber si al reo lo veia sin culpa e inocente de las cosa que declaró contra el reo ante el Padre Matheo de los Escolapios responde, que juzga ser todo verdad lo que depuso ante dicho padre, y pregunta que la indujo a decir en su carta que no era culpado, dice que no pudiendo descansar de noche por sus dolencias, se le alborotaba la conciencia, recelando por su turbación de entendimiento que entonces estaba más en aumento, no hubiese denunciado mas que lo que era verdad, y que nadie le aconsejó que escribiese dicha carta. El comisario informa al pie de esta que quando la hizo la declarante estaba a su parecer en su sano juicio, en lo demas se remite a la deposicion del Medico antes referido.>> (31)

En aquest moment del procés contra Miguel Carascon, arriben una nova sèrie de denúncies contra l'acusat.

<<En este estado recibio el Fiscal una carta con fecha de 12 de junio del año proximo pasado del Rector de Vilasar Obisapado de Barcelona, en la que dice que con motivo de una misión en dicha poblacion por los Misioneros de la Congregación de Barcelona, se presentó ante dicho cura Elena Mas doncella de 27 años y le dixo que teniendo por su confesor al P.F. Miguel de la Santísima Trinidad carmelita descalzo en el convento de Mataró le daba por penitencia, que havia de tomar una disciplina, y dicho confesor le levantaba las basquiñas, le daba la disciplina y se ponía a caballo encima de ella, y reiterado las confesiones le preguntaba si tomara otra disciplina con la prevencion de no hablarle a otro Confesor.

Se libró comision a dicho Rector para que haciendo comparecer a esta delatora reconociese en forma su delación y se ratificase: Haviendo comparecido ante el Comisario. (...) A este mismo tiempo sobreviene otra carta de delación escrita en Mataró el 5 de agosto del 80 por Pedro de San Antonio Carmelita descalzo, a nombre de Margarita Roca doncella de edad 38 años, en la que dice así Señor f43. Haviendose librado comisión a F. Josef de Lerida capuchino para el examen de esta delatora, pregunta a esta si sabia o presumia la causa por la que havia sido llamada, dijo que presume sera por cierta carta que escribio al Tribunal por medio de F. Pedro de San Antonio, la qual carta no se le hizo presente, ni la reconoció y omitido esto, la examinó dicho comisionado(...).

Haviendo sido examinada esta delatora 2 veces para que reconociese su carta, la reconoció y dijo que devia enmendarse en mas cosas, como en efecto la enmendó refiriendose en todo a la declaración, que hizo antecedente ante el P. Lerida y de esta enimenda la respuesta a la pregunta 2 es a saber, que cuando dice que en Argentona en la Rectoria le dio el reo una disciplina, se debe añadir tres ó quatro, y en la respuesta al capítulo 23, quando dice que el reo jamas le dio con las manos, sino con las disciplinas se debe entender que tres o quatro veces despues de darle con las disciplinas le dio 3 ó 4 golpes con la mano.

Por este tiempo sobrevino otra delación de Maria Antonia Jastin, Clá, de estado casada de edad de 41 años habitante en Argentona la que por carta escrita en Mataro a 5 de Agosto del año proximo pasado, del Padre F. Pedro Antonio Carmelita en su convento de dicho pueblo participa al Tribunal; que havia tiempo de 2 años confesandose con el reo en la Iglesia de su convento, le aconsejó este que hiciese algunas penitencias, para cuyo fin le dio unas disciplinas, y sabiendo que la declarante practicaba su consejo, le dijo un dia en el

Confesionario, que el queria oir como tomaba las disciplinas, y asi que se fuera a su casa a tomarla, y que el iria a oirla, como en efecto sucedió asi, pero haviendo ido el reo a casa de la otra, no solo la hizo, que se diese una disciplina en un Aposento, sin entrar el reo en el, sino que despues de esta disciplina entrando el reo en otro Aposento le dio otra disciplina, lo que sucedió una sola vez.

Haviendo reconocido esta delación ante el P. Lerida, a quien se dio comision para este fin solo añade que, paso lo referido en el Confesionario de la Iglesia de Argentona según le parece en la octava del corpus del año 79, y que despues de haverle dado las disciplinas la hizo que arrastrase la lengua por el suelo y le dio algunos puntillazos y bofetones.

Asi mismo sobrevino otra delación en este tiempo hecha por Leonor Matas doncella de Mataro de 50 años lo que en carta escrita al Tribunal en 5 de Agosto del 80 por medio del otro Padre Francisco Pedro de San Antonio denuncia al Tribunal que, en tiempo pasado, en que el estuvo por conventual en Mataro, le dijo un dia en el Confesionario que tomase disciplina hasta reventar la sangre, y despues le llevase las disciplinas, porque las queria ver, lo que executo asi, llevando las disciplinas ensangrentadas, las que vio el reo y se las devolvio, y en otro dia haviendole mandado, que le llevase los cilicios i disciplinas, porque los queria ver, se los llevo al Confesionario: que otro dia le mando en el Confesionario, no se acuerda si por penitencia que se pusiera en el aposento del todo desnuda, y ahí en cruz pensase en el tiempo que Christo estuvo en ella: en otras ocasiones le aconsejó que se diese la disciplina en los pechos y partes venereas, en un dia por 2 veces la aconsejo en el Confesionario que alli mismo se pellizcase en los pechos y los muslos y otra vez le persuadió que hiciera lo mismo en la Porteria a lo que obedeció la delatora. Haviendo reconocido su delación ante P. Lerida, declara lo mismo que queda referido, que todo ello pasó desde el año 71 al 75. Ratificadas en plenario esta quatro ultimas deladoras, informa el reo que son de una vida arreglada, y buenas de costumbres y que se las puede dar credito en sus disposiciones.>>
(32)

Davant de tot això, el Fiscal no té més remei que obrir una segona acusació contra l'acusat, i donar informació al advocat defensor, el qual, com a element de la seva defensa envia un escrit al Fiscal, intentant desacreditar les acusacions fetes contra l'acusat, amb l'excusa que les demanants no donen una resposta cronològica adequada dels fets.

<<En vista de estas nuevas delaciones que sobrevinieron puso el Fiscal la 2ª acusación. (...) y comunicado con su Abogado con acuerdo de este parcelar el artículo de prueba, protestando alegar mas en forma lo que le conviniese para su defensa, quando se le diese publicacion de testigos; dado traslado al Fiscal, conluio para dicho artículo, y recibida la 2ª vez la causa, aprueba y hizo reproducir y presentacion de los testigos pidendo se ratificaran, y examinasen las contestaciones, lo que asi se executó como anteriormente queda referido.

Se dió al reo la publicación de testigos, a lo que responde lo mismo, que a los capítulos de las acusaciones. Dado traslado de la publicacion, y habiendo comunicado con su Abogado (...) para su defensa; presento un escrito en que intenta probar que el reo no lo es de solitización in confesione, y que no se debe dar credito a los mas de los testigos, porque no dicen fijamente el tiempo en que sucedieron las cosa que declaran y por haverse colligado para declarar contra el reo, para prueba de esto prevengo un interrogatorio compuesto de 9 preguntas utiles, y al tenor de cada pregunta se examinaron los testigos designados en ella.

1ª Si saben que el reo en el mes de Julio de 1875 se fue del Convento de Mataró al de Lerida, para ser en este vicerector, y no bolvió a Mataró hasta Febrero del 78. Dos testi-

gos examinados a esta pregunta declaraon ser cierto, y publico lo contenido en ella.

2ª Si saben que el reo en la octava del Corpus del 79 estaba enfermo en Mataró, y por consiguiente no pudo estar por aquel tiempo en Argentona, De 5 testigos examinados para esta pregunta el 1º dice, que caio enfermo el reo en la vigilia de la Santísima Trinidad del año 79, pero no sabe quanto le duro la enfermedad, el 2º, dice lo mismo, y que no celebro missa hasta el dia 6 de Junio de dicho año; el 3º. Que es el lego enfermero del convento, dice que el reo estuvo enfermo toda la octava del corpus de dicho año por lo que no salió de Mataró en este tiempo, el 4º, y 5º, dicen lo mismo. Es de advertir que esta pregunta la puso el reo, porque una de las testigos que es Mª. Antonia Gastin Clá, dice, que el reo la confeso, y despues le dio una disicplina a su parecer por dicho tiempo.

3ª Si saben que Rosa Quintana es tenuta en Mataró pos simple o loca, de suerte, que tenia su casa rebuelta, y perturbada, por cuio motivo se la hicieron varios remedios: Dos testigos se examinar a esta pregunta, el 1º dice, que aunque no la tiene enteramente por loca pero si que tiene algunos intervalos, lo que ha conocido en alguna conversacion, que con ella ha tenido casualmente; que viviendo el tio de aquella. D. Bentura Catala Presbitero, le havia oido decir, que traia toda la casa trastornada y se quejaba de la poca aplicación, que tenia, y que andava vagando todo el dia; que ha oido decir el declarante, que desde una enfermedad, que tubo afuerza de remedios havia convalidado de la locura, que le quedo de resultas de la enfermedad, el 2º dice, que oio decir a Madrona Matas y a Antonia Matavacas, que dicha Rosa era tenuta por loca, y simple, y que la 1ª lo sabia por haverse oido decir a Dn. Bentura Catalá, Tio de la dicha. Todo esto es contrario a lo que informo el comissario en la deposicion de dicha Rosa, y esta referido.

La 4ª, Si saben que Catalina Pannon es tenuta por loca por unos y por otros por espirituada; contestan dos testigos ser cierto lo contenido en esta pregunta, y esta suficientemente probado con lo que anteriormente queda referido.

La 5ª Si saben que Pascuala Roca dijo en el mes de Agosto del 79 a Chatalina Panon, que por no haverla confesado el reo en el dia de la (...) antes siguiente, a otras, se la havia de pagar. No se examino a solas esta pregunta a Chatalina Pannon, por los motivos expresados.

La 6ª. Si saben , que Rosa Quintana, Catalina Panon y Pascuala Roca se juntaban en casa de esta, y alli comunicaban, y se convenian lo que cada una de ellas decia o havia dicho contra el reo: de tres testigos examinados para esta pregunta, dos dicen, que saben que las dichas se juntaban, y comunicaban hablando de acciones contra el reo, lo que saben por haverse oido a la Pannon, como tambien y lo que esta declaro en el colegio de los Escolapios contar al reo, el si dice que aunque Pannon le refirio, que se juntaba con las dos y trataron del asunto del reo, no sabe si eran favorables, o adversas.

La 7ª si dicha Pannon de acuerdo con las dichas Rosa Quintana, Pascuala de Roca insto a Eulalia Gusi a que delatase al reo, de tres testigos examinados a esta pregunta. 2 la ignoran, y el otro solo dice, que oio a Chatalina Pannon, que havia dicho a la referida Eulalia, que no fuese a confesar con el reo.

La 8ª si saben, que las sobredichas se coaligaron contra el reo, para hacerle el mal, que pudieran, y que la Pannon andava buscando a las confesadas de aquel para que declarsen contra el, de tres testigos; uno ignora esta pregunta; las dos restantes dicen que es cierto, que las dichas se reunieron para ir contra el reo, como se lo manifesto la Panon, quien les persuadio, que no se fueran a confesar con el, y que si sabian algo contra el lo declararían.

La 9ª si saben, que el reo siempre ha sido tenido por hombre de buena vida, y costumbres, asi dentro como fuera de la Religion, y que en ella ha sido superior, confesor por espacio de 20 años y Predicador, habiendo exercido otros empleos, sin que jamas se le haya notado cosa alguna que se desdijese de su ministerio; 4 testigos examinados a esta pregunta disponen de la buena fama, y opinión, que siempre ha tenido.>> (33)

Una vegada presentades les preguntes de la defensa, es dictamina el següent per part de l'inquisidor del procés.

<<Presentadas estas defensas concluio el reo para la defensa, lo que executado tambien por parte del Fiscal, se hubo la causa por concluida y en vista de ella el Tribunal a que asistió solo el Inquisidor Mena ha votado lo siguiente: dijo que este reo se le siguiese su causa hasta la acusación y sus respuestas, pero vista en el consejo esta Sumaria mando, que este reo fuera puesto en las carceles secretas del Sto. Oficio, con embargo de su peculio, y se siguiese la causa hasta la definitiva; en cumplimiento de este se executo la prision; y havien-dose dado al reo la 1ª Audiencia ordinaria, pregunto como se llama que edad, y que oficio tiene, de donde es natural; dijo que se llama Francisco Miguel Carrascon alias de la Santisima Trinidad, profesion Confesor Carmelita Descalzo en el convento de Mataró, natural de Barcelona de edad 48 años, ademas dijo su genealogia, que es toda de Christianos catolicos: Dijo ser Christiano bautizado, y confirmado signose, santiguose, y respondio a las preguntas de doctrina Cristiana, que se le hicieron: dijo que estudio la Gramatica en Barcelona. Filosofia en el convento de Reus de su orden, Teologia escolastica en Tarragona, y moral en Lerida.>> (34)

Reflexions sobre el procés inquisitorial

El primer que crida l'atenció del procés, és la quantitat de denunciants, Rosa Quintana, Cathalina Pannon, Pascuala Roca, Eulalia Gusi, Elena Mas, Margarita Roca, Maria Antonia Gastin, Antonia Soler i Leonor Matas. Tot són dones, i la majoria d'una edat adulta, però joves, predominen les de la franja dels 25 als 27 anys, escapen a a aquesta Leonor Matas que en té 50, Maria Antonia Jastin de 41, i Eulalia Gusi que és la més petita de 16. Una altra característica es que totes son donzelles, excepte Maria Antonia Jastin que és casada. i això constitueix una excepció, ja que si pensem en les dues monges, les seves activitats es centraven normalment en dones sense marit.

Això en podria indicar per una part allò que hem exposat en apartats anteriors d'aquest treball, la importància de la confessió entre el sexe femení i la poca rellevància social del paper de la dona, més desprotegida socialment que el mateix home, ja que en cap moment hi ha una acusació masculina contra l'acusat, la qual cosa ens demostraria que la participació en la confessió de caràcter masculí era tant important en nombre com els de les dones, i d'altra banda que les seves recomanacions també anaven dirigides als homes, i que per tant també eren acceptades en el si de la societat d'aquell temps.

Un altre element a destacar és com aquestes denunciants no es circumscriuen només la terme de Mataró, sinó també al de Argentona i Vilassar. Això ens dóna a entendre que l'acusat estava molt segur de la seva impunitat, i practicava la seva "doctrina" de dolor i flagel·lació allà on arribava la seva actuació.

El que podem arribar a pensar, és que l'acusat en cap moment va poder imaginar que seria denunciat a la Inquisició, per les mateixes persones que ell tant "estimava", estimació molt peculiar, cal dir-ho, possiblement perquè realment pensava que el que estava fent era correcte, des del seu punt de vista, és a dir, ens hem de redimir del pecat per mitjà del patiment i la mortificació i quina

millor manera de fer-ho que castigant allò que ens fa pecar, que no és altra cosa que el cos.

Tot això, podria haver passat menys o més ocult, sinó fos per el tema fonamental de la confessió, en molts moments els mateixos inquisidors, parlen de que estava confessant o simulant la confessió. El tema no és intranscendent, no era el mateix que l'acusat estigués convençut que estava confessant, i el que deia ho feia per mitjà del sagrament reconegut i potenciat per la mateixa Església, que simulés la confessió, no implicava un delictes tant greu com l'anterior, ja que no utilitzava el sagrament, sinó que simulava fer-ho.

El tema sexual, no es pot deixar de banda, no només proporcionava els instruments de dolor, sinó que donava les instruccions precises de com, quant i de que manera tenia que flagel·lar-se la penitent, indicant posicions corporals, freqüència i quines peces de roba es tenien que treure, i no només es conformava amb això sinó que, a més a més ho comprovava ell mateix en el confessorari, a la porteria del convent o a domicili, fins a extrems realment escandalosos per a una persona que devia predicar amb el seu exemple.

Evidentment, l'acusat demostrava una conducta totalment desviada de la norma cristiana vers a les seves penitents, i utilitzava la seva posició social i personal, com a confessor espiritual d'aquestes per donar satisfacció als seus instints.

El tema de les monges era especialment delicat, no només interferia la seva actuació a la vida de les dones seglars, sinó que també a membres de la mateixa Església: Tant Josepha de la Trinidad com Francisca de Jesús havien caigut en les xarxes de l'acusat, si bé la documentació inquisitorial que ens ha arribat no especifica clarament res sobre aquestes dues monges, excepte que eren confessades per l'acusat i que feien servir els mateixos instruments de mortificació.

Un element important i destacat, va ser l'aportació de Fray Pedro de San Antonio, carmelita descalç, que va aconsellar a tres de les acusadores, Leonor Matas, Margarita Roca i Maria Antonia Jastin, que es presentessin al Tribunal, i fins i tot envia informació escrita al Tribunal, com és en el cas de Maria Antonia Jastin. També intervindrà en el procés el nou confessor de Rosa Quintana, Padre Juan Bautista Falguera, que també era notari de la Inquisició. Així com el Rector de Vilassar, que informará al Tribunal respecte a Elena Mas. Per tant no dóna la impressió que va ser només una possible conxorxa de dones contra el seu confessor, tot i que l'advocat defensor i l'inquisidor fiscal van fer preguntes en aquesta direcció durant la vista de la Sumaria. Altres membres de la mateixa congregació dels carmelites descalços i de l'Església, recolzaran a les acusadores del Padre Miguel Carrascon, alies de la Santíssima Trinidad.

Respecte implicats en el transcurs del procés, Cal tenir present que la figura principal va ser l'inquisidor Mena, probablement tindria més de quaranta anys, edat exigida per exercir el càrrec. L'inquisidor fiscal era el segon càrrec més important, obria i tancava el procés, tenia cura de la documentació i tenia una reputació moral fora de tot dubte. El notari, pare Falguera va ser l'encarregat de posar per escrit les actuacions i conservar les actes. Com a qualificador tenim al Padre Matheo de San Bruno de las Escuelas Pias, era un càrrec molt important, ja que decidia si les paraules i expressions de l'acusat eren de delictes d'heretgia, a més feia de comissari, és a dir era l'autoritat visible de la Inquisició a Mataró. L'advocat defensor, encarregat de defensar a Miguel Carrascon, en teoria poc podia fer, normalment els advocats no coneixien el procés en la seva totalitat, no podien visitar en privat al seu defensat, i només tenien un breus resums de la documentació. Per tant en aquest cas si que es veu un paper més important de l'advocat defensor fins i tot proporcionant testimonis com és el cas del prevere Don Bentura Català, oncle de Rosa Quintana, i aportant testi-

monis per demostrar la bogeria de Cathalina Pannon com són Madrona Matas i Antonia Matavacas.

Un altre tema a destacar, és la possible sospita, que en el procés es donessin falsos testimonis per part de les acusadores, en això cal tenir present dos elements, el primer que la Inquisició castigava amb molta duresa el fals testimoni i el perjuri, i en segon lloc que l'acusat tenia la prerrogativa d'escriure una llista amb els seus enemics, si coincidía algun nom amb el del acusador, aquest es donava de baixa i la Inquisició investigava a dit acusador.

No sabem quin va ser el resultat del procés, ja que no ens ha arribat la totalitat del procés, cosa no gens estranya, ja que queda poca constància documental d'aquest tipus de delictes, com és la sol·licitació, i encara menys del delictes purament de flagel·lant que encara és més rar. Però, per extrapolació a d'altres processos de sol·licitació, sabem que degut a la dificultat de la demostració del delictes va haver una alt grau d'absolucions, i en cas de trobar culpabilitat, normalment es condemnava a la reclusió en un monestir, al desterrament o a la reprensió. Per tant, en el cas que Miguel Carrascon s'hagués demostrat la seva culpabilitat, podem veure la la condemna mai va ser massa dura, en relació a la falta comesa.

Notes

1. *Història, Política, Societat i Cultura dels Països Catalans: Crisi institucional i canvi social segles XVI, XVII*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1997. Pàg. 205.
2. COROMINES, Joan: *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Curial Edicions Catalanes. Caixa de Pensions "La Caixa". Barcelona, 1992. Vol. II. Pàg. 875.
3. HALICZER, Stephen: *Sexualidad en el confesionario. Un sacramento profanado*. Siglo XXI de España Editores. Madrid, 1998. Pàg. 2.
4. ARAGONÉS VIRGILI, Manuel.: *Historia del Pontificado*. Ed. Rafael Casulleras. Barcelona, 1945. Vol II. Pàgs. 79-80.
5. HALICZER. *Opus. Cit.* Pàg. 15.
6. ARAGONÉS *Opus. Cit.* Pàg. 343.
7. ARAGONÉS *Opus. Cit.* Vol III. Pàgs. 313, 314, 315.
8. *Historia Universal por Edelvives*. Ed. Luis Vives. Zaragoza, 1947. Pàg. 387.
9. ARAGONÉS. *Opus. Cit.* Vol III. Pàg. 405.
10. ARAGONÉS. *Opus. Cit.* Vol III. Pàg. 417.
11. ARAGONÉS. *Opus. Cit.* Vol III. Pàg. 425.
12. ARAGONÉS. *Opus. Cit.* Vol III. Pàg. 432.
13. ARAGONÉS. *Opus. Cit.* Vol III. Pàg. 30.
14. ARAGONÉS. *Opus. Cit.* Vol II. Pàgs. 427 a 433.
15. ARAGONÉS. *Opus. Cit.* Vol II. Pàg. 315.
16. ARAGONÉS. *Opus. Cit.* Vol II. Pàg. 321.
17. ARAGONÉS. *Opus. Cit.* Vol II. Pàg. 331
18. *Història; Política, Societat i Cultura...Opus. Cit.* Pàg. 205.
19. AHN, Inquisición. Legajo. 2158.
20. LLAMAS Antoni: "Aproximació a les teories i moviments mil·lenaristes.2ª part". *Felibrejada. Butlletí del Grup d'Història del Casal*. Mataró, 1998. P. 6.
21. LLAMAS Antoni. *Opus. Cit.* Pàg 6.
22. LLAMAS Antoni. *Opus. Cit.* Pàg 7.

23. AHN, Inq. Leg. 3724/26.
24. *Ibidem*. Leg. 3724/26.
25. *Ibidem*. Leg. 3724/26.
26. *Ibidem*. Leg. 3724/26.
27. *Ibidem*. Leg. 3724/26.
28. *Ibidem*. Leg. 3724/26.
29. *Ibidem*. Leg. 3724/26.
30. *Ibidem*. Leg. 3724/26.
31. *Ibidem*. Leg. 3724/26.
32. *Ibidem*. Leg. 3724/26.
33. *Ibidem*. Leg. 3724/26.
34. *Ibidem*. Leg. 3724/26.

La Inquisició i el delictes del sol·licitant *in confessione*: Pablo de Santa Gertrudis. Mataró. 1782.

El tema de la confessió: un llarg debat

El tema del pecat ha estat cabdal dintre de l'Església Catòlica, ja des del principi de la Bíblia Adam i Eva cometen el primer pecat que abrasarà a tota la humanitat. Sant Pau, els regula en les seves epístoles i cartes, i els grans pares de la teologia com Sant Tomàs (1225-1274), postularà la salvació eterna i que el pecat només és fruit de l'error i de la pròpia limitació humana, i que aquesta es superava per la confessió del pecat i per l'absolució del sacerdot. Per tant, la mateixa Església dona una vàlvula de salvació, la confessió del pecat. En un primer moment el camí cap al perdó es realment dur pel pecador, ja que tenia que confessar públicament davant de la comunitat de creients les seves faltes. Evidentment la recompensa valia la pena, ja que retornava al pecador dintre de la comunitat sense cap taca, tot i que no seria gens fàcil explicar en públic cert tipus de pecats.

La confessió auricular dels fidels, com a mínim de caràcter anual no serà obligada fins el 1215 en el concili IV de Laterà: <Se impuso la confesión como deber de mandato divino que todo individuo debía cumplir en Cuaresma ante el párroco> (1) Aquest primer pas donarà lloc a una llarga discussió en el sí de l'Església, i també a una legislació molt abundant sobre el tema en qüestió, com per exemple el concili ecumènic XII, IV de Laterà, convocat pe Sant Pare Inocenci III, en el que es marca el següent: <Se aprobaron setenta cánones. Del 14 al 29 contienen disposiciones relativas al comportamiento de los clérigos. El 21 impone a todos los fieles que hayan llegado a la edad de la discreción, la obligación de confesar sus pecados al párroco al menos una vez al año, y de recibir por Pascua el sacramento de la Eucaristía, exigiendo además de los sacerdotes el deber sagrado del sigilo sacramental.> (2)

El problema suscitat per Luter que havia eliminat la necessitat de la confessió, on la salvació depenia de la fe i no dels fets realitzats per la persona, o d'Erasme que la havia reduït a una simple formalitat, va portat a l'Església al concili de Trento, per poder donar una resposta clara i segura. Aquí es van reformar molts conceptes, en concret es va donar una forta empenta al sacrament de la penitència, com un element primordial per retornar a la gràcia de Déu, fonamentat en un clergat fortament espiritual i amb una imatge immaculada davant dels fidels. <ningún clérigo debía dar evidencia de otra cosa que no fuera un comportameninto modesto, sosegado y lleno de religión por medio de su vestido, actitud, palabra y obra. En general debían inspirar en los laicos una actitud de veneración, rechazando cualquier transgresión, porque incluso la más pequeña ofensa cometida por un eclesiástico era un grave error> (3)

Per tant, es millorava notablement el nivell del futur sacerdot, per exemple, es van crear seminaris per elevar el nivell cultural, es tenia que conèixer el llatí per entrar a les ordres menors, i demostrar capacitat econòmica per poder viure amb la dignitat requerida. I a més, l'Església va fer un gran esforç de divulgació per mitjà dels manuals de confessors i dels catecismes, al 1566 va aparèixer el Catecisme romà que va ser traduït a tots els idiomes cultes del món, i al final del segle XVI van tenir una gran difusió els catecismes populars com el que va fer Juan de Àvila destinat als nens, i els posteriors de Jerónimo Riplada o el de Gaspar de Astete, entre d'altres molts que es van publicar.

Al llarg de tot aquest debat que va portar molt de temps i no pocs mals de cap als Pares de l'Església, es va anar reformulant el tema de la confessió, ja s'havia abandonat la confessió pública medieval, s'havia millorat el nivell teològic del confessor i també del seglar, que ara podia conèixer amb més seguretat que era i que no pecat i per tant susceptible de ser confessat. Això també exigia que les preguntes dels confessors arribessin a temes més íntims per poder fer una confessió completa, amb la qual cosa es podien donar abusos, fonamentalment quan es tractaven de temes relacionats amb les relacions personals.

No cal oblidar que a principis del segle XVIII hi havia un calendari religiós amb més de noranta festes que comportaven l'obligatorietat del fidel d'anar a missa, amb la necessitat de combregar i que com es preceptiu, prèviament es tenia que passar pel sagrament de la confessió.

El problema de la feminització de la confessió

L'extensió de l'obligatorietat de la confessió va plantejar molt ràpidament una problemàtica en què els Sants Pares de l'Església van actuar ràpidament, aquest problema era que cada vegada més, el nombre més important de confessions les realitzaven les dones. Això no era gens estrany en una societat com la del segle XVIII, ja que tant abans com després es dona un evident domini de l'home sobre la dona en tots els aspectes de la vida, i relega el paper d'aquesta a un reduït àmbit domèstic i d'amistats també femenines. Per tant la confessió es convertia en una vàlvula de escape per a molts problemes personals de les dones.

<(…) la dona se sent escoltada cada vegada que ho necessita, pot donar sortida a les seves angoixes existencials, consultar cada vegada que vulgui el seus problemes, i no només de caràcter religiós, sinó també de la seva vida quotidiana i expressar-se com no ho feia amb ningú altre. En compartir unes certes actitud i valors externs, les dones s'agrupen, surten de casa amb destinació a l'Església, augmenta la necessitat i el nombre de confessors, es crea espontàniament el que coneixen com les beates, aquelles dones ja siguin vídues o solteres que fan el vot de castedat, i sense formar part de cap ordre religiosa dediquen el seu temps i la seva vida al servei de Déu i de l'Església, i que tenen per guia espiritual i moral el seu confessor, que normalment comparteix tot el grup, i se senten protegides en una societat que no valora prou el seu paper.> (4)

A més, en la societat del moment havien calat amb profunditat models de devoció que havien arribat a la santedat com és el cas de Teresa de Jesús, i a més un model encara més important a seguir el de la Verge Maria.

Davant d'aquest clima ja en la segona part del Concili de Trento, es van fer reformes encaminades cap a una major severitat i austeritat tant en la moral com en la disciplina dels clergues. La evidència era clara, no tots els membres arribaven a complir les recomanacions emanades de l'Església, bé per una manca de preparació teològica, bé per mancances de tipus moral i personal, i també pels problemes que ocasionaven la manca de respecte que tenien alguns feligresos vers al lloc sagrat de l'església i al confessor. Per exemple alguns Sants Pares van actuar de forma contundent.

Alexandre VII <<Suprimió el oficio de los subdiáconos apostólicos, ministros del Pontífice mientras se celebraba la Misa porque, como cargo venal, havia sido también conferido a personas indignas>> (5). Innocenci IX, <<En el orden eclesiástico y disciplinar, publicó severos edictos para asegurar la reverencia debida en los templos durante la celebración de los divinos oficios.>> (6). <<Excluyó de los templos a las mujeres que llevaban un atuendo demasiado lascivo. Reguló la

disciplina moral de los cristianos condenando sesenta y cinco proposiciones.>> (7). L'Església va posar ràpidament en mans dels bisbes l'autoritat de poder reprimir qualsevol desviació de la norma, però com que aquests no sempre tenien autoritat sobre tots els eclesiàstics i com que la jurisdicció sobre el clergat regular depenia dels superiors de les diferents ordres, l'element més efectiu era posar en mans del Tribunal de la Inquisició el paper de controlar i evitar en tot el que fos possible els abusos que es podien cometre.

La delimitació del delict: la sol·licitació

El delict de la sol·licitació va ser un tema del que la mateixa Església va sentir una profunda preocupació. La *solicitatio ad turpia* com es anomenada en els documents dels inquisidors, és a dir, les proposicions deshonestes de caràcter sexual, fetes pels confessors a les seves penitents en l'acte de la confessió, va ser tractat per nombrosos Papes, Pau III, va ser un dels primer en posar sota el poder inquisitorial el delict.

<<Paulo, aplicándose tambien a los deberes que Dios le asignó, fue el primero en instituir la Congregación de la Sagrada Inquisición en el año 1542. Esta Sagrada Congregación, integrada de seis cardenales, con el encargo de auxiliar al Pontífice en las cuestiones dogmáticas, actuaba también como Supremo Tribunal en materias de fe.>> (8)

Però la tendència de donar cada vegada més poder a la Inquisició es va anar reafirmant en els papats posteriors. Juli III "Estableció severas penas contra los que impidiesen a los Inquisidores el cumplimiento de su oficio o comisión." (9) Pau IV, al 1559, amb el seu breu *Cum sicut nuper*, va atorgar poder jurisdiccional a la Inquisició de Granada per poder intervenir en aquest tipus de delict. Això va comportar l'enfrontament del Tribunal amb els bisbes, que eren els que havien tingut fins ara l'autoritat per poder reprimir-ho. Evidentment, aquests no van poder fer res per impedir-ho, tot i que l'incompliment del vot de castedat no era a competència de la Inquisició, sinó de la justícia episcopal. <<Añadió autoridad al tribunal de la Santa Inquisición, con lo que dió una forma más terrible, disponiendo que no solo convocara y juzgara de la herejía, sino también de algunos otros

delitos.>> (10). Pius IV, va estendre el poder punitiu a tots els tribunals de la Inquisició al 1561, i Gregori XV, al 1622, ho va ratificar.

Però, cal tenir en compte que la sol·licitació per a ser considerada com a delictes havia de complir una condició, que el confessor convencés a la penitent que els actes comesos no constituïen cap pecat, i que per tant eren totalment lícits. <<Para la Iglesia la solicitud siempre fue un aspecto muy grave y delicado. Hay que matizar, que no era considerado delito si el confesor no intentaba convencer a la penitente que los actos que pretendia cometer con ella no eran pecado.>> (11)

La sol·licitació va ser considerada com una autèntica heretgia, ja que es considerava un atemptat que anava en contra de la llei de la mateixa Església Catòlica, amb la qual cosa la Inquisició podia intervenir sense cap problema. Com a mesura preventiva, es va inventar el confessionalari. Abans de la seva aparició, la confessió es realitzava en qualsevol lloc de l'església i fins i tot a les portes o rodalies, i cal recordar, com ja hem dit, que en l'edat mitjana la confessió tenia caràcter públic, i es feia en una mena de seients portàtils. En l'acte estricte de la confessió, la penitent s'agenollava davant o dins les cames del confessor, aquesta proximitat perillosa es va resoldre amb l'aparició del confessionalari. <<No fou, però, fins després del concili de Trento (1545-1563) que començà a introduir-se el nou model de confessionalari de fusta, tancat i fix, que contribuï a donar més intimitat a l'acte, l'arquebisbe de Milà Carles Borromeo en fou l'inventor i dissenyador (1565) fins al punt de precisar que entre l'espai del confessor i el penitent s'hi situés "una làmina fèrria plena de forats petits i menuts a semblança d'un cigró">> (1577). Els introductors dels flamants confessionaris als Països Catalans foren els jesuïtes; aviat, però se n'instal·laren a les catedrals: mossèn Gudiol (1902) en documentà l'existència a la catedral de Vic el 1578." (12)

Però està clar que les ordres emanades de Roma no sempre arribaven a bon terme. A principis del segle XVIII, i de manera generalitzada a Catalunya, no s'havia complert la norma d'instal·lar confessionaris a les esglésies. Un informe de la Suprema, del 1719, informa que <<en muchas parroquias y conventos se sigue confesando sin rejillas, por lo que los confesionarios de poco sirven.>> (13). El que és evident, és que si el sol·licitador volia, el confessionalari servia de ben poc, qualsevol moment i excusa seria vàlida per poder cometre el seu pecat.

La inquisició contra Pablo de Santa Gertrudis.

La documentació inquisitorial comença de la següent manera:

<<Pablo de Sta. Gertrudis delito de Solicitud in confessione. El Inquisidor Fiscal de Barcelona contra Pablo de Santa Gertrudis, confesor carmelita descalzo combentual en la villa de Mataró y al presente en la ciudad de Barcelona por delito de solicitante in confessione; formalizada este sumario en señal de declaración espontanea y acumuladas varias testificaciones contra el, viene notado de que señalándole el convento de su orden por carcel se siga su causa contra el hasta la acusacion y sus respuestas.>> (14)

<<Tubo principio por una representacion, que en 22 Mataró del año pasado de 1782 hizo al tribunal Pablo de Santa Gertrudis Carmelita Descalzo combentual en Mataró en que por quietud y sosiego de su conciencia expone como cosa de un mes havia cierto sugeto de aquella villa, le hizo la señal de embiar una carta a su Provincial en que le decia que el expnente en el confesionario daba doctrinas laxas y que trataba mucho con mugercillas.>> (15)

Com podem comprovar en aquest primer moment, l'acusat es troba detingut, però amb una mati-

sació important, en el seu propi convent de Barcelona, per tant el fet de ser religiós li ha comportat no tenir que anar a les presons de la Inquisició. Això li aportarà sens dubte una major comoditat personal, ja que no patirà la solitud de la cel·la, disposarà dels seus bens i de la companyia dels seus germans religiosos.

També podem observar com aquesta detenció és fruit d'una declaració espontània de l'acusat, per la por a que un dels seus conciutadans el denunciés al seu Provincial. En un primer moment s'acusa a Pablo de Santa Gertrudis de difondre doctrines no recomanades per l'Església, i de freqüentar dones de reputació dubtosa. I segueix el sumari tot dient: <<En 25 de Mataró del mismo año de 1782 reconoció su delacion antecedente en la ciudad de Barcelona ante un ministro del Sto. Oficio el referido Pablo de Sta. Gertrudis y dixo que el día 17 de aquel mes havia partido a aquella ciudad por delatarse al Sto. Oficio por algunas miserias y faltas que havia cometido, temeroso de si havia incurrido en algunos defectos pertenecientes indirectamente al Sto. Oficio, a cuyo fin se presento ante el Inquisidor De Cano i que esto lo hizo por recelos de si alguna persona podia delatarle al Sto. Oficio, porque le havian acusado a su Provincial.>> (16).

Com podem veure l'acusat es reafirma en que la seva confessió no ha estat fruit d'un acte voluntari i de reconeixement de les seves faltes, sinó més aviat per la delació ocasionada davant del seu Provincial. D'altra banda es veu com la competència sancionadora del delictes no està en mans del seu bisbe, ni del seu propi provincial. En el primer moment de la confessió de Pablo de Sta. Gertrudis s'acusa d'haver comès misèries i faltes, aquesta ambigüitat no sembla que sigui prou important per fer intervenir a la Inquisició. El que farà intervenir a la Inquisició serà la difusió de doctrines laxes que és el que diu la documentació inicial. I és en el transcurs de la seva declaració on apareixerà el delictes més important la sol·licitació.

<<Preguntado como se llamaba la persona con que dice tuvo cópula no consumada en el día que fue a decir misa en la capilla de Sta. Elena, que esta fuera de Mataró dijo que se llamaba Teresa Vitret, consorte de un marinero, vecina de Mataró, de edad de 30 años de una mediana estatura y que con esta al cavo de algun tiempo tubo los mismos tratos impuros como lleva expresado en su declaracion.>> (17).

Per tant, podem comprovar com aquí s'acusa a si mateix de sol·licitant, però la seva situació encara és més compromesa ja que ho fa en moments anterior a dir missa a la capella de Sta. Elena, és a dir, en un moment culminat de la celebració cristiana com és la missa. La documentació no ens diu on es troba la capella, només que esta fora de la vil·la de Mataró, per tant podria ser la Santa Helena d'Agell a Cabrera. I segueix la seva declaració.

<<Preguntado como se llamaba la Doncella con la que tuvo dos tocamientos impuros, asi y conforme expresa en su declaracion dijo que se llamaba Ana Maria Jane, hija de un curtidor y a su parecer tendra 20 años cumplidos. Que la muger conque dice en su declaracion, tubo en la ciudad de Balaguer dos o tres copulas hace unos ocho años se llama Paula Castellar, viuda de la ciudad de Balaguer, que a su parecer tenia entonces de edad 40 años y que ignora com se llama su marido.>> (18). En aquest moment l'acusat empitjora encara més la seva situació, reconeix que el cas de Teresa Vitret no va ser aïllat, sinó que ja portava una carrera com a sol·licitat bastant perllongada en el temps, la relació amb Paula Castellar s'havia produït feia vuit anys y que també havia tingut relacions amb Ana Maria Jané. En aquest punt podem comprovar que Pablo de Sta. Gertrudis s'estava confeccionant un currículum on entraven viudes, solteres i casades de diferents edats i que no perdia cap oportunitat que se li pogués presentar. Evidentment, l'acusat no podia esperar que en una carrera tant dilatada com la seva, i que fins ara l'havia sortit prou bé tingués els entrebancs

que podem comprovar.

<<Con fecha de 25 de Abril de 1784 escribió una esquila el referido P. Pablo de Sta. Gertrudis al comissario D. Francisco Estrany, en que le dice que por hallarse de combentual en Nuestra Señora de Gracia y no serle facil vajar a Barcelona le remite la denuncia siguiente para el tribunal y le suplica le haga la caridad de presentarla que asi combenia por su decoro.>> (19).

No deixa de ser un tant curiós que se saltés el protocol davant del Tribunal de la Inquisició, on normalment els acusats anaven a declarar en persona. Si bé és cert que podien presentar al·legacions i documentacions per mitjà d'un membre de la mateixa Inquisició com és un comissari, resulta estrany en un procés que ja està obert i on l'acusat no manifesta cap impossibilitat física per poder comparèixer davant del tribunal.

<<En 12 de Julio del año pasado 1874 hizo ante ministros del Sto. Oficio delacion y de Buenaventura de San Pelegrin, carmelita descalzo, de edad 36 años, y dixo havia comparecido para poner en noticia del tribunal que Ana Maria Franc de estado soltera, vecina de Mataró, en un domingo del mes de Noviembre del año 1783 le comunicó en el confesionario, habiendo dicho antes que no iba con animo de confesarse, si unicamente con animo de desaogarse o tomar consuelo, porque havia tiempo que estaba enrredada, y hacia malas confesiones a causa de que su confesor la havia violado su virginidad y tenia con ella tratos inhonestos, que mas la habia prevenido no fuera a confesar con otro confesor, que continuase con el, pero que no se diese a conocer, ni se manifestase en la confesion, para que deste modo pudiese darle la absolucion. Que cierto dia confesandose con su confesor complice y acusandose de un pecado contra el sexto precepto, la dixo que havia pecado con otra persona, vete, vete, que mas vale servir bien a uno que a dos malamente, y otras expresiones semejantes, que al presente no se acurda cuales fueron. Que algunos dias despues de haversele comunicado toto lo expresado, hallandose el declarante en casa de Josef Vitret en donde estaba tambien la referida Franc, esta lo manifesto que esto arriba dicho, y sin hablarle de haberlo comunicado de antemano en el Confesionario, le añadio que el confesor con que tubo aquellos tratos deshonestos y que violó su virginidad fue P. Pablo de Sta. Gertrudis, que a la sazón era compañero del declarante. Dejandolo se levanto para hablar con a solas con la consorte de Josef Vitret. Que cierto dia que al presente no se acuerda, solo que era la tarde, en casa en la havitacion de esta Ana Maria Jane la hizo salir el referido Pablo al huerto y tuvo copula con ella en que violó su virginidad y continuaron con sus tratos deshonestos; que la declarante le reveló su mal estado y los remordimientos sobre el asunto por lo que necesitado de algun tiempo y no teniendo en aquella ocasion, la dixo se confesase con el declarante por darla instrucciones y avisos necesarios sobre otro asunto.>>(20).

Podem veure com dos mesos després d'enviar per mitjà del comissari Francisco Estrany la seva declaració al Tribunal, compareix personalment, acompanyant d'un germà de la seva ordre, aquest personatge probablement no és el Provincial, ja que davant d'aquest càrrec el notari ho hauria reflectit en la seva documentació. En aquesta declaració, l'acusat intenta desviar l'atenció del Tribunal, de tal manera que la reputació d'Ana Maria Franc quedi en entredit, dient que ella tenia relacions amb una altre persona, però no li surt bé, ja que és Pablo de Sta. Gertrudis l'acusat de violació d'Ana Maria Franc. A més es dedueix de la seva declaració un error gravíssim per a un confessor, que és desvetllar el secret de confessió davant del Tribunal.

Seguint la seva declaració ens diu el següent: <<Que habia ohido tambien a Teresa Vitret, consorte del Josef Vitret mariner, en el dia 18 de 1784 que confesandose con el referido Pablo y acu-

sandose de un pecado consentido con un sacerdote contra el sexto precepto, le dixo este, que queria saber quien era el sacerdote con quien habia pecado.>> (21).

Com podem veure Pablo de Sta. Gertrudis manté la seva línia de declaració, intenta implicar a altres sacerdots en el mateix pecat que ell està fent continuadament. Ara diríem que intenta fer un fugida a la desesperada, però que no acaba de sortir-se'n, ja que una altra dona declarà en el seu contra i ara ja en la ciutat de Barcelona on havia anat a parar l'acusat. <<Que en el dia de 4 de Junio de 1784 en esta ciudad de Barcelona le dixo Rufina Castellar Poncella que confesandose esta con el enunciado F. Pablo de Sata Gertrudis despues de la confesion le tomaba la mano apretandola, añadiendole que esto le causaba escrupulo, y que cuanto deja dicho, no lo dice por odio sino por descargo de su conciencia.>> (22).

Conclusió

Com hem pogut veure al llarg d'aquest treball l'Església va tenir una forta preocupació per poder apartar del seu si als clergues que no mantenien una conducta adequada a la norma establerta per la mateixa Església.

Un dels elements que més preocupació va suscitar a jerarquia eclesiàstica va ser el delictes de la sol·licitació, tant per les greus conseqüències que portava a nivell doctrinal com moral, i per poder eradicar-lo li va confiar aquesta tasca al tribunal de la Inquisició, tot i que en un principi va haver problemes amb els bisbes que eren els encarregats de la seva persecució.

Goya: sol.licitant

En el cas de Pablo de Sta. Gertrudis podem comprovar com aquest portava una vida totalment desviada de les directius emanades des de Roma, i com no tenia cap intenció de redreçar la seva conducta. L'amenaça d'un veí de Mataró de denunciar-lo, cosa que va complir, va desencadenar tot el procés inquisitorial, en el qual el mateix Pablo de Sta. Gertrudis es va acusar. Aquesta incul·pació la va fer més aviat per por de la Inquisició, que no pas per un penediment sincer, i també per aconseguir una sèrie de privilegis per raó del seu estat religiós, cosa que es va fer efectiva, com ens ha mostrat la mateixa documentació. És aquesta mateixa documentació és la que ens dóna la prova fidedigna que l'acusat no estava per abandonar la seva vida desviada. L'última acusació es produeix dos anys més tard de l'inici del procés que encara estava obert, i Pablo de Sta. Gertrudis continuava pel mateix camí, tot i tenir els ulls del inquisidors a sobre seu.

No sabem com va concloure el procés i quina va ser la pena imposada, però per altres casos similars en que ens ha arribat la sentència complerta, podem suposar que no seria molt severa. Normalment els sol·licitants eren enviats a un convent on rebien un adoctrinament teològic i conductual, pot ser fins i tot que fos un de la seva mateixa ordre, la dels carmelites descalços que a Gràcia hi tenien un convent, també com no pot ser d'una altra manera, retirar-lo de la confessió i fins i tot de la vida pública.

Notes

1. HALICZER, Stephen: *Sexualidad en el confesionario. Un sacramento profanado*. Siglo XXI de España Editores. Madrid, 1998. Pàg.2.
2. ARAGONÉS VIRGILI, Manuel: *Historia del Pontificado*. Ed. Rafael Casulleras. Barcelona, 1945.Vol.II. Pàg. 79-80.
3. HALICZER. *Opus. Cit.* Pàg. 15
4. LLAMAS MANTERO, Antoni: *L'organització de l'espai i models de poblament. II Jornades d'Història i Arqueologia del Maresme*. Grup d'Història del Casal. Mataró, 2003. Pàg. 183.
5. ARAGONÉS. *Opus. Cit.* Vol III. Pàg. 417.
6. *Ibidem*. Pàg. 432
7. *Ibidem*. Vol II. Pàg. 427-433.
8. *Ibidem*. Pàg. 315.
9. *Ibidem*. Pàg. 321.
10. *Ibidem*. Pàg. 331.
11. LEA. H.C.:*Historia de la Inquisición española*. Fundación Universitaria Española. Madrid. 1983. Pàg. 447.
12. *Història; Política, Societat i Cultura dels Països Catalans: Crisi institucional i canvi social segles XVI, XVII*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1997. Pàg. 205.
13. AHN, Inq. Leg. 2158.
14. AHN, Inq. Leg. 3724/38
15. *ibidem*.
16. *ibidem*.
17. *ibidem*.
18. *ibidem*.
19. *ibidem*.
20. *ibidem*.
21. *ibidem*.
22. *ibidem*.

Miquel Juan Oller, familiar de la Inquisició a Canet al 1633?

Les característiques dels familiars.

La figura del familiar dintre de l'escalafó inquisitorial ja era coneguda a la Inquisició medieval, i es va perpetuar al llarg de la Inquisició moderna. El familiar era per norma un persona laica, és a dir, no pertanyent a la jerarquia eclesiàstica. La seva feina fonamental era la de recollir i rebre informació el més extensa i detallada possible, sobre el presumpte acusat. I una vegada recollida, fer arribar la mateixa al secretari del tribunal que podia ser de dos tipus. El secretari pròpiament dit que podien ser com a màxim un nombre de cinc i com a mínim de tres i que es dedicaven a l'elaboració de les actes i d'altra banda el secretari del secret que tenia com a missió, aixecar acta de tots els actes oficials del tribunal, com per exemple sessions, declaracions, lectura de les sentències i s'encarregaven de tenir cura de l'arxiu anomenat "Secreto", i del qual disposaven de la clau de l'arxiu.

A nivell del poble, la fama que va acompanyar als familiars va ser la de espies i delators del seus propis veïns, la qual cosa no deixa de ser xocant, ja que les denúncies eren formulades per aquells que els acusaven de delators i fins i tot en alguns casos pels mateixos familiars de l'acusat.

Aquesta figura del familiar va tenir components diferents a Catalunya respecte a Castella; en aquesta, el càrrec de familiar va ser molt desitjat i cobejat, ja que proporcionava honor per a la persona que el posseïa, i aquest honor posteriorment passava a la seva família. El cas a Catalunya era diferent. Fins a la Concòrdia de 1585, la familiatura era molt semblant a la que es donava a Castella, però amb aquesta Concòrdia el que es prohibia explícitament era l'exercici de càrrecs a les persones que tinguessin qualsevol destinació en la jurisdicció civil oficial, com per exemple els ajuntaments. Això va suposar, de fet, la fugida massiva d'una classe alta i ben preparada culturalment, que fins aleshores havia trobat privilegis i honors importants en el desenvolupament de la familiatura. Aquest fet va comportar, després d'aquesta data, que la Inquisició es trobés amb greus problemes per poder reclutar i mantenir la seva xarxa dels familiars, amb la complicació subsegüent, ja que els nouvinguts tenien un perfil força diferent dels anteriors, caracteritzat per un baixíssim nivell cultural, i el que és més greu una forta manca de moral, tot això va fer que de manera progressiva el càrrec s'anés degradant, i que no fos un element que desencadenés la simpatia i la

popularitat dels familiars en el si de societat. <<La falta de ilustración general de sus individuos acompañada de una facultad omnímoda de cometer desaciertos...>>(1)

A partir del 1585, a les ciutats, la Inquisició recluta a aquests nous familiars, que eren principalment persones de baixa extracció social, jornalers, menestrals de tots els oficis, alguns botiguers i aturats; a la costa primordialment eren pescadors i a l'interior de Catalunya eren llauradors, més o menys acomodats. Una característica que els unia era que no sabien ni llegir ni escriure, i la mateixa Inquisició, amb la manca de possibilitats per reclutar elements més vàlids, s'autoexcusa dient que son la gent més honrada que hi ha.

Els requisits per arribar a ser familiar eren: ésser major d'edat, que en aquell moment es fixava a els vint-i-quatre anys, tenir la documentació acreditativa de neteja de sang, és a dir, res a veure amb jueus, conversos o moriscos, no exercir oficis servils i de baixa categoria i ser espanyol.

Tot el que acabem de mencionar i les greus dificultats per les que va passar la Inquisició, van fer que en moltes ocasions es trobés obligada a mirar cap un altre costat, i oblidés les normes establertes per poder mantenir el reclutament i la seva xarxa de familiars. Es van donar casos que van arribar a ser familiars genovesos i alguns francesos de segona generació.

Tot i això, va haver gent interessada en exercir de familiar per a la Inquisició, tot i la poca estima general. Els privilegis de poder compaginar càrrecs es va donar fins el 1585, i es va mantenir el no pagar impostos, cosa que es va eliminar cap el 1805, una data tardana en que la mateixa institució de la Inquisició estava cap el seu final. Aleshores es va obligar als familiars a pagar el cadastre reial. Un altre privilegi era el no ser sotmesos a la jurisdicció civil en cas de ser acusats en un plet, la qual cosa els atorgava ser jutjats per la Inquisició de la qual formaven part activa. No allotjar tropes a casa seva, privilegi suprimit al 1684. El dret a portar armes prohibides per les lleis del Principat, cosa que fou motiu de conflicte, ja que la mateixa Inquisició els va recolzar argumentant motius de seguretat personal. El cas va desencadenar tal polèmica que fins i tot al 1763, el capità general de Catalunya va promulgar un edicte prohibint les armes de foc. Però les protestes i pressions dels familiars va fer que aconseguissin el permís per a poder tenir en el seu poder dues escopetes, o bé una i un parell de pistoles.

Cap a una breu visió dels problemes institucionals amb els familiars

Els familiars eren un element bàsic pel funcionament de la institució inquisitorial a Catalunya. Ben aviat van esclatar els problemes. D'una banda bona part dels estaments polítics locals veien a la Inquisició com un element de control reial damunt de Catalunya i d'altra, la mateixa Inquisició que no volia perdre ni una engruna del poder que li havien conferit.

Al 1512, el rei Ferran signava una Concòrdia. En els seus aspectes més importants ell es comprometia a: reduir el nombre de familiars; a posar sota el poder civil dels tribunals seculars els conflictes en els quals estiguessin implicats els familiars. Tot això va ser contrarestat per una pressió molt forta de la mateixa Inquisició, fins al punt que no va ser portat a la pràctica.

Al 1533, el 5 d'agost, davant el rei Carles el poder civil presenta un document que diu el següent a grans trets: <<Que los inquisidores de Aragón Catalunya y Valencia tenían un número excesivo de familiares, cuya identidad era mantenida en secreto, dando origen así a numerosos abusos.>> (2). La resposta de la Inquisició en un informe intern aclareix el tema tot dient: "tenemos por averiguado que no se verán contentos hasta que hayan hechado a la Inquisición de este Reyno.>>(3).

No serà fins el 1585 en que la Concòrdia signada posi certes limitacions al poder dels familiars, amb les conseqüències que abans hem citat de la prohibició en el desenvolupaments des càrrecs.

Però els problemes suscitats entre els familiars i les institucions bé del Principat, bé a nivell local, van continuar al llarg de tres segles. Tenim un exemple clar en un familiars d' Arenys de Mar al 1788; Domènec i Pere Sentís, s'enfrontaran amb les autoritats locals per posar l'escut de la Inquisició a la façana de casa seva. Això provocarà la queixa dels regidors pels possibles aldarulls que pot tenir dintre de la població: <<Regidores de Arenys de Mar, distante de esta capital en más de seis leguas han recurrido a este Tribunal, solicitando se mande quitar a los familiares Domingo i Pedro Sentís, hermanos, el Escudo de Armas del Santo Oficio, que sobre las puertas contiguas de sus respectivas casas que poco ha fabricadas han puesto (...) que pone sus oficios como encargados de policía incumbe en su obligación de celar. Hay novedades que con el tiempo pueden traer inconvenientes que no expresan y en sus casos según las ocurrencias hacen despreciable otro escudo.>> (4).

Miquel Juan Oller, familiar de la Inquisició a Canet

L'assumpte, s'inicia amb una carta enviada al tribunal de la Inquisició de Barcelona el 4 de juny de 1633, per part del síndics de vila de Canet, en la que exposen al tribunal els motius pels quals no consideren convenient donar una nova familiatura, en aquest cas, a favor de Miquel Juan Oller. <<Jurados y Síndicos de la villa de Canet, del Principado de Catalunya dicen que en la dicha villa que es del Marquesado de Aytona hay site familiares de la Sta. Inquisición con ser lugar tan corto que no llega a seicientos vecinos.>>(5)

Podem veure que la primera causa de la seva oposició és un nombre elevat de familiars pel que respecta al nombre de veïns del poble. En aquest cas els síndics feien referència a la Concòrdia del 1568, en al qual s'establia clarament el nombre de familiars que podia tenir un poble o ciutat respecte al seu nombre d'habitants. Per tant, en el cas de Canet, estava plenament justificada la seva queixa, doncs només els corresponia com a màxim quatre, i en aquest moment ja denunciïen que hi ha set familiars. Però si ens atenim a la documentació elaborada al respecte per les Corts de 1626, en la qual es va acordar la limitació del nombre de familiars, tot seguint un barem de focs, a Canet el correspondria només dos familiars. Per tant la queixa estava plenament argumentada tant si es referia a la Concòrdia del 1568, com si es referia a la documentació de les Corts, cosa que no indica la documentació que es presentada als inquisidors.

La carta adreçada al tribunal continua dient: <<de ellos muy pobres pues los ricos son los familiares y que el son lo Tribunal del Principado se trata de dar otra familiatura en favor de Miquel Juan Oller, vecino de la villa sin embaro, sin embargo que se han presentado prohibiciones a los Muy Ilustres Inquisidores por parte de los jurados y síndicos suplicándoles que no den lugar a la dicha provision de que quedarian muy desconsolados por el excesivo numero de los familiares ya que los gastos vien a cargo de los demás que son pobres a más de que tan aprendidos con els hospedaje de soldados.>>(6)

Què hi ha de cert en aquesta referència a la pobresa dels veïns de Canet? És només una excusa o es basa en una realitat contrastada? Els estudis ens diuen el següent: "Els mals anys, els grans eixuts i les grans rierades se succeeixen. Amb raó parlarà Manuel Peña Díez del període 1600-1625 com un temps de pluviositat considerable i els hiverns de 1600-1620 com de hiverns molt rigorosos, que no mancaren, alternant amb eixuts en 1621-1640. Al costat de terrible aiguats general del 1612 i de 1617, que s'enduen una munió de cases, molins, baranes de ponts; (...) de les

gelades com les de l'hivern 1615-1616 que mataren els oliverars (...) de les pedregades mai vistes del mateix any del diluvi, o del quinquenni de 1627-1631, de gravíssima penúria general i fams locals, (...) tenim dècades senceres d'inundacions (de 1597 a 1617), i encara n'hi haurà el 1621 i el 1628" (7)

Com podem comprovar, en el primer terç del segle XVII, les inclemències meteorològiques van provocar autèntics desastres en el camp català que van empobrir a la seva població, fins al punt que la fam, la pèrdua de collites i de rendes agràries estaven a l'ordre del dia. Arribarà a ser tan forta aquesta misèria que es farà una proclama del virrei respecte al abandonament de nounats al 1631 on "es recorda ales viles l'obligació, si volen desprendre's de tals criatures, de dur-les a l'Hospital de Barcelona, tot subvenint, tanmateix, a la seva subsistència proveint-los de dides almenys durant un temps" (8)

Fins i tot la situació arriba a extrems molt durs per a la població: <<Anys seguits de pèssimes collites com les de 1604-1607, 1609-1610 o 1628-1632 signifiquen massius increments de la massa flotant de marginats: segadors i altres jornalers que s'havien quedat sense feina, parcers i petits propietaris tanquen i barren la casa o la barraca, o la malvenen, per anar per aquest móns a demanar caritat; són els captaires que venen a grans colles...>>(9)

Per tant, sembla que la situació no deixa lloc a dubtes. Els veïns de Canet estaven passant ja un grapat d'anys força difícils. Respecte a les càrregues econòmiques de les quals es queixen els síndics de Canet, no significa que els familiars cobressin un sou pagat pels seus veïns o per l'ajuntament, sinó que recorden un dels privilegis del familiars que es va signar el 13 d'abril del 1504 on entre les conegudes de no pagar drets i impostos, també estava la de no tenir que hostatjar tropes a casa seva, de la qual cosa no es podien lliurar la resta de la població de a peu, i dels quals també estan eximides les classes privilegiades. I cal tenir en compte que els allotjaments són realment molt costosos per a la població més senzilla, diran als respecte: "No es lamenta aquest Principat d'un o dos ans d'allotjaments sino de catorze, es doldran els consellers."(10)

La carta dels síndics conclou de la següent manera. <<por tanto dicho síndico ruega a vuestra excelencia se sirva tener a bien que no pase adelante la gracia en favor de dicho Oller y para esto dar las ordenes necesarias y convenientes que el suplicante os decidieran a dirigirlas a vuestra excelencia.>>(11)

Caldrà esperar a una carta, datada a Barcelona el 4 de juny de 1633, en la qual la Inquisició respon a l'enviada pels síndics de Canet i que diu el següent: <<Si se hubiera de atender a los consentimientos y quejas de los barones de este Principado no habria familiares de la Inquisición, que no quieren ver, por vivir con toda libertad. Sin respuestas de superior ninguno. (...) en todo saca lo que fuera servido, que esta se executara, a quien quede Dios. Barcelona 4 de junio de 1633. Sr. Don Domingo Abad y Huerta.>> (12).

Per tant, les queixes no van tenir una resposta adequada als interessos dels jurats i síndics de Canet, i es va donar aquesta familiatura al demandant. La raó la tenim en que els més poderosos de la vila, que ja exercien els càrrecs de familiar, podien fer la suficient pressió com per a aconseguir el que volien de la Inquisició i a més a més, es basaven en la necessitat de vigilar als nombrosos estrangers que pul·lulaven per la vila.

Notes

- 1- LLAMAS MANTERO, Antoni: "Els familiars tres segles de problemes". *XI Sessió d'Estudis Mataronins*. MASM. Mataró, 1995, pàg 23.
- 2- *Opus cit.* Pàg 21.
- 3- *Opus cit.* Pàg 21.
- 4- *Opus cit.* Pàg 23.
- 5- AHN, Inquisició. Llibre 746, foli 433.
- 6- AHN, *ibídem*.
- 7- SALES, Núria: "Els segles de la decadència, segles XVI-XVIII" A *Història de Catalunya*. Edicions 62, Barcelona, 1989. Vol. IV, pàg 309.
- 8- *Opus cit.* Pàg 313.
- 9- *Opus cit.* Pàg 313.
- 10- *Opus cit.* Pàg 331.
- 11- AHN, *ibídem*.
- 12- AHN, *ibídem*.

Antonio Sala *versus* Leonor Lladó. El Sant Ofici a Mataró.1606.

Introducció

A nivell popular, la Inquisició és un tribunal que es va dedicar fonamentalment a la repressió dels jueus, moriscos bruixes i poc més, però la seva veritable entitat, l'han posat de manifest un bon grapat d'historiadors com: Lea, Kamen, Monter, Pinta, etcètera. Això ens ha portat a una millor comprensió de la realitat d'aquest tribunal. La seva tasca va anar molt més enllà de l'atac a aquest col·lectius, sinó que es va interferir en tots els àmbits de la vida quotidiana. Aquesta intromissió li va donar un poder enorme, va censurar llibres i quadres, va fer comparèixer persones per una gran varietat de delictes que quedaven fora de la jurisdicció de la pròpia fe, que era la que li pertocava com a tribunal religiós. En aquest treball veurem com el tribunal es conforma en acusació i defensor d'un dels seus membres en el litigi per la possessió d'una peça de terra.

La causa i la sentència contra Leonor Lladó

<<Nos los Inquisidores Apostólicos contra la Herética pravedad y Apostasia en el Principado de Catalunya y su partido. Mandamos a vos el Rdo. Jaime Figueras comisario de este Sto. Oficio en la villa de Mataró obispado de Barcelona que luego que las partes os sean notificadas e, instando y requerido fueredes por parte de Antonio Sala Botiguero de paños de dicha villa, familiar de este Sto. Oficio, es de Pablo Bertola receptor de bienes confiscados y aplicados a este Oficio de la Inquisición. Hagais prompta, rígida y expresa pedida de execución en los bienes de Leonor Lladó muger de Jayme Lladó del vecindado de Valleix, término de Mataró, por la cantidad de cincuenta libras que hay aplicadas a dicho receptor para gastos extraordinarios deste Santo Oficio, en las quales hacemos moderando la pena de doscientas libras que por dos mandatos, por este Tribunal despachados había sido impuesta a dicha Leonor Lladó y Jaime Lladó si hijo en los quales mandatos se les mandaba que no perturbasen ni molestasen a dicho, en la posesion de una pieza de tierra que tiene comprada de Jaime Lladó marido y padre de los susodichos y entrado en el tiempo de la compra en posesion real y a la qual aquiella, ni por dicho respeto le molestase así en la Real Audiencia.

Amén, además el Magnífico Magistrado Magarola como en otro qualquier tribunal por la dicha mi otra razón, pues la causa de firma de derecho es de mucho antes y estaba empezada y prevenida en este Tribunal antes que algo pretendiesen sus susodichos y acudiesen a este Tribunal a pedir justicia con apercibimientos y haziéndolo consideramos que serían executados por la dicha pena segun este dicho mandato dado en este palacio en veinte y siete de junio próximamente pasado, mejor parece al qual nos referimos en las penas el qual mandato haya caído e incurrido la dicha Leonora Lladó por hacer después de la presentacion de dichos dos mandatos que este Tribunal la han sido hechos teniendo poco respeto e inobediencia a ellos y hecho cosas en la perturbación de la posesión de dicho Antonio Sala familiar, de dicha pieza de tierra y hecho cosas en ella contra dicho familiar y sus criados y sus bueyes, queriendo en ella arar dignos de mucho castigo a lo qual pretendemos proceder con mucha puntualidad y de manera que dicha Leonor Lladó que sea castigada y los demas escarmentados.

La qual execucion haréis por la dicha cantidad por las costas de las partes y que justamente se hicieran siguiendo en todo y por todo la orden del derecho, las quales cinquenta libras por vos cobradas entregaréis en mano y poder de dicho Pablo Bertola receptor de

este Santo Oficio cobrando su cautela. Otrosi mandamos a vos dicha Lleonor Lladó y a Jayme Lladó vuestro hijo y a cualquiera de vos sola, misma pena de doscientas libras aplicadas como arriba se dixe que luego de nuevo no volváis a perturbar ni inquietar a dicho familiar en la posesión de dicha pieza de tierra.

Ni en la dicha Real Audiencia ni en otro Tribunal, ni por la dicha ni por otra causa o razón, ante si algo contra él pretendéis acudáis ante nos donde se os administrará justicia en prosecucion de causa ante nos empessada. Según y forma mas claramente os a sido mandada con apercibimiento siguiente, os hazemos saber que haziendo lo contrario seréis executada por doscientas libras que se procederá con otras mejores penas. Según y como la calidad del negocio requiere.

Detallado en el Real palacio mayor de la Inquisición de Barcelona en siete dias del mes de julio de mil seis cientos y seis años. Licenciado: Fernández de Heria por mandato del Sr. Inquisidor Francisco Joseph Gubert>>. (1)

L'anàlisi de la sentència

Com hem pogut comprovar al 1606 es produeix una actuació del Tribunal de la Inquisició a Mataró, immediatament ja en el primer paràgraf podem comprovar la intromissió del tribunal en assumptes que teòricament van més enllà de les seves competències. <<Nos los Inquisidores Apostólicos contra la Herética pravedad y Apostasia en el principado de Catalunya y su partido>>(2) Això es una declaració de principis de quines competències i sobre quins temes podien actuar. L'heretgia, la "pavedad" és dir, tot allò que és malvat, depravat o immoral, i l'apostasia que és l'abjuració de la fe per part d'una persona creient. Per tant, aquí tenim la primera prova de la intromissió dins un afer civil per part d'un tribunal religiós. Per això, i ja que els mateixos inquisidors ho saben, recerquen la legitimació d'aquest acte jurídic i de la validesa del seu dictamen, i dins del propi document diuen:<<Le Magnífico magistrado Magarola como en qualquier otro tribunal (...) pues la causa de firma de derecho es de mucho antes y estaba empezada y prevenida en este Tribunal...>>(3)

Però no només pretenen això sinó que també es constitueixen com a tribunal d'apel·lació, amb la qual cosa la indefensió de la persona acusada, en aquest cas Leonor Lladó i el seu fill és més que evident. <<Ni en la dicha Real Audiencia ni en otro Trbunal, ni por la dicha ni por otra causa o razón, antes si contra él pretendéis acudáis ante nos donde se os administrará justicia...>> (4) Tot això ens planteja un interrogant. Per què un tribunal religiós interfereix en l'àmbit civil? La resposta és clara; al segle XVII, el tribunal del Sant Ofici amb seu central a Barcelona es converteix en un tribunal no només religiós, sinó també civil, i la resposta ens la donen els mateixos inquisidors que envien els seus informes a la Suprema.<<Las causa de fe que hay de ordinario son pocas y de facil digestión, aquí no hay ni judios ni moros. Aquí hay muchas causas civiles y criminales y más de las primeras en las que conviene se detenga en cárcel para reprimir la soltura y atrevimiento de gente desta tierra.>> (5)

Per tant, el tribunal es constitueix com a poder de control social i civil. El que els preocupa és la llibertat i les actuacions dels catalans, poc amatents del tribunal pel que representava.<<El tribunal estava sometido a la Corona, en cuanto que el Rey nombraba al Inquisidor General, con la aprobación del romano pontífice. Los tribunales provinciales estaban formados por varios inquisidores designados por el Inquisidor General.>> (6)

Un altre aspecte fonamental per comprendre l'actuació del tribunal, és el seu clientelisme amb du-

Goya: *Vuelo de brujas*

es figures de relleu, en aquest cas són Jaume Figueres, comissari, i Antonio Sala, familiar en aquest cas l'afectat. El comissari era la figura visible de la Inquisició en els pobles, rebia denúncies, passava les proves a la Inquisició i gaudia d'immunitats, ja que excepte en l'elaboració d'expedients de neteja de sang no cobrava. Normalment vivia en les poblacions més grans, i exercia una mena de jurisdicció de districte, en aquest cas va ser Mataró. La figura del familiar és fonamental dintre de la xarxa inquisitorial; donava al tribunal juntament amb el comissari, informes periòdics de la situació de la nostra ciutat, dels esdeveniments i de les persones; per tant, era un agent molt efectiu i important. El familiar normalment era reclutat dins d'un prototipus molt definit. Abans de les Corts de Monsó eren cavallers adinerats i grans comerciants, posteriorment serà la petita classe mitjana, i amb el temps el càrrec es va anar degradant. En el cas que ens ocupa la mateixa documentació ens diu. <<Antonio Sala Botiguero de paños de dicha villa familiar de este Sto. Oficio>> (7) A més sabem que al 1600 a Mataró hi havia 3 familiars més.

Per què Antonio Sala es va fer familiar de Sant Ofici? Principalment per seguretat, no podem deixar de banda el clima que es vivia al Principat i, per extensió a Mataró als primers anys del segle. Tenim un panorama de clans nobiliaris, bandolerisme, sovint recolzats pels mateixos nobles, i damunt de tot, és que el familiar tenia un risc evident davant de la venjança dels poder locals que el veien com un agent de la Corona dins de casa. La finalitat darrera del familiar era servir d'agent del poder de la Corona enfront de les institucions del Principat i així poder comptar amb el suport de l'estat. Tampoc podem oblidar que el familiar en aquest moments gaudien de privilegis, com el poder portar armes i estar exempts de pagar impostos. El que tenim clar és que Antonio Sala va fer servir la seva posició com a familiar en benefici propi, per poder portar el procés endavant. La claredat amb la qual la Inquisició defensa al seu familiar no deixa cap rastre de dubte; la indefensió de Lleonor Lladó, la impossibilitat de poder apel·lar a l'Audiència, les amenaces de multes molt més importants, etcètera.

En conclusió, després de tot el que hem dit podem afirmar que: el Sant Ofici es va transformar una part de la seva activitat en les causes civils, com a mitjà de control social i polític de les institucions

i el poble. I també com un òrgan de poder de la Corona dintre del Principat i per extensió de Mataró. El familiar va ser el col·laborador necessari del Sant Ofici, a canvi va rebre immunitats i protecció.

Notes

1. MT-E.17.N. ACA.A. Notarials.
2. *Ibidem*
3. *Ibidem*
4. *Ibidem*.
5. AHN. Inquisició. Lib. 1592, fol 135.
6. ANES, Gonzalo: *El Antiguo régimen. Los Borbones*, Alianza Editorial Alfaguara. Madrid, 1981. Col. Historia de Espanya Alfaguara IV. Pàg 324.
7. MT-E.17.N. ACA.A. Notarials.

Bigàmia i Inquisició: el procés de Joachim González. Mataró

La jurisdicció del delictes

El Tribunal des de el principi de la seva constitució moderna, va haver de fer front a grups que intentaven restringir les seves capacitats de decisió respecte a delictes com el que tractem.

Ja al 1510 a les corts de Montsó, els representant de Catalunya, Aragó i València van intentar limitar la jurisdicció de la Inquisició respecte a temes de bruixeria, blasfèmia i bigàmia, excepte que tinguessin implicacions de heretgia. Aquesta demanda es va tornar a repetir a la Concòrdia de 1518 i a les corts de 1533, tot presentant un memorial davant el rei Cales I.

<<Algunos ynquisidores del dicho Santo Oficio a voz i nombre de Inquisicio an prendido y tienen preso al presente por delictos privados no tocantes en cosa alguna al sancto Oficio (...) que los inquisidores tomaban perte en negocios seculares, que habian extendido su jurisdicción ilegalmente, persiguiendo casos de sodomía, usura y bigamia...>> (1)

Però la porta per delimitar la jurisdicció del Tribunal estava tancada; per una banda el recolzament del rei i dels sectors més poderosos de la societat feia difícil la seva admissió, i, per altra part, els mateixos representants catalans que havien deixat una escletxa important per on van entrar la Inquisició, que va ser el tema de l'heretgia, feina principal dels inquisidors en aquets moments.

Vida social i bigàmia

<<Además, toda función vital de subsistencia, comidas, descansos, todo acontecimiento en la vida de una persona, nacimiento y bautizo, matrimonio y muerte, estaba presidido por el rito religioso, por el signo de la cruz que se trazaba o por la misma cruz empuñada por el clérigo que oficiaba. Las fiestas populares, el arte y la cultura popular misma tenían también, para manifestarse, que acudir a la motivación religiosa.>> (2)

Com podem veure en la societat del s. XVIII, els valors de la Contrareforma eren presents, i el delictes de bigàmia atemptava directament contra el sagrament del matrimoni, ja que per a l'Església Catòlica era indissoluble i, per tant, la transgressió d'aquest sagrament comportava el càstig immediat.

Cal dir que la bigàmia havia estat condemnada anteriorment i que la repressió del delictes quedava en mans dels jutges civils i eclesiàstics. Fins i tot avui dia, la bigàmia queda definida com un delictes consistent a contraure un ulterior matrimoni sense haver estat dissolt l'anterior. Per tant, en la nostra societat, els bigams han estat perseguits com a delinqüents, ja sigui per atemptar contra un ordenament jurídic o religiós.

Joachim González: bigam

<<El inquisidor fiscal de Barcelona contra Joachim González, alias Joachim Crespo, alias Jacinto de Lombao y Crespo, (...) natural del lugar de Nuez en el condado de Benabente, residente en la ciudad de Mataró, Principado de Cataluña, de oficio bibandero, de

edad 40 años, por sospechoso de bigamo, originando su defensa i justificando la falta de identidad de su persona con la del nominado Joachim González.>> (3)

Aquesta és una característica fonamental dels bigams, el canvi de nom, per evitar ser reconeguts en el seu delictes. El nostre personatge disposava de diferents àlies, per utilitzar-los en el moment més convenient per a ell. Però la imprudència de Joachim, el va portar a ser denunciat.

<< El 11 de marzo de 1739, Julián Navarro Tejada, soldado imbálido de la Compañía de Don Arturo del Bao, de 49 años delato ante el comisario de la ciudad de Zamora, a Joachim cuyo apellido ignoraba y con cuyo nombre supuesto se apedillaba este reo, diciendo que por julio del año anterior 1738 yendo de tránsito por la ciudad de Mataró donde vivía dicho Joachim con el oficio de bibandero concurrió a comer a su casa y vio y supo que el referido Joachim estaba casado con Orosia Clariana y que de ella tenía dos hijas (...) que habiéndole encargado al demandante se pasare visitar a don Diego Hernández Luengo, hermano que le dijo ser suyo, preguntado por el referido Hernández Luengo a una panadera, le respondió que no era hermano, sino cuñado, del dicho Joachim, al que estaba casado con la hermana del citado don Diego, su hermano (...) El denunciante estuvo con Don Diego Hernández Luengo diciéndole que el mencionado supuesto Joachim, su cuñado, que era este reo, estaba casado en Mataró con el ejercicio de bibandero. Empezó dicho Don Diego a suspirar estremeciéndose y limpiándose los ojos diciendo que era un pícaro el tal su cuñado. De quin había dado el denunciante sus señas personales y las de la casa en que vivía en la ciudad de Mataró, dijo también de haberle visto hacer vida maridable, a dicho Joachim que se aseguraba ser este reo, hasta tres soldados confirman el ser cierto que este reo, con el nombre de Joachim, y cuyo apellido ignoraban, hacía vida maridable en la ciudad de Mataró con la referida Osoria.>> (4)

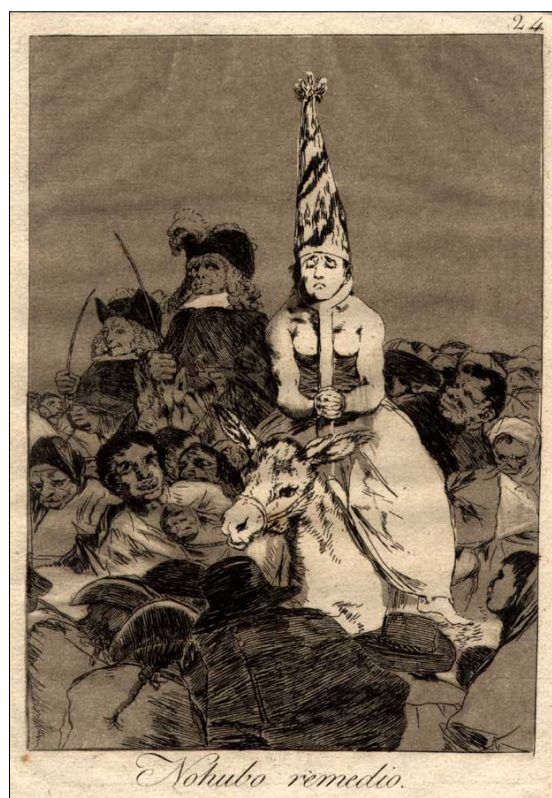
Evidentment, Joachim no només va cridar la mala sort sinó que també va pecar d'ingenu, per pensar que la llunyania del seu poble, Nuez, un petit poble de muntanya de la província de Zamora, li suposava una garantia en el seu intent d'ocultació. I que el denunciant, per ser company de l'exèrcit, callaria la situació de Joachim a Mataró.

He d'aclarir que un "bibandero" era el proveïdor o venedor de queviures als militars en les seves marxades i campanyes, i això pot explicar que el soldat denunciant anés a menjar a casa de l'acusat.

<<El 25 de julio de 1703, casó con Doña M. Hernández Luengo, natural de dicha ciudad (Zamora) con Joachim gonzález, natural de Daro, (...) en su declaración en que dijo no saber si era viuda o casada actualmente (...) que casó con dicho Joachim González, hacia 36 años de oficio platero, que hizo vida con ella por solo 3 años y que despues de ellos se ausento sin que se le hubiera vuelto a ver ni sabido de el otra cosa, que el había 26 años, que debía haber muerto sirviendo al rey y que si bibiese tendría de 54 a 56 años.>> (5)

Com podem comprovar, el nostre personatge havia creat una bona xarxa de mentides, fins al punt que ni la seva primera dona sabia el seu veritable lloc de naixement, ni tampoc la seva edat. Degut a tot això, i a les contradiccions manifestes en els declaracions dels testimonis, fa actuar al fiscal de la Inquisició de Valldolid, aquest mana un requeriment al fiscal de la Inquisició de Barcelona per què iniciï una investigació en profunditat a fi i efecte de poder esbrinar si l'acusat és o no és el marit de la declarant.

<<Practicadas en consecuencia lo requerido diligentemente por el Tribunal de Barcelona, por no haberle descubierto, en dicha ciudad de Mataró con el apellido de Joachim Gon-

zález, se le mando a este fiscal que fuera, ya que podia ser que el reo Joachim hubiese tomado diferente nombre y apellido para ocultar el segundo matrimonio y se le buscasse por sus señas (...) habiéndose respondido por el comisario de Mataró que en aquella ciudad habia otro Joachim, con ofico de bibandero, a que convenían todas sus señas del titualdo Joachim González, el que se apedillaba Joachim Crespo en sus tratos y en las boletas de utensilios Joachim Lombao, y que estaba tenido por gallego, aunque el dezía ser aragonés. A la vista de lo referido y de haber justificado tener partida de matrimonio que el reo contrajo en Mataró, con el supuesto nombre y apellido de Jacinto Crespo, con Orosia Clariana el 17 de septiembre del año 1721, suponiendo la naturaleza en el lugar Castante en el reino de Aragón.>> (6)

Com podem comprovar el nostre bígam embolica tant la seva identitat, que el propi fiscal ja no sap si anomenar-lo Jacinto, Joachim o d'una altra manera. Però tot i això i amb l'informe del comissari de Mataró, aconseguirà esbrinar la falsedat de la identitat del "bibandero", si bé aquest, davant del que li venia a sobre, va fer encara un esforç per salvar-se.

<<El Tribunal de Barcelona (...) la prisión de dicho reo y el embargo de bienes (...) A la audiencia de oficio determinó decir su nombre y naturaleza (...) pero no sabia ni sospechaba el motivo de su prisión....>> (7)

<<Recibida la causa aprueba que el reo testificó ante terceros ser natural de Nuez, del condado de Benabente (...) que nunca habia sido platero (...)y no consiguieron que este confesase más que la edad (...) lo qual citado por mí, fiscal se dio el boto referido.>> (8)

Però no li va sortir bé, i va decidir mantenir-se en silenci. La documentació no ens diu la pena a al qual va ser castigat, només que li van embargar els béns per pagar les costes judicials, no sabem

si li van imposar una pena econòmica i el desterrament a part de la presó.

Conclusions

En conclusió podem dir que el nostre bigam Joachim González, encaixa perfectament dintre del prototipus del bigam de l'època, casat en primer matrimoni, lluny de la nostra ciutat, abandona sense cap explicació a la seva primera muller i ingressà en l'exèrcit del rei com a proveïdor de queviures. Va voltant per totes les terres al costat de les tropes, i segons les seves necessitats va canviant de nom i de lloc de naixença, amb la plena seguretat de no ser descobert.

El que sobta és que una persona que havia tramut una sèrie de mentides tan elaborades, caigués en l'error infantil de fer un encàrrec que podia i va posar, com es pot comprovar en la documentació, totes les seves mentides al descobert, com é demanar a soldat invàlid que fes una visita de part seva al seu primer cunyat. La documentació no explica el motiu que el va impulsar a damnar-li que fes aquesta visita.

D'altra banda podem comprovar el funcionament i la relació entre les deferents audiències del tribunal de la Inquisició i com la xarxa inquisitorial, mitjançant els comissaris va aconseguir empescar al delinqüent.

Si ens preguntem que feia el bigam en la nostra ciutat, podem avançar que per una part no estava gaire lluny la guerra del 1714 i la presència de tropes no es podia fer estranya, a més tot aquest contingent humà era un bon negoci per a un "bibandero".

Respecte a la possible pena i pel que sabem d'altres processos de bigàmia a part d'ingressar a la presó i la confiscació de béns, es podien imposar penes de presó d'un a cinc anys, assots, desterrament, la reconciliació, que consistia en el retorn del pecador al si de l'Església després de haver pagat la seva culpa. Les penes més dura que eren els assots i la condemna per una bona temporada a galeres.

Notes

- 1.KAMEN, Henry: *La Inquisición Española*. Ed. Crítica. Barcelona. 1988, p. 85.
- 2.ANES, Gonzalo: *El Antiguo Régimen. Los Borbones*. Alianza Universidad. Madrid, 1981. Col. Historia de España Alfaguara. Vol IV, p. 81.
- 3.AHN. Inquisición. Leg. 3724, n^a 138
- 4.*Ibidem*.
- 5.*Ibidem*.
- 6.*Ibidem*.
- 7.*Ibidem*.
- 8.*Ibidem*.

L'estructura inquisitorial del Tribunal de Barcelona

En les Instruccions de Torquemada elaborades cap el 1489 es van establir el personal que devia formar part de cada tribunal, que en principi eren dos inquisidors, un teòleg, un jurista, un fiscal, assessors, agutzils, etc. Posteriorment degut a les necessitats especials del moment el nombre va anar canviant.

Respecte al tribunal de Barcelona, cal tenir present que tots ells van gaudir sempre del suport de la corona, que la seva remuneració econòmica va ser escassa i que per accedir al càrrec en principi sempre s'havia de fer un estudi previ del seu llinatge, per comprovar que estigués lliure de qualsevol taca. Però sens dubte una vegada amb el càrrec a la butxaca els compensava pel privilegi que comportava, com per exemple l'entrada lliure a les representacions teatrals.

La burocràcia del tribunal quant a nombre de components va ser la següent:

(1)	SEGLE XVI	SEGLE XVII	SEGLE S XVIII- XIX
Inquisidors	2	2-3	2-3
Promotor Fiscal	1	1	----
Receptor	1	3	1
Agutzil	1	1	1
Notari del secret	3	3	----
Adjunt	1	----	----
Advocat presoners	1	----	----
Notari jutjat	1	----	1
Alcaid	1	1	1
Nunci	2	2	1
Porter, reboster	1	----	----
Metge	1	----	2
Cirurgià	1	----	2
Qualificador	17	----	----

Aquests eren a grans trets els càrrecs que composaven el tribunal de districte, com era el cas del de Barcelona:

Inquisidors: Eren anomenats per l'Inquisidor General i pel Consell de la Suprema i General Inquisició. En un principi es va establir que fossin dos per tribunal, un teòleg i un jurista, o bé tots dos juristes. En alguns moments el seu nombre va arribar a tres com fou el cas al 1667. Com a característiques personals se'ls demanava que tinguessin una bona experiència en el domini de la llei, per la qual cosa molts d'ells havien desenvolupat la tasca de fiscals. També que demostrassin sobrietat, clemència, amor a la justícia i a la feina, entre altres qualitats. Però no ens ha d'estranyar que hi hagués de tot, tolerants i inflexibles, honrats o no, vividors, etc.

Normalment l'edat pel seu nomenament vorejava el quaranta anys, tot i que passat el temps es va reduir als trenta.

Els inquisidors tenien al seu càrrec tot el personal que estava en la nòmina del tribunal, i eren especialment zelosos de la defensa dels seus privilegis i dels privilegis del tribunal. Aquest privilegis personals es basaven en un breu del Papa Lleó X, emès l'any 1515, per mitjà del qual podien, prendre i castigar a tota persona que ells consideressin que els havia ofès en el desenvolupament de la seva feina. També eren els que condemnaven o absolien, tot i que la darrera paraula la tenia la Suprema, i evidentment eren el grup més visible de tot el suposava el tribunal de la Inquisició.

Aquesta evidència es feia més palesa en les anomenades visites de districte, que eren les visites que tenien que fer els inquisidors als pobles. Al 1500 ja s'havia establert que les visites serien anuals. Ja en el segle següent aquestes es fan cada quatre anys, per la manca de delictes diran els mateixos inquisidors. Darrera d'aquesta dilació, el que podem sospitar són les poques ganes que tenien d'abandonar la ciutat i les seves comoditats, per anar de poble en poble durant mesos i mesos, i d'escollar les denúncies dels veïns, que en molts casos es basaven en revenges personals. La importància de les visites rau en que era un instrument de poder, ja que arribat al poble en qüestió, els regidors tenien que fer el jurament de defensa de la Fe catòlica i del mateix tribunal de la Inquisició i els veïns anar a denunciar davant de l'inquisidor. Les reticències dels mateixos inquisidors farà que amb el temps cada vegada s'ajornin més aquestes visites, fins que quedin com un element del passat.

Fiscals: Era el càrrec més important després del de inquisidor, i que permetia l'accés a aquest. Estava a les ordres directes de l'inquisidor i era l'encarregat de portar l'acusació, de fer l'interrogatori dels testimonis i la investigació per formular els càrrec si era necessari, a més a més de tota la documentació. Cada mes tenia que enviar un informe a la Suprema amb els processos que quedaven pendents. A partir del 1660, la feina del fiscal la va realitzar un inquisidor, anomenat inquisidor fiscal.

Qualificadors: Era un càrrec força important, ja que d'ells depenia la decisió de decidir si els casos tractats constituïen delictes d'heretgia. Normalment eren teòlegs i la seva feien començava al finalitzar la fase d'instrucció del sumari. Era necessari ser eclesiàstic, i a més de tenir una edat mínima de quaranta anys, pertànyer a una ordre religiosa, com per exemple els franciscans. Aquest càrrec no era remunerat, per la qual cosa no va ser un lloc cobejat dintre del tribunal.

Consultors: Eren juristes als que els inquisidors consultaven temes de la seva especialitat, a més d'emetre opinió sobre les fases del procés, tenien dret a vot en les causes de fe i a d'altres aspectes com la detenció, tortura i sentència. No formaven part del cos inquisitorial, però estaven sota la seva protecció. El tribunal de Barcelona va tenir sempre problemes per trobar persones que volguessin ocupar aquest càrrec, ja que la seva funció tampoc es remunerava.

Receptors: Eren els encarregats de l'organització econòmica, posteriorment ja se'l va anomenar tresorer. En un primer moment on les confiscacions de béns a la comunitat jueva era molt important, es va fer necessari un receptor especial. Els primers receptors van ser nomenats directament pel rei Ferran el Catòlic. Es podria considerar com el cos d'administració d'hisenda. S'encarregava dels segrestos, amb presència de l'agutzil i del notari de segrestos. Dels béns segrestats feia una relació estricta i donava comptes al tribunal. Va ser un cos poc problemàtic i molt disciplinat.

Notaris: Estaven encarregats de posar per escrit les actuacions dels processos i de la conservació

La Inquisición en Lima: Sant Benito s. XVII

de la documentació. Juntament amb els comissaris i secretaris visitaven els pobles per fer les investigacions genealògiques de la neteja de sang. També en alguns pobles formava part dels tribunals locals, juntament amb el comissari i l'agutzil. També hi havia el notari de segrestos, que tenia com a feina, fer-se present en el moment de la detenció d'un acusat i fer inventari dels béns confiscats. Va ser un càrrec conflictiu, d'un banda perquè estava mal remunerat, si es que arribava el sou, i pel tarannà d'alguns dels seus components molt avesats als escàndols. Al llarg de la història del càrrec, va haver moments en que cap persona va tenir interès a tota Catalunya en desenvolupar-lo, com va ser el cas de l'any 1632.

Comptadors: Eren els encarregats de portar els comptes del tribunal. El càrrec va estar vacant força temps i en nombroses ocasions, degut principalment a l'escassetat de paga. La seva feina consistia en fer el balanç dels comptes de tribunal de manera periòdica, que es basava en els llibres presentats pel receptor, on s'anotaven les penitències, commutacions i confiscacions. I amb la informació del secretari del segrestos, enviava l'informe final a la Suprema.

Secretaris: Hi havia de dos tipus, secretaris del secret, que tenia com a missió aixecar acta de tots els actes oficials del tribunal, com per exemple, declaracions, lectura de sentències, edictes de gràcia, etc. Guardava les claus de l'arxiu, anomenat secret, on es guardava la documentació dels processos. Un altre tipus era el de segrestos, que registrava i controlava tots els segrestos i confiscacions realitzades, a més d'aixecar actes per l'incompliment del pagament de rendes pertanyents al tribunal, com eren els censos. Una característica del càrrec va ser la misèria que comportava, se'l pagava malament o senzillament no cobraven, com a resultat sempre hi havia lloc disponible.

Nunci: Aquest càrrec vindria a ser menys o menys el correu o missatger del tribunal. creat al 1501 al tribunal de Barcelona, la escassetat del sou fa que la persona que ho ostenti deixi al morir a la seva família en la pura misèria, la qual cosa va que els inquisidors tinguessin greus problemes per aconseguir candidats a la feina.

Agutzils: Eren els oficials encarregats d'executar les exaccions, incautacions, a la recerca dels fugitius, i a l'arrest de les persones indicades pel tribunal. Serveis pels que cobraven, tot i que era poc, com que tenien altres privilegis, va estar sempre molt sol·licitat en el tribunal de Barcelona. A més a més era un càrrec que solia transmetre's entre determinades famílies.

Alcaids: Eren els governadors de les presons, a la vegada feia de carceller, les seves funcions principals eren les de tenir cura dels presoners, proveir-los de menjar i roba, acompanyar-los a les sales de l'Audiència. Aquest càrrec va donar lloc a conflictes, ja que alguns d'ells van abusar del mateix tenint relacions amb les presoneres, o per treure diners per favor prestats.

Porters: Càrrec poc important i molt mal pagat, encarregats de guardar els edificis de la Inquisició, només tenia al seu favor la protecció de la mateixa institució.

Advocats: Eren els defensors dels presoners, però amb moltes limitacions, ja que la majoria de les vegades no coneixien els acusadors, ni tenien accés al sumari al complet. Tampoc podien visitar privadament als seus defensats, amb la qual cosa l'únic que podien fer era aconsellar als seus defensats que es declarassin culpables i esperessin la clemència del Tribunal. Respecte al sou o cobraven un de miserable o res, amb la qual cosa el lloc de treball no era massa cobejat com es pot suposar.

Metges: Gairebé el mateix es pot dir del metges, ningú en volia ser-ho. Si bé els seu paper era força important en cas de que es decretés la tortura, ja que era l'encarregat de vetllar per la salut del torturat, de tal manera que com diu la documentació, no patís dany en els ossos ni en els membres, fins al punt de aturar la tortura si ho creia necessari. A més de tenir cura dels empresonats, vetllava per la salut dels inquisidors i oficials del tribunal. A vegades podia disposar de la col·laboració d'un barber.

Comissari: Era un càrrec de gran importància en l'estructura dels tribunals de districte, feien les funcions dels inquisidors fora de la seu del tribunal. Aquest grup va ser una font incessant de problemes per la tipologia de personatges que accedien al càrrec com veurem en la segona part del llibre. La creació de la figura data del 1537 i són funcionaris sense sou, tot i així, eren capaços de treure un bon sou en els expedients de neteja de sang. Les seves funcions eren fonamentalment rebre denúncies, aconseguir proves i enviar-les al tribunal, només en casos concrets podien efectuar detencions. Nomenaven un notari i un agutzil, i constituïen un mena de tribunal local. Residien un poble gran i d'allí exercien la seva jurisdicció sobre una comarca o zona. Al Principat no fou massa cobejat el càrrec, al contrari que en altres zones de l'Estat, ja que popularment es veien com una mena de deladors dels seus veïns.

Familiars: Una altra institució que va donar molts problemes i molts mals de cap. Estaven per sota del comissari i eren els ulls i les orelles de la Inquisició. La seva funció era fer d'intermediaris entre l'acusat i el tribunal. Investigaven, rebien informacions, delataven, etc. Si a Castella donava honor a la seva família a Catalunya van ser profundament despreciats, no només pel ja dit, sinó per la seva poca cultura, i baixa categoria social. Fins i tot, en algun moment de la seva història es va tenir que recorre a estrangers per la manca de familiars, tot i que tenien que pagar impostos, cosa que venia del 1504 amb un cèdula reial del rei Ferran, cosa que amb el temps va arribar a canviar.

Notes

1. BLAZQUEZ MIGUEL, Juan: *La Inquisición en Cataluña*. Arcano, Toledo. 1990, p. 88-89

Bernat Gui, l'inquisidor del nom de la Rosa: La tècnica d'inquisició. (1307-1323)

Biografia

Bernat Gui o Bernardus Guidonis, neix a Royères, al Llemosí, França al 1261. Religiós dominic. Fou Inquisidor de Tolosa entre 1307 i 1323, com a recompensa pel seu treball com a inquisidor, se li assignà el Bisbat de Tui a Galícia pertanyent a la Corona de Castella, i un any més tard el de Lodève a l'Hérault, França. Va ser autor de *Pràctica de la Inquisició en la depravació herètica*, una guia per a inquisidors utilitzada durant la Baixa Edat Mitjana, on ens descriu les tècniques que han d'utilitzar els inquisidors en els interrogatoris. A més, va deixar una bona producció de llibres entre els que podem destacar: *Flors de cròniques*, *Crònica breu dels emperadors*, *Crònica del reis de França*, *Catàleg dels bisbes de Llemotges*, *Crònica dels priors de Grandmont*, *Vides de sants*, *Compilació històrica de l'Ordre dels Dominics*, i molts més.

Bernat Gui ha arribat a la fama mediàtica per mitjà del llibre d'Umberto Eco el *Nom de la Rosa* i la posterior pel·lícula del mateix nom. Aquí ens presenta un personatge fanàtic i cruel, que posa per damunt de la vida humana les seves creences, avui dia es posa en dubte en els cercles històrics la caracterització feta pel novel·lista del personatge.

La tècnica d' Inquisició segons Bernat Gui

<<Quan un heretge es presentat per primera vegada per a ser examinat, ell pren un posat de seguretat, per assegurar la seva innocència. Li pregunto el perquè ha estat portat davant meu. Ell respon, somrient i cortès, "Senyor, m'agradaria saber la causa de vos".

Jo: A vostè se li acusa d'heretge, i de creure i ensenyar coses diferents a la que la Santa Església creu.

Acusat: (Aixecant els ulls al cel, amb un posat de fe més gran) Senyor, tu saps que jo soc innocent d'això, i que mai he tingut fe diferent a la del cristianisme veritable.

Jo: Vostè diu que la seva fe és la cristiana, doncs vostè considera la nostra com a falsa i heretge, Però jo li pregunto, ha cregut vostè en una fe diferent a la que l'Església Romana declara com a veritable?

Acusat: Jo crec en la fe veritable que l'Església Romana creu, la qual vostè ens predica de manera oberta.

Jo: Per ser hi ha alguns membres de la seva secta a Roma a qui vostè anomena la Església Romana. Jo quan predico dic moltes coses, alguna de les quals són comunes entre nosaltres, per exemple, que Déu viu, i vostè creu algunes de les coses que predico. No obstant vostè pot ser un heretge degut a que vostè no creu altres qüestions que es tenen que creure.

Acusat: Crec en totes les coses que un cristià ha de creure.

Jo: Coneix-ho els seus enganys. El que creuen els membres de la seva secta és el que vostè diu

que un cristià ha de creure. Però estem perdent temps en aquesta qüestió. Digui clarament, creu en un sol Déu Pare, i en el Fill, i en l'Esperit Sant?

Acusat: Crec.

Jo: Creu en Crist nascut de la Verge, qui va patir, fou ressuscitat, i va pujar al cel?

Acusat: (Vigorosament) Crec.

Jo: Creu que el pa i el vi en la missa realitzada pels sacerdots es transforma en el cos i la sang de Crist per voluntat divina?

Acusat: No he de creure jo això?

Jo: No li pregunto si ha de creure, sinó si vostè s'ho creu.

Acusat: Crec en tot el que vostè i altres doctors bons m'ordenen creure.

Jo: Aquests doctors bons són els mestres de la seva secta; si jo dic alguna cosa d'acord amb ells vostè creu amb mi; si no, no.

Acusat: Crec voluntàriament el que vostè creu, si vostè ensenya el que és bo per a mi.

Jo: Vostè considera bo a vostè si jo li ensenyo el que li ensenyen els seus altres mestres. Digui, aleshores, creu vostè que el cos de nostre Senyor Jesucrist està en l'altar?

Acusat: (Immediatament) Crec que el seu cos està allà, i que tots els cossos són de nostre Senyor.

Jo: Li pregunto si el cos que està és el del Senyor, que va néixer de la Verge, fou penjat a la creu, es va aixecar d'entre els morts, va pujar, etcètera.

Acusat: I vostè, senyor, no ho creu?

Jo: Ho crec totalment.

Acusat: Ho crec de la mateixa manera.

Jo: Vostè creu que jo no ho crec, però no és això el que li pregunto, sinó si vostè ho creu.

Acusat: Si vostè desitja interpretar tot el que dic d'un altra manera que el que jo dic simple i plane-rament, aleshores no sé que dir. Soc un home senzill i ignorant. Demano que no em faci equivocar-me en les meves paraules.

Jo: Si vostè és senzill, contesti simplement, sense escapolir-se'n.

Acusat: Amb molt de gust.

Jo: Jura llavors que mai ha après res contrari a la fe que creiem veritable?

Acusat: (Posant-se pàl·lid) Si tinc que jurar, juraré disposadament.

Chronique des rois de France BNF.

Jo: No li pregunto si vostè té que jurar, sinó si vostè jura.

Acusat: Si vostè en mana jurar, juraré.

Jo: Jo no li vull forçar a jurar, ja que vostè creu que tots els juraments són il·lícits, vostè passarà el pecat cap a mi que el vaig obligar; però si vostè jura, jo li escoltaré.

Acusat: Per què he de jurar si vostè no m'ho mana?

Jo: Per poder treure la sospita que vostè és un heretge.

Acusat: Senyor, no sé com fer-ho si vostè no em diu com es fa.

Jo: Si jo tingués que jurar, jo aixecaria la mà i separaria els dits i diria, "Que Déu m'ajudi, mai he après heretgies ni cregut res oposat a la fe veritable."

Aleshores, tremolant com si no pogués repetir les paraules, ell continuà desvariant com si parlés amb si mateix o en nom d'un altre, afirmant que no existeix una manera absoluta de jurament i pel contrari donant l'aparença de haver jurat. Si les paraules hi són allà, son torçades ja que sembla haver jurat i no ho ha fet. O ell converteix el jurament en un tipus d'oració, com "Déu ajudeu-me que no soc heretge ni semblant" i quan se li pregunta si ha jurat, ell dirà: No va escoltar que vaig jurar? (I quan se li fa pressió de manera addicional, ell apel·la tot dient) "Senyor, si he fet alguna cosa dolenta, estic disposat a suportar la meva penitència, només ajudeu-me a evitar la mentida que m'acusa, tot i que sense malícia i culpa per la meva part. "Però un inquisidor vigorós no deu permetre ser manipulat d'aquesta manera, sinó que ha d'actuar amb fermesa fins aconseguir que aquesta gent confessi el seu error, o com a mínim renunciï públicament a la seva heretgia, de tal manera que si es descobreix que va jurar amb falsedat, se'ls pot lliurar al braç secular sense tenir que fer audiència addicional>> (1)

Notes

1.EN; LEA.C.H.: *Historia de la Inquisición de la Edad Media*. Harper & Borthers, Nueva York, 1877. També a:

<http://www.fordham.edu/halsall/source/es-gui-inq.html>

Bibliografia sobre el personatge

Bernard Gui et son monde, Cahiers de Fanjeaux núm. 16 (1981, reeditat en 1995), Privat, Toulouse.

Anne-Marie Lamarrigue, Bernard Gui, 1261-1331 : un historien et sa méthode, Honoré Champion, Paris, 2000.

Webs amb informació del personatge

www.fordham.edu

herenciacristiana.tripod.com

palabradeclio-mepi.blogspot.com

aspa.mforos.com (dóna una visió molt diferent del personatge de la pel·lícula)

La Inquisició segons Joan Amades

<< La Muralla de la Inquisició: el pany de paret que va des de la baixada de la Canonja fins la muralla (...) Part darrera de la muralla s'aixecava l'edifici que havia estat Palau Reial, cedit posteriorment al Tribunal de la Inquisició ; d'ací que el poble conegués aquest bocí de carrer per la Inquisició.

Aquest pany de muralla es perforà per obrir-hi una porta que conduïa a l'edifici esmentat. La porta era doblada, coberta quatre vegades de ferro i sense pany visible per la part exterior per tal de fer-la ben forta i invulnerable. Només s'obria a altes hores de la nit, en plena fosca, perquè ningú no pogués veure qui en sortia ni qui hi entrava, ni cap detall de d'interior. Segons veu popular, era per on sortien els carros amb rodes de suro que anaven a cercar els ciutadans que s'havien de sotmetre al tribunal de la Inquisició.

Plaça de la Justícia: davant del palau del Veguer i de la casa del botxí, o sia a la plaça, s'havia administrat la justícia a la vista del poble: Era el lloc on es donava la tortura, on durant un temps s'havien aixecat les forques i s'encenien les fogueres on la Inquisició cremava els heretges. Sembla de bon sentit que la justícia fos administrada davant l'estatge des qui tenien cura d'exercir-la. La plaça del Rei, doncs, podia ésser considerada com la plaça de la Justícia.

El cadafal dels impropis: ací la Inquisició havia aixecat el cadafal dels impropis, on pujaven els processats i on públicament hom els llegia la sentència. Els processats vestien una túnica grossa molt llarga, amb una creu vermella pintada al davant i una altra al darrera. Els qui eren acusats d'heretgia i podien escapar-se eren processats "en figura": és a dir, es feia un ninot de roba replè de palla vestit com els processats, hom li incoava procés i el feia objecte dels mateixos tràmits i protocols que els processats "en cors", o sia en persona. Curava de fer els ninots i les túniques que vestien els processats el pintor de la ciutat. No sabem qui ni com es traguaven ni es movien les nombrosíssimes figures que havien pujat al cadafal dels impropis.

Quan eren condemnats a mort s'organitzava com una processó que conduïa els processats i les figures al Canyet, o sia al fossar de les bèsties, que es trobava vora la Llacuna i de l'antic convent dels Àngels. (...) Ací s'encenien fogueres i es cremaven persones i ninots. Si algun difunt era titllat d'heretge, hom el desterrava del fossar, l'arrossegava i les deixalles eren portades al Canyet i cremades.>>

AMADES, Joan.: *Històries i llegendes de Barcelona*. Edicions 62. Barcelona, 1984. Vol. I. Pàgs 748, 818, 756 i 757.

<< L'hospital de Santa Eulàlia: fundat per Sant Per Noalasc, en un terrenys del jardí del Palau Reial cedits pels comptes reis de Catalunya. L'hospital corresponia a d'indret on avui es veu una mena de terradet a mà dreta a mig aire del carreró.

El compte Ramon Berenguer el Gran i la seva muller van dispensar gran favors a aquest hospital, fins la punt que dues vegades cada setmana ells mateixos en persona baixaven a tenir cura dels pobres pacients que s'hi hostatjaven, i l'indicat compte, en sentir-se malalt, va voler ésser-hi traslladat per tal de morir entre els pobres. Aquest hospital va passar a ésser del Tribunal de la Inquisició quan el 1645 li fou cedit l'edifici.

Picabaralla per uns seients: conta la tradició que el Tribunal de la Inquisició es creia tenir més força, drets i atribucions que el Consell de Cent. Una vegada que a la Catedral hi havia una gran festa, els inquisidors, en assistir-hi, es van asseure al banc del Consell. Els consellers, com que sabien que tenien seient propi que ningú no els podia prendre acostumaven assistir als llocs sols moments abans de començar. En trobar el banc ocupat, els consellers van indicar als inquisidors que aquell no era pas el seu lloc, però aquests contestaren que la Inquisició allí on s'asseia no s'aixecava per res ni per ningú. Per tal d'evitar baralles i enraonaments en aquell indret i davant de tothom, els consellers es van retirar, però van esperar que per efecte del ritual de la funció els inquisidors haguessin d'alçar-se per ocupar ells ràpidament els llocs, quan els frares anaren a asseure's es van trobar el banc ocupat i aleshores foren ells els qui se'n van haver d'anar a cercar-ne un altre.

La passada va molestar tant els inquisidors que al cap de pocs dies el Tribunal del Sant Ofici empresonà al Conseller en cap. Tota la ciutat va comprendre que es tractava de despit i tothom va fer moltes gestions per poder obtenir-ne la llibertat; la Inquisició no va voler donar el seu braç a tòrcer i de cap manera no va voler alliberar-lo, però van fer una combinació i el van deixar fugir.

Sota l'arc que hi ha al costat de la capella de Santa Àgata, a la plaça del Rei es veu una mena d'esvoranc que, segons veu popular, és per on va escapar-se, despenjant-se per una corda, el Conseller en cap de Barcelona quan els inquisidors li donaren ocasió. Per aquell mateix forat hom diu també que havien fugit altres presoners del mateix Tribunal.

El Tribunal de la Inquisició a Barcelona va tenir dues tongades, la primera es dedicava a convertir heretges i descreients per mitjà de predicacions i per procediments convinents (...) la segona Ferran el Catòlic va creure que valia aguditzar els procediments de conversió i lluita i va aplicar a casa nostra els procediments del tribunals castellans (...) Fins a la invasió napoleònica, el primer inquisidor entrava a cavall dins la Seu, arribava al presbiteri i rendia i feia ofrena de la seva espasa.>>

AMADES, Joan.: *Històries i llegendes de Barcelona*. Edicions 62. Barcelona, 1984. Vol. I. pàgs. 834 i 835, 826 i 827

<< Les balances gegants: Conta la tradició que al mig d'aquesta plaça (del rei) hi havia hagut un canastró, o balances gegants emprades per pesar heretges. Quan el Tribunal de la Inquisició dubtava de si un acusat era o no heretge i si deia o no mentida d'allò que se li preguntava acudia a la solució de pesar-lo. En un plat de les balances s'hi posava l'acusat i en l'altre la Bíblia. Si pesava més el llibre, l'acusat era innocent, però si, al contrari, pesava més ell que la Bíblia era senyal que mentia o que era heretge.

Aquest procediment jurídic s'havia emprat també en els pobles antics i es qualificava de bibliomància. Encara avui la gent, per ponderar unes balances exageradament grosses, les compara amb les de la Inquisició.

Carrer del vi i del pa: (dels comptes de Barcelona). Els nostres avis coneixien aquesta via pel carrer del Vi, per raó d'haver-se establert en el vell edifici de la Inquisició el magatzem de vi més important de la ciutat. Al qual acudien diàriament dotzenes de carros a descarregar i descarregar, i donaven a aquest carrer una gran animació que contrastava amb la solitud que tots- temps li ha estat característica. A l'edifici de la Inquisició hi havia hagut un dels tres fons públics de la ciutat, potser el més important de tots i el que repartia major quantitat de pa a les fleques o llocs de venda, circumstància que feu qualificar aquesta via de carrer del Pa.

Altres casalots famosos: (carrer Ample) (...) També tenia casa en aquest carrer, en temps de la revolta dels Segadors, el duc de Ferlandina, gran amic i company del compte de Santa Coloma. Els segadors en entra-hi la van desballestar tota. En una sala van trobar un rellotge amb un mico que es bellugava per efecte del seu mecanisme. Els segadors van interpretar el cas com art de bruixeria; van agafar el ninot, el van posar dalt d'una llança i van portar-lo a la Inquisició, on van denunciar el duc per bruixot.

Les primeres monges: (Plaça del Rei) (...) En angle recte amb la façana de la capella de Santa Àgueda, vora la porta i damunt la graonada hi havia una volta molt ampla, que sembla que, en altres temps hi havia donat entrada al Palau Reial i que fou tapada en donar a l'edifici una altra distribució. Sota d'aquesta volta i molt cap a la part superior s'obre un esvoranc pel qual, segons veu popular, s'escapaven els reclosos de les presons de la Inquisició.

Venda d'estelles tacades de sang: El piló de fusta, damunt del qual amb un cop de destrat tallaven la testa del sentenciat, era el botxí. Gairebé sempre la part del cadafal de vora el piló es tacava o esquitxava de sang i la gent atribuïa molta virtut a la sang dels decapitats. Els fusters venien a bon preu estelletes tacades de sang dels sentenciats. Quan el Tribunal del Sant Ofici feia justícia pública en aquesta plaça, era corrent que d'inquisidor Major manés fer festa a la ciutat per tal que tot-hom pogués acudir a presència la cerimònia. Quan més gent solia anar-hi era en els processos de bruixes, puix que la gent tenia curiositat per conèixer aquesta mena de dones. Per a aquests actes guarnien dos cadafals, un immediat al palau, on se situava el Tribunal, i un altre a la paret de la capella, per a les autoritats.

En aquest lloc i davant la Cort del Veguer foren penjats alguns dels autors de la matança del jueus del Call.>>

AMADES, Joan.: *Històries i llegendes de Barcelona*. Edicions 62. Barcelona, 1984. Vol. I. pàgs 758, 453. Vol II, pàgs 833,4, 743,753.

<<Origen de “carregar el Sant Benet: El condemnat a la forca anava tot cobert amb l'hopa, mena de túnica molt gruixuda i molt folgada que venia bé a tots els infeliços i que portava brodades davant i darrera unes creus molt grosses. L'hopa en altres temps havia estat roba de gran mudar; i era de teles molt riques i brodada amb or i pedreria i d'ací ve que l'expressió gent d'hopa equivalgui a persones distingides i poderoses. Sembla que l'hopa del condemnats per temps havia pertangut als frares benedictins, que eren els qui la subministraven i els que acompanyaven primitivament l'infeliç delinqüent; per això hom va aplicar a aquesta peça de roba també el qualificatiu de “sant benet”, i d'ací la frase de “carregar el sant benet” a algú com a sinònim de carrega-li el mort o atribuir-li una calúmnia o una cosa indesitjada. L'hopa era morada si el condemnat era plebeu i negra si era bord o noble. Modernament, els frares que acompanyaven els destinats a la forca eren franciscans, i un cop el botxí havia complert la seva comesa pujaven l'escala que conduïa al travesser de la forca i des d'allí feien una plàtica adequada a l'acte a la gran gentada que sempre es congregava a veure un espectacle tant depriment com el de penjar a una persona.

No tots els delinqüents eren morts a la forca, només es penjaven els plebeus; els bords i els nobles eren garrotats en garrot vil, mort que era tinguda per molt més vergonyosa que la foca. Els bords no els penjaven perquè hom no els creia mereixedors de morir en la forca i els nobles perquè havien desdit la tradició de la seva noblesa en delinquir, i per tant els era aplicada la sanció més baixa i repugnat segons la visió d'aquell temps.

El canyet era on avui hi ha el carrer de la Marina: (...) El Canyet es troba on avui hi ha el carrer de la Marina, entre l'antic camí ral de Mataró, convertit avui en carrer Pere IV, i l'avinguda Icària. El Canyet, a més d'ésser el fossar de les bèsties, era els dels heretges cremats per la Inquisició i d'altres persones rebutjades per la religió catòlica.

Carrer dels comptes de Barcelona: Va des de la plaça de la catedral al carrer de la Freneria. El 1398 s'anomenava la volta de Sant Climent; el 1748 s'anomenava de la Freneria. Tota la mà dreta d'aquest carrer està formada per una de les façanes laterals de la Catedral i l'altra per unes cases construïdes damunt del terreny que havia estat el palau dels Comtes de Barcelona i després dels Reis de Catalunya i Aragó. Aquest carrer fou conegut molts anys amb el nom de carrer de la Inquisició. (El canvi de nom tingué lloc pel febrer de 1835). El Tribunal de la Inquisició estava format pels frares dominics del convent de Santa Caterina; és creença estesa que el palau dels Comtes i el convent indicat estaven units per una mina subterrània que passava sota la muralla romana de la Tapineria i per sota de la gran claveguera de la riera de Sant Joan i travessava els carrers dels Mercaders i la placeta de Santa Caterina.>>

AMADES, Joan.: *Històries i llegendes de Barcelona*. Edicions 62. Barcelona, 1984. Vol. II., pàgs 29 i 148. Vol I, pàg 825.

El procés de Fe contra fra Mariano Figueras. La Inquisició. Mataró, 1742

La problemàtica de la confessió

El tema de la confessió arrenca ja des del propi Antic Testament amb l'expulsió per part de Déu d'Adam i Eva, el seu pecat va tacar tota la humanitat i va originar dintre del món del pensament un ampli debat. Els grans pares de la cristiandat com Sant Pau en les seves epístoles i cartes ja estipulava i sistematitzava els pecats. Sant Agustí marcava quin era el camí de la salvació en el seguiment estricte de la doctrina de l'Església, i Sant Tomàs, entén que com l'enteniment humà és limitat aquest sovint s'aparta del camí marcat per Déu i l'Església. Per tant cal donar un mitjà que permeti a l'ésser humà redreçar el seu camí cap el pecat i tornar al bé.

Per tant, la confessió va ser el mitjà idoni per fer retornar al pecador el senderi correcte una vegada havia reconegut la seva falta. Això li permetia tornar al si de la comunitat de creients, però encara calia delimitar de quina manera es feia l'acte de la confessió. El mateix Sant Tomàs considerava que si l'absolució dels pecats no era donada per un sacerdot l'acte del penediment i confessió no tenia prou valor, i en la mateixa línia de pensament tenim a Duns Escot que valorava molt més la dispensa del perdó per part d'un sacerdot que la mateixa confessió del pecador.

En el principi de l'acte de la confessió aquesta era pública, és a dir, davant de tota la comunitat de creients, la qual cosa com podem suposar era un autèntic tràngol per la persona que devia exposar els seus pecats al seus familiars i coneguts, tot i que la recompensa era prou alta, el perdó i la reconciliació en la comunitat. També era evident que això feia que molts creients no tinguessin prou valor com per acceptar aquesta confessió pública. Davant d'aquesta possibilitat prou factible, els Sants Pares van estipular un nou sistema de confessió molt més confidencial i secret. Al 1215 en el IV concili del Laterà, en la constitució número XX es deia:

<<Se impuso la confesión como un deber de mandato divino que todo individuo debía cumplir en Cuaresma ante el párroco.>> (1)

El tema l'aprofundirà el Sant Pare Innocenci III, que marcarà una confessió com a mínim anual i estipularà el secret de confessió.

Amb el concili de Trento és tornarà a posar el tema de la confessió sobre la taula i s'arribarà a l'acord que la confessió és l'opció de la persona de netejar la taca del pecat d'una manera ràpida, senzilla i secreta. A més es va fer un esforç molt considerable per part de l'Església per poder millorar el nivell intel·lectual i doctrinal dels sacerdots i també millorar la seva imatge davant dels fidels. Per exemple se'ls demanava:

<<En la segunda parte del trabajo del Concilio de Trento se dictaron, los decretos de la Reforma, relativos a las costumbres y a la disciplina y a los eclesiásticos se les inculcaba la obligación de la residencia, se les prohibía la acumulación de beneficios, se les imponía la obligación de la predicación y el uso del traje talar>> (2).

Posteriorment el tema es va enriquir amb noves aportacions dels Sant Pares. Per exemple, el Sant

Pare Urbà III va delimitar que l'acte de la confessió només podia ser exercida pels sacerdots i no pels laics, així com la potestat del perdó dels pecats. Innocenci IX va publicar edictes molt restrictius respecte a la disciplina que s'havia d'observar en els temples durant les celebracions dels oficis divins, i a més:

<< (...) ordenó que los que habían de ser iniciados en las ordenes sagradas practicasen durante diez dias los ejercicios espirituales de San Ignacio en un lugar apartado de la frecuencia de la gente. Prohibió la música a las vírgenes consagradas a Dios. Excluyó de los templos a las mujeres que llevaban un atuendo demasaiado lascivo. Reguló la disciplina moral de los cristianos...>> (3).

Un pas més es fa amb l'introducció del confessional, que havia estat inventat i dissenyat per l'arquebisbe de Milà Carles Borromeo. A Catalunya el tenim documentat a la catedral de Vic al 1578. Tot i la generalització del mateix, la seva introducció va ser molt lenta i desigual tal i com esmenta un informe de la Inquisició del 1719.

<<en mchas parroquias y conventos se sigue confesando sin rejillas, por lo que los confesionarios de poco sirven.>> (4).

La sol·licitació i la seva jurisdicció

Com hem vist des del concili de Trento, l'Església s'havia proposat millorar substancialment tots els aspectes del clergat. Evidentment eren conscients que alguns dels seus membres no seguien les pautes marcades; per això els Sant Pares van legislar al llarg del temps molt durament contra les delictes comesos pels religiosos. Sens dubte un dels delictes que més els va preocupar va ser la sol·licitació. La sol·licitació o com ens diu la documentació la "solicitatio ad turpia", consistia en les proposicions deshonestes f de caràcter sexual fetes pels confessors a les penitents en el sí de l'acte de la confessió. Aquest delicte va ser considerat com un atentat gravíssim a la doctrina de la mateixa Església, fins al punt de ser qualificat com una autèntica heretgia, amb una excepció, que el confessor en el moment de cometre el delicte donés a entendre que els seus actes i la seva actitud no era constitutiva de pecat. Per tant la seva preocupació era més que evident.

Un altre tema va ser la delimitació de la jurisdicció del delicte. En un principi els encarregats de perseguir i castigar-lo van ser els bisbes, però aquests ràpidament es van adonar que no tenien prou autoritat respecte a tots els religiosos. El clergat regular depenia directament dels superiors de les seves respectives ordres; per tant, l'instrument més eficaç per la persecució del delicte va ser la Inquisició. Aquesta tenia una xarxa força articulada pel territori, familiars, notaris, fiscals, comissaris, inquisidors..., totes aquestes persones permetien una gran fluïdesa en la transmissió de la informació d'una localitat a una altre, i era una eina prou àgil per poder perseguir i localitzar a la persona acusada. Hem de tenir en compte que algunes d'aquestes persones tenien per les mateixes característiques de la seva feina molta mobilitat, com per exemple, els religiosos itinerants que anaven de convent en convent, i no era gens fàcil saber on es trobaven si eren denunciats.

Un altre aspecte que va decantar l'elecció com a instrument de persecució del delicte per part de d'inquisició va ser el respecte que causava el Tribunal, no només a la població en general, sinó també dintre de la mateixa Església. Era, per tant, l'instrument idoni per eradicar aquestes conductes poc edificants, que desacreditaven a qui les feia i a la mateixa Església, que veia com algun dels seus membres la desacreditava davant dels fidels i del poble en general.

Tot i que en un principi els bisbes es van oposar a que la jurisdicció del delictre recaigués en la Inquisició, ja que el tema del vot de castedat era un tema de la justícia episcopal i no del Tribunal, no van poder fer res davant de l'actitud ferma i decidida dels Sants Pares a favor de la Inquisició. Així tenim l'exemple de Juli IIIè o Pau IV que:

<<Estableció severas penas contra los que impidiesen a los inquisidores el cumplimiento de su oficio o comisión. (...) Pau IV, el 1559, amb el seu breu "Cum Sicut nuper", va atorgar poder jurisdiccional a la Inquisició de Granada per poder intervenir en aquest tipus de delictre. (...) Añadió autoridad al tribunal de la Santa Inquisición, con lo que dió una forma más terrible, disponiendo que no solo convocara y juzgara de la herejía, sino también de algunos otros delitos. Pius IV, va estendre el poder punitiu a tots els tribunals inquisitorials el 1561 i Gregori XV; el 1622 ho va ratificar.>> .(5)

La Inquisició contra "Fray Mariano Figueras natural de Mataró. 1742"

La documentació del procés s'inicià de la següent manera:

<<El Inquisidor Fiscal de Barcelona contra Fray Mariano Figueras Presbitero Confesor religioso capuchino conventual que fue en su convento de la ciudad de Mataró, y al presente en el de Granollers, por solicitante. Biese en junio con el boto siguiente (...) y resulta que fraccionada en el tribunal dicha diligencia por el comisario de Mataró donde habia nacido>> (6)

En aquest inici del procés trobem a l'inquisidor fiscal que era el càrrec més important després de l'inquisidor. Era un personatge fonamental ja que actuava seguint les ordres de l'inquisidor i era

l'encarregat de la sala del secret i de la documentació, a més cada mes enviava un informe a la Suprema amb tots els casos pendents. També tenim al comissari que era l'autoritat visible de la Inquisició a les ciutats; eren els encarregats de rebre les denúncies, recollir les proves i enviar-les a la Inquisició. Normalment no feien les detencions, però juntament amb el notari i l'agutzil formaven una mena de tribunal local. I també tenim al nostre protagonista, un religiós caputxí que formava part de la família Franciscana, que es caracteritzaven per seguir els preceptes d'austeritat, pobresa, oració i fraternitat donats per Sant Francesc d'Asís, i es deien caputxins per voler imitar al seu fundador. Així doncs, anaven descalços, es deixaven la barba i la seva túnica portava una llarga caputxa punxeguda. Fray Mariano Figueras era un predicador itinerant que anava de convent en convent, havia estat al de Mataró, també al de Vilafranca i al de Granollers i per tant s'ajusta al que em exposat anteriorment. Els comissaris de les diverses poblacions entren en contacte amb la Inquisició de Barcelona tot seguint el seu rastre i enviant els informes pertinents. El comissari de Mataró diu en la documentació sobre el personatge: <<és fácil que pernoctase en dependencias mugeriles y es gran casamentero>> (7).

Segueix el procés, i Fray Mariano Figueras és requerit pel comissari de Vilafranca al qual va declararà la seva aflicció per haver tingut que abandonar el seu convent de Mataró. El dia 15 de març de 1742 s'inicià les declaracions de les acusadores davant de l'inquisidor fiscal de Barcelona. La primera és Mariangela Alonsa y Puig nascuda a la ciutat de Mataró, d'estat casada i de 32 anys i testimonia el següent.

<<que confeso con este Reo que estuvo morador en su convento de Mataró, la sucedió sin que se acordase del día y año, que estandose confesandose con el de la repugnancia que tenia de su marido, la dijo el Reo que mal echo y que era pecado, y que si se resolvía a estimarlo le daría un abarazo y un osculo; y que diciendo la siguió el Reo, sí yo me casara contigo a las 8 o a las 9 ya quisiera tener parte contigo y que en otra distinta confesion la dijo, si fuera permitido a las monjas y frailes casarse, si que me casase a las 8 o a las 9 ya quisiera tenerte parte. (...) y que en la actual confesion fue abrazarla.>> (8)

Evidentment d'inquisidor fiscal demana al comissari de la Inquisició de Mataró antecedents de la denunciante per poder esbrinar la veritat de la seva declaració; en la mateixa documentació informa del seu esforç, bondat i honestetat i com la denunciante es ratifica perpètuament en la declaració efectuada.

Una segona denunciante va ser Sofia Dalner, nascuda a Mataró de 22 anys, d'estat soltera i que va declarar el següent

<<que en el 7 o 8 proximo pasado de este auto delato al Reo, de precepto su confesor; de que habia dicho que confesandose con el Reo en su conbento de aquella ciudad de Mataró donde por entonces se hallaba le dijo unas 8 beces y en distintas confesiones que la estimaba mucho, que en otra ocasion le dijo el Reo que el era de buena casa, y que a no ser religioso se casaria con la testigo, y que en otro dia sin que procediere confesion(...) en una de las capillas de nuestra Iglesia tubo un tocamiento el Reo de pechos de la testigo, la que se halla ratificada en lo mismo ad perpetuam.>> (9).

Com en el cas de la testimoni anterior l'inquisidor fiscal demana al comissari de Mataró antecedents de la segona testimoni, i en la documentació el mateix comissari de la Inquisició, la qualifica com una dona ordinària, però de bons costums, de veritat i de bona opinió. Segueix l'informe re-

marcant com les dues denunciants coincideixen en els principals trets conductuals de l'acusat.

Davant de les proves presentades pels testimonis, l'inquisidor fiscal mana ordre de detenció contra l'acusat, que en aquest moment es troba en el seu convent de Granollers i s'executà l'acte de presó contra "Fray Mariano Figueras"

Conclusió

Com hem pogut comprovar al llarg del treball, l'Església va estar molt atenta a aquells clergues que s'havien apartat de les seves directrius i no exemplificaven amb la seva conducta el missatge cristià. La sol·licitació era un pecat prou greu tant a nivell moral com doctrinal, i l'eina més eficaç per combatre aquestes actituds desviades va ser la Inquisició que es va mostrar en el decurs dels anys prou efectiva, tot i els problemes inicials de competències amb els bisbes.

Com en la majoria de processos que es donaven per sol·licitació no ens ha arribat quina va ser la condemna de "Fray Mariano", però seguint aquells que si van concloure amb una punició efectiva podem deduir que els acusats i condemnats per sol·licitació eren apartats immediatament de la confessió; també eren obligats a rebre un adoctrinament religiós sever i a ser apartats de la vida pública. Així normalment eren reclosos en un convent que podia ser de la seva mateixa ordre.

Notes

1. HALICZER, Stephen.: *Sexulidad en el confesionario. Un sacramento profanado*. Siglo XXI de España Editores. Madrid, 1998. Pàg 2.
2. *Historia Universal por Edelvives*. de. Luis Vives. Zaragoza, 1947. Pàg 387.
3. ARAGONÉS VIRGILI, Manuel.: *Historia del Pontificado*. Ed. Rafael Casulleras. Barcelona, 1945. Vol II. Pàg 427 a 433.
4. LLAMAS MANTERO, Antoni.: "La inquisició i el delictes del sol·licitant<<in confesione>>: Pablo de Santa Gertrudis." XXIV Sessió d'Estudis Mataronins. MASM, Mataró. 2008. Pàg 155.
5. LLAMAS MANTERO, Antoni.: "El delictes del flagel·lant. Inquisició, Mataró 17782. *Organització de l'espai i models de poblament. II Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del Maresme*. Grup d'Història del Casal, Mataró. 2003. Pàg 184.
6. AHN, Inq. Leg. 3724. Expedient 156.
7. *Ibídem*.
8. *Ibídem*.
9. *Ibídem*

El procés de Salvador Estrada per bestialitat. Sarrià .1779

La definició del delict

La bestialitat és com diu el Compendi Moral Salmanticense: “concubito cum individuo alterius speciei”. (1) És a dir, mantenir relacions sexuals amb individus d'altres espècies que no són la humana. La gravetat del pecat marcat per l'església catòlica és força important, ja que és un pecat contra natura i basat en la depravació i la malícia. Les relacions sexuals entre un ésser humà i un animal eren considerades com el crim més abominable de tots els crims atribuïts als plaers de la carn.

Tenir relaciones amb una bèstia era un pecat contra natura, doncs anava contra l'ordre natural creat per Déu. Ell havia posat la natura al seu servei per a dominar-la, no per posar-se al mateix nivell d'una forma tan ofensiva per a la moral cristiana como ho era el bestialisme. Evidentment aquest pecat era comú en els espais rurals on les relaciones entre un home i un animal eren més factibles de poder ser portades a terme.

Ja a la Bíblia, el Levític incideix en aquest pecat i ens diu a la cita 15,16 i 20:<< Si un home té tracte sexual amb una bèstia, serà castigat amb la mort, i també es matarà la mateixa bèstia. Si una dona s'apropa a una bèstia per unir-se amb ella, es matarà a la dona i a la bèstia, totes dues seran castigades amb la mort i la seva sang caurà a sobre d'elles.>>(2)

Per tant, es considerat com a un vici contra natura, St. Tomàs en el seu article 11, en diu que<< tot vici és contrari a l'ordre natural (...) i és repugnant al fi primari de la naturalesa>> (3). I si és un pecat en sí mateix, és perquè s'oposa al fi de la naturalesa que és la seva generació o reproducció. El sant Pare Alexandre VII en la seva proposició, “Mollicies, sodomia et bestialitas sunt peccata ejusdem speciei infimae: ideoque sufficit dicere in confessione procurasse pollutionem” ens diu que no només és que sigui un pecat contra la castedat, sinó que també s'oposa a la reproducció natural. No podem deixar de banda el tema que ja s'havia donat en la persecució de la bruixeria quan anaven a l'aquellarre. També practicaven amb els dimonis aquest pecat de bestialitat, juntament amb el de superstició.

El desenvolupament del procés

<<Tuvo principio esta causa por delacion que voluntariamente compareció hacer ante el comisario y familiar del Sto. Oficio en el lugar de San Vizente de Sarria en 2 de julio pasado Juan Llevat tejedor, natural y vecino de Barcelona de edad de 57 años el que preguntado para que ha pedido audiencia, dijo que era para manifestar al Sto. Oficio como hace en descargo de su conciencia, que pasando por la carretera que va des de el huerto de Valdonzella a la Cruz cubierta à las nueve de la mañana a poca diferencia del dia 22 de junio vio a un hombre que araba en un campo sito en la parte del cierzo de esta carretera con un burro, y una yegua, y habiendo pasado su labranza reparó que se puso dicho con el, dicho pie en la camita del arado teniendo el izquierdo en el aire cuya extraordinaria postura movio al declarante à la curiosidad de querer observarlo, lo que dicho hombre hacia maiormente estando como estaba arrimado a las nalgas de la yegua, y reparo que acercandose a el un Soldado de Dragones llamado Jaime Maiò que estaba alojado en la casa de Josef Barral este soldado tosia como haciendole señal para que comprendiese el hombre que le veia hazer aquellas acciones, y al acercarse el soldado a cosa de unos diez pasos, observó que el hombre havi-

endo visto al Soldado inmediatamente se aparto de las nalgas de la yegua, metió su mano derecha azia las partes verendas, y se las recogio al parecer a sus calzones con disimulo para ocultar la accion que habia hecho, que segun su juicio y al parecer del declarante fue que habia tenido acto carnal con esta yegua, que esto es todo lo que puede declarar. Preguntado por personas que pudieron ver esta accion, responde que la pudo ver mejor que el declarante el dicho soldado. Preguntado por el siguiente, y señas del hombre y el lugar de su habitacion dice que lo ignora, ni de sus señas personales puede dar mas noticia, por no haberlo observado por haberse perturbado al ver una accion tan inhumana, y por estar distante unos cien pasos a corta diferencia, de que su estatura es bastante alta, y que llevaba un sombrero con alas tendidas. Preguntado quien es el dueño, ò quien cultiva aquel campo, dice que habiendose informado del ortelano de Valdoncella averiguó que lo cultivaba Josef Casas labrador del lugar de corte de Sarria, pero que el otro hombre no era Josef Casas porque a este lo conoce muy bien de trato y de vista y no tiene mas que declarar.>> (4)

Com podem veure, l'inici del procés és per la denúncia de Juan Llevat que de bon matí veu unes accions sospitoses per part d'un treballador de un camp poper a Sarrià. Queda trasbalsat pel que veu i ho posa en coneixement de la Inquisició. Declara el que ha vist, un home que en principi ha tingut relacions amb una euga i que també ho ha vist un soldat de dragons que anava pel mateix camí. Com es normal l'inquisidor fiscal una vegada escoltat la declaració, torna a fer declarar a aquest testimoni per poder recavar més proves i contrastar la primera declaració amb aquesta segona, en que diu el següent:

<<(…) fue preguntado si mientras el hombre que refiere estaba en la postura que dijo arrimado a las nalgas de la yegua vió u observó algunos movimientos o acciones que le pareciesen regulares del acceso carnal, o indicios seguros de que lo perpetró, dice que hace juicio por la experiencia que tiene tantos años de casado, que el otro hombre puesto en la forma que le vió detras de la yegua, no podia estar para otro fin que para tener acto carnal con esta bestia, y que confirma su creencia porque al aptarse de esta yegua le notó, que con alguna fuerza se metio la mano azia las partes verendas permaneciendo en esta postura como una abertura mientras dio vuelta al animal, presumiendo el declarante vehementisimamente que eran sus partes viriles las que introducía en sus calzones ya por la postura que lo vio antes, y ya porque si fuese la camisa, u otra cosa semejante mas facilmente la hubiera recogido sin tanta fuerza, ni todo lo que evidencia al juicio del declarante que este hombre estaba fornicando con la yegua, y que el no observo otra alguna. Preguntado si hubo alguna otra persona que presenciase esta accion ademas de la que nombró en su primera declaracion, dijo que no nombró a su hijo Antonio Llevat de edad de 15 años, que le acompañaba quando el lanze referido porque juzgó que nada observaria el chico, porque este iba en camino mas ondo ademas que el declarante iba a caballo, y el muchacho a pie, y porque este no notase tan mal ejemplo lo hizo caminar de prisa.>> (5)

En aquesta segona audiència, el testimoni Juan Llevat endureix la seva declaració, canvia el seu to i explicita el seu vocabulari respecte al que va veure. També aporta noves dades, que ell anava a cavall, que estava acompanyat pel seu fill de 15 anys, i que com que aquest no havia vist res no ho havia dit en la seva primera compareixença davant del tribunal. Evidentment l'objectiu era que el tribunal no el cités, però en això no se'n va sortir i com és normal li van enviar una citació per comparèixer davant del Sant Ofici i també fa comparèixer al soldat de Dragons que van declarar:

<<Antonio Llevat natural de Barcelona de edad 15años examinado en voto de la cita del antecedente contesta que el dia 22 de junio fue con su padre por el sitio de Valdoncella, y que vio un hombre que estaba con un burro y un cavallo, ó yegua,

Pecat de bestialitat

pero no advirtio cosa alguna, torpe, ni que le pareciera mal, y nada mas declara.

Jaime Maimó citado por el delator, Soldado del Regimiento de Almansa, natural de Cervera de edad 19 años, a la primera de este sigue la causa de su llamada, dice que no lo sabe, pero presume sera por lo que vió el testigo, habria unos onze o catorce dias como a las nueve de la mañana executara un mozo de labranza en un campo junto a la carretera que atraviesa el huerto de Valdoncella a Cruz cubierta, y fue que pasando el declarante por un camino que hai a la orilla del campo por el que iba a su casa alojamiento que era de Josef Barral vió que este mozo habiendo parado su labranza estaba arrimado à las nalgas de uno de los dos animales, que aun no habia desunido del arado , que era el de la mano derecha un burro, y el de la izquierda ò mula o yegua, y arrimado el mozo por medio del cuerpo a las nalgas de esta, puesto el pie derecho sobre la camita del arado y el izquierdo envuelto, viendolo el declarante en la accion se presumio que estaba teniendo acto carnal con la mula ò yegua, por cuyo motibo y a fin de que el mozo reparase de que el declarante le veia sus acciones se puso à cantar y toser quatro ò cinco veces tan fuerte como pudo, y con todo el mozo no reparó en el testigo hasta que tubo a unos diez pasos cerca de el, que entonces se partó de la postura en que estaba, bajó el pie del arado y para disimular se pasó delante de los animales, fingiendo desatarlos; y reparo mas el declarante, que mientras el mozo estaba en la postura, y accion al parecer se mojaba la mano con saliba de la voca, y con ella mojaba sus partes verendas.

Preguntado que personas vieron o pudieron ver la acion de este mozo, responde que lo pudo ver un hombre, que ignora quin fuese, que pasaba por la carretera, y estuvo observando al mozo y sus acciones....>>(6)

Una vegada interrogat el soldat, el fiscal torna a fer declarar al mateix amb l'objectiu d'aclarir un punt important, es va realitzar l'acte complert o no? Això és important ja que l'acte està destinat a la reproducció humana, i en realitzar-ho amb un animal no és només contra natura sinó contra la llei divina i les Sagrades Escripures. El soldat en aquesta segona compareixença va dir el següent:

<<(…) que ademas de lo que tiene declarado vió tales acciones y movimientos en esta postura, como son empujones hacia dentro y fuerza, y cree estaba este mozo executando acceso carnal con la bestia. Preguntado si vio las partes del mozo, y si lo reconvio o dijo algo, responde ,que no las vió, ni pudo ver porque le miraba de espaldas, pero le pareció que quatro cinco veces se mojó la mano con saliva y la llevó a sus partes verendas, y que la postura del mozo era con los codos sobre la bestia y tan unidos, y pegado a ella como una rana, (...) Preguntado si en caso de ver a este mozo lo reconocería, que no esta seguro si le conocería, pero por alguna especie que le quedó de su figura y señas ya declaradas, puede ser que viniera en conocimiento de el, pues con el orror que le causó la gravedad del delito pensó muchas veces en el y ocupó bastante su aprension.>>(7)

El procés continuà amb la demanda del fiscal de fer comparèixer nous testimonis. Aquests aniran aportant proves per poder assentar bé l'acusació del fiscal. Ara declararà un familiar del Sant Ofici i el propietari de les terres:

<< Benito Roses familiar del Sto. Oficio natural y vezino de Sarrià de 55 años de edad que hizo de notario en el tiempo de executar su delacion al delator dijo al Comisario que el reo era Salvador Estrada por lo que posteriormente se le mandó examinar en forma, y preguntado de donde, y como lo sabia, dice que el dia 22 de junio al ponerse el sol, estaba trayendose al declarante a Barcelona a su lugar de Sarria encontro cerca de las paredes de Valldoncella a Juan Llevat que se volbia de Barcelona y con motivo de conocerse desde niños se ablaron, y luego se preguntaba esto Juan con bastante turbacion que havia visto por la mañana (...) y le preguntó que de quien era el campo a lo que le respondio de Josef Casas, por lo que pasados uno dos o tres dias, encontrando el declarante en el camino de Sarria a este Josef Casas le preguntó con cautela y disimulo quien era el que trabajó en este campo cerca del famès del ospital el dia 22 con un burro y un cavallo, y respondió Casas que era su mozo Salvador Estrada (...) y este fue el motibo porque dijo al Comisario y abia vuelto a repetir que el mozo delatado se llama Salvador Estrada.

Josef Casas maior de 60 años y Josef Casas menor, de 30 años ambos naturales y vezinos y labradores del lugar de Corts de Sarria, examinados declaran que poseèn y cultiban un campo llamado del famès del ospital junto al huerto de Valldoncella, que no pueden asegurar el dia fixo que se ha cultivado, pero si que ha visto en diferentes dias de mes y medio aquella parte, y que la labó su mozo Salvador estrada, con una yegua y una mula ò con una yegua, y un burro, que lo tenian asalariado en casa desde pocos dias despues de Sta. Eulalia, que no tienen otra yegua referida que es roja de site palmos de alzada y nueve de amplada. Preguntados por la conducta del reo, y si en el tiempo que esta en su casa le han notado algunas acciones torpes, ò malas, dicen que no han notado en el acciones alguna mala, que le tienen

en buena fama por lo que toca a su vida y costumbres, porque le han experimentado devoto al rosario de modo que si que lo rezan alguno de los demas se duerme el le tiraba agua, y encargaba que hiziesen lo mismo con el si se dormia, que no lo llevaria a mal ni le han oido palabra alguna torpe...>> (8)

Evidentment aquesta declaració de Josef Casas i del seu fill, no només corrobora qui i en quin moment estava conreant el camp, quins animals ho feien i com es deia el mosso, sinó que també és una prova a favor de l'inculpat que els seus patrons no diguessin cap cosa negativa ni de la seva vida ni comportament. Tot al contrari que era devot i pietós com es demostra en la seriositat en la que es pren la pregària del rosari. Aquesta declaració no deixarà de tenir una importància cabdal a l'hora d'emetre la sentència final per part del tribunal.

El procés seguirà el ser curs i es farà comparèixer a Jaime Pujol, un altre masover que conreava les terres de Valldonzella, però que no aportarà res substancial en les seves declaracions.

En aquest moment del procés el Fiscal intervindrà d'una manera que no deixa de ser curiosa, i fins i tot demostra fins a quin punt era meticulós en la comprovació de les proves i en la declaració dels testimonis tant els principals com els que van sorgint en les diferents declaracions.

<<Dado traslado al fiscal, pidió en atencion a que no constaba en debida forma la identidad del reo por no conocerlo los que lo vieron cometer el pecado de bestialidad fuese el reo detenido con otro pretexto por la justa razon (...) con a debida seguridad a disposicion del Sto. Oficio, para que visto alli disimulada y separadamente en la forma acostumbrada por Juan Llevat y Jaime Maimó declarasen si el el mismo que havian visto en ademan de pecar con la yegua, por auto de 21 de julio proveido por ambos Inquisidores mandaron que mediante a lo que ya resultase del proceso y atendiendo a que no era causa de fe, y que debia procederse de diverso modo que en aquellas, fuese preso el reo en carceles del Sto. Oficio con embargo de bienes, y esto se procediese a la que pedia el fiscal para su reconocimiento y lo demas que hubiese lugar.

Dada la comision, para la prision, se executo, y quedo el reo en poder del Alcaide en 22 de julio del año pasado, sin haber podido hacer embargo porque no tenia mas bienes que la poca ropa que llevó consigo. Mandose executar el reconocimiento.

Conforme pidio el otro fiscal, y en su consecuencia llamados a declarar separadamente en la Audiencia el delator Josef Llevat y el testigo Jaime Maimo. Preguntados si el mozo que acaban de ver (...) es el mismo que vieron sodomizar la yegua (...) dice el primero que haviendo reconocido atentamente dicho mozo la alzada del cuerpo, y la figura le parece que es el mismo, pero que en cuanto a la cara nada puede explicar de esta por la distancia no le quedo idea alguna.

El segundo Jaime Maimo dice que aunque ha observado atentamete al mozo no puede decir ni afirmar en si era el mismo que sodomizaba ù otro porque esta en una duda perfecta sin poderse inclinar à lado alguno. Preguntados si concerniente al asunto tienen alguna cosa que declarar, Maimò dice que nada se le ocurre, y el delator Josef Llevat responde que yendo el dia antecedente por la tarde por la cercania de la Torre de las Vilas encontró al pastor del ganado comun de Sarria, que aunque no lo conocia espero verlo por el ganado que llevaba y haviendole preguntado que havia de nuevo en el pueblo, pues se decia que habian capturado a un mozo, respondió el pastor, que era porque le habian encontrado fornicando con una yegua y una burra en la cavalleria sin expresar tiempo, ni mas circunstancias y diciendo entonces el declarante, hombre calla como puede ser eso, respondió que si no no supiera no lo dira.>>(9)

Com no pot ser d'una altra manera, el fiscal davant de l'aparició d'un nou personatge en escena, envia el requeriment pertinent per fer comparèixer a aquest Mariano Ferran, el qual va testificar el següent:

<Mariano Ferran natural de Vilafranca del panades de edad 45 años y preguntado a tenor de lo que es citado responde que nada sabe de su contenido, ni acuerda que persona alguna le preguntase cosa semejante. Examinandose por segunda y tercera vez reconviniendole lo mismo y se afirma que no sabe cosa alguna. El comisario informo que por lo mucho que havia reusado comparecer este testigo se persuade que ha negado la verdad, porque no lo es, que el reo haya sido zagal de otro pastor quatro años, sino que solamente lo fue quinze dias, y que su madre lo saco por ser muy tierno y no poder aguantar las inclemencias del tiempo, lo que ha contado esta su madre.>> (10)

Com podem veure el pastor Ferran es treu les puces de sobre, i no vol ni implicar ni implicar-s'hi, és per això que fa sospitar al fiscal que no diu la veritat i ens surt amb una notícia nova, que el tribunal havia recavat informació de la pròpia mare de Salvador Estrada. El procés va continuant el seu camí i el 27 d'agost es fa comparèixer a Salvador Estrada des de les presons secretes on es troba i es repeteix la fórmula comú en aquests processos: se'l fa jurar que dirà la veritat i que guardarà el secret. Arribats aquí el fiscal demana informació, sense explicar el motiu als tribunals de Saragossa, València, Barcelona i Mallorca, sense cap resultat. Demana la partida de naixement, on constata que Salvador havia nascut a St. Vicente de Sarrià el 24 d'octubre del 1759 i que el delictes el va cometre quan tenia divuit anys i vuit mesos. A més el tribunal envia un ofici al capità general de Catalunya, ja que hi havia una concòrdia i una Real cèdula de S.M. per la qual en els delictes de sodomia el capità general de Catalunya podia nomenar ministres qualificats en el procés. El capità general respon que farà les gestions corresponents, però al final no farà res.

El dia 7 d'octubre es dona la primer audiència del tribunal al nostre protagonista que declarà el següent:

<(...)preguntado si sabe o sospecha la causa de su prisión, dijo que sospecha esto que lo tiene declarado relatibo al delito que tiene confesado de bestialidad, que paso en los tiempos que tiene confesados y sin que pueda añadirse cosa alguna porque dijo lisa y llanamente que pasó y a ello se remite, y conoce su yerro y grave pecado, y solo desea salvar su alma. Lo mismo respondió a la monicion de estilo y en la 2ª Audiencia Ordinaria no habiendo acordado cosa alguna le fue dicho, que tiene confesado ser menor de 25 años y para que el proceso vaya bien sustanciado conviene sea proveido de Curador, con cuyo consejo y asistencia se le siga la causa. (...) y dijo que nombraba y nombró por su Guardador a D. Antonio Salomo, al que mando venir a la Audiencia y dijo que estaba pronto à aceptar la Curaduria, ofrecio i fixó hacer bien y finalmente su oficio. Se obligó bajo fianza que dió conforme a estilo à pagar con su persona, y vienes, si por su descuido recibiese el reo algun daño, en cuya conformidad se le confió la Guardaduria del reo. Luego tomado juramento al reo se leieron sus confesiones y autos anteriores, y se ratificó en todo sus dichos y actos delante de su Curador y advirtió seguido el Promotor fiscal le queria poner acusacion, dijo que tenia confesada la verdad y nada añadía.>> (11).

En aquest punt del desenvolupament del procés entrem en una transmissió de papers i documents entre el fiscal, el vetllador i l'advocat de Salvador Estrada. Aquest envia una missiva al tribunal demanant com no pot ser d'una altra manera l'absolució del seu defensat i que se l'imposi la pena més suau possible.

<< (...) y habiendo tratado y comunicado con el, quiso y dijo que tiene confesada la verdad, y por ello pide ser absuelto y piadosamente penitenciado por su atentado (...) Evacuadas estas diligencias en 9 de diciembre del año pasado se le dio Audiencia de publicacion de testigos y respondió lo mismo que a la acusacion, que lo que paso se reduce a que quiso cometer el pecado de bestialidad pero no lo pudo conseguir porque no pudo llegar con sus partes a la yegua, que estaba inquieta, que las acciones que vieron los testigos son ciertas excepto la de mojarle las manos con saliva, y con ella sus partes (...) Diose la copia, y traslado de la publicacion en Audiencia de comunicacion de ella con su Abogado habiendo estado con el abogado quiso, se le entregaran los Autos originales a dicho su letrado, en que en Auto de 9 de Enero presentó escrito de defensa. En el expone à favor del reo la qualidad de menor, para que de ningun modo se le pueda imponer la pena ordinaria, si solo alguna extraordinaria y mas leve, por haver sido solo delito de atentado y no consumado, porque el supuesto en que aun en el pecado hai tan notable diferencia, mucho maior debe haberla en el atentado, pero no consumado. Que tambien debe favorecerle su poca rusticidad, que aminora la gravedad del delito: Que mucho le favorece su espontanea pronta è ingenua confesion en la primera Audiencia extraordinaria, que se puede tener por espontanea pues segun Frai Inocencio confeso metationius se dice a que, que primo negat, et postea aubitans convinci fatetua y espontaneo es el que primo examinen ulla precedente interrogatione libere delictum fateatur etianisi vocatus, et citatus existant; que ademas solo por su espontanea confesion consta de la identidad de la persona, lo antes se podia dudar mucho, y que las circunstancias del mismo hecho persuadian estar pro tune privado de juicio por haber atentado en un parage, y hora tan pública, lo que era mui verosimil habiendo vebido mas de lo regular, y concluye alegando en favor del reo todos los beneficios que por razon en lo legal menor le competen y implorando la piedad del tribunal>> (12)

Goya: descens a l'infern

Evidentment, no hi ha com un bon advocat. El que és estrany és la implicació del lletrat i com busca qualsevol esclatxa que pugui ajudar al seu defensat. Fins ara ningú havia posat com a descàrrec de la culpa que Salvador estigués begut. A més, sobta l'interès de l'advocat, ja que en la majoria de casos es limiten a demanar la misericòrdia del tribunal. Ell també ho fa, però intenta aportar tots els eximents possibles.

El dia deu de gener en l'Audiència es falla el veredict, només pels inquisidors, ja que el capità general no ha nomenat els ministres pertinents. A més, aquests inquisidors estan acompanyats per l'advocat defensor de Salvador Estrada i en aquest cas pel vicari general de Barcelona.

El veredict final del Tribunal: les conclusions

<<El secretario que hace de oficio de Fiscal del Tribunal de Barcelona contra Salvador estrada natural del lugar de Sarria, de estado soltero de edad de 18 años mozo de labranza, preso en cárceles del Sto. Oficio por delito de bestialidad. Habiendosele formado sumaria en virtud de delacion fue preso por sentencia de ambos Inquisidores de 21 de julio del año pasado y se le ha seguido su causa hasta definitiva en que viene condenado, en que en la sala de tribunal à puerta cerrada presentes los Ministros del secreto, atendida su menor de edad, sinceridad en el modo de declarar y pruebas de arrepentimiento que ha dado se lea su sentencia. Con meritos para ser reprendido, advertido y conminado espresamente, haga unos ejercicios espirituales luego que salga de la carcel, sea desterrado por quatro años de varios Pueblos que se expresan, con varias penitencias medicinales, y condenado en las costas procesales, con lo que ante de executarse se remita a V.A.>> (13)

Com podem veure el veredict final del tribunal és ben suau. És evident que han influït les declaracions del seu patró sobre la seva devoció a la pregària del rosari i també la dificultat d'assegurar, per part del denunciador com del soldat, el reconeixement efectiu de Salvador Estrada, ja que en cap moment li van poder veure la cara.

També ha jugat al seu favor ser menor d'edat, no tenir antecedents per mala conducta davant del tribunal, i principalment el paper desenvolupat pel seu advocat, que ha seguit el procés amb força professionalitat, al·legant que el seu defensat era una persona rústica, per tant, diríem senzill culturalment. A més, que anava begut, ja que de cap manera una persona que no estigués sota els efectes de l'alcohol podria a plena llum de dia i en un paratge bastant freqüentat pels veïns de les rodalies de Sarrià fer el que va fer.

Per tant, Salvador se'n surt amb una amonestació, un exercici espirituals, un desterrament per quatre anys i unes penitències medicinals que no s'expliquen si es refereixen a prendre algunes herbes per calmar-lo, o a fer pregària.

Per últim, el condemnen a pagar les costes processals. Com hem vist ja li van intentar embargar els béns quan el van detenir i empresonar i no ho van poder, degut tant a la manca de diners, com a d'altres riqueses materials. Per tant difícilment podrà assumir aquesta despesa.

Notes

- 1.DOCTOR, Angélico: *Compendio Moral Salmanticense*. Imprenta de José Rada. Pamplona. 1085. Cap. IIIè. Punt 3.
- 2.*Sagrada Bíblia. Levític*. Disposicions penals, 15-16-20. Ed. Claret. Barcelona, 1993.
- 3.TOMÀS, D'AQUINO: *Suma Teològica*. Actos humanos 11. EN hig.com.ar
- 4.AHN. Inquisició., 3724. Expedient.16
- 5.*Ibidem*.
- 6.*Ibidem*.
- 7.*Ibidem*.
- 8.*Ibidem*.
- 9.*Ibidem*.
- 10.*Ibidem*.
- 11.*Ibidem*.
- 12.*Ibidem*.
- 13.*Ibidem*.

La Inquisició contra Mariano Macia, sastre d'Arenys de Mar. (s. XVIII)

Introducció

En aquest treball intentarem fer l'aproximació al delictes de les proposicions, un delictes que aborda nombrosos temes relacionats fonamentalment amb la religió catòlica. Principalment les proposicions eren actuacions de paraula o bé d'obra que anaven directament contra les directrius emanades de l'Església. La institució encarregada de la seva persecució i càstig si era necessari va ser la Inquisició, evidentment era la que més recursos humans podia tenir al seu abast, i a més el pes de la seva actuació al llarg dels segles marcava en el conscient de la gent respecte i por.

En aquest cas, l'acusat és un sastre d'Arenys de Mar, Mariano Macia que delatat pels seus veïns, en primer lloc al mossèn de Arenys, i aquest, passarà l'acusació al Sant Ofici que serà l'encarregat d'iniciar les investigacions i portar a terme totes les diligències del procés.

La delimitació del delictes: les proposicions

La Inquisició emmarcava dins d'aquest epígraf una gran quantitat de temes, tots amb el mateix fil conductor que era la normativa religiosa emanada de l'església catòlica. D'entre els més importants podem destacar els següents:

- Les proposicions herètiques: que eren aquelles que negaven l'existència de Déu.
- Les errònies: aquelles que eren contràries a la veritat donada per l'Església.
- Les malsonants. aquelles que es deien amb un manifest doble sentit i que anaven contra la moral catòlica.
- Temeràries: les que no seguien la norma de la raó en els assumptes de fe o dins del que es coneix com els bons costums.
- Escandaloses: les que donaven una opinió equivocada de qualsevol tema relacionat amb la fe.
- Cismàtiques: les que atacaven directament a la unitat de l'Església.
- Impies: les que anaven contra la pietat.
- Injurioses: les que anaven contra els fidels o el clergat.
- Blasfemes: les que anaven contra la divinitat, símbol religiós o contra qualsevol objecte d'adoració i culte.⁽¹⁾

Evidentment el poble no estava vesat a grans profunditats teològiques i amb el costum popular de fer servir un llenguatge planer i senzill no era gens estrany que es caiguessin en errors. En aquests delictes anomenats de paraula, la Inquisició va ser l'encarregada de la seva persecució i càstig, com el tema es va perllongar durant segles va donar lloc a una gran quantitat de processos i fins i tot cap al final de la seva existència va ser la seva principal tasca.

Les proposicions normalment són expressions realitzades sense cap reflexió, on el protagonista es deixa portar pel seu mal humor, les ganes de fer broma o bé de cridar l'atenció de la resta d'oients. El problema era que si això arribava al coneixement de la Inquisició i si aquesta sospitava que podia atemptar contra les normes establertes, iniciava la seva investigació i el personatge és trobava davant del tribunal.

L'incici del procés contra Mariano Macia

S'inicià el procés de la següent manera: <<El Inquisidor Fiscal de Barcelona contra Mariano Macia en que viene en la villa de Arenys votado en prision de carceles secretas por proposiciones>> (2).

En aquest primer moment ja ens surten diversos temes. En primer lloc, l'inquisidor fiscal, aquest personatge era cabdal en el desenvolupament de tot l'acte, era el càrrec més important dintre del funcionariat inquisitorial després de l'inquisidor. Estava a les ordes d'aquest i era l'encarregat d'obrir i tancar la sala del secret i portar la documentació de l'acte. El càrrec com a tal va sorgir a partir del 1660. Degut a la seva importància s'intentava que fos una persona de comportament inqüestionable. Normalment una vegada s'havia passat per ser inquisidor fiscal hi havia moltes possibilitats de ser inquisidor. Un altre tema previ que surt en la documentació del procés és la dels qualificadors, eren aquest personatges normalment teòlegs els encarregats de valorar si hi havien proves suficients com per iniciar el procés i cursar l'ordre d'arrest contra l'acusat. Immediatament es procedia a la confiscació de tots els béns de presoner, es feia una relació detallada de tots els seus béns tant personals com familiars. Aquesta era la norma general de procedir tot i que sabem de casos en que es procedia primer a l'arrest i l'empresonament de l'acusat sense l'actuació dels qualificadors.

Un altre dels temes és el de les presons. A Barcelona estaven dintre del Palau Reial, un edifici que al llarg de la seva vida sempre va tenir problemes de conservació per manca de recursos econòmics. Quan es parla en la documentació de presons secretes s'estan referint a cel·les, és a dir a habitacions més o menys grans i no a un edifici en concret. Cal remarcar que les presons de la Inquisició estaven lluny de ser antres d'horror com ho descriuen certa literatura fantàstica i el cinema. Certament, tenien millors condicions sanitàries que les presons civils, i als presoners se'ls donava de menjar, això si a càrrec seu, d'aquí l'embargament de béns que es feia tant del presoner com de la família, si no s'ho podien pagar anaven a càrrec de la mateixa Inquisició. Aquí també es donaven greuges comparatius, sabem que aquells que s'ho podien permetre tenien fins i tot cuiner propi i serve, cosa que va molestar sempre als inquisidors. Evidentment, la part més dura a part de la manca de llibertat, era l'aïllament del presoner, aquest no tenia cap contacte ni amb la seva família ni amb el món exterior, a més li estava prohibit el contacte amb els altres presoners i a més una vegada posat en llibertat no podia comunicar a ningú el que havia vist i viscut. Però degut a aquesta migradesa de recursos econòmics, cal citar que només hi havien tretze cel·les, la incomunicació es feia difícil de ser portada a terme amb rigor.

Pel que respecte a les presons, cal mencionar que hi havia diversos graus de presó, la més dura era la presó secreta ja que estava destinada a fer passar al presoner un llarg període de temps, fins i tot anys, fins que el seu procés es resolgués. Les altres com les de penitència on es tancava al presoner a complir la condemna, no van donar cap problema ja que a Barcelona no existien, i es donava com a presó la mateixa ciutat, o bé en algun cas el monestir de Montserrat. Les presons mitjanes eren les destinades als familiars i altres càrrecs del Sant Ofici i personatges d'especial rellevància, evidentment eren les "millors" i d'aquestes tampoc hi havien a Barcelona.

El desenvolupament del procés

Tuvo principio por delacion general en denuncia de Mariana Presas hizo al Sto. Oficio, el Calificador Josef Bendrell que traducida la castellano dice así fol.3. Diose cosmision al guadian el reconocimiento y examen, y en su virtud reconocio la carta de dicha Mariana que esta casada de 37 años y contesta en lo que ya tenia dicho.(3)

En primer lloc, tenim que l'acusació contra el nostre sastre d'Arenys de Mar es va donar per delació general, és a dir, un nombre important de testimonis, que anirem veient, van posar en coneixement primer del mossèn, i aquest als familiars de la inquisició d'Arenys les acusacions que van portar a judici a Mariano Macia. La denúncia era obligatòria, ja que si una persona estava al cas d'un delictes i no ho posava en coneixement del Sant Ofici, podia ser inculpat per ocultació, en cas de descobrir-se el delictes per altres mitjans o altres testimonis.

Segueixen les declaracions dels altres testimonis que ens van aclarint i delimitant les acusacions contra l'inculpat.

Amancia Rabel de 20 años, a la 2ª declaro, dijo haber oido al Reo pronunciar que no havia Ynfierno, que no havia purgatorio que despues de muertos eramos como los perros, pero la parece que lo dijo porque pasa frio. Jaime Rabadell de 30 años sastre dijo a las 6 venidas este diligiese y pidio informar al cura de la vida y costumbres del reo y le dijo Josef Raiola Soltero de 39 años a los dos que de esto nada dice. Francisca Grau y Caia de 22 años casada dice que el Reo dijo unas proposiciones malsonantes y escandalosas pero no sabe quales fueron, y preguntada si havia dicho que nuestras almas eran como las de los perros y que no havia purgatorio ni Ynfierno, responde que no lo ha oido, ni sabe quin lo avia dicho que precisa que el Reo oie Misa pero que el Rosario no sabe que es rezarlo, que le tiene en muy mal concepto, y que caundo dijo las proposiciones no se acuerda y que estba presente Maria Caia Doncella, esta no contesta cosa alguna.(4)

Com podem veure tenim un qualificador que ha de traduir les declaracions al castellà, ja que l'inquisidor de torn el desconeix, que és el mossèn el que rep les acusacions contra Mariano Macia i que la declaració més compromesa és la de Amancia Rabel, tot i que el disculpa ja que és el fred el que li fa dir aquestes coses, el que ens indica que el nostre sastre no passava un bon moment econòmic, si és que passava fred. Francisca Grau reconeix que té una forma animadversió contra l'acusat, i deixa entreveure que és un cristià de compromís, ja que no sap el Rosari. Pel que respecta a la investigació s'inclou la declaració d'un altre sastre Jaime Rabadell que és el que contacta amb el mossèn i li passa informes. I continuen les declaracions dels altres testimonis de la següent manera.

Jaime martínez casado y marinero de 23 años a las preguntas del Sto. Oficio, nada dice, y si conoce a Francisco Sola marinero de 33 años, a las que nada sabe y preguntado como el antecedente. Pablo Presa carpintero de 35 años a las preguntas referidas

tampoco sabe cosa alguna y a la si conoce al Reo dijo fol 13. hai buenos informes de todos los testigos pero o estan ratificados. Vistas estas diligencias por el Inquisidor fiscal se pidio correccion de seguimiento y nada resulto, tambien se pidio que se causase extracto que se dio en la Audiencia a tres Calificadores que conforme digeron y en vista de todo se voto a prision con embargo de bienes. En vista del informe del cura se mandaron examinar a Josef Casola y demas de esta vista. (5)

Com podem veure en aquests testimonis, s'excusen que no saben res del tema de les proposicions i en vistes d'això es passa el cas a tres qualificadors de la Inquisició, que és ratifiquen en el delictes, tot i que les investigacions continuen tan des testimonis anteriors com de nous.

Conclusions

Com hem vist al llarg del procés contra Mariano Macia el seu delictes es fer manifest públicament i davant de testimonis una proposició que podria pertànyer per ella mateixa a tres tipologies diferents; l'errònia, temerària i escandalosa. De tots els testimonis interrogats només un dona una clarificació exacte del que s'imputa a l'acusat, i la resta, o bé no en saben o no en volen saber res, o tenen perjudicis en contra d'ell. Per tant son els qualificadors de la Inquisició els que ratifiquen el veredictes inicial de presó secreta i embargament de béns.

El problema que tenim és que la resolució i sentència del procés no ens ha arribat, però com que el delictes de les proposicions va donar molta feina als inquisidors, una vegada havien resolt el problema dels jueus, dels moriscs, els heretges i bruixes i es van centrar en la moralitat pública i en el tema de la fidelitat religiosa. Per tant tenim casos paral·lels com per exemple el de Rafael Ros argenter de Mataró que al 1816 deia coses més fortes que el nostre sastre, com per exemple que. <<Dios era un carajo marino, que no havia infierno, que no havia Demonios y que el motivo de no creer en estos era porque no havia visto ninguno, que el pagaria una onza de oro por hallarse con un demonio en la cama, que no creia que Maria Santísima fuese Virgen por que el Espiritu Santo se habia abrazado con ella y no sabia lo que habia hecho con ella...>> (6)

La sentència de Rafael Ros va ser una vegada penedit la següent<<...que se le reprenda, advierta y conmine y sea absuelto ad cautelam>>(7) podem intuir que una vegada examinat el cas del nostre sastre, la cosa podia anar de manera similar, amb una amonestació pública, pagament de les despeses de la seva presó i com es va fer en algun altre cas obligació de fer catequesi amb el mossèn de la parròquia o fer una estada en un monestir per retornar-lo als principis correctes de la fe.

Notes

1. JIMÉNEZ MONTESERIN, M.: "Léxico Inquisitorial." a *Historia de la Inquisición en España y América*. Vol. I, p. 184-217.
2. AHN/1.1.10.4.1.1/INQUISICIÓN,3724, EXP.23
3. *Ibidem*.
4. *Ibidem*.
5. *Ibidem*.
6. LLAMAS MANTERO, Antoni: "Rafael Ros: un cas típic de proposicions a Mataró". A *IX Sessió d'Estudis Mataronins*. Museu Arxiu de Santa Maria. Mataró, 1993.
7. *Ibidem*.

L'Auto de Fe. Un exemple de la concreció visible del poder inquisitorial

Introducció

Aquest treball intenta apropar-se de manera detallada al “gran espectacle” del poder de la Inquisició, com és l'Auto de Fe. Intentarem abordar el tema no només des del punt de vista dels fets, sinó també des de les idees. Per això el treball s'estructura en dues parts.

La primera part s'aproparà a l'exemple més evident i espectacular del procés inquisitorial que és pròpiament dit l'Auto de Fe. Veurem la seqüenciació dels actes les actuacions prèvies, la posada en escena, amb la seva cronologia particular i la seva temporalització, l'espai escollit per a la celebració, les construccions materials i les seves funcionalitats específiques, així com, un estudi dels personatges i la seva representativitat especial.

En la segona part del treball veurem el desenvolupament de tot el procés, és a dir, la celebració de l'acte en tota la seva extensió, amb els diferents moments com : l'abjuració, el procediment que portarà a la lectura de les penes, les execucions, i anirem una mica més enllà amb el que podem nomenar el record de l'acte.

Per tot això farem un recorregut en el temps i en l'espai geogràfic per poder donar els millors exemples i els més aclaridors.

La seqüenciació dels actes

Sens dubte l'auto de Fe constitueix al pedra angular de la representació pública del poder de la Inquisició. Com en tots els ritus, la seqüenciació dels actes, el seu ordre, la preparació prèvia i el seu desenvolupament posterior amb tota la seva complexitat, dóna una visió prou clara d'una Inquisició poderosa, omnipresent i triomfant.

Auto-da-fé.

El que es tracta és d'intentar veure, des de una perspectiva la més ampla possible, tot aquest mosaic d'actes, pensaments i voluntats que es concretarà i realitzarà en el que la Inquisició anomenarà l'Auto de Fe.

Les actuacions prèvies

Per poder iniciar un acte tan rellevant com l'Auto de Fe calien una sèrie de requisits importants i necessaris. En primer lloc, els tribunals de districte havien de fer la petició d'inici de l'acte al Consell de la Inquisició, que procedia a l'estudi de la petició. Aquesta petició incloïa en la documentació enviada, un bon gruix de processos individuals, ja que els tribunals de districte intentaven que el nombre de processats fou prou elevat, d'una banda per assegurar-se que es faria l'Auto de Fe, i d'altra banda per donar-li prou rellevància i així augmentar la vistositat de l'acte.

Una vegada que el Consell de la Inquisició havia estudiat la demanda del tribunal de districte i l'havia acceptada, es procedia a la redacció de l'edicta de l'Auto de Fe. Aquest es publicava com a mínim vuit dies abans de l'incí de la cerimònia. Aquest termini era força habitual durant la primera meitat del segle XVI, però posteriorment, degut a l'augment de la complexitat del procés, es va anar allargant en el temps, tot arribant a terminis d'un mes. Això era degut també a la voluntat, per part de la Inquisició, de poder mobilitzar a tota la població, tan eclesiàstica com seglar i així donar-li a la cerimònia un to realment espectacular. Tenim un exemple prou clar del que acabem de dir en la mateixa documentació inquisitorial.

En 1590, a Còrdova, el "bando" el publicà l'agutzil de la Inquisició acompanyat per dotze familiars a cavall que anaven pels carrers de la ciutat deu dies abans de l'incí de l'acte.⁽¹⁾

Però no només era un acte de càstig als detinguts, sinó que realment en l'Auto de Fe es reforçen els lligams entre els funcionaris inquisitorials i els familiars del districte i així es cohesionen els diferents estaments del poder inquisitorial. És especialment destacable la imatge que vol projectar la Inquisició sobre si mateixa i com vol que la vegi la societat. Tot això es concretà en les audiències que se sol·liciten al rei, i simbolitzen d'una banda el reconeixement de la Inquisició cap al poder reial, i d'altra el recolzament que dona la corona a la mateixa Inquisició. Això es plasma físicament i davant de tothom amb la presència física del rei en l'auto de fe. Per exemple tenim a Felip II el 1564 a l'Auto de Fe de Barcelona, amb motiu de la celebració de les corts a la ciutat. No deixa de tenir la seva importància aquesta presència, ja que normalment els reis només assistien a un sol Auto de Fe durant el seu regnat, excepte en ocasions molt especials com el cas d'aquest mateix rei que també assistirà el 1564 al de Toledo en ocasió del seu casament amb Isabel de Valois.

Durant les setmanes prèvies a l'inici del procés, la Inquisició realitza una tasca desbordant; d'un banda els tribunals de districte presenten els informes a la Suprema, a les autoritats locals i a la població en general. Amb això s'acceleren les sentències per tenir-les apunt per la data assenyalada. Amb quinze dies d'antelació es comuniquen les penes als presumptes heretges i tres dies abans de l'Auto de Fe als relaxats, és a dir, als condemnats a mort, amb la intenció de que puguin tenir temps per penedir-se dels seus pecats. La darrera setmana es preparen els vestits dels penitents i es crida al pintor per pintar el rostre dels condemnats als vestits. Restava només la publicació de l'auto de fe, s'obre la preparació de l'acte i s'inicia el control religiós i moral de la Inquisició vers la població.

La temporalització

En primer lloc hem de citar un aspecte fonamental que és la teatralització de l'acte, amb uns actors molt definits que es converteixen en els directors de tota la representació, que són els inquisidors. Aquesta posada en escena es concreta en un espai molt determinat, normalment és la plaça gran presidida per l'edifici de l'església. Posteriorment quan l'acte entri en declivi cap a mitjans del segle XVII, es farà a l'interior de la mateixa l'església.

Al principi els autos de fe tenien una temporalització d'una setmana, posteriorment s'intenta fer coincidir l'auto de fe amb diumenge amb la qual cosa: "es prohibeixen les misses cantades i sermons, les persones no poden anar armades ni a cavall."(2).

Com hem dit abans en un principi l'auto de fe es celebrava a l'aire lliure i preveient la climatologia els inquisidors el realitzen durant la primavera i l'estiu.

L'espai del auto de fe: les construccions materials i les seves funcionalitats

Com a representació teatral que era, es construeix un decorat que es guarnia com els dies de festa gran; es controla el lloc per mitjà de guàrdies i personal de la mateixa Inquisició, i s'estableixen els llocs tant per les autoritats civil com per les inquisitorials. Això té un gran importància ja que depenent del lloc que s'ocupa marca l'estatus social de la persona. Per exemple en el quadre del pintor Francesco Rizzi, es veu al rei i la reina en l'acte de fe de 1680 realitzat a la plaça Major de Madrid en una tarima on dominen tota l'escena. Per tant era de gran importància l'orientació de tot l'escenari, a més de les construccions que seran ocupades pels personatges més destacats. Per tant, es construïa l'escenari paral·lelament al palau de torn, o bé respecte als edificis més destacats de la plaça.

Aquesta gran tarima és una construcció de fusta que es munta per la celebració de l'acte i una vegada conclòs es desmunta. Les mesures eren variables ja que s'adaptaven a les mesures de la plaça, la seva estructura era rectangular i d'una alçada important.

"Su superficie en Madrid en 1680 era de 63 metros por 33 metros. Debemos tener en cuenta el volumen del tablado, que se construía de 1,7 metros a 4,8 metros por encima del suelo y las gradas se colocaban en ambas extremidades, que alcanzaban una altura considerable, tanto del lado de los inquisidores como en el de los condenados, entre 7 y 9 metros." (3).

Les funcionalitats específiques d'aquesta construcció material estan íntimament lligades al disseny de fer sobresortir uns personatges per damunt d'uns altres, és a dir, de marcar unes categories socials determinades i exposar al poble el poder de la Inquisició. Per tant, la divisió de l'espai en classes socials era un element preferent. Tenim tres espais molt clarament delimitats: la zona reservada als inquisidors, la zona dels condemnats a mort que estava en la part oposada a la dels inquisidors i en el centre la tercera zona, destinada a l'altar on es feia l'abjuració. La zona dels inquisidors la podem anomenar la zona noble; això es feia evident per mitjà de la decoració utilitzada en el sostre en forma de "dosel", les cadires dels jutges, els teixits luxosos de colors or i vermells, pels objectes simbòlics com les imatges sagrades i la creu, a més de l'escut d'armes de la mateixa Inquisició, que a vegades l'acompanyava l'escut reial o el papal. Per contra la zona dels condemnats era la degradada, era fosca amb predomini del color negre i els teixits eren els més vulgars. El significat simbòlic és prou evident. Del costat dels inquisidors es vol simbolitzar el cel, la justícia, la netedat, la puresa i el triomf de la veritat; de l'altre, la brutícia, l'heretgia, la misèria i el diable.

Fins i tot tenim una jerarquia interna amb aquesta gran construcció. Els inquisidors s'asseien en la part més alta i els condemnats segons els seus delictes, a la més alta els més greus i a la part més baixa els més lleus.

Un altre element són els convidats. Els que tenien un estatus social més elevat en el centre, o bé a la dreta del seient central i a les fileres de seients superiors. Fins i tot La Inquisició reservava pels seus els seients predominants fins i tot per sobre dels alts càrrecs de l'Església. No cal dir que això va ser una font constant de conflictes, tots volien destacar en l'Auto de Fe, evidentment la Inquisició no va permetre a cap estament que li treies el seu paper principal. L'altre actor, el poble, assistia com a espectador i d'en peus.

El desenvolupament del procés

Les processons

Una vegada s'havia publicat pels carrers i les esglésies l'edict de l'Auto de fe, s'inicien les primeres actuacions. En la nit anterior a l'Auto de Fe, s'inicia la processó de la Creu Verda, que es portava des del tribunal fins el lloc de celebració de l'Auto de Fe, aquí sortien els inquisidors i els condemnats i també hi participen altres religiosos, càrrecs públics, i nobles. Amb aquest acte es pretén assabentar a tota la població per què hi participi de l'auto de Fe. Cal dir que aquesta processó en un principi no es feia en tots els districtes i es farà habitual ja en el segle XVII.

L'objectiu era portar aquesta creu de dos metres d'alçària, tapada amb un vel. Aquest acte tenia un clar simbolisme litúrgic, ja que el color verd simbolitza l'esperança i a més és el color que el mossèn fa servir a la missa els dies de festa. El vel simbolitza el recolliment de l'església davant la resurrecció de Crist i també avui dia el veiem en processons contemporànies, però en aquest cas simbolitza un altre concepte que és la vergonya, vergonya que té l'església per l'heretgia comesa pels condemnats contra Crist i que només pot ser eliminada i corregida amb el càstig.

“En Barcelona, en 1627, dos banderas abrían la procesión decoradas con las insignias de la Pasión de Cristo, seguidas de los familiares, comisarios y notarios de la Inquisición, el párroco de Santa Maria de la Mar llevando la cruz con el diácono y el subdiácono, el fiscal y el aguacil mayor del tribunal; por su parte, los religiosos de la Santísima Trinidad velaban durante toda la noche la cruz” (4).

Realment la processó que inicia l'Auto de Fe és la dels penitents i condemnats. Aquests eren acompanyats per religiosos que els demanaven amb insitència que es penedissin dels seus pecats. Evidentment en cas de donar-se el penediment aquest no suposava un canvi substancial de la condemna, només una variació en la forma d'execució del condemnat. Al cap de la processó anaven els clergues seculars i el sacerdot de l'església principal que portava la creu amb el vel. Els condemnats sortien envoltats de soldats a banda i banda, i als costats de cada presoner hi anaven dos familiars del seu mateix nivell social. També dintre de la mateixa processó es donava una jerarquització dels condemnats, segons la gravetat de les seves penes. Els que tenien delictes més lleus anaven al davant, seguits dels que tenien penes més greus i la processó quedava tancada pels condemnats a mort. A vegades se separaven els penitents i els relaxats, és a dir, els condemnats a mort per mitjà d'una creu que donava l'esquena als que anaven a morir. Tots portaven l'hàbit penitencial, els anomenats “sanbenitos”, que eren uns vestits teixits de lli cru pintats de groc amb els símbols de la reconciliació amb l'església, que en aquest cas era la creu roja de Sant Andreu o bé amb símbols de condemna com les flames de l'infern i els “grifos”. El simbolisme del

“sanbenito” ve de l'època medieval on l'hàbit penitencial simbolitzava el penediment de l'acusat; a més el groc, com a color principal, significa la traïció, i el vermell la sang de Crist i dels màrtirs. A més a més, aquest hàbit es podia transformar en el cas del penediment del condemnat i les flames es giraven cap a vall com a signe de lliurament de l'infern.

Els condemnats anaven en filera, descalços i amb una espelma a la mà, generalment era de color groc, excepte a Barcelona que era de color verd. El simbolisme de l'espelma dintre de la religió catòlica representa la llum de la fe, és una llum que guanya a la foscor i a la negror del pecat. Els relaxats a més portaven una mitra infamant que ja s'utilitzava amb les prostitutes a l'Imperi Romà i a les festes dels bojos.

Dintre de tot aquest conjunt el que impactava més era l'inici de la processó que s'iniciava amb el toc de les campanes de la catedral a la que contestaven totes les campanes de les diferents esglésies de la ciutat, a més de tot el seguici d'estàtues dels condemnats que ja havien mort en el transcurs del procés previ de l'Auto de Fe, i de les estàtues d'aquells que havien tingut la sort de poder fugir abans de ser detinguts per la Inquisició.

Anteriorment, els inquisidors juntament amb els nobles i resta d'autoritats marxaven a corre cuita per poder estar en el seu lloc i poder així rebre als condemnats asseguts. Amb aquest senzill acte es donava a entendre que els inquisidors són els primers, els bons, i els que arriben després són aquells que pels seus pecats queden exclosos de la societat. Una vegada que els inquisidors i el seus acompanyants més importants havien ocupat els seus llocs privilegiats, ja que no totes les autoritats tenien lloc, es dona inici a la celebració.

En primer lloc es cantava el *Veni Creator Spiritus* i els encausats es van col·locant en el seu lloc previst, els penitents en les fileres inferiors i els condemnats en les superiors. Seguidament es dona lectura a les sentències. Tot seguit es fa una legitimació del tribunal, d'una banda es citen les butlles papals a favor del Tribunal i d'altra es torna a legitimar fent referència al recolzament que li dona al tribunal el poder laic. Posteriorment el predicador que fa la lectura demana la benevolència de la personalitat més important que assisteix a l'acte. Fet tot això, es passa a la publicació de les sentències, que no les llegeixen els inquisidors sinó els clergues, que en veu alta van cridant un a un als presoners per a que escoltin les seves penes. Els presoners són escortats per l'alcaid de la presó fins l'altar, on obligatòriament feien una reverència a la creu i als inquisidors. Immediatament es feia un recull de tots els seus delictes i es donava la conclusió final al Tribunal.

Les penes eren molt variades. En un primer grup tenim els presoners reconciliats i els aplicaven les següents penes: els assots públics, galeres, deportació, exili temporal, presó temporal en un convent o escola de fe de la mateixa inquisició; prohibicions varies com sortir de casa, del barri o de la ciutat sense permís dels inquisidors. Un segon grup eren els presoners relaxats. Aquests podien o no portar una espelma a la mà, aquests presoners en ocasions cridaven, insultaven, proclamaven la seva innocència, o es negaven a fer les reverències a la creu i als inquisidors, davant d'això els guàrdies intentaven tapar-los la boca per evitar que els insults i altres impropis arribessin a orelles del tribunal i del públic, evidentment la seva pena era la mort. En algun cas el presoner o presonera es penedia dels seus pecats, en tal cas, un dels inquisidors l'escoltava en confessió, i si quedava convençut de la sinceritat del seu penediment cridava als altres inquisidors per poder revisar la sentència. Aquesta no variava gaire de la pena posada inicialment. També es podia donar el cas d'una suspensió de la sentència, en tal cas el condemnat tornava a la presó per donar temps a realitzar noves proves i investigacions sobre el cas.

L'abjuració

L'acte d'abjuració és un dels moments més destacats de tot aquest ritual. En primer lloc es procedia a la lectura de les sentències dels reconciliats, després la dels relaxats, que es lliuraven a la justícia secular i per últim es procedia a l'abjuració dels reconciliats.

Tot l'acte té com en la resta del procés un marcat simbolisme. D'una banda l'heretge que amb els seus delictes s'exclou de la mare Església de Déu, la seva detenció el margina de la societat, ja que sobre ell pesa directament l'excomunió, però amb l'acte d'abjurar dels seus pecats torna al si de l'Església i per tant torna a Déu. Això implica la salvació de la seva ànima i d'una altra banda ratifica el poder inquisitorial, ja que és la mateixa Inquisició la que retorna seguint la paràbola el fill pròdig al Pare.

Cal esmentar que els acusats que morien a la presó excepte si són heretges reconeguts, són absolts, reben el perdó postmortem i són enterrats en terra santa. Però també cal esmentar el que passava amb aquells individus que per raons particulars aixecaven un fals testimoni contra una altra persona. Si aquesta persona era acusada pels inquisidors i com a resultat anava a l'Auto de Fe i es descobria la seva innocència, el culpable rebia dos-cents assots públicament i quedava així marcat com fals testimoni dintre de la societat.

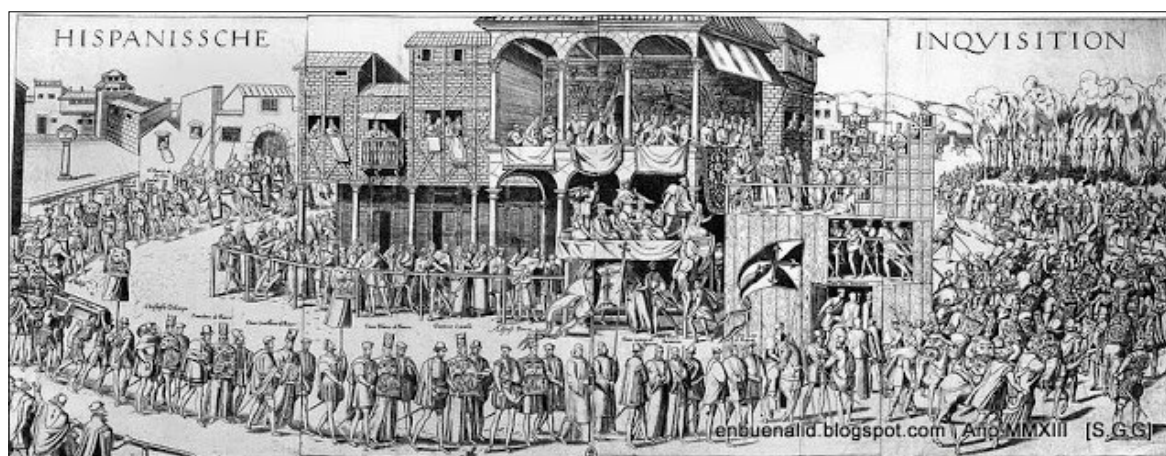
L'Execució

Amb l'execució s'arriba al final d'aquest drama. Els relaxats són entregats al braç secular, és a dir, a les autoritats civils, ja que els inquisidors com a clergues no poden condemnar a ningú a mort, ja que estava prohibit pel Dret Canònic d'una banda i d'altra banda per la mateixa Bíblia.

Els inquisidors s'ho prenien amb calma, tot esperant que algun dels condemnats s'ho pensés millor i tornés al bon camí, però normalment aquests actes de penediment de darrera hora eren poc freqüents. Una vegada llegida la sentència de mort, l'alcaid de la presó tocava el pit dels condemnats com un acte simbòlic en el qual els condemnats passaven a la seva autoritat. Seguidament es guiava als condemnats a una sala fora del cadafal de l'Auto de Fe, i es feia una pregunta: en quina religió voleu morir? I tot seguit s'iniciava la desfilada. En el seguici anaven acompanyats dels teòlegs de la Inquisició que intentaven ja en l'últim moment el penediment dels condemnats, i tots ells envoltats per les masses que no paraven d'escridassar-los que es penedissin. Al llarg del camí, les aturades del seguici eren constants davant de qualsevol imatge religiosa. El que es volia significar davant del poble era la possible intervenció divina, que es manifestaria clarament en el canvi d'actitud de qualsevol dels condemnats.

Si es donava aquest darrer penediment de qualsevol dels excomunicats, s'arribava al punt culminant de l'acte religiós, ja que evidentment el que s'aconseguia era salvar una ànima de l'infern, però si no es donava aquest penediment, el públic assistent augmentava el to dels seus insults i burles ja que s'identificava el condemnat amb el diable.

El lloc de l'execució també estava molt pensat pels inquisidors. No es volia contaminar la ciutat amb el fum d'heretges i del diable. Per tant el lloc escollit era a les afores de la mateixa ciutat. En aquests llocs es trobaven construccions senzilles realitzades per les autoritats civils i consistien en una creu verda o blanca depenent de si a la ciutat existia la respectiva confraria. La foguera consistia en un apilonament de troncs en forma de cub sobre la qual es col·locava una plataforma i un tronc vertical on es lligava la víctima, la qual podia ser estrangulada si havia demostrat el seu pe-

nediment al llarg de procés i la seva voluntat de retornar a la veritable religió. En cas contrari les flames de l'infern, en aquest cas a la terra posava fi a la vida dels condemnats, més per la inhalació del fum que per les cremades. Una vegada s'havia acabat l'acte, s'escampaven les cendres al vent o amb aigua per així esborrar qualsevol record del ajusticiat. També es cremaven les estàtues d'aquells que havien fugit o mort en el transcurs de l'Auto de Fe. En certs moments, on el que seu nombre era molt elevat i per reduir el nombre d'estàtues i evidentment el cost econòmic de les mateixes es posaven en un sola figura la cara de dos condemnats. Tenim alguns exemples més elaborats, que podem dir fins i tot arribant al sadisme com és el cas següent:

Así, en Sevilla, a finales del siglo XV, las autoridades civiles hicieron construir estatuas gigantescas de yeso, huecas, en las que se colocaba a los condenados de la Inquisición, que morían de esta forma encerrados dentro de aquellas imágenes.(5)

És realment curiosa aquesta forma de execució, tenim una referència de Juli Cèsar en la *Guerra de la Gàl·lia* on cita el costum d'alguns pobles gals de fer estàtues gegantines on es tancaven als delinqüents.

Ens queda per últim citar el paper del botxí, la seva feina era considerada impura i el mateix botxí civil demanava perdó als que anava a liquidar. Això ho feia, més que com un acte de penediment per treure la vida a un ésser humà, com una protecció personal contra els esperits del condemnats que podien afectar a la seva vida futura.

El record de l'Auto de Fe

Evidentment les autoritats inquisitorials no volien que l'Auto de Fe quedés com un fet puntual en la vida dels ciutadans que havien assistit al mateix. Per això en el dies següents s'aplicaven les penes menors, és dir, la flagel·lació dels presos en els carrers de la ciutat, la utilització dels hàbits penitencials durant anys per part dels acusats reconciliats en la veritable fe, o bé l'ingrés en els col·legis de fe pel seu adoctrinament. També això té la seva càrrega simbòlica, és el Purgatori que han de viure els condemnats per poder quedar lliures de qualsevol taca del pecat comès.

Amb l'objectiu de la perpetuació del record, els hàbits penitencials es colgaven dintre d'una església parroquial on l'acusat era conegut així com la seva família. Posteriorment es van centralitzar en una església o convent important de la ciutat, que en el cas de Barcelona era la de Santa Caterina, i això provocarà parets plenes de vestits infamants al llarg principalment del segle XVI i XVII. A més, cal recordar que en aquest vestit estava pintada la cara del acusat. No cal dir que una vega-

da la persona havia passat per tot aquest suplici el que menys volia és recordar-ho. Per tant el robatori d'aquests vestits era força freqüent, i a més les famílies no paraven de demanar a la Inquisició que fossin retirats els hàbits penitencials d'algun dels seus avantpassats.

El significat de tot plegat està clar, la Inquisició tenia amb aquest records un doble sentit. D'una banda els objectes de la seva actuació eficaç, i d'una altra, els trofeus de la seva victòria sobre l'enemic heretge. Així estem davant de la lògica del triomfador que vol perpetuar en el record la seva victòria, què és una victòria de la fe veritable, i la necessitat de permanència en el temps com a institució.

Però, en aquesta reconstrucció del record hi ha una segona cara, la dels vençuts. Aquest afany expositiu dels trofeus inquisitorials té una lectura diferent per part dels derrotats, Ells es converteixen amb el seu record i el de les seves famílies en una prova fefaent dels màrtirs i innocents acusats pe la Inquisició.

Breu ressenya dels Autos de Fe de Barcelona

La Inquisició a casa nostra tenia una característica generalitzada al llarg del temps, la seva manca de recursos econòmics como deixa clarament palesa la carta dels inquisidors a la Suprema l'any 1622.

esta Inquisiçion es singular en España en raçon de no hazerse los autos de fee con la grandesa i deçencia para los inquisidores que se hazen en todas las demas inquisiçiones y que esta inquisiçion es muy pobre y assí lo que se habia de hazer en autos publicos sera mas conbeniente que se haga en alguna iglesia quando esto sea necessario. (6)

A més a més, tenien un problema afegit que era la manca d'assistència de les autoritats civils més importants, per tant, ni els consellers ni els virreis tenien cap interès. Això pels mateixos inquisidors era una manca important al seu prestigi, cosa que evidentment no es donava en altres indrets peninsulars.

A Barcelona, els primers Autos de Fe i els més importants i nombrosos es van fer a la Plaça del Rei, que també es va alternar amb el Born, com per exemple el de 5 de març de 1564,. Si el nombre de condemnats era petit, la qual cosa significava que els rendiments econòmics pel Tribunal eren gairebé inexistents, com es va donar al segle XVII, es celebraven dintre de l'església de Santa Caterina majoritàriament, i en algunes ocasions a l'església de Santa Àgueda. També es van donar Autos de Fe en el si de la catedral com el que es va fer el 4 de febrer de 1571 i en les sales del propi Tribunal de la Inquisició. Parlem ja d'un nombre molt reduït d'acusats, fins al punt que podia ser només un.

La foguera o crematori a Barcelona estava como era habitual situat fóra de la ciutat en un lloc anomenat en Canyet o Llacuna, proper a la porta de Sant Daniel. D'aquí va quedar l'expressió popular anar-se'n al Canyet, com a significat de morir-se.

Les sentències dictades pel tribunal de Barcelona havien de ser ratificades per la Suprema. En cas de extralimitar-se els inquisidors en las seves actuacions eren destituïts per la Suprema, com va ser el cas de l'inquisidor Sarmiento al segle XVI, que va enviar sis suposades bruixes a la foguera sense cap tràmit.

També va ser un focus de problemes pels inquisidors la justícia secular catalana, ja que demanaven assistir al procés i escoltar de nou a l'acusat, posant tots els impediments possibles per no executar-lo, problemes que els fiscals de la Inquisició van fer arribar també a la Suprema sense gaire bons resultats pels seus interessos.

Conclusió

Com hem pogut veure al llarg del treball l'Acte de Fe és el gran espectacle públic de la Inquisició. És aquí on mostra davant dels clergues, seglars i autoritats civils l'abast del seu poder i fins i tot fa participar el mateix rei com és el cas de l'Auto de fe de Barcelona amb el rei Felip II al 1564.

Hem repassat l'ingent tasca burocràtica que realitzaven els tribunals de districte amb l'enviament d'informes a la Suprema, autoritats locals i a la població previ a la realització de l'Auto de Fe. Hem vist que la teatralitat de l'acte necessitava un espai ample i determinat com són les grans places ciutadanes presidides per l'edifici de l'església, on es refugiarà el mateix acte quan entri en declivi. A més de la mobilització de mitjans econòmics, personals i materials que és força elevat ja que delimitava i jerarquitzava l'estatus social de tots aquells que assistien, bé com encausadors, participants o condemnats.

Hem de destacar en l'Acte de Fe l'important paper simbòlic que representava. En primer lloc, el triomf de la religió veritable que fa reconciliar als pecadors amb l'Església i els torna al seu lloc natural, deslliurant-los del pecat i de l'infern. En segon lloc, l'esforç que fa la Inquisició per castigar als heretges impenitents, que com a seguidors del diable s'han de eliminar de la terra pel perill de contagi que suposen pels bons cristians, però els inquisidors lluitaran fins al final contra el mal, i intentaran fins a l'últim moment salvar l'ànima d'aquell que anava a morir. En tercer lloc, la reafirmació davant de tothom del poder del Tribunal, també de la mateixa Església i dels poder civils i no cal dir ja davant del poble més senzill. I en quart lloc, el desig de pervivència del seu triomf en el record, tant dels que van viure l'Acte de Fe com d'aquells que van venir més tard per mitjà dels vestits penitencials penjats a les esglésies i les obres d'art que van reflectir clarament el drama que van viure els acusats.

Per últim, fer menció de les enormes diferències entre els diferents tribunals peninsulars, tenim el de Barcelona, on l'Auto de Fe mai va tenir una gran acceptació, excepte si contava amb la presència reial, cosa excepcional en aquestes contrades. Mai va tenir el recolzament de les autoritats locals i sempre va tenir uns recursos molt escassos, tant a nivell econòmic com material, cosa que contrasta amb la potència i acceptació que va tenir en altres tribunals.

Notes

1. AHN, Inq, Llibre 1254, fl.306v
2. AHN, Inq, Llibre 1276, fl.174v
3. BETHENCOURT, Francisco.: *La inquisición en la época moderna*. Ed. Akal. Madrid, 1997. Pàg. 295
4. *Opus. Cit.* Pàg 302.
5. *Opus. Cit.* Pàg. 325-326.
6. AHN, Inq. Lligall. 2155 (2).

El procés del matoroní José Puch a la Inquisició de Saragossa. 1759

Introducció

En aquest treball assistirem al procés de Fe del matoroní José Puch, que es va fer a la ciutat de Saragossa. El nostre conciudadà va ser comissari del Tribunal de la Inquisició d'aquesta ciutat, i amés va ostentar altres càrrecs com va ser el de canonge en la catedral del Pilar de Saragossa. Tot i això a l'any 1759 es va veure implicat en una sèrie d'esdeveniments que el van portar al davant del mateix tribunal al qual servia.

Els càrrecs de José Puch

Primerament, el matoroní José Puch va ser comissari de la Inquisició. El comissari normalment era un sacerdot que treballava per a la Inquisició i n'era l'autoritat visible. Normalment, junt amb els familiars, formava una xarxa visible del poder inquisitorial. El comissari solia establir el seu lloc de residència en els pobles i ciutats més grans. Dins de les seves tasques podem destacar el recull d'informació, que posteriorment passava al seus superiors. Aquesta informació l'arribava d'una banda amb els edictes de fe i, de l'altra, de les mateixes denúncies que li feien els mateixos ciutadans. El comissari també feia de recollidor de proves en les actuacions delictives, que una vegada aplegades, les enviava al Tribunal per a la incoació del procés. El comissari juntament amb el notari i l'agutzil feien de tribunal local i formalitzaven tots els tràmits burocràtics, si bé no podien practicar detencions. Tota aquesta feina realitzada pel comissari no tenia una remuneració monetària, només en certs moments en que es demanava una investigació de neteja de sang per poder exercir certs càrrecs públics van poder disposar de diners. La Inquisició una vegada havia fet al llarg de la seva història la confiscació dels béns de jueus i moriscos va anar gairebé sempre curta de recursos. Per tant el pagament es feien en privilegis i immunitats, cal recordar que el poder d'aquesta institució no era gens menyspreable i gairebé sempre va donar recolzament i suport als seus components.

Vista de Saragossa en 1647 (Martínez del Mazo. Museo del Prado)

En segon lloc una de les tasques realitzades pel nostre inquisidor va ser la de canonge. Una canonja era un dignatari que formava part d'un capítol, en aquest cas de la catedral del Pilar de Saragossa. En el capítol es realitzaven tasques relatives al culte, als assumptes interns i a més els canonges com a capítol de la catedral eren una corporació destinada a l'assessorament del bisbe. La seva funció principal era celebrar l'eucaristia i administrar els sagraments, excepte la confirmació i l'ordenació sacerdotal que eren tasques del bisbe. A més com diu la documentació el nostre protagonista era "racionero", és a dir, que tenia dret a ració, que vol dir que disposava d'una part de les rendes de la catedral del Pilar.

Per tant, podem deduir que el nostre personatge tenia un paper rellevant dintre de la vida de la ciutat, tant pel que feia a la seva pertinença a la Inquisició com la seva feina dintre del capítol catedralici. Tot i això, no es va poder sostreure a ser encausat en un procés iniciat per la mateixa Inquisició com veurem tot seguit.

El tema del secret, una eina molt valuosa per a la Inquisició

Primer, ens cal fer esment d'allò que entenia la mateixa Inquisició pel concepte de secret. Aquest ja està recollit per Nicolau Eimeric en la seva obra *El manual de los inquisidores*, que posteriorment va ser anotada al segle XVI per Francisco Peña, i ens diu el següent:

Se le asignará un abogado probo, no sospechoso, experto en derecho civil y canónico, y fervoroso creyente. También se nombrará un procurador. Los nombres de ambos no figurarán en las actas del proceso, y menos aún, como se sabe los de los delatores, para evitar que puedan tener represalias por parte de las fuerzas de que dispongan los denunciados (si se viera que no hubiera lugar a riesgo ulterior, el inquisidor anotaría todos los nombres en las actas) Entendemos aquí por <<fuerzas>> sobre todo la del dinero y la del mal. No es difícil adivinar lo que podría sucederles a los testigos y al procurador si sus nombres figurasen en un acta pública... (1)

Com podem veure d'importància del secret era cabdal per seguir un procés inquisitorial, però aquest secret s'estenia a gairebé tots els àmbits d'actuació del tribunal. Kamen en fa un resum molt detallat de d'importància del mateix:

El rasgo que distinguía a la Inquisición era su absoluto secreto, lo que la hacía más propensa a los abusos que cualquier otro tribunal. Parece ser que este secreto no formaba parte originariamente de la estructura del trabajo inquisitorial, y en los documentos más antiguos aparecen juicios públicos y cárceles públicas con preferencia a las secretas. Pero al principio del siglo XVI el secreto llegó a ser la regla general y fue impuesto en todos los asuntos del tribunal. Incluso las varias instrucciones de la Inquisición, aunque fueron impresas, se distribuyeron de un modo muy restringido y no vieron la luz pública. No es de extrañar que, debido a esto, la ignorancia del público sobre los métodos y procedimientos del tribunal fuera general, ignorancia que en sus primeros tiempos ayudó al tribunal, creando un temor reverencial en las mentes de los transgresores, pero en su último período provocó el temor y el odio basados en una idea muy imaginativa de la manera de actuar del tribunal.(2).

Per tant, com a eina, el secret es va transformar en una arma molt poderosa no només en el decurs d'un acte jurídic, sinó també a nivell de tota la societat. El secret els donava el poder de fer-se respectar, introduir la por en les ànimes dels acusats i fins i tot d'aquells que no ho van ser, i sotmetre les voluntats més reticents contra la Inquisició i els seus mètodes.

El procés de fe contra José Puig per trencament del secret

S'inicià el procés de la següent manera:

La Inquisición fiscal de Zaragoza contra D. Joseph Puch. Presbitero Comisario del Sto. Oficio natural de Mataró en Cathaluña de 39 años Racionero de la cathedral del Pilar.

Don Blas Ruiz de Rozas, natural de Valladolid, de 32 años acomodado en el estanco del tabaco comparecio de su voluntad ante el Inquisidor Maximo á 9 de Marzo de este año de 1758, y presentando una relación dijo. Vide fol 92 y 93. El Tribunal a 6 de dicho mês mando fuesen examinados los concernientes a excepcion de su madre y criadas Recivida su declaracion a D. Joseph Gil Pio de 55 años, Notario de la Inquisicion de Valencia y Racionero del Pilar por otro Inquisidor Maximo, dijo que vivia el declarante en la misma casa que Puch, y que la vispera del viaje que dipuso este, dijo el declarante que este havia dado una comida para prender en Huesca una religiosa carmelita calzada, llamada Maria Theresa o Maria Antonia Ricafort, y que haviendo de llevar ropas de muger, para traerla, era indispensable en caso, de donde las havia de sacar: que le dijo el declarante se fuese con tiento (...) que las podria buscar fuera con algun pretexto, y que no assintiendo dicho comisario de este consejo, llamó a su madre, la dijo que necesitaba y le encargó un bata, una rasa, una mantilla y un pañuelo: que le respondió esta que solamente, tenia una mantilla decente y no limpia, y la dijo Puch la pidiese a la cuñada; que instandole su madre para que queria , la respondió que callase, pues la necesitaba, por que havia de ir a Huesca a traer presa a una religiosa, que era sabido por su madre. (3)

Com podem veure José Puch tenia una bona situació econòmica pels càrrecs que desenvolupava, tant amb la Inquisició com a la catedral del Pilar, ja que li permetia tenir criades a casa seva i mantenir a la seva mare amb ell. A més en aquesta cita podem veure un sèrie de temes interessants. En primer lloc, tenim el tema del nom de la monja, ni el mateix inquisidor fiscal està segur Maria Teresa o Maria Antònia. En segon lloc ens delimita el tema de la violació del secret. La monja no podia anar a la ciutat de Saragossa i comparèixer davant de la Inquisició vestida de monja, sinó que tenia que anar amb robes de dona seglar. Però el que és més important és que Puch comença a explicar el motiu de la seva missió, i la necessitat de proveir-se de la roba para poder camuflar convenientment a la carmelita calçada, fins al punt que li demana a la seva mare una “rasa”, que és una tela de seda lluent, que evidentment no portaria un monja.

I segueix la desfilada de testimonis que li van complicat al protagonista una mica més el tema.

Librose comision al calificador Fn. Lorenzo de Santaolara para que pasase el Secretario nominal y examinase a Ana Sorolla, Cathalina y Maria Larull al lector Villano y al familiar Mainar. Dicho religioso Fray Domingo Villano de 34 años lector de Theologia contesta la cita diciendo que cuando fueron a su celda a tomar chocolate dicho don Joseh Gil y Puch le dijo a este, ¿de donde sale usted, que hace tantas oras que no le he visto? Y le respondió delante de otro, he estado ocupado en diligencias del Santo Oficio: que haviendo salido de alli dicho Gil, de repente parece continuo Puch diciendo he traído una buena moza, y suspenso de nota no diga usted nada; que duda el declarante, si seria religioso o religiosa, por haver dicho Puig que tenia licencia del Prelado, respondió este, que era monja, y continuando el declarante la conversacion, dijo pues las pobres habian quedado desconsoladas y tristes, y respondió Puch, no tiene remedio, las he intimado el secreto del tribunal: que llegó a las diez al lugar de la prision, y á las doce ya tenia la licencia del Prelado, bien que no le dijo el lugar, ni la religiosa, ni el secreto de la religiosa que causando admiracion al declarante lo que oia, le dijo (...) no diga usted esas

cosas, pues las devia callar, y dijo poco importa, pero las cosas del santo oficio no se pueden revelar, ni decir, porque tienen en el modo proporcion con el sigilo sacramental, y con esto reparó el declarante, que Puch tuvo algun sobresalto, con lo que cesó la conversación...(4)

Aquí al nostre protagonista es va adonant que la seva actitud no està d'acord amb el que mana el Sant Ofici, fins al punt que el lector de teologia, li fa veure que el que està dient constitueix el mateix que trencar el secret de confessió i que això és una falta molt greu. Però Joseph Puch no ha estat capaç de entendre la gravetat del problema que s'està creant el mateix. I continuen les declaracions d'altres testimonis que aniran en la mateixa línia que els anteriors, però en aquest cas el receptor de les confidències és un familiar de Sant Ofici, al que li detalla amb tot luxe de detalls els esdeveniments:

D. Joseph Alejandro Mainar de 42 años familiar dijo que con motivo de la amistad que tiene el declarante con Puch se frecuentaban mutuamente las casas (...) y le dijo estando a solas, havia de ir en comision del tribunal a hacer una promision a Huesca y que el supuesto que havian de prender era un religiosa carmelita hija de un medico, que haviendo preguntado el declarante cual era el caino mas comodo y disimulado, le respondio que el parecia por Alcuviere o Robres (...) que al otro dia, estando solos le dijo el mismo queluego llego a Huescapaso a ver al reverendo Obispo para entregarle un pliego que llevaba del tribunal. Estando todas las religiosas en el coro Sor Marai cantaba una leccion, la llamaron que subiese en presencia de la Priora, y otra persona, la dijo: Senyora lleve con paciencia los trabajos, se ha de venir conmigo de orden del Santo Oficio, lo que paso en la celda: que en este convento se detuvo Puch dos horas y en este tiempo secuestró lo que havia en la celda, y trajo algunas cosas en un baul: que como asta las diez de la noche, la saco del convento con unos vestidos de su madre, iendo a tomar la calesa que los esperaba fuera de la ciudad, que anduvieron toda la noche... (5)

Seguix el procés i es fa declarar a Ana Sorolla de 21 anys i minyona de la casa de Josep Puig i refereix que estava al cas del tema no per ell sinó per la seva mare, que per el que es veu seguia sent tant bocamolla com el seu fill. Davant de tot el seguit de proves concloents en contra dicta la següent sentència: <<El Inquisidor Fiscal en vista de los antecedente por escrito de 26 de Marzo fuese preso este comisario en las carceles secretas, y se les siguiese su causa hasta la definitiva. (6)

Però degut a la importància del cas, l'Inquisidor fiscal va recollint més testimonis i proves, el dia 30 de juny passa a examinar més proves i passa les mateixes als ministres del Sant Ofici. El dia 17 de juliol es confirmen en el Consell els vots particulars. El 31 d'agost l'Inquisidor Merino presenta nou càrrecs contra Puch i fa testificar a altres testimonis com és el cas següent:

Fuese examinado dicho Dn Joseph Cibada, y vinedolo por el mismo inquisidor a 9 del citado mes, dijo ser de 36 años Racionero y Presbítero del Pilar i lector del Cabildo que por marzo o junio del presente año no se cuerda de fijo ni aun el dia que se trataba ausente el comisario Puch salio el declarante a pasear a D. Joseph Gil que vivia entonces en la casa de Puch, se toco la conversacion de la ausencia de este y le dijo havia de hacer desde Huesca presa a una religiosa.(7)

Conclusió

Al llarg del procés hem vist com Joseph Puch gaudia d'una bona posició social, era comissari de la Inquisició, gaudia de les rendes del Pilar com a canonge, però el seu afany de protagonisme o bé el no saber mantenir la boca tancada en assumptes tan delicats com era el mantenir el secret de les diligències portades a terme per la mateixa Inquisició el va portar a ser jutjat per la mateixa institució del qual formava part. El delictes no era poca cosa ja que la revelació del secret era equiparable a revelar el secret de confessió i això el va portar a ser empresonat en les presons secretes.

Degut al mateix secret en que es movia aquesta institució, no sabem quin va ser el veredict final del procés, normalment la Inquisició era força suau amb els seus membres i es limitava a repremsió o a un càstig benivolent.

Respecte a la monja el mateix procés en indica que va ser alliberada, tot i que no ens indica en cap moment la causa que l'havia portat davant del Tribunal, i que va tornar al seu convent d'Osca en un període molt curt de temps.

Notes

- 1- NICOLAU, Emeric i PEÑA, Francisco: *El Manual de los inquisidores*. Ed Muchnik Editores. Barcelona. 1983. Pàg 166.
- 2- KAMEN, Henry: *La Inquisición Española*. Ed. Crítica, Barcelona. 1985. Pàg. 224.
- 3- AHN, Inquisición, 3732. EXP. 492
- 4- *íbidem*.
- 5- *íbidem*.
- 6- *íbidem*.
- 7- *íbidem*.

Bigàmia i Inquisició a les terres de Lleida. El procés de Pedro Llamas. 1749

Les bases religioses

En un principi les bases ideològiques per a la persecució de la bigàmia parteix de les arrels més profundes de la teologia cristina, basada tant en la Bíblica com en el Nou Testament. Tant l'home com la dona són un fruit de Déu que els va crear a la seva semblança i, per tant, són d'origen diví des del principi dels temps, com reflecteix el Gènesis, i la seva unió procedeix de Déu. Veiem uns exemples prou significatius.

Aleshores Déu digué: Fem l'home a imatge nostra. (...) Déu creà l'home a imatge seva, a imatge de Déu el creà: els creà home i dona. (1)

Malgrat tot, en el pla cristià no hi ha dona sense home, ni home sense dona; perquè si la dona ve de l'home, també és ben cert que l'home ve de la dona; i Déu és el principi de tot. (2)

Però, Déu després del pecat original va marcar molt clarament amb les seves paraules el sotmetiment de la dona a l'home, en el mateix Gènesis. Evidentment no deixa de ser una sanció i un càstig pel seu pecat. Aquest pecat portarà el dolor de la maternitat, la dificultat de les relacions de l'home amb la dona i la voluntat de l'home de dominar-la.

I digué a la dona: Augmentaré molt els neguits de les teves gravidesses, amb dolor infantaràs als fills. Cap el teu home anirà el teu afany, però ell et voldrà dominar. (3)

Les mullers subjectes cada una al seu marit, com al Senyor. Ja que el home és el cap de la dona, així com el Crist és el cap de l'Església, salvador ell mateix del cos. Ara bé, com l'Església se subjecta al Crist, així també les dones als marits en tot. (4)

D'aquesta unió inicial que Déu va proclamar, es va derivar la indissolubilitat de la parella i per derivació del matrimoni. Això es recull en nombroses citacions al llarg de text sagrat.

Ell que feu de resposta: ¿Que no heu llegit que el Creador de el principi els féu home i dona i que digué: Per això l'home deixarà el pare i la mare per ajuntar-se a la seva dona i ser tots dos una sola carn? Així ja no són dues, sinó una sola carn. Per tant, allò que l'home no el separi. (5)

Aleshores, què passava quan la relació dintre del matrimoni es tornava difícil? Quina possible solució es podia donar a la vista de la religió cristiana? La resposta no deixa cap dubte. La indissolubilitat del matrimoni no es podia posar en dubte, qualsevol altre resposta al problema queia en el pecat i, per tant, en la possible punició del mateix, tot i que hi havia una escletxa en el qual es podia dissoldre amb la mort del marit o bé la infidelitat.

Una dona està lligada al seu marit mentre ell i tant visqui. Un cop el marit mort, és lliure de casar-se amb qui vulgui sempre que sigui cristianament. (6)

I us dic que el qui repudia la seva dona, no havent-hi fornicació, i es casa amb una altra, comet adulteri. (7)

Als casats, els dono aquesta disposició del Senyor, i no pas meva; que la muller no es separi del marit; i, si se'n separava, que resti sense casar-se o que es reconciliï amb el marit. Igualment que el marit no abandoni la muller. (8)

Per tant, l'abandonament tant de l'home com de la dona i la infidelitat, queda tipificada com el pecat d'adulteri.

Heu après que fou dit: No cometràs adulteri. Doncs bé, jo us dic: tot aquell qui mira una dona cobejant-la ja adultera amb ella en el seu cor. (9)

Cometre adulteri és ésser curt de gambals; sols ho fa el qui busca perdre's a si mateix. (10)

Perquè el preu d'una prostituta és una fogassa de pa, però la dona que té marit caça persones de més pes. (11)

Però, tot aquest corpus ideològic també tenia les seves febleses; a la Bíblia hi havien citacions de la vida i obra dels reis Salomó i de David que no es van caracteritzar especialment per la seva castedat. Serà un dels grans pares de l'església, Sant Agustí, el que sistematitzarà el pensament cristià en nombrosos temes cabdals en el matrimoni: la fidelitat, la indissolubilitat, el sagrament, els fills etcètera. Sant Agustí dirà al respecte d'aquests temes:

Aquesta voluntat en la unió dels cristians no està determinada per el fi de donar vida als fills per a que passin per aquest mon, sinó perquè siguin regenerats, perquè no s'apartin de Crist. Si aconseguixen això, obtindran del matrimoni la recompensa de la pena felicitat. (12).

Per tant, tot el bé del matrimoni es troba ple en els pares de Crist, els fills, la fidelitat i el sagrament. Els fills, coneixem al mateix Senyor Jesús; la fidelitat, perquè no es va cometre cap adulteri; el sagrament perquè no el va trancar cap divorci. (13)

Per tant, podem veure com el matrimoni en el si de l'església es va configurant com a sagrament, tot i que es haver tenir d'esperar fins al segle x per a la seva concreció. És en aquest segle on també se li afegeix al matrimoni un altre tema, el de la indissolubilitat. Aquest sagrament tenia diver-

sos objectius, un de molt evident, el de la procreació, i amb aquesta la transmissió tant de la sang familiar, com del possible patrimoni de pares a fills. Un altre, era evitar el desordre de la concupiscència, que evidentment recau fonamentalment en la dona, ja que la dona estava personificada per Eva i relacionada amb el Pecat Original, el qual havia transmès a tota la humanitat. A més, amb la indissolubilitat s'ataquen dos fronts. D'una banda el concubinat que era pràctica habitual en el segle XII, i d'altra la repressió sexual, és a dir, s'exerceix un control del mateix per mitjà de un calendari religiós, i també una valoració negativa del sexe. L'acte sexual s'havia d'efectuar amb molta moderació ja podia ser perjudicial per a la salut. Per tant, es realitza una valoració positiva de la continència i la castedat.

Havia determinats dies i èpoques de l'any en els quals no es devia portar a terme les relacions sexuals: els diumenges, durant la Quaresma, el dia de combregar, durant l'embaràs i la menstruació, durant l'al·letament. De la mateixa manera devien estar separats els dies que precedeixen als diumenges i festius, així com els dimecres i divendres que eren dies de penitència. (14)

Un moment culminant en aquest procés serà el Concili de Trent, davant de la reforma protestant de Luter, on el matrimoni no tenia rang de sagrament i per tant, es permetia el divorci. Trent donarà resposta clara al tema matrimoni. D'una banda fixarà la doctrina al respecte i marcarà la pauta sobre el tema dels matrimonis secrets. Amb la publicació del matrimoni per mitjà de les amonestacions es podien evitar greus problemes de parentesc entre el cònjuge, anteriors matrimonis secrets o bé la mateixa bigàmia. La presència de testimonis, el consentiment dels nuvis, i la mateixa presència del sacerdot en l'acte matrimonial donaven total validesa al mateix.

A més si tenim en compte la difusió positiva del mateix, per mitjà dels sermons i confessions a les esglésies, les obres d'art, la literatura popular i eclesiàstica, el matrimoni eclesial es convertia en una columna fonamental de la mateixa església catòlica.

El control eclesiàstic del matrimoni quedava d'aquesta manera accentuat, completat amb les proves de solteria que es devien fer davant del mossèn, amb la regulació dels registres parroquials, on apareixia amb detall la tramitació i celebració del matrimoni i la institucionalització del ritus matrimonial. (15)

La intervenció de la Inquisició i la jurisdicció del delictes de bigàmia

Si bé a l'edat mitjana el delictes de bigàmia podia ser competència tant dels tribunals seculars com dels religiosos, durant l'època moderna serà la mateixa Inquisició la que lluitarà per fer-se'n càrrec en exclusivitat del delictes.

A Barcelona al 1503 ja tenim notícia del delictes de bigàmia, Pedro de Santillana i Pedro Ubach són processats i reconciliats. (16)

A Catalunya a la Concòrdia del 1512 es va establir que els bigams fossin jutjats pels tribunals civils, excepte que es posés en dubte la idea que el matrimoni era un sagrament, o bé que es pogués tenir dubtes de fe. Aquest darrer terme obria les portes de bat a bat a la intervenció del Sant Ofici, encarregat de mantenir la puresa de la fe davant de les desviacions.

Però la lluita entre els dos àmbits jurídics va continuar. Al 1599, Catalunya demanà al rei Felip II que el delictes fou jutjat primordialment en l'àmbit civil. El rei en contra de l'opinió catalana va donar a la Inquisició la potestat exclusiva en la persecució del delictes. Tot i que el tema no es va donar

per acabat i les polèmiques i discussions sobre la seva jurisdicció es van perllongar al llarg del temps.

Tenim notícies que fins a mitjans del segle XVI la Inquisició no va tenir massa interès per perseguir aquest delictes. La inflexió es va donar amb el Concili de Trent i el nombre de processats per aquest tema va augmentar de manera considerable respecte a temps anteriors.

Al darrer terç del segle XVI, la competència jurisdiccional del Sant Ofici va resultar teòricament més ampla per la decisió del sant Pare Sixte V a ran de suprimir la paraula manifestament que acompanyava a l'heretgia. A partir d'aquest moment els inquisidors podien actuar davant la sospita d'heretgia, tot i que aquesta fos indirecta o poc manifesta. A mitjans del segle XVII s'imposen les tesis inquisitorials (...) la polèmica jurisdiccional es tornarà a replantejar a finals del darrer terç del segle XVIII.(17)

Però el tema de la jurisdicció i a qui pertocava, la persecució del delictes es va anar perllongant més del que sembla, no només a Espanya sinó també en les seves possessions americanes.

Cédula. Sobre los que se casan dos o más veces, viviendo la primera mujer,. (...) queden sujetas a la jurisdicción real ordinaria (...) y advertencia a los inquisidores de que tales casos los observen de acuerdo a las leyes del reino, y no embarquen a las justicias reales el conocimiento de estos delitos, entendiéndolos solamente en el caso de producirse herejías y apostasias, sin que puedan infamar con prisiones no habiendo prueba firme. (18)

Inici i desenvolupament del procés contra Pedro Llamas

Com és costum en aquest tipus de processos, aquest s'inicià per una denúncia, que sempre és voluntària, contra Pedro Llamas davant del tribunal de la Inquisició. En aquest cas era un pare teresià que el denuncià davant del tribunal de Barcelona. En l'inici del procés el fiscal que porta a terme la causa, fa un resum sobre el tema processal del què es tracta.

El Fiscal del santo oficio de la Inquisicion de Barcelona contra Pedro Llamas labrador vecino de Tuxent Obispado de Urgel, casado dos veces de edad 30 años. Del reo su primera muger Magdalena Campos en 1722 octubre de 1718, diciendo havia oido a diferentes personas que el Reo no obstante su supervivencia y matrimonio contraido havia casado con Francisca Pixivel. (19)

Seguidament la documentació ens remet a les declaracions dels testimonis respecte a l'acusació contra Pedro Llamas i en aquest cas la declaració voluntària del teresià, on descriu perfectament les raons que el van portar a denunciar-lo davant el tribunal.

Tuvo principio esta sumaria por delación voluntaria que hizo el Padre Joseph Mariegos Religioso teresiano en el convento de San Cayetano de Barcelona en virtud de comunicacion dada por el Tribunal y Declaró que hacia como 16 años havia contraido matrimonio en el lugar de Tuxent Obispado de Urgel com Magdalena Campos precediendo las proclamas y demas solemnidades de cuyo matrimonio tuvieron tres hijos. Y que haviendo pasado con su muger al exercito de Saboya en servicio de D. Antonio Lavelí, por accidentes que alli contrajo le fue preciso bolverse a Barcelona y dejar su muger que no quiso seguirle. Que pasados tres años supo por diferentes personas de quien no recuerda los nombres

havia muerto su muger en el campo de Plasencia, y creyendo la noticia trato de casarse , y caso con Francisca Pixivel, sin correr las proclamas; y por faltarle la fe de muerte de su primera muger, de acuerdo con esta 2ª hizo información con dos testigos y tampoco sabia como se llaman, de que era soltero y no viudo, en virtud de ella, y de la licencia del Vicario General, caso 2ª vez con la Pixivel, y despues el Prior del Hospital General siendo testigos Francisco Torrens, Albañil y otros de los que depusieron en la información de libertad. Que cerca de tres años hizo vida maridable con esta, que supo que vivia y que estaba en Barcelona su Muger Magdalena Campos, averiguado que era verdad dixo a la Pixivel que no podia cohabitar con ella, y que con efecto lo ha executado así, y por esta espontaéa confesion imploraba al piedad del Tribunal. (20)

Com podem veure, la declaració de Pedro Llamas té moltes llacunes i contradiccions, no recorda els testimonis que li donen una notícia tant transcendental per a la seva vida com la mort de la seva dona, i passa per alt l'acta de defunció de la seva primera muller, per poder contraure posteriors núpcies amb totes les de la llei. A més no li diu a la segona esposa que és vidu sinó solter. Així, està clar l'ocultació de la veritat.

Això no és un fet gens extraordinari, tenim un paral·lelisme clar en el cas de Joachim Gonzalez, que és denunciat per Julián Navarro Tejada al, 1739.

Julián Navarro Tejada, soldado imbálido (...) yendo de tránsito por la ciutat de Mataró donde vivia dicho Joachim (..) vió y supo que el referido Joachim estaba casado con Orosia Clariana y que de ella tenia dos hijas. El 25 de julio de 1703, casó con Doña M. Hernández Luengo natural de la ciudad de Zamora con Joachim Gonzalez , (..) en la declaración en que dijo no saber si era viuda o casada actualmente. (21)

El procés continuà, i el fiscal va a la recerca del testimonis principals, tant la seva primera dona com la segona. Aquests compareixeran davant del tribunal i donaran testimoni dels fets ocorreguts en el cas que ens ocupa.

Magdalena Campos su primera muger de edad 35 años pareció tambien voluntariamente ante el comisario Cabanes haciendo relación de estar legítimamente casada con el reo, y que habiendo sabido de diferentes personas, que el tiempo de su ausencia de su companyia havia casado 2ª vez (..) añadió que habia sabido que el reo su marido para conseguir la lizencia de casarse 2ª vez havia echo información de que era soltero, y que tenia la declarante en su casa la partida de matrimonio que havia contraido con el. En ambas declaraciones se ratificó a perpetuidad. Cinco testigos formales deponen este matrimonio y entre ellos el Rector de Fruxement, que dixo los habia casado. Franciasca Pixivel 2ª muger, hizo tambien voluntaria del Reo ante d. Francisco Alòs y Rius comisionado por el Tribunal, declarando la havia dicho el reo era muerta su muger Magdalena Campos y que esta noticia la tenia por cartas, y relacion de diferentes personas y habiendo hecho información de su libertad (...). Casó con el y hizieron vida maridable del año 46 al 48 en que hazia su declaración, y hasta como 16 dias antes de ella, en que con motivo de haver visto trataba el reo con mucha familiaridad cierta muger que no conocia le pregunto al declarante quien era y el le respondió que Magdalena Campos su primera muger, de que se quedó sorprendida, y desde aquella hora no ha vuelto a tratar al reo como su marido, y a no tratarlo jamas y que si en alguna cosa havia faltado la declarante imploraba al piedad del Tribunal. (22)

Com és evident en la declaracions de les dues dones, queda força demostrat que Pedro Llamas les havia enganyades a totes dues, i havia abusat de la seva confiança. Però com el tribunal de la Inquisició només disposa dels testimonis orals, per poder reafirmar aquestes declaracions es dedica a la recerca de les proves físiques del doble matrimoni, i endegarà una investigació per les parròquies i esglésies en busca dels documents dels matrimonis de Pedro Llamas.

Se compulsa la partida del primer matrimonio de los libros de la Parroquia de Tuxent y consta por ella lo contratado del reo con Magdalena Campos en 35 de mayo del 13. De la partida que se estrajo de los libros de la Parroquia de Sta. Maria del Mar de Barcelona consta que el Reverendo Don Miguel Sastre Prior del Hospital General de la Santa Cruz asistió en 25 de junio de 1736 al matrimonio 2º del Reo con Francisca Pixivel. (23)

La conclusió del procés

Arribats a aquest punt es desenvolupen una sèrie de esdeveniments. En primer lloc Margarida Campos fuig i l'únic que el tribunal pot esbrinar és que ha tret un passaport per a Portugal. A Pedro Llamas el 15 de novembre l'envien a la presó amb embargament dels seus béns. A partir d'aquest moment continuen el interrogatori per part del tribunal, es fa una descripció genealògica de l'acusat i ell no aporta cap prova més al tema. Però davant de l'acusació, el fiscal li retreu que ningú pot estar casat amb dues dones a la vegada. Pedro Llamas comença una nova declaració de la que fins ara no en sabíem res.

A la acusación fiscal respondió, creia y sabia, que nadie podia estar casado a un tiempo con dos mugeres, y que el haviendo executado, fue porque le acosaron diversos soldados que vinieron del exercito, que su muger era muerta y lo mismo le digeron dos arrieros, de que no sabe su nombre. Que era falso que hubiera hecho vida maridable con su 2ª muger. (...) Que su confesión espontanea le debe aprovechar, porque no supo estuviere antes testificado en el Sto. Oficio, porque la hubiere hecho antes. Que en verdad estando el reo asistiendo a su primera muger que estaba enferma entraron en su casa dos que no conoció y tras ellos su 2ª muger, la qual le dixo venian a prenderle y que eran de la Inquisición que con este motivo huvo y anduvo uido dos meses y al cabo de ellos se buscó a dos Religiosos de San Cayetano para confesar y consultar lo que debia hazer.(24)

Davant com si li està complicant el tema, Pedro Llamas amb les consultes al seu advocat dóna un altre tomb a la seva declaració i acusa directament a la seva segona muller d'haver-lo induït a cometre perjuri en la seva declaració i torna a demanar pietat al tribunal i al·lega com a descàrrega de la culpa la seva voluntària declaració .

Haviendo comunicado con su abogado no se le ofreció que volviera a alegar de nuevo. Recibida la causa a prueba y echa la publicación de este. Dixo que eran verdaderas sus deposiciones, en lo principal que hace a su causa, y que tenia por ciertas las partidas que le leyeron de sus dos matrimonios. Comunicó con su abogado y concluyó con su parecer pidiendo que al respecto haver confesado espontaneamente y que tiene algunos parientes en Barcelona, asi mismo haver sido inducido por Francisca Pixivel su 2ª muger para que declarase en la curia eclesiastica que era soltero y de haver muerto su otra muger.(25)

Consideracions socials de la bigàmia

Arribats a aquest punt, ens hem de preguntar què va fer que aquestes persones vulneressin els preceptes socials i religiosos. En primer lloc, podem citar el fracàs matrimonial. Molts matrimonis arreglats pels pares sense cap intervenció dels cònjuges portava en molts casos a veure al altre com un estrany que no s'havia escollit lliurement. D'altra banda, la pròpia dificultat de la vida, tant en comú com material, la vida professional que portava al marit lluny de la llar, la intervenció en guerres, la pèrdua de contacte personal del marit que buscava noves oportunitats laborals i que pot fer suposar la mort de la parella, o també el caràcter de la persona, abocarà al bigam o a la bigama a formar una nova família lluny del seu nucli inicial i inserir-se en una nova població i en una nova vida.

Per tant, la bigàmia no era fàcil de ser descoberta sinó era per la casualitat de la visita d'un amic o conegut que relacionava a la persona amb el seu passat i lloc d'origen, tal i com li va passar a Joachim Gonzalez. La llunyania i el canvi de nom ajudaven força al bigam.

En el tema de la bigàmia, el major nombre de processos recauen en els homes, cosa que no és d'estranyar si tenim en compte que la dona estava reclosa a casa cuidant dels fills i portant la llar, i que no tenia ni les facilitats de desplaçament ni les ocasions que tenien els homes. Això, no vol dir que no es produïssin casos de bigàmia entre les dones. Tenim un bon exemple en el cas de la lleidatana Esperanza Gómez que fou detinguda per la Inquisició de Saragossa al 1781.

El Inquisidor Fiscal de Zaragoza contra Esperanza Gomez natural de la ciudad de Lerida por doble matrimonio; castigada ya por el mismo crimen por la Sala de la Audiencia de esta Ciudad.(26)

Conclusions

Com hem pogut veure el debat de la infidelitat conjugal i el tema del matrimoni arrenca ja des de la mateixa Bíblia. Al llarg del temps, es va intentar sistematitzar i reconduir que era pecat i quan aquest queia en l'heretgia, a més qui era l'encarregat de jutjar i castigar el delictes. A partir del concili de Trent i amb el perill del protestantisme, la Inquisició pren un paper rellevant en el tema tot i que les disputes amb la jurisdicció civil no cessaren en tot aquest temps.

El procés de Pedro Llamas és un cas típic, un llaurador que s'allista a l'exèrcit i en un moment determinat aprofitarà l'avinencesa per abandonar a la seva muller i iniciar una nova vida amb una altra lluny de la zona de residència on podia ser descobert, però l'aparició d'un conegut, en aquest cas el pare teresià que l'havia casat posarà al descobert tota la trama ordida per Pedro Llamas. El procés s'inicià per aquesta denúncia davant del tribunal, i immediatament es posarà en marxa tota la maquinària judicial, amb el recull de declaracions dels testimonis. Al llarg del mateix assistim a la recerca de proves per poder demostrar si s'ha comès el delictes de bigàmia, fins arribar al final, on el nostre protagonista és empresonat i se li embarguen els seus bens, tan per poder pagar les costes de procés així com pel seu manteniment en la presó. El que no sabem ja que la documentació no ens ho diu és la pena a la que va ser sotmès Pedro Llamas, però per altres casos similars podem deduir que amb sort podia haver estat assotat i tancat en una presó un mínim de tres anys que era la condemna mínima, o bé desterrats, però si la cosa no anava bé anaven a galeres la pena més temuda per la duresa que implicava. Això ens dóna una idea de la duresa amb que els inquisidors castigaven a aquells que incomplien el precepte del matrimoni.

Notes

- 1- Fundació bíblica catalana. Institut Cambó: (1968) *Bíblia*. Alpha, S.A. Barcelona. *Gènesi* 1, 26 i 27. Pàg. 10.
- 2- *Ídem*. *Corintis*. 11,11. Pàg 2102
- 3- *Ibidem*. *Gènesi* 3, 16. Pàg 13.
- 4- *Ibidem*. *Epístola als d'Efes*. 5, 22-24. Pàg 2150.
- 5- *Ibidem*. *Mateu* 18, 4-6. Pàg 1843.
- 6- *Ibidem*. *Primera Epístola als de Corint* 7, 39.
- 7- *Ibidem*. *Mateu* 19, 9. Pàg 1843
- 8- *Ibidem*. *Primera Epístola als de Corint* 7, 10 i 11. Pàg 2096.
- 9- *Ibidem*. *Mateu* 5, 27 i 28. Pàg 1821.
- 10- *Ibidem*. *Proverbis*. 6, 32. Pàg 1085.
- 11- *Ibidem*. *Proverbis*. 6, 26. Pàg 1084.
- 12- San Agustí: *De Bono Matrimoni*
http://www.augustinus.it/spagnolo/nozze_concupiscenza/index2.htm
- 13- *Ibidem*.
- 14- KING, Margaret. (1993). *Mujeres renacentistas. La búsqueda de un espacio*. Alianza Editorial. Madrid. Pàgs 64 i 30.
- 15- GACTO, Enrique. (1990). "El delito de bigamia y la inquisición española". A *Sexo y Barroco y otras transgresiones premodernas*. Alianza Editorial. Madrid. Pàg. 130.
- 16- BLÁZQUEZ, Juan. (1990). *La Inquisición en Catalunya. El tribunal del Santo Oficio de Barcelona (1478-1820)*. Alonso Arcano. Toledo. Pàg 178.
- 17- GACTO, Enrique. *Opus. Cit.* Pàg 134-136.
- 18- AHN: Impresiones que el Consejo mandó hacer en los años 1769 hasta el 1770. Mº. Hacienda, Lib. 6555, pàg 43.
- 19- AHN, Inquisició. 3724. Exp. 92.
- 20- *Ibidem*.
- 21- LLAMAS , Antoni. (1994). "Bigàmia i Inquisició el procés de Joachim Gonzalez" a *X Sessió d'Estudis Mataronins*. Museu Arxiu de Sta. Maria. Patronat Municipal de Cultura. Mataró,. Pàgs 154-155.
- 22- AHN, Inquisició. 3724. Exp. 92
- 23- *Ibidem*.
- 24- *Ibidem*.
- 25- *Ibidem*.
- 26- AHN, Inquisició. 3724. Exp. 328

Francesc Roig comissari inquisitorial de Pineda. 1669

El comissari i les seves característiques

En aquest procés veurem les característiques del comissari. Aquest normalment era un sacerdot que treballava per a la Inquisició, però no de manera continuada com ho feia per exemple el familiar. Dins dels seus deures principals podem destacar el subministrar informació, la qual no recaptaven com ho podia fer la policia d'avui dia, ja que no els feia falta. Aquesta informació els arribava per la posició privilegiada en el si de la mateixa societat en la qual vivien. Tenien dos canals d'arribada, d'una banda la promulgació dels edictes de fe i, de l'altra, les denúncies de la mateixa població, davant els conflictes personals que els enfrontaven, utilitzaven els comissaris com a eina de les seves venjances.

El comissari també actuava com a recollidor de proves en les actuacions delictives que, una vegada recaptades, s'enviaven al tribunal de la Inquisició per a la incoació del procés. Juntament amb un notari i un agutzil, formaven una mena de tribunal local que formalitzaven els tràmits burocràtics, si bé no podien practicar detencions.

La feina del comissari no era remunerada directament en diners, ja que la Inquisició al llarg de la seva història va tenir greus problemes econòmics, per tant el pagament es donava en privilegis i immunitats. El més important fou la protecció de la mateixa Inquisició, que no era gens menyspreable ja que no deixava mai de recolzar un dels seus components. A nivell econòmic, les investigacions de neteja de sang fetes pels comissaris va constituir en certs moments la principal font de dividends.

Per tant, podem dir que el comissari inquisitorial va ser el representant evident de la Inquisició, des del moment que era un figura pública.

Dibuixat el perfil del comissari, cal preguntar-nos, com va ser la seva situació a Catalunya? Podem dir que el càrrec no va ser mai massa envejat en cap moment de la seva llarga història, ja fos perquè els mateixos sacerdots que feien de comissaris no tenien un especial interès de ser considerats com a deladors dels seus fidels i conciutadans, o bé perquè preferirien dedicar el seu temps i les seves energies a activitats més en concordança amb els seus deures d'església. Tot això va fer que el seu nombre dintre de les terres catalanes fóra sempre molt reduït. Valgui dir que la seva situació a mitjan segle XVI era bastant pobra, només hi havia a tota Catalunya catorze comissaris, i que en una ciutat tant important com Girona el càrrec de comissari era ocupat pel prior del monestir dels dominics, ja que no hi havia ningú que volgués fer-ho. Això ens pot donar una idea de com seria la situació en poblacions mitjanes i petites. Al segle XVII la situació encara empitjora més, ja que als pocs comissaris que hi havia cal afegir que els que es van morint no són substituïts. La situació arribarà a ser tant precària que farà intervenir el mateix virrei, Vicente Gonzaga, que promulgarà un decret prohibint, l'any 1664, que els comissaris puguin assistir als oficis religiosos de les esglésies on vivien. El resultat va ser prou bo, ja que va fer pujar el nombre de comissaris a quaranta-cinc, la qual cosa no deixa de ser paradoxal. Però aquesta pujada en el nombre va ser totalment conjuntural, i ja a la primera meitat del segle XVIII la situació torna a la <<normalitat>> pel que fa al nombre de comissaris en actiu. A la segona meitat d'aquest mateix segle la situació tornarà a davallar, i d'una manera tant profunda que gairebé va quedar en una situació testimonial, només hi havia nou per a tot el territori català.

Per tant, damunt del comissari va planejar durant tot el seu temps de vida la penombra, la qual cosa va dificultar la tasca de la mateixa Inquisició, que va haver de recórrer a d'altres càrrecs dintre de la seva estructura.

Francesc Roig, comissari de Pineda

Si com hem vist la figura del comissari no va arrelar, els pocs que hi va haver no van deixar de crear problemes i fer rebomboris, no sols amb els seus veïns, sinó el que és més greu des del punt de vista inquisitorial, ala mateixa Inquisició.

Un cas prototipus del comissari va ser Francesc Roch, comissari de Pineda, que va provocar tals i tants aldarulls que va acabar denunciat a la mateixa Inquisició a la qual pertanyia.

Por la obligación que nos cave de mirar por el bien común de nuestra República, no ha obligado a escribir la presente a V. R. diciendo como todo este pueblo de Sta. Maria de Pineda está escandalizado de ver que Francisco Roch, comisario de esta Santa Inquisición, va exponiendo a unos y otros a perderse, por ser obligados cada uno a defender su propia reputación, como cuando acusó a Antonio Oliver de que era hijo de un ahorcado. En otra ocasión, queriendo deshazer un matrimonio, fue a la parte del varon, diciendo de la doncella, lo que no se puede decir y esto ha sido la causa de particulares pesares que ha tenido esta villa. (1)

No només el susdit personatge es dedicava a insultar a tothom que es posava davant seu, tractant-los de malefactors, prostitutes o qualsevol altre qualificatiu poc agradable, sinó que la seva manca de mesura el va portar a l'enfrontament directe amb altres membres de la Inquisició local, com per exemple el cas que va tenir amb el familiar Joseph Valle.

Mas a Joseph Valle, familiar de este Santo Oficio, envió lllamar, una vez dentro del aposento, el dicho comisario, con que le trato tan mal de palabra, que no mirando el respeto a esta Santa Inquisición, le obligó a hazer lo que le hubiese pesado hazer, si no se hubiese negado. (2)

Però els seus conflictes amb els companys de la Inquisició van anar continuant al llarg del temps.

Mas pocos dias ha, Pedro Coreu, familiar de este Santo Oficio, le dijo palabras de mucho sentimiento y en particular, que todos los de su linaje eran traydores. (3)

Amb els veïns del poble de Pineda també va tenir, com no podia ser d'altra manera tenint en compte el currículum del personatge, les seves picabaralles, i no per motius que podríem anomenar com a concerns a la seva feina de recaptació d'informació, en aquest cas són els diners el que el fiquen en un altre problema.

Maria Riu de San Pedro de Pineda, en testamento de la rectoria de dicho comissario, de la parte de quien se havia de cobrar, se la negava y dándole a entender a dicha Riu, que si le engava el dicho testamento, fue entendido por dicho Roch, embió a llamar a Maria Riu y a su madre, las trató tan mal de palabra delante de algunos, como si fueran mala mugeres, sin reputación, de lo que se escandalizaron todos los que los oian. (4)

Fins i tot les mateixes ordres del Sant Ofici eren vulnerades una vegada sí i una altra també pel nostre comissari, que utilitzava el seu càrrec i la seva posició de privilegi dintre de la societat i buscava en tots els assumptes que queien a les seves mans el seu profit personal. Davant d'una ordre d'investigació cursada per la Inquisició contra un estranger que s'havia fet sospitós al seus ulls, ell va fer cas omís, i va utilitzar les ordres en favor seu, amb uns mètodes força particulars que la documentació descriu de la següent manera.

Mas el Mayo pasado habiendole cometido la Santa Inquisición, que tomara información contra Pablo Gomes de Hunt, quiso apresar a Antonio Marques, y estando fuera el dicho Marques, ató a su muger y le dixo, a donde estaba su marido, les respondió que no lo savia, y le dixo, que si no venia le excomulgaria y le confiscaria los bienes, y le dió una carta cerrada, que la embiase a su marido, por negocios que importan a la Santa Inquisición, y fue una carta que el mismo havia hecho en nombre de dicha muger, diciéndole que viniera sin miedo, y ella pensando que era negocio de la Santa Inquisición, que no engaña a nadie, se la embió y si este hombre no hubiera sido avisado, los ministros del Rey, que Dios guarde. No lo hubieran tomado, estando seguro donde estaba. (5)

Un altre cas de la seva indisciplina constant la va provocar en el si de les esglésies de la localitat. El problema va arribar a ser tant greu que els Jurats(*) de Pineda es decideixen per fi a envair un suplicatori al bisbe de Girona, per tal que amb la seva intervenció es pugui fer alguna cosa amb el comissari Francesc Roch, i fonamentalment el que pretenen els jurats és substituir-lo per una altra persona que estigui més d'acord amb la seva tasca.

El Noveimbre pasado, vino dicho Francisco Roch, a un entierro en nuestra Iglesia de Pineda y movió tan grande escándalo en dicha Iglesia, porque haviéndose de hacer dos oficios, acabado el uno, se levantó del banco diciendo a los demas que le siguiesen, con que la mayor parte de este pueblo quedo escandalizado de ver tal acción. Mas teniendo las Iglesias de San Pedro de Pineda de donde es rector el dicho comissario, y nuestra Iglesia de Santa Maria de Pineda, hermandad, en algunos dias fue doroso de suplicar al obispo de Jirona, le mandase no pasarse en algunos dias en esta Santa Maria de Pineda, porque causara grandes escándalos, y oy día presente esta y se ha nombrado cabeça (...) y dixo que prendia tanta gente como qualquiera, esto que es exponerse en una gran desdicha, y hemos querido dar aviso a Vuestra Exce-

lencia porque estamos ciertos, que pondrá mano en el remedio, por ser hombre tan insolente y sin méritos, como lo ha sido con palabras y obra... (6)

Però el nostre comissari no podia quedar fora dels esdeveniments que vivia el Principat a les darreries del segle XVII; cal tenir present el que diu sobre aquest període Joan Regla.

Ya el año 1667, Luís XIV reclamó los Países Bajos españoles para su mujer, María Teresa, hermana de Carlos II de España, invocando como norma jurídica de Derecho Internacional Público, costumbres del ducado de Brabante, segun las quales, a la muerte de cada uno de los cónyuges, los bienes del matrimonio pasaban a los hijos, quedando para el cónyuge vivo el usufructo vitalicio. Ante la negativa de la corte española, Luis XIV, declaró la guerra llamada de <<Devolución>> (1667-1668) (...). Entretanto, se registraron diversos intentos para recuperar el Rosell'çon por la fuerza mediante el alzamiento de guerrilleros, angelets o miquelets, apoyando ofensivas de los virreyes de Cataluña, que fueron duramente reprimidas por el leridano Francisco de Segarra, convertido en gobernador vitalicio del Rosellón por el Rey Sol. (7)

De l'interès que es tenia per recuperar el Roselló, valgui el següent fragment.

Conviene recordar aquí que unos años después del tratado de los Pirineos los roselloneses todavía se sentían catalanes. Marcel Durlat copia unos párrafos de una memoria de un intendente del Rosellón de la época de Luis XIV. Le peuple du Roussillon se nomme et s'estime catalan et regarderait comme une degradation le nom de français... Barcelonne est leur boussole, en sorte qu'a l'égard de la mode et du gout ils ne donnent leur approbation qu' a ce qui veient de cette ville ou a ce qui est pratique... C'est un commun proverbe qu'un catalan (car c'est le nomme que se donnent les Roussillonnais), ne doit point passer la fontaine de Salces sans avoir fait son testament. (8)

Doncs bé, també tenim al nostre comissari ficat en aquests embolics, principalment davant del perill francès, ja que s'encarrega dels trasllat de blat i de donar refugi als guerrillers. No queda gens clar en la documentació quin va ser el destí final del blat, i si ho va agafar amb el consentiment dels seus propietaris o el va "distreure". Tal i com està escrit dona més proves per a la sospita que per un acte de patriotisme de Francesc Roch.

Afectando a las armas de Francia, dando éste como en su casa a los amicaletes y haviéndose en su casa propia composiciones, y más viniendo los franceses en Torredra en el año 1667 fue dicho Roch a habalar a Margarit, que en Pineda havia en casa de Manola setenta quarteles (**) de trigo de particulares, que los havia retirado a Barcelona por la venida de dichos franceses, y mas dixo a Margarit que por pasar por Mataró fuese por tal parte que el camino es seguro...(9)

Havent exposat els jurats a totes aquestes queixes, arrodoneixen la seva exposició amb el següent paràgraf.

y además de lo dicho, no es comisario por sus meritos sino por meritos de Sr. Raphael Michel, rector de Santa Maria de Pineda, que abonando D. Gabriel de Nupisan y D. Miguel Pallarés la pena de D. Rapahel Michel a este Santo Tribunal, tubo la equivocación de nombrar a D. Francisco Roch rector de San Pedro de Pineda, que saviendo el Santo Tribunal, lo poco que tiene merecido dicho Roch, no creemos que fuera procedente dicha provisión y por tanto suplicamos a V.E. se sirva mandarnos comisario benemerito y hombre quieto y no reboltoso como el que tenemos, que empeñándose las materias, no

allamos sin camino, a la obligación tan tenuta de assitir a los oficiales del Santo Tribunal de la Santa Inquisición, de todo lo dicho mando a V.E. información que experimentar aun mas lo referido. Nuestro Senor guarde a V. E. como la Santa Iglesia hantes para aumento de la monarquía.

Barcelona. Pineda a 24 de 1669 Humildes servidores de V. Ex.

J.H.B

Los jurats de Sta. Maria de Pineda---Ex. Sr. Inquisidor General (10)

Notes

(*) Jurats: Del segle XIII al XVIII, òrgan executiu d'aquells municipis catalans, els caps de l'administració dels quals eren anomenats jurats. *Diccionari Enciclopèdia Catalana*, p. 913.

(**) Cuarteles: Meseura de capacitat per a grans, pròpia de Catalunya, igual a 1/12 de quartera o a 4 picotins. *Diccionari Enciclopèdia Catalana*, p. 1293.

1- AHN. Inq. Libre 753, fol 247-248.

2- AHN, *opus cit.*

3- AHN, *opus cit.*

4- AHN, *opus cit.*

5- AHN, *opus cit.*

6- AHN, *opus cit.*

7- REGLÀ, Juan. *Historia de Cataluña*. Alianza Editorial. Madrid. 1978, pàgs 133-134.

8- AHN, *opus cit.*

9- AHN, *opus cit.*

10- AHN, *opus cit.*

MAÇONERIA

La presència dels maçons a Mataró (1878-1899): la legislació

Introducció

Què és allò que fa de la Maçoneria un grup secret? La persecució de la qual és objecte a tot el llarg del segle XIX o la seva pròpia naturalesa? La resposta no és gens senzilla. Sense cap dubte, el fet de la seva persecució sistemàtica la col·loca dins una clandestinitat imposada i només es fa present en els moments de més llibertat i tolerància dins la societat a la qual pertany, en aquest cas Mataró; evidentment això no vol dir que ni hi hagin maçons a Mataró amb anterioritat al 1878.

L'actitud legislativa

Les proves del que hem dit fins ara les robem dins del marc constitucional. Ja a la constitució de Baiona del 8 de juliol de 1808, el rei d'Espanya i de les Índies, Josep Napoleó, al títol 1r. Article 1r. Decretà:

<<La religión católica, apostólica y romana, en España y en todas las posesiones españolas, será la religión del Rey y de la Nación, y no se permitirá ninguna otra>> (1)

Això no deixa d'ésser molt curiós, ja que la invasió de les tropes napoleòniques va suposar una difusió de la Maçoneria, que va ser utilitzada pels francesos com un element de control polític i social.

En la Constitució de Cadis, de 19 de març de 1812, en el títol 2n. Capítol 2n es diu:

<<La religión de la Nación española es y será perpetuamente la católica, apostólica, romana, única verdadera. La Nación, la protege por leyes sabias y justas y prohíbe el ejercicio de cualquier otra.>> (2)

Amb el retorn de Ferran VII el 1814 i la restauració de la Inquisició, aquesta es va fer càrrec de la persecució dels afrancesats i dels maçons. Haurem d'esperar fins a la constitució de 1866 perquè la situació de rígid control de qualsevol mena d'organització es relaxi una mica.

<<Tampoco podrá ser privado ningún español (...) del derecho de asociarse para todos los fines de la vida humana que no sean contrarios a la moral pública...>> (3).

No deixa de tenir una certa ambigüitat el concepte de moral pública, ja que pot ser interpretat segons calgui i els interessos del governant de torn. <un pas endavant es donà a la constitució de 1876. En els seus articles 11è. paràgraf 2n. es reconeix el següent:

<<Nadie seá molestado en el territorio español por sus opiniones religiosas ni por el ejercicio de su respectivo culto, salvo el debido respeto a la moral cristiana.>> (4)

I en l'article 13è ens diu el següent:

<<Todo español tiene derecho a asociarse para los fines de la vida humana.>> (5)

De tot això podem deduir una veritable tolerància vers institucions alienes a l'Església Catòlica, però en l'article 17è hi ha un entrebanc dient que aquests articles podran romandre en suspens, temporalment; si així ho demana la seguretat de l'estat. Evidentment la possibilitat de caure en la il·legalitat és sempre en la darrera decisió del governant de torn.

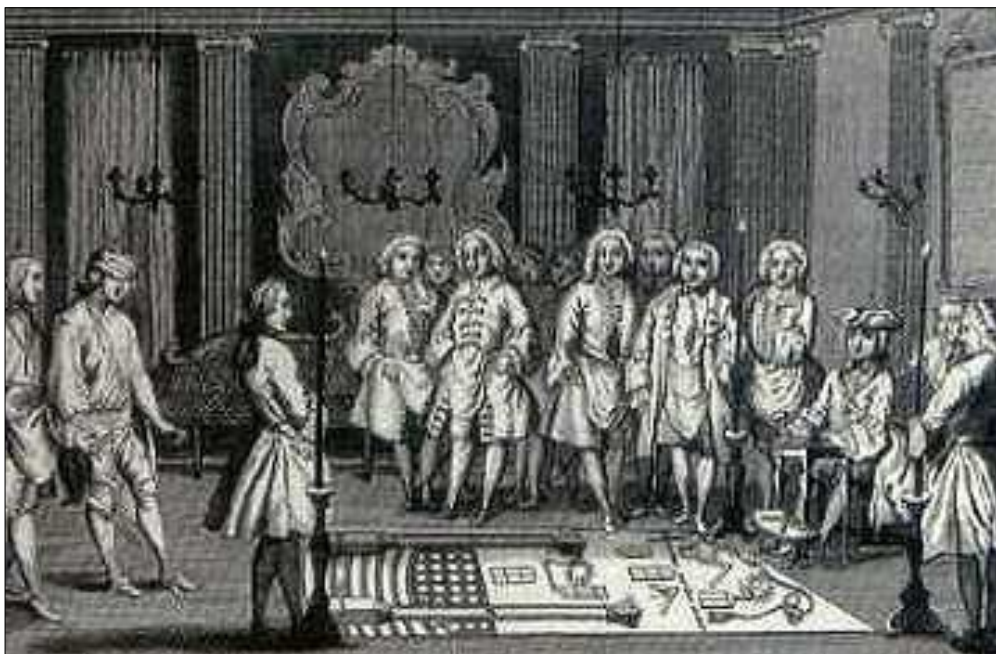
La lògia Luz de Mataró

La lògia Luz de Mataró circumscriu la seva vida pública entre els anys 1878 i 1880. La Luz de Mataró apareix com a depenent de l'obediència maçònica de La Confederación Masónica de Sevilla (1878-1880). Aquesta darrera obediència va donar lloc al naixement d'altres com La Gran Logia Independiente Espanyola (1881-1886) i a obediències de caràcter regional, com per exemple La Gran Lògia Simbòlica Regional Catalana, constituïda el 28 de juny de 1886. Després de dos anys de vida, la lògia Luz de Mataró es transformà, un cop desapareguda La Confederación Masónica de Sevilla. El 1881 pren el nom de Luz i s'uneix a l'obediència de la Gran Logia Independiente Espanyola.

Amb totes aquestes dades podem inserir la lògia de la nostra ciutat dins el mapa maçònic de les in comptables lògies que havien sorgit a Catalunya i a la resta de l'Estat com a resposta al filosofisme maçònic, que defensava el centralisme administratiu i una superestructura de poder dins el grau maçònic. La lògia Luz, per tant, només guardava en el seu si els graus més purs dintre de la maçoneria, com els de aprenent, company i mestre. Lorenzo Frau, un dels fundadors de la Gran Lògia Simbòlica Catalana, Diu:

<<Pero en fuerza a la experiencia adquirida a fuerza de fracasos y dolorosos desengaños, se ha llegado a comprender que la Masonería sólo existe y puede vivir y desarrollarse en el seno de las logias simbólicas (...) que las logias no deben menester de cuerpos supremos supermasónicos para regular sus trabajos (...) a fin de evitar errores y los abusos del autoritarismo y del centralismo, bajo cualquier forma...>>(6)

Per tant, els maçons mataronins s'insereixen dins d'un corrent autonomista de caire federal, i reproduïen en el si de la

lògia els factors sociopolítics que Catalunya i Mataró estant vivint en aquests moments, és a dir, la presa d'una consciència diferencial respecte a la testa de les lògies estatals.

Conclusions

Podem dir que en el moment en què la legislació vigent ho permet, les lògies fan la seva aparició dins de la vida de Mataró. Això no vol dir que no n'hi haguessin altres abans, però eren dintre de la il·legalitat, que no ve donada pel fet d'ésser maçons, sinó perquè l'Església Catòlica, oficialment reconeguda, amb el suport estatal, veu els components de les lògies com a elements que se'n van de la norma legal i establerta.

Quan la llibertat d'associació i la llibertat religiosa es donen a la vegada, la maçoneria sorgeix amb força a la llum pública. Però la lògia de la nostra ciutat no va calar profundament en la vida ciutadana. En nombre de membres fou sempre molt reduït (7), i encara que els seus esforços mitjançant la premsa foren importants, la majoria dels matarotins van continuar en el si de l'Església Catòlica.

La presa de posicions en el període estudiat vars corrents més independents i autonomistes, tampoc els va suposar un major presència ni més pes social. No podem oblidar que a tot això van contribuir diversos factors, en primer lloc el confusionisme existent dintre de la pròpia Maçoneria, que contradeïa els seus propis principis de què només hauria d'existir una única obediència per país, i aquí ens trobem amb un veritable maremàgnum d'obediències, i per suposat totes considerades com a legítimes; en segon lloc, l'atac del sector catòlic vers un enemic escàs en nombre i molt dividit i, en tercer lloc, que l'expansió que es produeix en aquest període, veritable edat d'or de la Maçoneria en el darrer terç del segle XIX, entra en una crisi finisecular de la qual ja no se'n sortirà fins al principi del següent segle.

Notes

- 1.FARIAS GARCIA, Pedro: *Breve Historia Constitucional de España (1808-1978)* Ed. Latina Universitaria. Madrid, 1981, pàg 133.
- 2.*Ibidem*. Pàg. 153.
- 3.*Ibidem*. Pàg. 248.
- 4.*Ibidem*. Pàg. 285
- 5.*Ibidem*. Pàg. 285
- 6.*Diccionario Enciclopédico de la Masonería*. ED. Valle de México, 1976. Vol IV. Pàg. 496
- 7.Segons l'estudi de FERRER BENIMELI, J.A.: *La Masonería Espanyola del siglo XIX*. Junta de Castilla y León. Consejería de Educación y Cultura. Salamanca. 1987.

Aproximació a l'heterodòxia a Mataró (1875-1914). Maçons, lliurepensadors i espiritistes

Introducció

L'heterodòxia per la seva pròpia naturalesa, només ha sortit a la llum pública en els moments de major tolerància i llibertat de la societat. Fins ara la discreció és la norma fonamental, les raons són múltiples: l'elitisme dels seus membres, la por a la persecució, el sectarisme i l'autoprotecció.

L'heterodòxia es pot definir pels seus antagònics, és a dir, maçons, lliurepensadors i espiritistes es van enfrontar a l'ortodòxia que venia donada per l'Església Catòlica. La religió i els capellans seran el punt d'enfrontament amb ells, la perspectiva de cadascun ens donarà un reflex dels seus propòsits.

Els maçons

Com diu el professor Ferrer << la Maçoneria es una organización tradicionalmente vinculada por los historiadores a la burguesía y a las clases medias altas, sin una mayor connotación o preocupación por los problemas sociales e incluso alejada de la clase obrera >> (1)

Però si aquesta definició és ben certa, no ho és menys el fet que dintre de la maçoneria existeixen membres que a la vegada formen part de grups vinculats amb els republicano-revolucionaris, els socialistes i els anarquistes, i és aquest grup, que segueix essent burgès, és el que es decantarà per una lluita molt activa contra l'Església, però no tota la maçoneria prendrà part en aquesta línia de comportament.

Una de les primeres notícies de l'existència pública de la maçoneria, ens la dona al premsa. *El*

Ideal Moderno es convertirà en l'òrgan de difusió de la maçoneria mataronina; ja en el seu primer número de presentació davant del públic, el 5 d'agost de 1881, ens dóna els principis bàsics que guien als maçons.

<<Amantes de la fraternidad universal, estaremos al lado de aquellas sociedades tan perseguidas en algunos tiempos, tan acriminadas hoy mismo por los partidarios de la secta inquisitorial y absorbente, pero que para gloria de nuestra época se bendicen y veneran por todos los hombres de buena fe, puesto que sus tendencias se fundan en los más sublimes de todos los principios humanos en las grandes y sacrosantas máximas de la Libertad, Igualdad y Fraternidad universal.>> (2)

És evident que els membres d'aquesta societat intenten captar des d'una perspectiva liberal un determinat sector de la societat mataronina, fonamentalment de classe mitjana, mitjançant els principis enunciats a la Revolució Francesa de Llibertat, Igualtat i Fraternitat.

El progrés continuat, el treball i la intel·ligència, veritable principi il·lustrat, és el motor evolutiu i la pedra clau de l'edifici maçònic.

<<Diciendo que consideramos al ser humano susceptible de un perfeccionamiento o progreso infinito creemos haber expresado con toda claridad que no militamos en ninguna de las facciones políticas (...). Nuestro programa es: Progreso incesante y Reformas en todas las ramas, basadas en la estricta justicia.>> (3).

<<Todo trabajo es un producto de la inteligencia, y todo producto intelectual es un nuevo punto de partida para otros productos.>>(4)

Evidentment, si el seu projecte va dirigit a la classe mitjana amb una preparació intel·lectual, no pot ser de cap manera un projecte violent ni revolucionari.

<<Es lícito en nuestros dichosos días de libertad política, una asociación cuando su objeto no es contrario a las buenas costumbres; ni conspira a la alteración violenta de las instituciones vigentes; ni es opuesto a las bases de la ley natural o moral; aun cuando se propone una reforma general y completa.>> (5).

Un sector de la maçoneria de Mataró es mostra fortament anticlerical i el seu enfrontament amb el sector catòlic de la ciutat és continu, arribant a vegades a l'ofensa com és el cas del següent article.

<<He aquí un prologo de milagro ¿Cual es el color de este traje? Por lo general, negro como la muerte o el crimen, encarnado como la sangre o morado como la rabia. Alguna vez adoptan el color blanco, pero los lobos también suelen en ciertas ocasiones, vestirse con piel de oveja.>> (6)

Per comprendre aquesta actitud, no només es pot dir que és fruit de l'actitud esquerrana d'alguns dels seus membres. La gènesi del conflicte de la Maçoneria i l'Església Catòlica és molt anterior en el temps. El 4 de maig de 1738 el sant pare Climent XII promulgà la butlla "in eminenti apostulatus specula", en la qual s'excomunica la Maçoneria per les seves activitats; l'excomunió és confirmada el 15 de juny de 1751 pel papa Benedicte XIV, però el conflicte va continuar, el papa Joan Pau II renovarà la condemna formal de la Francmaçoneria, qualsevol que sigui la seva obediència. <<Obediència: conjunto de una formación masónica que comprende cierto número de logias sometidas a un mismo rito y a una misma autoridad administrativa>> (7), regular o no, signant la de-

claració de la Congregació per a la Doctrina de la Fe, el 26 de novembre de 1983

<<La Religión, nacida de la ignorancia de los hombres, que tomando por realidades las ilusiones de sus sentidos, inventaron el Dios del bien y su corte, personificando los objetos mas vistosos de la Naturaleza y al Dios del mal con sus secuaces, personificando también otros fenómenos naturales y seres fantásticos, engendrados en su imaginación infantil, y finalmente el sacerdocio, basado en los errores religiosos de los hombres y contribuyendo a sostenerlos para prosperar a costa de ilusos.>> (8).

Però fóra fals qualificar els maçons com a agnòstics, ells propugnaven una religió purista, fonamentada en un lema principal.

<<La única religión verdaderamente divina, precisa decirlo al pueblo sin subterfugios, es la religión natural que por único concepto nos impone el deber de amar al prójimo como deseamos ser amados,>> (9)

Naturalment, els sectors catòlics no restaran impassibles davant dels atacs maçons i respondran amb gran força, des de la desqualificació personal dels alts càrrecs internacionals de la Maçoneria, fins a la demostració de la iniquitat natural d'aquesta; el portantveu catòlic serà *La Veu del Círcol*.

<<Qui és aquest fulano? Un señor diputat de bèlgica dintre de la Masoneria, conseller comunal socialista de Bruselas, propulsor de la campanya ferrerista i admirador d'aq-

uell inhumà Ferrer, fusellat amb tan bon acert. Furnemont, ha fugit per no pagar un deute que té amb la justícia, puig està encartat per abusos immorals i corrupció de menors d'ambdós sexes (...) Al menys els masons no ho disfresen tant; L' home deu seguir els instints de la vida (G.G Ragon i Clavet). La moral masonica es la escola del plaer (G. Olivier)>> (10)

<<La masoneria i la guerra; (...) i es que la maçoneria amb totes les seves forces apoia als anglesos i als francesos i treballa per que els estats de Europa avui neutrals se declarin a favor de elles...>> (11)

Els lliurepensadors

La revolució de 1868 va donar la possibilitat de crear escoles privades deslligades de la tutela de l'Església. Van sorgir a Mataró societats d'esbargiment, casinos, ateneus, com l'Ateneu Mataronès de la Classe Obrera, etcètera. Aquests centres foren elements de difusió de les idees dels lliurepensadors. Els seus objectius eren els següents: la recerca d'una societat més laica, la separació de l'estat i l'Església, matrimoni civil, llibertat d'expressió i de consciència, enterraments civils, valoració del paper de la dona i, per damunt de tot, l'educació laica.

<<La educación era pieza fundamental en este contexto. De acuerdo con el axioma vigente entonces en Europa y América de que quién controlaba la educación controlaría el futuro.>> (12)

El procediment de difusió del seu programa es feia mitjançant els col·loquis i els debats cara al públic.

<<La sociedad libre-pensadora de esta ciudad, llamada la Libre Familia, el jueves de proxima pasada semana, el 21 inauguró la primera velada mensual que se propone dar la citada sociedad leyendo un bonito discurso sobre la influencia de la mujer en la sociedad.>> (13)

Les lliurepensadors es van enfrontar, si més no, amb poc èxit en el terreny educatiu amb les escoles cristianes, el seu òrgan fou "La Institución Libre de Enseñanza que es va anunciar a la República Social de la següent forma el 1896.

<<La institución libre de enseñanza de Mataró dirigida por el Pr. H. Ardieta. Se dan clases de: Cálculo mercantil, Tenduria de libros, Dibujo industrial, Mecánica aplicada alas artes. Churruca 63.>> (14)

Un any més tard es feia una crida desesperada per la minsa repercussió que havia tingut en sí de la ciutadania.

<<Es desconsolador lo que le ocurre al compañero Ardieta, profesor laico. Aquí, que hay tantos librepensadores, ¿no se puede hacer que su escuela fuese más concurrida? ¿No podría procurarse que el profesor Ardieta viera compensados sus esfuerzos en pro de la instruccion? Los trabajadores nada perderan intentandolo puesto que, a cambio de un sustento decoroso y merecido que el compañero Ardieta necesita, reciban ellos y sus hijos el alimento intelectual que tanto necesitan y que tanto contribuiría a la emancipación de nuestra clase>> (15).

El contraatac de l'Església es va concretar en una doble perspectiva; d'una banda una crida d'at-

enció als catòlics per mitjà del Butlletí Catòlic d'Obrers, i d'altra, la crida als principis defensats pels cristians.

<<La escola socialista es consecuencia lògica de la escola lliberal. Lo lliberalisme es la descristianització de la societat lo socialisme vol edificar sobre les bases del materialisme.>> (16)

<<Es un fet que no pot contradir-se que desde que s'ha aplicat lo laïcisme a les escoles ha augmentat la criminalitat; y la perversitat y l'egoisme han revestit les formes de la mes extravagant alucinació.>> (17)

<<L'Església y l'Escola; (...) per axò may els catòlics poden consentir en un poble catòlic que s'estableixen escoles neutres puix essent les escoles extensió de la família y essent la família cristiana y cristians els seus membres....>> (18)

Els espiritistes

L'espiritisme fou la resposta dels obrers i menestrals al catolicisme de la burgesia. L'espiritisme neix el 1848 creat pels germans Foix que proclamaren l'existència de certs fenòmens de comunicació amb éssers difunts, i en el Sexeni Democràtic s'introdueix a casa nostra des de Barcelona. Els espiritistes compartien amb els lliurepensadors els enterraments civils, la igualtat de la dona respecte a l'home en dret i instrucció i l'assumpció d'una societat més civil.

La seva ideologia religiosa és fonamentalment catòlica, però adaptant-li uns continguts propis i prescindint de la jerarquia de l'Església Catòlica. El seu principi doctrinal més important fou la llei de Jesús Crucificat.

<<Francisco Genisans, cuyo cadaver hubo de pasar por las afueras. Supone el comunicante que esta deferencia es debida a que Genisans era librepensador y como tal ni su cadaver fue a la Iglesia ni en su entierro figuraron hachas, curas ni acólitos.>> (19)

<<Para noticias fidedignas, <El Semanario de Mataró> se pinta solo (...) Empieza por afirmar que el infeliz que fue enterrado civilmente, como era persona de pocos alcances, se había dejado embaucar por las sandeces del Espiritismo. (...) Podemos asegurar todos los que conocian, que tal señor no sabia ni siquiera lo que era el Espiritismo, como tampoco lo sabe el erudísimo gacetillero de <El Semanario> puesto que si algo supiera o entendiera de tal filosofia, no afirmaria con un aplomo envidiable que<:como se trataba de una manifestacion espiritista, se armó un alboroto al exigir algunos coriferos de la secta, que quitaran la cruz del coche mortuario. (...) La Ley del Crucificado es la funete de las doctrinas espiritistas y tomando los espiritistas, a Jesús por modelo (...) El caritativo gacetillero de <El semanario> acaba el suelto pidiendo a las autoridades civiles y militare y eclesiásticas, que apliquen todo EL RIGOR DE LA LEY sobre los que llama delincuentes.>>(20)

Conclusions

Hem de concloure que el maçons i els lliure pensadors recerquen un sector molt definit de la societat matoronina, classe mitjana i mitjana alta i que els espiritistes recerquen els sectors més populars dels obrers i menestrals. Tot això es produeix per un fenomen de manca de poder a nivell social de l'Església.

Per un costat, la burgesia es va llançar vers el liberalisme més o menys heterodox propugnat per elements maçònics, krausistes, lliurepensadors, etcètera. D'altra banda, les classes populars assumeixen propostes de tipus espiritistes, idealistes i materialistes.

Dintre de la lluita de l'heterodòxia i l'ortodòxia, l'Església va combatre amb molta eficàcia en el terreny religiós i va aconseguir recuperar per si mateixa gran part de la burgesia. Mentrestant, un sector minoritari d'aquesta es decantava vers l'elitisme racional de la Institució Lliure de Ensenyament, la seva minsa resposta fa que la Institució cerqui els obrers com una possible alternativa a la situació de precarietat en la qual es troba.

Aquesta polarització que trobem dintre de la societat i que es reflecteix en l'àmbit ideològic i polític; juntament amb l'econòmic, desembocarà amb tota la seva força i violència en el primer terç del segle XX.

Notes

- 1.FERRER BENIMELLI, J.A.: *La Masoneria española y la Revolución Bolchevique*. Barcelona. Información y Revistas. S.A. A *Història* 16. N° 153, pàg 20.
- 2.*El Ideal Moderno*, 7-8-1881
- 3.*Opus. Cit.* 10-9-1882
- 4.*Opus. Cit.* 21-1-1883
- 5.*Opus. Cit.* 11-12-1881
- 6.*Opus. Cit.* 21-8-1881
- 7.FERRER BENIMELLI, J.A.: *La Masoneria en la España dels siglo XIX*. Junta de Castilla y León. Salamanca, 1985 II Symposium de Metodologia Aplicada a la Historia de la Masoneria Española.
- 8.*El ideal Moderno*, 29-9-1981.
- 9.*Opus. Cit.* 29-1-1882
- 10.*La Veu del Círcol*, 15-6-1913

- 11.*Opus. Cit.* 1-11-1914
- 12.*La Vanguardia*. “Los maestros de Barcelona y la Exposición Universal de 1888” 4-10-1988. pàg 51.
- 13.*El Ideal Moderno*, 1-7-1883
- 14.*La República Social*, 16-10-1896
- 15.*Opus. Cit.* 3-3-1987
- 16.*Butlletí del Círcol Catòlic d'Obrers*. Gener 1908, N° 4.
- 17.*Opus. Cit.* Maig 1908. N° 25
- 18.*Opus. Cit.* Juliol 1906. N° 1
- 19.*La República Social*, 19-2-1896
- 20.*El Ideal Moderno*, 8-9-1883

Exèrcit, maçoneria i Inquisició en la conspiració del 1817. Barcelona

L'exèrcit i els orígens de la relació maçònica

Els primers esclats maçònics al si de l'exèrcit sortiran després del 1808, però la introducció de la maçoneria es realitza pel contacte amb els exèrcits napoleònics i per l'ambient que s'estava ofegant amb el retorn de Ferran VIIè. G. Payner ens dóna una idea molt clara de la importància que va tenir a principis del segle XIX la maçoneria i l'exèrcit, fonamentalment en l'oficialitat.

<<Un factor importante que extendió entre los oficiales las ideas liberales y los llevó consecuentemente a la revuelta, fue el nacimiento (...) de las logias masónicas. La masonería, al parecer, vino a España des de Francia e Inglaterra. Su espíritu de fraternidad e idealismo atrajo a los jóvenes oficiales, a los que interesó también su organización secreta. En 1814 no menos de 4000 oficiales españoles fueron liberados de las prisiones francesas y un número importante de ellos había sido iniciado en las logias durante su cautiverio, el proselitismo se dirigió especialmente a los oficiales más jóvenes. (...) Políticamente, estas logias eran partidarias del liberalismo Recientemente se ha estimado que había de 1500 a 2000 masones en el ejército español durante estos años. Esto significa poco más el 15 por ciento del total de jefes y oficiales, pero fue de estos elementos de donde salieron la mayor parte de los rebeldes en los años 1817 a 1820.>>

(1)

Degut a tot això, en el si de l'exèrcit es van obrint cada vegada més escletxes que donaran pas a una sèrie d'intents per reconduir el procés, que el rei per la seva manifesta manca d'aptitud i per l'absolutisme imperant que intentava enterrar la Constitució de Cadis, va afavorir un clima de gran inestabilitat amb diversos pronunciaments militars. Al 1814 tenim l'intent de Mina a Pamplona, el 1815 el del general Porlier a Galícia que intentarà proclamar la constitució i ho pagarà amb la seva vida, Richard al 1816 a Madrid tindrà la mateixa sort que el anterior.

La conspiració del general Luís Lacy

Aquest general d'origen irlandès que havia participat a la guerra d'independència, va arribar a ser Capità General de Catalunya, i fou aquí on juntament amb el general Milans del Bosch i un grup d' oficials maçons, endegà una conspiració per aconseguir eliminar l'absolutisme i retornar al constitucionalisme de Cadis. Però amb tan mala sort que fou descobert pel sometent, i va acabar la seva vida afusellat al castell de Bellver de Mallorca.

El seu intent va ser un de tants que es van produir, però amb la particularitat, què és aquí on la solidaritat de les lògies maçòniques es faran presents, tant per ajudar als companys caiguts com intentar aconseguir les avantatges més grans possibles pels presoners.

El general Castaños i la Inquisició

Aquest personatge que ostenta un dels carrers de la nostra ciutat de Mataró, a la guerra de la independència va derrotar al general francès Dupont a Bailén, va col·laborar amb el general anglès Wellington i arribà a ser capità General de

Catalunya a l'any 1816. Arran de l'afusellament del general Lacy, el general Castaños començarà a preocupar-se de la situació en la que es veuen els militars maçons i intentarà una via d'actuació que es desvetllarà com a totalment innovadora. Es centrarà principalment en intentar millorar la situació personal dels seus companys maçons a les presons.

Possiblement no es refiés massa de que el tracte i les condicions de les presons militars fossin les millors, i va entrar en contacte amb la Inquisició de Barcelona. El seu objectiu era que els oficials maçons fossin conduïts a les presons dels inquisidors per considerar-les més segures i còmodes.

Els contactes de Castaños amb els inquisidors s'efectuà mitjançant cartes creuades. El 13 d'abril el general es dirigeix als inquisidors tot demanant:

<<(…) para sin colocarlos en las cárceles militares poco decorosas, se los tenga en custodia, espero de su Excelencia se servirá disponer lo conveniente para que se los admita en la casa de la Inquisición de esta capital...>> (2)

Davant de la petició del general Castaños, els inquisidors es donen un termioni de reflexió i consultes, i li responen amb una carta el 3 de juliol de 1817 el següent.

<<Excelentísimo Señor. Cuando el 13 de abril último, fue servido V.E. proponer la idea de emplear los departamentos de las cárceles de esta Inquisición para colocar en ellos algunos complicados en la conspiración descubierta en aquellos días por que se les hubiese recibido las correspondientes declaraciones, hice presente a V.D. las dificultades que se atraviesan y que imposibilitan el que se introduzcan en la cárceles de la Inquisición a otros sujetos que los reos de las causas de fe y V.D. haciéndose cargo de ello se decidió en el momento a colocarlos en otros encierros (...) pues no habiendo en esta Inquisición otros departamentos de alguna seguridad que las cárceles secretas de reos de causas de fe, estan en tal inmediatez una de las otras y en tal disposición, que ocupada una sola para otros objetos, ya no podría servir ninguna de las demás para el de su instituto propio para el que estan destinadas, y es así que no encuentro ejemplar de haber sido metida nunca persona alguna en estas cárceles que por causa de fe (...) Palacio de La Inquisición. Barcelona 3 de Julio de 1817.

Jose Llorenz = Exmo. S.P. Francisco Xavier de Castaños. Capitan Gral de Cataluña.>> (2)

Com no podia ser menys aquesta demanda del Capità general de Catalunya va despertar les sospites dels inquisidors, no tant perquè fos simpatitzant políticament dels empresonats, com per pertànyer a la maçoneria. Davant d'això els inquisidors del tribunal de Barcelona es dirigeixen als seus superiors amb la següent carta:

<< (...) cuando se descubrió la conspiración en cuyo frente estuvo el General Lacy nos hallamos con oficio de este Capitán General Don Xavier Castaños de fecha de 13 de Abril último, proponiéndonos que admitiésemos en los departamentos o cárceles de esta Inquisición a catorce oficiales complicados en la conspiración para tenerlos en incomunicación por hasta tanto se les hubiese tomado las correspondientes declaraciones. Se le contestó manifestándole inconvenientes que se atravesaban y a más de le habló por el colega Llorenz, habiendo resultado que desistiese de la idea. (...) Nos ha parecido el caso enterar V.A. de estas tentativas por si se le ofrece hacernos

Alguna prevención sobre este asunto que contemplamos con mucha delicadeza y digno de que se evite el primer ejemplar. Por las consecuencias y resultados que podrian tener en lo sucesivo. Deseamos repetidas ordenes de V.A. que cumpliremos con puntualidad.

Palacio de la Inquisición de Barcelona. Agosto 6 de 1817 =Juan Manuel de Cea, D. José Llorenz, D. Santiago de Bassarate =Señores del Real y Supremo Consejo de la Sta y Grl. Inquisición>> (4)

Davant de les sospites dels inquisidors el general no va tenir més remei que oblidar el tema, i acceptar com diu el mateix inquisidor les seves recomanacions, ja que d'altre manera ll mateix podia caure en una investigació del mateix tribunal de la Inquisició.

Conclusions

Com podem veure al llarg d'aquest treball, la relació de la maçoneria i l'exèrcit en un primer mo-

ment fou prou important dintre de la oficialitat , tant com per que un Capità General de Catalunya s'arrisqués per millorar la situació dels seus companys d'armes. Amb el perill que suposava per a ell mateix el tenir que demanar un favor a la Inquisició que considerava la maçoneria com un delicte de fe i per tant susceptible de persecució.

L'adscripció dels joves oficials a la maçoneria no només fou per l'ajuda que es podien donar en cas necessari, també per la manca de reconeixement dels alts càrrecs de l'exèrcit a aquest joves militars que s'havien format en la guerra de la independència pugessin pujar en l'escalafó militar, a més a més, l'aliança del rei amb les idees més conservadores defensades per la cúpula militar va abocar a aquests oficials joves que no havien tingut contacte amb la maçoneria a posicions liberals, defensades pels maçons i així fer un front comú. Tot això donaria com a resultat final pronunciaments contra la situació establerta com el del Riego.

El paper de la Inquisició fou d'agraïment i reconeixement d'un rei que els havia tornat al seu lloc de poder en el sí de la societat, després de l'abolició de la mateixa institució que havien portat a terme les Corts de Cadis, si bé el fi de la Inquisició estava pròxim.

Notes

1.PAYNE. G, Stanley: *Los militares en la España contemporánea*. Madrid,1986. pàgs 31 i 32.

2.AHN: Inquisició. Leg 2177

3.*Ibídem*

4.*Ibídem*

Estudi d'un document maçònic. Puerto Rico - Barcelona

El context del document

El tema s'inicia davant l'acusació contra el pare franciscà José Antonio Bonilla per maçó. Aquesta no es dona en primer terme a Espanya, sinó a l'illa de Puerto Rico, en el convent dels franciscans. És aquí on es fa la primera denúncia i les primeres diligències del procés, amb l'estudi de tota la documentació trobada a la cela del franciscà. Després de dos mesos de treball per part dels investigadors, i de l'estudi dels 605 documents trobats, es confecciona un informe molt detallat agrupant tots els temes; entre els més destacats tenim els de caràcter militar, d'ordre públic, familiar, esclavitud, assumptes polítics, de la pròpia ordre religiosa i els conflictes interns que va tenir l'acusat.

Però el més destacat i que forma part d'un apartat especial és el que podríem denominar la documentació compromesa: <En papel impreso la Abeja Española y por tener entre otras cosas un párrafo contra la Santa Inquisición, lo recogió el Padre Provisor para entregarlo a su comisario (...) Un librito impreso en francés que se titula Instrucciones para los primeros grados de la Francmasonería.> (1)

Davant de tot això, es lliuren una sèrie de cartes del bisbe de Puerto Rico al Pare General dels franciscans a Madrid, amb la qualificació de molt reservada, on es diu el següent:

< Reverendisimo Padre Comisario General. Muy señor mio y amabilísimo amigo escribo a V. Rma. Remitiéndole el expediente gubernativo que seguí para la prisión del Padre Bonilla y todo lo que resultó del inventario, insinuándole englobo la conducta escandalosa que observó en esta Isla desde su venida a la misma, en el presente va el duplicado y además debo manifestar a V. Rma. que antes de su prisión no faltaron personas sensatas que me aseguraron que era Francmason, tenía yo indicaciones para ello, pero dificultades para creerlo, pareciendome que sin embargo de su manejo tan relajado era capaz de haberse precipitado en semejante abismo, pero habiéndose hallado en los

papeles inventariados las Constituciones de la Masoneria, y otros datos, y tambien un pliego que se encontró cerrado con lacre y en la misma cubierta habia una inscripci3n del P. Bonilla, firmada por el que decia, era perteneciente a conciencia, y que si llegaba a fallecer, y si se encontraba entre sus papeles sin abrirlo se arrojara al fuego; dicho pliego en el mismo estado se me pasó por los comisionados para el inventario del mismo modo lo guardé muchos dias, aun despues de verificada la salida del P. Bonilla pero despues de un detenido examen y con un maduro dictamen, conociendo que lo que habia dentro era un pergamino del que no sea una consulta de conciencia o apuntar pecados, lo abrí y encontré lo mismo que ya no dudaba, pero que me causó un gran horror nuevo al ver una Patente en pergamino, en el que suponiendo al Padre Bonilla Fracmason, se le eleva al grado sublime i reteniendo en mi poder la original de la que en la misma forma del modo que me ha sido posible, he sacado dos copias para despacharlas a V. Rma. y ahora va una. No doi cuenta al Rey, ni a la Inquisición de este nuevo suceso y todo lo pongo en manos de V. Rma. que animado del mismo celo que yo por el bien de la Religión, manejará el asunto con la delicadeza que le es propia, en virtud de esa pobre alma, para que sufra las penitencias saludables que necesita y para que pueda lograr la absoluci3n de tantas censuras que carga sobre si, pero no se debe- ra conceder este beneficio hasta que no declare los francmasones que hay en esta isla, tanto los antiguos como los formados por el, porque tengo recelos fundados, tanto por los antecedentes como por este nuevo descubrimiento que su celda servia de Logia y que no dejaron de ser hermanos de tan detestable congregaci3n dos o tres religiosos de este convento...> (2)

Tot i que el P. Bonilla va tenir una sèrie d'al·legacions a favor seu per part del pare franciscà general J.J. Buenaventura Bestard, és enviat amb tota la documentació requisada cap a la Península, en concret cap a Barcelona, en el vaixell San Antonio.

Arribat a Barcelona, el pare Bonilla es portat al convent El Grande de San Francisco d'aquesta mateixa ciutat.

El títol de maçó: un intent vers la seva comprensió

La mateixa documentació dels inquisidors demostra la complexitat del document, fins al punt que no entenen el que diu, i en una carta del 6 d'agost explicaven el següent: <En vista de vuestra carta del 6 del corriente se remite con esta copia de un título de Francmasón, expedido a favor del Padre Franciscano José Bonilla, Referido franciscano, a fin de que en su Consejo, i estrechándole o recargandole su encierro (...) se le den una o más Audiencias haciendole cargo que en este Sto. Oficio hay noticia de que es francmason, manifestandole copia de un titulo en caso de negarlo; y si lo reconoce, se le haran las preguntas convenientes, para que explique el significado de las letras y signos que contiene...> (3)

En el primer paràgraf del document ja tenim una sèrie de temes apuntats, que anirem desglossant a poc a poc. En primer lloc, tenim el personatge que signa el document, que és: < Diputado Inspector General en el 33 grados por Patente del O. Del grande y poderoso Consejo de los muy valientes P y M.: sublimes del secreto.: R cerca del O.: A en Filadelfia el dia 6 del primer mes llamado Tisri del año 5568 de la restauración 2237 y de la Era Vulgar el dia 8 de octubre de 1807>. (4)

El tema dels graus varia considerablement segons els Ritus de què parlem:

<< La masonería simbólica, llamada también Azul, está compuesta de tres grados; el

Rito Escocés Rectificado tiene 7, el Rito de Memphis-Misraim llega hasta 99; el Rito Escocés Antiguo y Aceptado -uno de los más generalizados- consta de 33 grados. En este Rito los tres primeros grados se llaman <<simbólicos dogmáticos o fundamentales>>, y constituyen la masonería azul. Los grados <<capitulares>> abarcan del cuatro al dieciocho, y constituyen la masonería roja. Los grados <<filosóficos>> comprenden del diecinueve al treinta, y forman la masonería negra. Los tres últimos grados, llamados <<sublimes, consistoriales o administrativos>>, agrupan a los que integran la masonería blanca. Suelen conferirse solamente los siguientes grados: Uno, dos y tres (simbólicos); dieciocho (último de los capitulares); treinta (último de los filósofos); treinta y uno, treinta y dos y treinta y tres (sublimes). Los grados de cada Rito se dividen, pues, en series u órdenes, y las series en clases. Cada grado lleva consigo sus ritos de iniciación particulares, su catecismo, su juramento, sus símbolos y modo de reconocimiento especiales. Los grados tradicionales -que constituyen la base o esencia de la masonería- los tienen todos los ritos. Estos son los tres primeros, llamados también simbólicos o fundamentales, a saber: el aprendiz, albañil u obrero; el compañero, oficial o constructor; y el maestro, patrón o arquitecto. >> (5)

Seria feixuc descriure cada un dels graus capitulars, filosòfics i sublims amb el seu nom, però en el cas del document maçònic, que és el 33, correspon al Sobirà Gran Inspector general, és a dir, té el grau més elevat i per tant li correspon el sublim i que com a Ritus correspon al més comú, al Ritus Escocès Antic i Aceptat.

Respecte a la paraula Orient, es refereix a un doble significat. Per una banda l'orientació del edifici arquitectònicament parlant, és a dir, a imitació de les lògies operatives dels constructors de catedrals. L'orientació és la mateixa, la porta es troba a occident, el venerable a orient d'espatlles a la direcció de la llum. Una lògia presidida per un venerable, tenia com a mínim set mestres per a poder ser regular, i d'altra banda tenim la paraula Orient com a sinònim de la lògia francmaçònica central.

Un altra tema és el secret. Dels antics maçons o constructors medievals es van conservar els ritus d'iniciació; dintre d'aquesta iniciació estava el jurament i el secret, que no és sinó una fórmula o promesa, que ja venia del jurament anglès dels segles XVII i XVIII, on s'amenaçava amb terribles penes al que no complia amb les normes establertes, com per exemple arrancar-li i cremar-li els

budells i llançar-los al mar.

Una altra paraula clau és l'orient on es lliura el document, i ens diu Filadelfia, <Si nos atenemos a la documentación conservada, a raíz de la invasión francesa se constata en España la implantación de una masonería llamada bonapartista, que es una masoneria estatista, oficial, en cierto sentido desvirtuada, pues viene a ser una especie de instrumento político-idelógico en manos de las tropas francesas (...) una serie de logias más propiamente bonapartistas, por cuanto dependian directamente del Gran Oriente de Francia como (...) les Philadelphes de Madrid> (6)

Un altre element a destacar és el tema del calendari, cal tenir present que calendaris maçònics hi ha diversos, però els set de principals són: el Simbòlic, l'Escocès, de Misram, el Templer, el de l'Estricta Observància, el dels Ordes Reials i el dels Ordes Reials i Selectes Mestres. El calendari, per tant, és una manera de comptabilitzar el temps, segons els Alts Graus dels diferents Ritus. En el cas del nostre document s'ha utilitzat el de Ritus Escocès, que és el calendari que segueix estrictament el calendari jueu. En aquest, l'any comença al mes de setembre, i els anys s'aconsegueixen sumant 3760 a l'era vulgar. El que resulta curiós en aquest cas és que l'addició està mal feta, ja que si sumem 3760 a 1807, ens donarà 5567, i no 5568 com diu el document.

En el segon paràgraf del document que és el més interessant, és el nomenament del pare José Eleuterio de Bonilla com a grau capitular, és a dir, les sigles E.P. signifiquen, < Gran Elegido Perfecto o de la Bóveda Sagrada y Sublime Masón o Gran Escocés>, aquest és el grau catorzè, per tant no podem dir que fos un grau de màxima importància dintre de l'escalafó maçònic, com és el sublim, sinó més aviat baix.

La resta del paràgraf és una formula convencional de reconeixement de la seva tasca dintre de la lògia, i també com a carta de presentació, per a la mateixa lògia i per a d'altres lògies en cas de haver d'establir contactes amb aquestes, o bé per a la possible demanda d'auxili en cas de persecució. També el lliurador del document es compromet a reconèixer a altres persones que portin documents similars com a francmaçons i donar-los l'ajuda necessària. Acaba aquest segon paràgraf signant el document José de Peñaranda a Cadiz el 1812 i posant en abreviatures tots els seus títols com a grau 33. Sota del mateix tenim el següent: <Es copia fiel que he sacado del original en pergamino que queda en mi poder = Mariano Obispo de Pto. Rico>. Per tant, el que tenim no és el

pergamí original sinó una còpia feta pel bisbe, fet que pot donar a entendre els possibles errors, tant en la transcripció de la data del primer paràgraf, com equivocar-se en el grau concedit al pare Bonilla.

A l'esquerra del document tenim una frase en llatí, <Ne varietur>, és a dir, que no es canviï res del text i a sota, la signatura del pare Bonilla donat la seva conformitat al document. En aquesta mateixa banda del document, tenim un cercle on s'inscriu <Aquí un sello con Aguila, vanderas y otros geroglificos>. I a la banda dreta, tenim un altre cercle on s'inscriu <Aquí otro sello, con un triangulo, un pabellon, y otros geroglificos>.

La simbologia de l'àliga en la francmaçoneria vol dir: <la doble aguila es el símbolo del grado 33 del rito escocés, con una corona que cubre las dos cabezas y una espada sostenida horizontalmente en las garras (divisas: Deus meumque ius, es decir, Dios y mi derecho)>.(7) Per tant, tenim un símbol de poder, com a reina de les aus, que simbolitza la força, la renovació, la visió, el caràcter fort, la contemplació, i que ha estat utilitzada des de l'antiguitat en l'iconografia babilònica, cristiana, asteca, xinesa, etcètera.

Respecte a les banderes, no ens descriu de quin tipus són ni les possibles inscripcions que contenen, però podem deduir que: < las banderas ondeantes simbolizan la marcha hacia la victoria, y todos los símbolos de la heráldica encuentran en ellas su importancia> (8). Cal tenir en compte que també en el cristianisme es representa a Jesús ressuscitat amb una bandera a la mà com a símbol de victòria, el "labarum".

En relació amb els jeroglífics, ens passa el mateix que amb les banderes, no ens diu de quin tipus són i tampoc els dibuixa, per tant només podem suposar que fossin símbol alquímics: < La alquimia no es en modo alguno simplemente <<engañoso arte de hacer oro>>, sino mas bien una doctrina extraeclesial de ennoblecimiento del alma que, por sus ideas heterodoxas, recurrió a un mundo de imágenes extraído del acervo de los laboratorios (...) Muchos símbolos enlazan esta ideología con las imágenes de la asociación rosacruz y de la francmasoneria> (9).

El triangle representa: < rectangularidad, justicia, equidad. El maestro de la silla "lleva sobre su pecho la escuadra como distintivo de su autoridad y de los deberes que le han sido impuestos". Por lo demás, el ángulo recto suele emplearse como emblema en una unión plomada y también con el nivel del albañil. (Las tres joyas móviles como distintivos del maestro y de los dos inspectores en el trabajo de la logia; joyas inmóviles son la piedra sin labrar, es decir, aprendiz, la piedra labrada, es decir, oficial; y el tablero de dibujo, es decir, maestro). Una escuadra con los dos lados longitudinales desiguales en la proporción 3:4 hace referencia al teorema de Pitágoras, ya que permite dibujar la construcción del triángulo con las longitudes de lado 3, 4, y 5. Según J. Baurjölz (1793) la escuadra representa <el amor de Dios y del prójimo con el que (el maestro) debe estar excelentemente adornado y muestra a cada hermano, en su primera entrada en el templo, que el recuerdo de este adorno, que contiene en sí todas las leyes, debe estimularle todas las virtudes humanamente posibles>>. (10)

En el "Pabellon" tenim el mateix problema, no hi ha cap dibuix ni descripció, per tant, podem interpretar-ho de dues maneres, d'una banda com: <"el pabellón del cielo" como una cúpula redonda (...), por lo cual el círculo simboliza también el cielo y todo lo espiritual> (11). I d'altra banda també pot significar un:< Baldaquín, llamado tambien dosel o palio, tienda plana que se sostiene sobre cuatro pértigas y que se lleva en las procesiones, (...) Se extendían baldaquinos por encima de tronos y altares, y, arquitectónicamente, se trasformaron también en piedra en el interior de las iglesias, encima de la mesa del altar y del tabernáculo> (12). També és possible que fos en realitat una balança, on s'insereix un nivell d'operari, ja que té un simbolisme dintre de la lògia, destinat en concret a l'inspector, com a element de vigilància per a mantenir l'igualtat en el seu si.

Dit tot això, no ens pot estranyar que el bisbe de Puerto Rico, no arribés a desxifrar els símbols del document maçònic. Evidentment, a ell el que més l'importava era la declaració que el mateix títol feia del pare Bonilla com a francmaçó, la qual cosa el va posar davant del tribunal de la Inquisició de Barcelona.

Notes

- 1.LLAMAS MANTERO, Antoni.: "Inquisició: El procés contra Fr. José Bonilla. Maçó./1". *Felibrejada*. Grup d'Història del Casal. Mataró, 26, abril 1996. P. 6.
- 2.LLAMAS MANTERO, Antoni.: "Inquisició: El procés contra Fr. José Bonilla. Maçó/2". *Felibrejada*. Grup d'Història del Casal. Mataró, 32, Novembre 1996. P.3.
- 3.LLAMAS MANTERO, Antoni: *Opus. Cit. /2*. P. 7
- 4.AHN. Inquisición. Leg. 2177. / 6.
- 5.FAIVRE, Antonio.: "Masoneria, esoterismo y ocultismo". *Historia 16*, Información y publicaciones, Madrid. 1977. P 140.
- 6.BENIMELI FERRER, José. A.: "Los masones en la historia contemporanea española". *Historia 16*, Información y Publicaciones, Madrid. 1977. P 57.
- 7.BIEDERMANN, Hans.: *Diccionario de símbolos*. Paidós, Barcelona. 1989. P 23.
- 8.*Ibidem*. P. 63.
- 9.*Ibidem*. P. 426-427.
- 10.*Ibidem*. P. 170.
- 11.*Ibidem*. P. 110.
- 12.*Ibidem*. P. 60-61.

Índex

Presentació	9
Pròleg	13
Bruixeria	
El procés inquisitorial a Catalina Gra, fetillera	17
El procés d' Aldonza Rossa, "la bruxeta" de Bellver	25
La persecució de la bruixeria a Caldes de Montbui: Eulàlia Úrsula una bruixa salvada per la Inquisició. 1623	35
El procés de Theresa Calva, la sortílega de les canyes. Barcelona. 1735	43
El procés a Àngela Benaca, la fetillera de l'escarabat. Sant Esteve Sesrovires. Martorell	47
Les bruixes de Barcelona segons Joan Amades	55
Inquisició	
El procés contra Beatriz de Padilla per morisca. Conca 1581	61
La inquisició contra Bernat Moret. Batlle de Mataró, 1560.....	71
La sentència de Pedro Fernández per judaïtzant. La inquisició de Còrdova. 1484.....	77
Els familiars: tres segles de problemes. Domènec i Pere Sentís familiars d'Arenys de Mar. 1788	85
El delictes del flagel·lant. Inquisició, Mataró 1778	89
La Inquisició i el delictes del sol·licitant <i>in confessione</i> : Pablo de Santa Gertrudis. Mataró. 1782.....	109
Miquel Juan Oller, familiar de la Inquisició a Canet al 1633?	117
Antonio Sala <i>versus</i> Leonor Lladó. El Sant Ofici a Mataró.1606	123
Bigàmia i Inquisició: el procés de Joachim González. Mataró	127
L'estructura inquisitorial del Tribunal de Barcelona	131
Bernat Gui, l'inquisidor del nom de la Rosa: La tècnica d'inquisició. (1307-1323)	135
La Inquisició segons Joan Amades	139

El procés de Fe contra fra Mariano Figueras. La Inquisició. Mataró, 1742.....	143
El procés de Salvador Estrada per bestialitat. Sarrià.1779	149
La Inquisició contra Mariano Macia, sastre d'Arenys de Mar. (s. XVIII).....	159
L'Auto de Fe. Un exemple de la concreció visible del poder inquisitorial	163
El procés del mataroní José Puch a la Inquisició de Saragossa. 1759	173
Bigàmia i Inquisició a les terres de Lleida. El procés de Pedro Llamas. 1749.....	179
Francesc Roig comissari inquisitorial de Pineda. 1669	187

Maçoneria

La presència dels maçons a Mataró. (1878-1899): la legislació.....	195
Aproximació a l'heterodòxia a Mataró (1875-1914). Maçons, lliurepensadors i espiritistes	199
Exèrcit, maçoneria i Inquisició en la conspiració del 1817. Barcelona	207
Estudi d'un document maçònic. Puerto Rico - Barcelona	211

En aquest volum de la revista *Felibrejada* presentem un recull d'articles sobre casos de bruixeria, processos inquisitorials sobre diversa temàtica i un epíleg sobre maçoneria. El criteri sempre ha estat la proximitat, el Maresme, per bé que, com diu el subtítol mateix: *i una mica més enllà*, cosa que ens permet una aproximació contextual al tema genèric, en especial als casos contrastats de bruixeria, d'altra banda poc freqüents al Maresme, si més no documentalment. En canvi els diferents delictes perseguits per la Inquisició els trobarem exemplificats a Mataró, a Arenys o a Canet.

En el CD que acompanya el llibre trobarem el text complet de cadascun dels treballs presentats en paper així com diferents arxius en mp3 amb els enregistraments del programa El Racó de Mataró ràdio dedicats al tema de la bruixeria.

Al llarg d'aquestes pàgines veurem la tècnica inquisitorial en els interrogatoris i mitjançant la transcripció dels processos que ha anat exhumant dels arxius l'Antoni Llamas descobrirem delictes com la bestialitat, el de flagel·lant o el de sol·licitant i sabrem que a Mataró es podia sotmetre a algú a un procés inquisitorial per bigàmia per exemple.

En definitiva, una bona panoràmica de l'acció inquisitorial no només en allò referent a la persecució de la bruixeria sinó també en altres afers de la vida i el comportament quotidià de la societat dels segles XVI, XVII i XVIII.

Col·labora

mataró ràdio
89.3 fm

